

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР
МАВЗУСИДАГИ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 20
30 сентябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
20-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
20-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 20-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 1196 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Qalandarova Navbahor Rashid qizi	
SAVOD O'RGATISHDA ANALITIK-SINTETIK TOVUSH METODI.....	11
2. Abdulazizova Adiba Akramjon qizi	
ZAMONAVIY TA'LIMDA INTERFAOL METODLAR	13
3. Abduraxmonova Iroda	
THE IMPACT OF AUTHENTIC MATERIALS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING.....	15
4. Abzairova Matluba Arziyevna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA CHET TILI DARSLARINI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK XUSUSIYATLARI.....	17
5. Adilova Gulchehra Anvarovna	
FIVE POINTS TO LEARNING ENGLISH.....	19
6. Berdiyeva Oygul Abdulyalievna	
"MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR NUTQIDA UCHRAYDIGAN KAMCHILIKLARNI BARTARAF ETISH VA RAVON SO'ZLASHGA O'RGATISH"	21
7. Choriyeva Ra'no Boymamat qizi	
TASVIRIY SAN'AT VA CHIZMACHILIK FANLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI.....	22
8. Fayzullayeva Zulfiya Mahamatshukurovna	
THE NEW METHOD OF THE ECLECTIC APPROACH.....	24
9. G'oyipova Dilorom Maxmudovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA IFODALI O'QISHNI TASHKIL QILISH	26
10. Gulggora Sattibayeva	
TIL - MILLAT G'URURI	28
11. G.R. Ishankulova	
PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF INDEPENDENT WORK AND ITS ROLE IN FORMING PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS	30
12. Ismoilova Nasibaxon Muhammadovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA INSHO YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	31
13. Jo'rayeva Laylo	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASI.....	33
14. Mamirova Nazira Djumanazarovna	
EKOLOGIK TADBIRLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH	35
15. Marufov Jahongir Azimjon o'g'li	
DALTONNING ATOM NAZARIYASI HAQIDA FIKRLAR.....	37
16. Mavlanova Umida Usmonqulovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATN USTIDA ISHLASHNING O'QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI ROLI	39
17. Mirzarahimova Kimyoxon Rasulovna	
BOSHLANG'ICH SINF OQUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	40
18. Nigmatova Dilorom Azimovna	
ONA TILI O'QITISH METODIKASINING ILMIY ASOSLARI VA TAMOYILLARI	42
19. Oripov Toshpo'lat Bo'riyevich, Omonova Dilnoza Abdurashitovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RIVOJLANТИRISH	44

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

20. Qo‘ldosheva Zuxra Majidovna, Raxmonova Dilnoza Abdullayevna, Hamrayeva Dilafruz Rahmonqulovna	
TEXNOLOGIYA VA TASVIRIY SAN‘AT FANLARIDA FOYDALANILADIGAN METODLAR	46
21. Фарида Ражабова Бахтиёровна	
БОШЛАНГИЧ СИНФЛАРДА ОНА ТАБИАТГА МУҲАББАТ УЙФОТИШ	48
22. Rizayeva Marxamatxon Ashuraliyevna	
“PSIXOLOG FAOLIYATINI TASHKIL ETISH, MAKTABDA PSIXOLOGNING O‘RNI”.....	50
23. Saidova Nafisa Bahromovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA BADIY ASAR MATNINI TAHLIL QILISH USULLARI	51
24. Saliyeva Nasiba Iskandarovna	
“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN OG‘ZAKI MASHQLAR AHAMIYATI”.....	53
25. Sattarova Gulruh Abdumalikova	
MAKTAB O‘QUVCHILARDA, O‘SMIRLIK DAVRIDA PAYDO BO‘LADIGAN PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	55
26. Sattorova Munira Fazliddinovna	
DUNYODA ILMDAN BOSHQA NAJOT YO‘Q VA BO‘LMAGAY	56
27. Sulaymonova Qunduz Axmadovna	
“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TA’LIM SIFATINI OSHIRISH”	57
28. Sulaymonova Sarvinoz Rabbimovna	
BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA FUQAROLIK TUYG‘ULARINI TARBIYALASHNING AHAMIYATI.....	59
29. Sulaymonova Sarvinoz Rabbimovan, Ernazarova Hilola Azamatovna	
BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O‘YINLI TEXNOLIGIYALAR DAN FOYDALANISH	61
30. Tosheva Muqaddas Xushnazarovna	
ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY YONDOSHUVLARDAN FOYDALANISH	63
31. Toshtemirova Dilraboxon Muzaffarovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA BADIY ASARLARNI O‘RGATISHNING AMALIY AHAMIYATI	65
32. Turniyozova Umida Abduhakimovna, Muratova Sayyora Umarovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QITISH JARAYONIGA NOAN‘ANAVIY YONDASHISH.....	67
33. Turopova Mexri Qurbonovna, Ko‘chkinova Sojida Abdullaevna, Omonova Nargiza Abduhafizovna	
ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR NI JORIY ETISHNING ILMIY- NAZARIY ASOSLARI	69
34. Tursunboyeva Dilfuza	
“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINING O‘TILISHIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR DAN FOYDALANISH”	71
35. Vafoyeva Nilufar Rasulovna, Najmuddinova Gulzoda Sadreddinovna	
USTOZ MISLI YONIB TURGAN SHAM	72
36. Xudoyberganova Ruxsora	
SHARQ MUTAFAKKIRLARI PEDAGOGIK QARASHLARIDA INSON MA’NAVIYATINI YUKSALTIRISH MASALASI	74
37. Xushmamatova Gulbahor	
BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI NUTQINI IBORALAR BILAN BOYITISH	76
38. Кушматова Матлуба Шукуржоновна	
ИЛК ЎСПИРИНЛАР ПСИХОЛОГИЯСИ.....	78

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

39. Muradova Firuza Rashidovna BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA AKT VOSITALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA LABORATORIYALARINI TASHKIL ETISH	80
40. Muradova Firuza Rashidovna LABORATORIYA MASHG'ULOTLARINI AKT VOSITALARI ASOSIDA TASHKIL ETISH MUAMMOSINING HOLATI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI	81
41. Рузиева Дилрабо Чулиевна ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКУ СПЕЦИАЛЬНОСТИ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА	82
42. Сайтқулова Делфиза Юнусовна ЎСМИРЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ	84
43. Урокова Хилола Сатторовна ОПИСАНИЕ ТИПИЧНЫХ ЗАТРУДНЕНИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ	85
44. Yunusova Mohigul Mamirjonovna DIDACTIC GAMES IN ENGLISH LESSONS	87
45. Alimova Hamida Sotiboldiyevna LOYIHALASHTIRISH VA MODELLASHTIRISH DARSLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI	89
46. Allayeva Nilufar Fayzullayevna, Isayeva Nodira Rahmatullayevna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOGIK VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI	90
47. Atayeva Saodatjon Axmedovna, Qazaqova Shaxodat Maqsudovna PEDAGOGNING INNOVATSION FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISH USULLARI	92
48. Aybeshova Navro'za O'QUVCHILARNING GEOGRAFIK BILIMI ,QIZIQISHINI OSHIRISH USULLARI	94
49. Bozorov Shaxboz Baxodir o'g'li, Abduvoxidova Lobar MAKTABLARDAGI TA'LIM TIZIMINI ISLOH QILISH.	96
50. Абдиолим Эргашев БАХШИЧИЛИК САНЪАТИНИ ЎҚИТИШ МАСАЛАЛАРИ	98
51. Ҳамидова Маҳлиё КИЧИК ЁШИДАГИ БОЛАЛАРДА АХЛОКИЙ ТАРБИЯНИ ШАКЛЛАНТИРИШ	100
52. Ibragimova Rayxon Otaboyevna, Abdullayeva Xadicha Xajiyevna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	102
53. Ismoilova Dilrabo Isroiljonovna, Xakimova Moxiraxon Jo'rabetkovna DARSLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH	104
54. Jabborova Gulnoza Sayfiyevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILINI O'RGATISHNING MAZMUNI VA VAZIFALARI	105
55. Karimova Gulbahor Shuxratovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA INNOVATSION YONDASHUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	106
56. Karimova Farog'at Jumaniyozovna TEXNOLOGIYA DARSLARIDA XALQ PEDAGOGIKASIDAN FOYDALANIB DARS O'TISH	108
57. Latipova Dilnora Anvar qizi TA'LIMDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI	110
58. Mahkamova Mahliyo Muhammadaliyevna SAVOD O'GATISHDA AXBOROT KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	112
59. Mavlonova Muhabbatxon G'ulomovna SAVODGA O'RGATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	114
60. Qodiriva Dildora Xasanboevna BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA XATBOSHI	116

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

61. Qorayeva Nasiba Panjiyevna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KASBIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH-NING AHAMIYATI	118
62. Rajabova Shahnoza Shodiboyevna	
ONA TILI O'QITISH METODIKASINING ILMIY ASOSLARI VA TAMOYILLARI	120
63. Rajabova Feruza Akmalovna	
WHY SHOULD WE TEACH SPEAKING SKILLS IN THE CLASSROOM?	121
64. S.Hodiyeva.	
BILIMGA ASOSLANGAN JAMIYATDA INSON OMILI UCHUN ZARUR KO'NIKMALAR	123
65. Sharapova Gulshanda Sharifovna	
SO'Z TURKUMLARINI O'TISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH	125
66. Sharipova Nargiza Boqiyevna	
BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKASIDAN DARS TURLARI	126
67. Sharopova Zuhro Sharifovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MAQOL , TOPISHMOQ, MASAL VA LATIFA JANRLARINI O'RGANISHNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI	127
68. Shodiyeva Dilrabo Shukurovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINFDAN TASHQARI O'QISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI	128
69. Suyunova Zamira Gapparkulovna	
PASKAL DASTURLASH TILI VA UNING IMKONIYATLARI	129
70. Tojiboyeva Shoiraxon G'ulomovna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA MATN USTIDA ISHLASH	130
71. Nargiza Turg'unboyeva, Oyjamol Toshboltayeva	
MAKTAB MUZEYLARI - O'QUVCHILARNI BILMINI OSHIRISHDAGI SAMARASI	132
72. Tursunovna Gulchehra Ahmedovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNING YOZUV MALAKALARI USTIDA ISHLASH	134
73. Xojoq'ziyeva Marg'uba To'lqinovna	
PIRLS ,TIMSS ,PISA XALQARO TADQIQOT DASTURLARI VA ULARGA O'QUVCHILARNI TAYYORLASH BO'YICHA TAVSIYALAR	136
74. Xolmatova Mohiraxon Muxammadjon qizi	
BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QISH DARSLARIDA NUTQ O'STIRISH USULLARI	138
75. Yusvalieva Dilbaroy Yusufjonovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARIDA METODLAR QO'LLASH AHAMIYATI	140
76. Хафизова Машхура Аминовна	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОТИВАЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ	141
77. Atanazarov Quralbay Maulenovich	
TA'LIM MUASSASALARIDA «FLIPPED LEARNING» ARALASH O'QITISH TEXNOLOGIYALARI	146
78. Бобожонова Назира Жуманазаровна, Матниёзова Шоира Латиповна	
ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКАМ	149
79. Сайёра Қазақова Эркаевна	
ТЕХНОЛОГИЯ ДАРСЛАРИДА ЭКОЛОГИК ТАРБИЯНИНГ РОЛИ	151
80. Камол Құлматов, Адхамбек Алимов	
БИОКИМЁВИЙ ТАДҚИҚОТ УСУЛЛАРИ ВА ОҚСИЛЛАРНИНГ ХУСУСИЯТИ	153
81. Мадаминова Гулзира Гуламкадировна	
КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ ТАРИХИ	156

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

82. Рўзиева Вазира Ёдгоровна БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМНИ ЗАМОНАВИЙ ТАЛАБЛАР ДОИРАСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ.....	160
83. Соволдиева Гулнора Комиловна ЧЕТ ТИЛИ ЎҚИТИШДА ЛИНГВАДИДАКТИКА.....	162
84. Suyunov G‘ayrat Nasullayevich GEOGRAFIYA FANIDAN METODLAR.....	164
85. Темиров Рустам Абдулқосимович ДАРС -ЎҚИТИШНИНГ АСОСИЙ ТАШКИЛИЙ ШАКЛИ СИФАТИДА	167
86. Холматова Ферузаҳон Мамиржановна ЎКИШ ФАНИДАН STO‘ ДАРСЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ	169
87. Temirova Roxila BOSHLANG‘ICH TA’LIM TIZIMIGA INNOVATSION YANGILIKLAR KIRITISH MAZMUNI VA YO‘NALISHLARI	170
88 .Akmirzayeva Anora Anorboyevna BOSHLANG‘ICH TA’LIM – POYDEVOR JARAYON	172
89. Bekmurodova Xumor Xudoyberdiyevna O‘QUVCHILARNI MUSTAQIL MUTOLAAGA O‘RGATISH.....	174
90. Bovatov Ibroxim Kamiljonovich CHIZMACHILIK DARSLARIDA ZAMONAVIY VOSITALARNI QO‘LLASH.....	175
91. Guljahon Bekmurodova Xudoyberdiyevna DARS SAMARODORLIGINI OSHIRISH USULLARI.....	177
92. Gullola Mullayeva Muqumjonovna, BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH	178
93. Ro‘ziyeva Xursandoy, BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIGA O‘QISH DARSLARINI YANGI PEDAGOGIK USULLAR YORDAMIDA TASHKIL ETISH.....	180
94. Соатова Малоҳат Шомурод қизи ЮҚСАК МАЊНАВИЯТЛИ ШАҲСЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ МАСАЛАСИ	182
95. Mamarasulova Mahmuda Turobboyevna INFORMATIKA DARSLARIDA O‘ZLASHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI.....	184
96. Mardonova Mohigul Teshayevna BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MA’NODOSH SO‘ZLAR USTIDA ISHLASH METODIKASI	185
97. Mirzaolimova Mahfuzaxon Ne‘matovna BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIK MASALALAR YECHISHNING AHAMIYATI	186
98. Nazarova Charos Burxonovna, Kamilova Malika Kamalovna. KITOB TAFAKKUR XAZINASI.....	187
99. Olimova Muqaddam O‘rinovna “BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KITOBOXONLIK AN’ANALARINI SINGDIRISHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGI”	188
100. Bobokulov Anvar PUPIL’S ORAL PRESENTATION PROBLEMS AND TEACHER’S ROLE IN THEIR SOLUTIONS	189
101. Salomova G.Sh. THE EFFECTIVITY OF DEVELOPMENTAL TRAINING OF INTERCULTURAL COMPETENCE	191
102. Мадалиева Насиба Тухтамуродовна ЎҚУВЧИЛАРНИ ЛОЙДАН БЮОМ ЯСАШГА ЎРГАТИШ	194

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

SAVOD O'RGATISHDA ANALITIK-SINTETIK TOVUSH METODI

*Qalandarova Navbahor Rashid qizi,
Xorazm viloyati, Xonqa tumani
Navxos qishlog‘idagi 34- sonli mактабни
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel: +998 90 579-61-91*

Annotatsiya: Ushbu maqolada savod o‘rgatishning analitik-sintetik ahamiyati haqida ilmiy qarashlar bayon etilgan. Ilmiy fikrlar faktlarga asoslanib xulosalanadi.

Kalit so‘zlar: Savod, tovush, metod, tovush metodi, traditsion xususiyat, mohiyat, matn, nutq, kommunikatsiya.

Savod o‘rgatishda analitik-sintetik tovush metodi hinskiydan to shu davrga qadar rivojlanishning murakkab yo‘lini bosib o‘tdi. Hozirda u anchagina takomillashdi. Shuning uchun avval analitik-sintetik tovush metodining traditsion xususiyatlari haqida, so‘ngra keyinroq shakllangan yoki shakllanish, tekshirilish, tashkil topish jarayonida bo‘lgan xususiyatlari haqida to‘xtalamiz. Metodning traditsion prinsiplari quyidagilardan iborat:

1. Savod o‘rgatishda analitik-sintetik tovush metodi shaxsni shakllantirish maqsadiga ko‘ra, ta’limiy va o‘stiruvchi xarakterda bo‘ladi, u analitik-sintetik mashqlar tizimi orqali, nutqiy mashqlar orqali aqlning o‘sishini ta’minlaydi, o‘quvchilarning o‘z tajribalariga tayanadi, o‘qishning yuksak ongli bo‘lishini va o‘quvchilarning o‘quv mehnatlarining boshqa turlarini talab qiladi.[1]

2. Analitik-sintetik tovush metodi tashkiliy tomondan birinchidan, alifbegacha bo‘lgan (tayyorlov) davr, alifbe da va alifbedan so‘nggi davrga bo‘linadi; ikkinchidan, yozuvga yo‘rgatish o‘qishga o‘rgatish bilan bir vaqtida — parallel holda boradi.

3. Analitik-sintetik tovush metodi psixologo-lingvistik nuqtai nazaridan: birinchidan, savod o‘rgatish bolalarining jonli nutqiga, ular egallagan nutq malakasiga asoslanadi; ikkinchidan, savod o‘rgatishga tovush asos qilib olinadi, bunda tovushni ajratishga, uni analiz va sintez qilishga, tovushlar artikulyatsiyasiga, bolalarda fonematik eshitishni rivojlanishiga katta ahamiyat beriladi, uchinchidan, o‘qish birligi sifatida bo‘g‘in olinadi; bunda bo‘g‘in ustida ishlash (bo‘g‘in, bo‘g‘inlar jadvalini o‘qish)ga katta e’tibor beriladi.

Metodning nisbatan yaqinda shakllangan yoki tashkil topish jarayonida bo‘lgan xususiyatlari va prinsiplari:

1.Ta’lim jarayonini tashkil etish nuqtai nazaridan: savod o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarga differensial va individual yondashish (bu bolaning umumiy rivojlanishi hamda o‘qish va yozishga tayyorligiga bog‘liq).

2. O‘qitishning istiqboli nuqtai nazaridan: grammatika, so‘z yasalishi, orfografiya, leksikologiyaga oid propedevtik elementlarni nazariy tushunchasiz — amaliy asosda muntazam berib borish.

3. Psixologo-lingvistik nuqtai nazaridan: tovush va harfni o‘rgatishning qulay tartibini izlash, unda tovush va harfning mosligi va osonligi, ikkinchidan, ta’limning tarbiyaviy va o‘stiruvchan xarakteri hisobga olinadi.

Ta’lim jarayonida o‘quvchilarni tarbiyalash didaktikaning muhim prinsipidir. Maktabda axloqiy xatti-harakat ko‘nikmalari shakllantiriladi. Alifbe davrining boshlanishidayoq o‘qishning to‘liq ongli bo‘lishi juda ham muhimdir. O‘qilgan matnni o‘quvchilar tushungan- tushunmagani savollar yordamida, shuningdek, suhbat o‘qitishdan oldin o‘tkaziladigan tayyorlov suhbat

yoki o‘qilganlar yuzasidan o‘tkaziladigan suhbat) orqali ham tekshiriladi.[2] Mumkin bo‘lgan o‘rinda “muammoli vaziyat”ni hosil qilish mashqi; Bunday vaziyatni hosil qilishda alifbedan, yo harakat terish kartonidan, yoki sirli matodan o‘qib, javobini topish talab etiladigan topishmoqdan foydalaniladi, yoki taxminiy suhbat o‘tkaziladi. Buning uchun “qaysi qush yoqimli sayraydi? O‘qib bilamiz!” kabi savol-topishiriqdan foydalaniladi. (Bolalar harf terish kartonidan “bulbul” so‘zini o‘qiydilar.) Bunday vaziyat o‘qishning ongli bo‘lishini ta’minlaydi, o‘quvchilar tushunib o‘qiydilar, o‘qishga qiziqadilar.

Ongli o‘qishni ifodali o‘qishdan ajratib bo‘lmaydi. Analitik o‘qishning birinchi bosqichida ifodali o‘qish mumkin emas, chunki bolalar hali tugallangan ohangni, so‘roq, ohangini ifodalay olmaydilar, ko‘pincha orfoepik jihatdan ham to‘g‘ri o‘qiy olmaydilar.[3] Shuning uchun bunday analitik o‘qish bosiqichida takroriy, yaxlit, shuningdek, orfoepik o‘qish tavsiya etiladi. Bunday takroriy o‘qish to‘g‘ri ohangga, ifodali o‘qishga o‘rgatishi bilan birga, o‘qishning ongli bo‘lishini ham ta’minlaydi. Ikkinci b o s q i ch d a yuqoridagi vazifalarning o‘zi qoladi, ammo sifati o‘zgaradi. Tovush va harakatning analiz va sintezida: birinchi bosqichdagilarga nisbatan artikulyatsiyasi qiyin bo‘lgan q, p, v kabi tovush-lar, *tong*, *so‘ng*, *rang*, *si-ngil* singari so‘zlarda keladigan ikki harakat bilan ifodalanadigan jarangli *ng* tovushi o‘rganiladi, shuning uchun tovushlarning artikulyatsiyasi ustidagi ishlar qiyinlashadi.[4]

O‘rganiladigan tovushlarning xususiyatiga qarab, bu bosqichda bo‘g‘inlab o‘qish vazifasi murakkablashadi; undosh + unli + undosh + undoshdan (do‘s, rasm, yo‘l-bars, qo‘rq), undosh + undosh + unli + undoshdan (stol, stul, kran, trak-tor) ibopat yangi tip bo‘g‘inlar o‘qitiladi. Bu bosqichda ham ongli o‘qish ustida ishslash davom ettiriladi, differensial yondashish amalga oshiriladi, yozuv malakasi o‘stiriladi.

Uchinchi bosqichda o‘zbek tilidagi qiyin tovush va harflar (bir bir harf bilan ifodalanadigan juda, jura kabi so‘zlardagi portlovchi j tovushi va jurnal, jirafa kabi so‘zlardagi sirg‘aluvchi j tovushi, yo, ya, yu harakatlari, ayirish (‘) va yumshatish () belgilari o‘rganiladi. qiyinligi shundan iboratki, bolalarga bunday tovush va harflar haqidagi bilim nazariyasiz, amaliy ravishda tushuntiriladi.

Alifbe davrining uchinchi bosqichi oxirida o‘quvchilar quyidagi muhim ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari zarur: 1) hamma tovushlarni so‘zdan tashqari ham, so‘z ichida ham erkin va to‘g‘ri talaffuz qilish; 2) so‘zning tovush tarkibini, undagi tovushlarning izchil tartibini aniqlash, so‘zni bo‘g‘inga ajratish, urg‘uli bo‘g‘inni ko‘rsatish; 3) kesma harakatlardan so‘z tuzish va uni yozish; 4) jarangli va jarangsiz undosh tovushlarni farqlash; 5) hamma harakatlarini bilish; 6) bo‘g‘inlab (harflab emas) o‘qish, ya‘ni o‘quvchilar ma’nosini tushunadigan ikki, uch, to‘rt bo‘g‘inli so‘zlarni, bo‘g‘inlar tarkibidagi harakatlar qanday bo‘lishidan qat’iy nazar, bo‘g‘inlab yoki pozitsion o‘qishni bilishi zarur; 7) so‘zni va matnni qayta o‘qiganda, asosiy orfoepik normani saqlash, oddiy holatlarda pauza qilish, logik urg‘uni qo‘ya bilish, oddiy ohangga rioya qilish; 8) o‘qilgan matnning mazmunini tushunish, matn yuzasidan berilgan savollarga javob berish, soddalashtirib qayta hikoyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev Y. Eski mактабда xат-sавод о‘rgatish.- Toshkent, 1960.
2. Abdullayeva Q. Birinchi sinfdа nutq o‘stirish. - Toshkent, «O‘qituvchi», 1980.
3. Abdullaeva Q. Savod o‘rgatish. Toshkent, 1983.
4. Abdullayeva Q., Rahmonova S. Ona tili darslari (usuliy qo‘llanma). Toshkent, 1999.

ZAMONAVIY TA'LIMDA INTERFAOL METODLAR

*Abdulazizova Adiba Akramjon qizi
Namangan viloyati Uychi tumani
6-umumiy o'rta ta'lif maktabi
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'linda interfaol (interaktiv) metodlar haqida fikr yuritilgan. O'qitishning interfaol metodi bir qancha interfaol usullardan iboratdir. Interfaol usullarni qo'llash orqali o'qitish samaradorligini oshirishga, o'quvchilar fikrlash qobiliyatini oshirishga katta imkoniyat yaratadi. Hozirgi zamon ilm-fan, texnika rivojlanib borayotgan bir paytda ta'lif sohasida ham tub o'zgarishlar sodir bo'lishi tabiiyidir. Bu ta'linda sifat va samaradorlikka erishishning bosh omilidir.

Kalit so'zlar: interfaol (interaktiv) metodlar, metodika, texnologik loyixalash, nofaol metod.

Pedagogik texnologiyalarning bugungi kunda eng ommaviylashgan turlaridan biri-bu interaktiv ya'ni interfaol metodlardir. Interaktiv metodlar o'quvchi va o'qituvchining birgalikdagi faoliyati bo'lib, asosan o'quvchilarni fikrlashga undaydi. Kerakli xulosalarga kelishni, ular o'zini tahlil qilishni va amaliyotda qo'llashni o'rgatadi. O'qituvchining asosiy vazifasi bu yerda o'quvchilarga yo'l ko'rsatish, yo'nalish berish, eng to'g'ri xulosani aytishdan iborat. Interaktiv usullar yana shunisi bilan ham ahamiyatlici, o'qituvchi o'quvchining fikrini xech qachon keskin rad etmaydi, faqatgina vaqt bilan to'g'ri xulosani aytib o'tib ketadi, natijada o'quvchi xatosini o'zi tushunib oladi. Bu esa ularni tushkunlikka tushish, fikrlashda tormozlanish kabi xolatlarning oldini oladi. Interaktiv metodlar o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro hurmatga asoslanadi. O'qituvchi qanday bo'lmasin o'quvchining fikrini tinglaydi va hurmat bilan qarashini bildiradi, shu bilan birga o'quvchilarni bir-birlarini tinglashga o'rgatadi. E'tirozlar, qo'shimchalar ham "hurmatli", "sizning fikringizga qo'shilgan holda", "bizning ham ayrim fikrlarimiz bor edi" kabi so'zlar orqali bildiriladi. Bunday tarzda tashkil etilgan darsda o'quvchi o'zini hurmat qilinayotganligini sezadi va bunday sharoitda xech qanday tayziqsiz erkin fikrlay boshlaydi va uni ochiq bayon eta oladi. Ushbular bilan birgalikda u boshqalarni ham hurmat qilishga o'rganadi.

Interaktiv metodlar o'quvchilarda doimiy faollikni ta'minlaydi. O'quvchilar dars davomida bo'sh qolmaydilar, ular mavzuga oid biror bir muammo bilan band bo'ladilar. Natijada esa zerikish holatini oldi olinadi. Interaktiv metodlardan foydalanishda o'qituvchi, eng avvalo, darsning texnologik loyihasini tuzib olishi lozim. Darsni texnologik loyixalash uchun esa o'qituvchi interaktiv metod strategiyalari va usullari bilan tanish bo'lishi lozim. Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta'lif-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida boy tajriba to'plagan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar o'ziga xos ahamiyatga egadir.

Zamonaviy dars berish metodlaridan asosiysi "interaktiv" metod bo'lib, hozirda uning chala tarjimasi ko'p hollarda "interfaol" deb yuritiladi, "interaktiv" atamasi aslida inglizcha "interaktiv" so'zidan olingan bo'lib, "o'zaro ta'sirlashish" ma'nosini bildiradi va biror faoliyat yoki metoddha o'zaro baxs munozara, fikrlash asosida faoliyat yoki hamjixatlik bilan hal etish tushuniladi. Ammo biz ayrim o'quv qo'llanmalarini varaqlaganimizda "o'qitishning interaktiv metodlari" termini qo'llanishini ham guvoxi bo'ldik. Ta'lif berish jarayoni bevosita o'qitish metodi bilan uzviy bog'liqidir. Metodika sizning qanday texnik vosita yoki kitoblardan foydalanayotganligiz emas, balki sizning ta'limingiz qanday tashkil etilishidadir.

Boshqacha qilib aytganda, o'qitish metodi ta'lif oluvchi va o'qituvchining o'qitish jarayonidagi o'zaro aloqa shaklidir. O'qituvechi va o'quvchi orasidagi jarayon aslida o'quvchini u yoki bu bilim ko'nikma va malakalarini o'zlashtirish maqsadida bog'lab turganligini ko'rsatib turadi. Agar keng ko'lamda oladigan bo'lsak, o'qitishning birinchi kunlaridan to shu kungacha o'qituvchi va o'quvchi orasidagi keng ma'noda uch hil bog'lanish shakllangan bo'lib, u o'z tasdig'ini topgan. Ko'rinish turibdiki, uslubiy yondashuvda o'qituvchining barcha metodini uch guruhg'a bo'lishimiz mumkin:

1. Nofaol metod.
2. Faol metod.

3. Interaktiv metod

Ko'rsatib o'tilgan har bir uslubiy yondashuv o'ziga xos xususiyatga ega. Quyida biz uslubiy yondashuvlarni ko'rib chiqamiz. SHu bilan birga asosiy diqqatimizni o'qituvchining interaktiv usullariga qaratamiz. Nofaol uslubiy yondashuv-bu o'quvchi bilan o'qituvchi orasidagi bog'liqlik shaklidir. Bunda o'qituvchi darsning asosiy xarakatlanuvchi figurasi hisoblanadi, o'quvchilar esa nofaol eshituvchi sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur metod darslardagi teskari mustaqil savol-javoblarda, nazorat ishlarida, test va boshqa usullarda aks etadi. Nofaol metod o'quvchilarning o'quv materialini o'zlashtirishlaridagi eng samarasiz usul hisoblanadi, lekin uning o'ziga xos ijobjiy tomoni mavjud. Bu hildagi darslarga ko'p mehnat talab qilinmaydi. CHegaralangan vaqt oralig'ida katta miqdordagi o'quv materialini topishga imkon beradi. Bu dars turi oliy o'quv muassasalarida keng tarqalgan bo'lib, keng yoyilgan shakli ma'ruzadir. Faol uslubiy yondashuvda o'qituvchi bilan o'quvchi bir-biri bilan o'zaro aloqada bo'ladi. Dars jarayonida o'quvchi nofaol tinglovchi emas, balki darsning faol ishtirokchisiga aylanadi. Agar nofaol dars metodida asosiy xarakat qiluvchi figura o'qituvchi bo'lgan bo'lsa, bu metodda o'quvchi va o'qituvchi teng xuquqqa egadir. Nofaol darslar o'qitishning avtoritar uslubiga ega bo'lgan bo'lsa, faol metodlar demokratik uslubga egadir. Faol va interfaol yondashuvlarda esa umumiylilik ko'proq ko'zga tashlanadi. Umuman olganda interaktiv metodni ko'proq zamonaviy faol metodlarning shakli sifatida ko'rshimiz mumkin. Faol metodlardan farqli o'laroq, interaktiv metodlar o'qituvchi va o'quvchining o'zaro aloqasini, balki o'qitish jarayonida ularning o'zaro bir-biri bilan faol munosabatda bo'lishlariga yo'naltirilganligi bilan ham ahamiyatlidir.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.-T.:Nihol,2013,2016.
2. Qodirov P. Til va el.- T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa uyi,2005.

THE IMPACT OF AUTHENTIC MATERIALS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

*Abduraxmonova Iroda
The teacher of school №16
Termez region*

Annotation: Authentic materials can be used to add more interest for the learner. They can serve as a reminder to learners that there is an entire population who use the target language in their everyday lives. Authentic materials can provide information about the target culture and provide that culture's perspective on an issue or event.

Key words: authentic materials, sources of authentic materials, inauthentic

Materials play an important role in teaching any subject. There are lots of resources available to learn languages today. They can be used to add more interest for the learner. They can serve as a reminder to learners that there is an entire population who use the target language in their everyday lives. . One of the words that has been creeping into English teaching in the past few years is ‘authentic’. It has a kind of magic ring to it: who after all would want to be inauthentic? It sounds as if any committed teacher must try to be authentic, and that the students’ development in their new language is bound to be handicapped if it does not give them authentic experiences. But is authenticity really such a magic word? Should teachers feel guilty about being inauthentic?

Many teachers also introduce authentic English material into their lessons to expose learners to the language as it is spoken in the real world. Authentic materials help learners bridge the gap between classroom and the outside the world. The great thing about using authentic material is that it is everywhere, which makes it easy to find, and simple for learners to practice English in their own time. In this case Authentic materials have real language. In order to achieve the objectives of English language teaching it is important for the English language teachers to exploit other materials around them according to the needs of learners and to create interest in them. It is important to use these materials in authentic ways, not in traditional school-based ways. These materials are effective and easily available.

There are a lot of sources for authentic materials, which are economic and easily available every time and everywhere. They are: Agony Columns, Audio Cassettes, Brochures, Cartoons, Comics, Currency, Directories, Greeting Cards, Images, Internet, Invitation Cards, Advertisements, Journals, Magazines, Maps, Menus, Movies, News Papers, Notices, Post-Cards, Pictures, Product Labels, Puppets, Recipe, Songs, Stamps, TV Programmes, Tickets, Wall Papers, Weather Reports etc.

When people first think of authentic materials they usually assume that we are talking about newspaper and magazine articles. However, the term can also encompass such things as songs, web pages, radio & TV broadcasts, films, leaflets, flyers, posters, indeed anything written in the target language and used unedited in the classroom. . Remember that it isn't limited to articles from newspapers and magazines. Songs, TV programmes and films, radio and podcasts, leaflets, menus – anything written in English constitutes authentic material. Authentic materials are not created specifically to be used in the classroom, but they make excellent learning tools for students precisely because they are authentic. Authentic materials provide resources for ELT teachers and offer them the opportunity to expose learners to materials produced for real life and out of classroom contexts. The focus is on the message and means and context are often used to help to communicate it. If teachers use authentic texts sensibly, they provide learners with alternatives to learn real English usage.

The materials used, will of course, depend on the ‘usual’ factors:

- topic
- target language area
- skills
- students' needs and interests

Authentic Materials Generally

Advantages of Using Authentic Materials

There are a lot of advantages of using authentic materials in English language classrooms. They provide situational language and students are exposed to real discourse. Not only are they interesting for learners but are also very helpful in developing social language skills. Authentic materials develop creativity among teachers as well as learners and are highly motivating. They provide knowledge of real situations of life and make the learners aware of these situations. They develop ability of interpretation and are very economic and easily available everywhere. These are helpful in minimizing the level of hesitation among the learners and not only can the same material can be used to teach different classes but also encourage the learners to read for pleasure.

Disadvantages of Using Authentic Materials

Language Complications

A major disadvantage of the use of authentic materials in material design is that they often use difficult language, unneeded vocabulary and complex sentence structure (Richards, 2001). This creates potentially unnecessary burdens on teachers (Kilickaya, 2004). For lower level students this may be a burden; however it may also be a useful advantage for teaching more advanced students. It will allow for more variety and flair in language use that will accompany native-English speaker's language use generally. An example of this can be seen in the presentation of an article containing satyr or jest. Much of what constitutes sarcasm or satyr in English language has to do with a specific contextual knowledge of either special circumstances surrounding the article or particular concepts of language. A good example of such writing can be seen in local newspapers such as The Guardian or The Telegraph raging on about whether the British Prime Minister is a reptile (Brooker, 2011). A student faced with such an article, advanced or novice, would be hard pressed to understand such material as it requires a fairly in-depth knowledge of the language.

Why Use Authentic Materials

By now, you may have been quite put off; if these are authentic materials, why should you use them and 'how can they fit into your classroom? Let us first look at some of the reasons for using them.

References:

1. Blatchfor, C. H. (1993). Newspapers: Vehicles for teaching ESOL with a cultural focus. *ELT Journal*, 7 (12), 145-151.
2. Bose, N. V. (2009). Using authentic materials in ESL classrooms. *The Journal of English Language Teaching*, 49 (3), 18-20.
3. Bose, N. V. (2010). Using authentic materials in higher classes. *The Journal of English Language Teaching*, 49 (2), 4-5.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA CHET TILI DARSLARINI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK XUSUSIYATLARI

*Abzairova Matluba Arziyevna
Surxondaryo viloyati Sherobod tumani
29-maktab o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitish mazmuni va mazkur jarayonning o'ziga xos didaktik xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, o'yin, topishmoq, multfilm, amaliy mashg'ulot

Vatanimiz mustaqillikka erishgandan so'ng mamlakatimizda chet tillarini o'rganishga katta e'tibor berib kelinmoqda. Jumladan, 2012-yil 10-dekabrda qabul qilingan «Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori hamda 2013–2014-o'quv yildidan boshlab umumta'lim maktablarining birinchi sinflarida xorijiy tillarni uzluksiz o'rgatishning joriy etilishi buning isbotidir.

Hozirgi kunda nafaqat maktab, litsey, kollej o'quvchilarini va oliy o'quv yurtlari talabalariga, balki MTM tarbiyalanuvchilarini va turli sohada ishlovchi xodimlarga ham chet tilini, xususan, ingliz tilini o'rgatish yo'lga qo'yilgan. Chunki, iqtisodiy, fan va madaniy jihatdan rivojlangan davlatlarning tillarini o'rganish jahon ilm-fani va taraqqiyoti yutuqlarini egallashning bosh omilidir.

Til o'rganish ham yosh davrlariga bog'liq. Psixologlarning fikricha, bolalar kattalarga nisbatan tilni tez va oson o'zlashtiradilar. Bolalarda til o'rganishga bo'lgan tabiiy moyillik, ularda taqlid qilish xususiyati kuchli ekanligi, kattalarga qaraganda bolalar vaqtining ko'pligi buning asosiy sabablaridandir. Shuni e'tborga olish kerakki, 6–7 yoshli bolalar ma'lumotlar ma'nosini tushunib emas, uni mexanik tarzda yodlaydi. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatishni grammatik tushuncha berishdan boshlamaslik zarur. Aks holda chet tilini o'rgatishning dastlabki qadamidanoq bolani zo'riqtirib qo'yish va qiziqishini so'ndirib qo'yish mumkin.

Shunday ekan, kichik yoshdagi bolalarga xorijiy tilni o'rgatish ancha mushkul va mas'uliyatlari. Bolalarga ingliz tilini mazmunli va qiziqarli o'rgatish uchun quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

- qo'shiq va she'rlar orqali tushuntirish yoki esda qolishi qiyin bo'lgan, ma'noga ega bo'lmagan harf yoki birikmalarni kuyga solib o'rgatish. Bunga misol qilib, bolalarning ingliz tili alifbosini qo'shiq qilib o'rganishlari shunchaki yodlashdan ko'ra samarali ekanligini ko'rsatish mumkin.

- aqliy va jismoniy harakatlar bilan bo'g'liq bo'lgan o'yinlar;

- multfilmlar; Bolalar til o'rganish mobaynida multfilmdagi gaplarni tushunmasada, multfilm qahramonlarining harakatlari orqali ular ishlatajotgan so'zlarni tushunishga intiladi. Bu esa bolalar uchun qiziq va til o'rganishlari uchun samarali yo'l.

- rol ijro etish (role play) o'qituvchi biror ma'lumotni, masalan, hayvon yoki qushlarning nomlarini o'rgatayotgan paytda rol orqali ijro etishi yoki bolalarga ijro ettirishi lozim. Misol uchun: bir o'quvchi itning vovillashi, mushukning miyovlashini ko'rsatib bersa, boshqa bir o'quvchi bu tovushlar qaysi hayvonga tegishli ekanligini bilib, uning inglizcha nomini aytishi zarur.

- mavzuga oid muhit; O'qituvchi o'tilayotgan mavzuga qarab o'sha muhitni yaratib bera olsa, bolalar tilni yaxshi o'rganishadi. Masalan: traveling, birthday, in the kitchen va boshqalar. Traveling(sayohat) mavzusida o'qituvchi sayohat uyuştirishi, sayohatga qanday vositalar orqali (foot, bicycle, automobile, train, boat, airplane) borish mumkinligi, qayerlarga sayohat qilish (Tashkent, Samarkand, Bukhara, England, USA) muhimligi haqida ma'lumot beradi. Bu esa, o'quvchilarning so'z boyligini, til imkoniyatlarini kuchaytiradi, dunyoqarashini o'stiradi.

- topishmoqlar; Bolalarda topishmoqlarning javobini topishga qiziqish kuchli. Shuning uchun o'qituvchi topishmoqni ingliz yoki o'zbek tilida aytysada, uning javobini bolalardan ingliz tilida aytishini talab qilishi lozim. Shunda bolalar so'zlarni tez o'rganishadi.

- amaliy mashg'ulotlar (mevalar va boshqa oziq-ovqatlarni tatib ko'rish, gullarni hidlab ko'rish); Masalan: o'qituvchi bir o'quvchining olmani tatib ko'rishi paytida uning rangi qizil (red) yoki yashil (green), ta'mi shirin (tasty) yoki nordon(), xushbo'y () hidi haqida ma'lumot berishi va boshqa o'quvchilarga ham mevalarni yedirib, u bolalardan o'sha meva haqida inglizcha

ma'lumotlar berishini talab qilishi lozim. Bunday mashg'ulot bolaning keyingi o'rganishlarida ham yordam beradi. O'qituvchi o'quvchilardan ranglarning inglizcha nomini so'rab qolsa, bola darrov meva yegan paytini eslaydi, qizil-red, yashil-green ekanligini tez xotirlaydi. Demak, bunday usuldan foydalanish o'quvchining ma'lumotni uzoq muddatda xotirasida saqlab qolishini ta'minlaydi.

- imo-ishoralar, yuz ifodalari orqali; O'qituvchi bolaga biror gapni gapirganda yoki buyruq berganda, masalan, "Bu yoqqa kel" (come here), "Kitobni och" (open the book), turing (stand up), doskaga qarang (look at the blackboard) kabi gaplarda imo- ishoralardan foydalansa bolaga tushunarli bo'ladi.

- ko'rgazmali qurollar, plakatlar, kitoblar orqali;

- ko'zga ko'rindigan va kundalik hayotda ko'p ishlatiladigan narsa, buyumlarga yozish. Masalan: eshik (door), kitob (book), stol (table), doska (blackboard), oyna (window) va shu kabilarga yozish. Bunday narsa-buyumlar doimo ko'zga tushib turishi va amliyotda ko'p qo'llanishi bois, bola bu so'zlarni ixtiyorsiz tarzda o'rganadi.

– yangiliklar orqali; Bilamizki, bolalar qiziquvchan. Ular bir xillikdan tez zerikadi. Shuning uchun ularga har doim bir turdag'i usullardan foydalanib dars o'tish emas, balki turli xil innovatsion usllardan foydalangan holda mashg'ulotlarni tashkil etish lozim. Aks holda bolalar o'quvchining qanday dars o'tishini fahmlab olishadi va bunga tayyorgarlik ko'rishadi. Usullarni yangilab dars o'tish bolalarning intilishlarini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrdagi «Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1875-sonli qarori.
2. Iriskulov A.T va boshqalar Kids' English pupil's book 2 sinf –Toshkent, 2014
3. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М.: Прогресс-Пресс, 1991
4. Xoshimov O'. Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma - T.: 2003

FIVE POINTS TO LEARNING ENGLISH

*Adilova Gulchehra Anvarovna
English language teacher of school
№169 of Shayhontohur district*

Annotation: In this article outlines four important aspects of learning English and five important ideas theoretical points in language learning.

Key words: English language, learning english

English is the language of science, of aviation, computers, diplomacy, and tourism. Knowing English increases your chances of getting a good job in a multinational company within your home country or for finding work abroad. It's also the language of international communication, the media and the internet, so learning English is important for socialising and entertainment as well as work!

Let's look at the top 4 reasons why studying English is so important:

1. English is the Language of International Communication.
2. English is the Language of Business.
3. Speaking English gives you Access to a World of Entertainment.
4. Learning English gives you Access to more of the Internet.

Although learning English can be challenging and time-consuming, we can see that it is also very valuable to learn and can create many opportunities!

When you start to learn English, it can be a challenge. However, there are some great ways for you to improve your language skills and learn about the culture of England and the UK at the same time. Whether you like movies, listening to music, or reading, we have lots of ideas for you of how you can learn English and have fun at the same time.

English is the most widespread language in the world and continues to increase its status as a 'must-know language' with each passing year. Knowing English in education, business, on the internet and in life has become a 'need'. The English language is included in university, high school, primary and secondary education and even pre-school education. In addition, there are hundreds of courses and numerous tutors for learning English.

Well, what are the most practical and basic points of learning English, it is possible to collect it in 5 items.

1) Conditioning avoid. One of the biggest mistakes when it comes to learning English is to learn English by trying to speak like an American or British. This is one of the biggest mistakes for the learner. Learning a language and speaking according to the region of a language are very different things. English does not need to be spoken according to the accent norm of a particular country. For example; Although English is the native language of Britons today, more people speak this language with a Chinese accent and an Arabic accent.

Again, it should be noted that no language has a single standard. Just as Uzbek language does not have a single accent, English or other languages do not. This also applies to English. English is spoken with different accents in all 4 regions of the UK. We can even see differences in English accents within these regions. The Cornwall accent of England and the accents spoken in the Kent region differ. The Scottish accent is very different, and the Irish accent is a whole lot different. The accents and ways of speaking of US English vary widely according to their regions and ethnic groups. It is essential for those who want to learn English. Anyone who wants to learn English should set out to learn English, not to imitate the language that someone else speaks.

2) Reading. It is the most important practice to learn a language. Any material found should be read regardless of content. Reading newspapers, magazines, internet articles and deeper readings at advanced levels, starting with children's books. In addition to learning a language, the most important thing is to improve that language by practicing constantly and not forgetting your vocabulary. The simplest and most basic practice of this is reading.

3) To listen. It does not matter if you are just starting out or whether the material being listened to is understood. Although the practice of listening was much more difficult in the past, it is very easy nowadays. Continuous listening practice, even if it is not understood by our phones with radio

and podcasts, has a definite effect on ear familiarity and vocabulary.

4) **Practical dictionaries, movies, serials and games.** Large vocabulary dictionaries are not helpful for the learner. These are dictionaries that explain words and are useless for those who want to learn languages in general. Instead, you can find numerous practical dictionaries for those who want to learn languages. Recently added ‘translate with thinking’ feature, ‘Google Translate’, portable translation devices are also helpful in this regard. Watching and playing TV series, movies and games in English with Turkish subtitles is an important tip for beginners. The next steps are watching and playing TV series, movies and games with English subtitles, then watching and playing without subtitles.

5) **Talking.** Of course it is learned by speaking in English as in any language. If the individual lives in an English-speaking country, he/she must learn. If living in a non-English speaking country, it is most important to learn and speak without a native speaker in any environment where he or she can speak English.

References:

1. James, Cherian. “An analysis of selected problems that confront students and teachers of second language”. Dissertation Abstracts International, 1996
2. Galskova N.D. Modern methods of teaching foreign languages: Manual for teachers. Moscow: ARKTI, 2003, 192 p.
3. Bykova, N. I. English. For general education. organizations / N.I. Bykova, D. Dooley, M.D. Pospelov, V. Evans. - 6th ed. - M.: Education, 2017.

“МАКТАБ YOSIDAGI BOLALAR NUTQIDA UCHRAYDIGAN KAMCHILIKLARNI BARTARAF ETISH VA RAVON SO‘ZLASHGA O‘RGATISH”

*Berdiyeva Oygul Abduvaliyevna
Toshket viloyati, O‘rta Chirchiq tumani,
23-umumta’lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Pochta manzili: oygulabduvaliyevna@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktab yoshidagi bolalar nutqida uchraydigan kamchiliklarni qay tarzda to‘g‘irlash mumkinligi to‘g‘risida tavsiya va ma’lumotlar keltirib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: nutq, matn bilan ishslash, baland ovozda o‘qish, to‘g‘ri talaffuz, erkin muloqot.

Bilamizki, ko‘plab bolalar ba’zi bir harflarni to‘g‘ri talaffuz qilishda qiynalishadi, nafaqat talaffuz, balki bu nutqda ham muammolarni keltirib chiqaradi. Bu muammoni oldini olish uchun albatta ko‘proq o‘sha bola bilan ishslash tavsiya etiladi. Bolani ko‘proq matn ustida ishslashga undash kerak. Qanchalik ko‘p matnlarni ovoz chiqargan holda o‘qisa, shunchalik ko‘p qilayotgan xatolarini kamaytira oladi. Shu bilan birga, tashqi tarafdan eshitish qobiliyati orqali ham kamchiliklarni bartaraf etish mumkin. Muloqot jarayoniga ko‘proq e’tibor qaratish kerak. Nutqning grammatik tuzilishini va bog‘liq nutqni rivojlantirish bo‘yicha o‘yinlar va mashqlar o‘tkaziladi. O‘qituvchilar o‘zlarining mavzularini, qismlarini to‘g‘ri va aniq nomlash, uning xususiyatlarini tavsiflash imkoniyatidan foydalanadilar. Shu bilan birga, o‘qituvchilar vazifani aniq ifodalaydilar, savollarni aniq ko‘taradilar. Bu so‘zlarni tushunish va ishlatish o‘rtasidagi munosabatni saqlab turishga imkon beradi, bu o‘z navbatida bolalarning o‘z fikrlarini aniq va to‘liq ifoda etish qobiliyatini yaxshilaydi, og‘zaki muloqotning samaradorligini oshiradi.

“... bola talaffuz fiziologiyasiga nisbatan qiziquvchanlik uchun begona emas. U talaffuzda qaysi organlar ishtirot etayotgani bilan qiziqadi va hatto bu yo‘nalishda tajriba o‘tkazishga tayyor “ (AN Gvozdev).

O‘qituvchilar katta yoshdagagi bolalar o‘rtasidagi og‘zaki muloqotning faol ishtirotchilarini va tashkilotchilaridir. Ular bolani boshqa bolalarga o‘z yangiliklari haqida gapirib berishga, bolalarning savollari va bayonotlariga e’tiborni jalb qilishga, ularni javob berishga va gapirishga undashga taklif qilishadi.

Bola bilan suhbatda o‘qituvchilar xabarning mazmuni va shakliga e’tibor berishadi, grammatik xatolarni nozik tuzatishadi. Bo‘sh vaqtlarida o‘qituvchilar bola bilan individual shug‘ullanishadi, bu esa bolada qiyinchiliklarga olib keladigan nutqni rivojlantirish tomonini rivojlantiradi. Tarbiyachilar bolalarga sayrda, bolalar bog‘chasiga borishda nimalarini ko‘rganliklari to‘g‘risida gapirish, motivatsiya, kuzatish savollaridan foydalangan holda so‘zlar yaratish, bolaning so‘z bilan namoyon bo‘lishiga faol javob berishlari uchun imkoniyat yaratadilar. bu sizga majoziy nutqni rivojlantirishga imkon beradi. O‘qituvchilar bolalarga to‘g‘ri adabiy nutq namunalarini berishga, nutqni aniq, ravshan, rang-barang, to‘liq, grammatik jihatdan to‘g‘ri, ifodali, ixcham qilishga harakat qiladilar.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Nutqda uchraydigan muammolarni bartaraf etish” T2018

TASVIRIY SAN'AT VA CHIZMACHILIK FANLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARНИNG ILMIY NAZARIY ASOSLARI

*Choriyeva Ra'no Boymamat qizi
Surxondaryo Viloyati Termiz shahar 23 - Umumiy o'rta
ta'lif maktabining Tasviri san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada Pedagogik texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi. Shu bilan bir qatorda mavzularni yoritilishi, o'quvchilarning o'tilayotgan mavzuni o'zlashtirilishi va pedagogik saloxiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta'lif, o'qitish texnologiyasi, dars, ko'nikma, ta'lif-tarbiya.

Ta'lif jarayoni nihoyatda murakkab jarayon bo'lganligi uchun ta'lif samaradorligi pedagog va o'quvchi faolliligiga, ta'lif vositalarining mavjudligiga, ta'lif jarayonining tashkiliy, ilmiy, metodik mukammalligiga bog'liq.

O'zbekistonda bozor munosabatlariiga asoslangan iqtisodiy tuzilmalar yaratilayotgan hozirgi kunda keng, chuqur bilimli va bilimlarni amalda qo'llay oladigan shaxslarga talab kuchayib bormoqda. Bilimdon va tadbirdor, ijtimoiy faol shaxs jamiyat hayotida, mehnatda o'zining o'rnini topadi. Bunday faollik vujudga kelishi uchun bilimdon va harakatchan, milliy istiqlol g'oyasiga sodiq bo'lgan shaxsni shakllantirish kerak va avvalo har tomonlama rivojlangan, sog'lom fikr yuritadigan, jahon yoshlari bilan har sohada raqobatbardosh, ma'naviy barkamol yoshlarni tarbiyalamoq zarur.

"Tasviri san'at va chizmachilik" fanidan yaratilgan innovatsion pedagogik loyihamoq qo'llash qonun-qoidalariga tayangan holda ishlab chiqilgan. Chunki, axborot texnologiyalari rivojlangan bugungi kunda yoshlarni ushbu texnologiyalardan foydalanishni bilishi zamon talabiga aylanib bormoqda.

O'quvchilarga bilim berishda zamonaviy ta'lif texnologiyalarining ahamiyati to'g'risida so'z borganda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020-yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Umumiy o'rta ta'lif tizimini bugungi kun talablari asosida tashkil etish, farzandlarimiz har tomonlama kamol topishi uchun, barcha sharoitlarni yaratish lozim" degan so'zlarini ta'kidlash o'rinnlidir. Bu masala Davlat dasturida ham asosiy yo'naliishlardan biri sifatida e'tirof etilgan. Har bir loyihamoqda keltirilgan ta'lif texnologiyalari o'zida o'quv mashg'ulotini o'tkazish shart-sharoiti to'g'risida axborot materiallarini, pedagogik maqsad, vazifa va ko'zlangan natijalarni, o'quv mashg'ulotining rejasi, o'qitishning usul va vositalarini mujassamlashtirishi shart. Loyihaning konseptual asoslari qismida dastlab "Tasviri san'at va chizmachilik" fani mazmuniga qo'yiladigan malakaviy talablar, mazkur o'quv fanining tarkibiy tuzilishi, o'qitishning usul va vositalarini tanlashda tayanilgan konseptual fikrlar, kommunikatsiyalar, axborotlar berilib, so'ngra loyihamoqda. Hozirgi kunda jahon tajribasidan ko'rinish turibdiki, ta'lif jarayoniga o'qitishning yangi, zamonaviy usul va vositalari irib kelmoqda va ulardan samarali foydalanilmoqda. Jumladan, respublikamizdagi umumta'lif maktablarida ham innovatsioan va zamonaviy pedagogik g'oyalarni dars jarayonida qo'llash va ularni yaratish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda: shunday ekan o'qituvchi bilim olishning yagona manbayi bo'lib qolishi kerak emas, balki o'quvchilar mustaqil ishslash jarayonining tashkilotchisi, maslahatchisi, o'quv jarayonining menejeri bo'lishi lozim. Yangi pedagogik loyihamoqda qilinsa yaxshi bo'lar edi. Hozirgi kunda jahon tajribasidan ikkinchidan darsning samaradorligi yanada ortadi. Chunki, mavzuni mohiyatini ochib beruvchi innovatsion loyihamoqda ta'lif sifatini oshirishga qaratilgan vazifalar o'quvchilar ko'z o'ngida misollar tariqasida o'z yechimini topadi. Uchinchidan esa o'quvchilarda fanga nisbatan qiziqish yanada ortadi. O'quvchilarning o'zida ham ana shunday loyihamoqda ustida ishslash turli grafik ishlarini yaratishga bo'lgan intilishi kuchayadi.

Shuningdek, dars jarayonida o‘qituvchini mavzuni o‘quvchilarga yetkazib berishda qo‘yidagi yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishi darslarning samaradorligini oshiradi.

1. “Aqliy hujum”;
2. “Klaster”;
3. “Blis so‘rov”;
4. “Kim zukko?” musobaqasi;
5. “Fikrla va tarifla!”
6. Hozir javoblik bahsi;
7. Amaliy ish.

O‘qituvchi ta’lim berish jarayonida shuningdek, o‘quvchilar ijodiy ishlarini baholashga alohida e’tibor qaratishi, ularni ko‘proq rag‘batlantirishi lozim. Ana shundagina biz o‘z darslarimizni sifatli va samarali tashkil qilgan bo‘la olamiz. O‘quvchi yoshlарimizga esa ijodiy tasavvurlarini yanada ortishiga xizmat qilgan bo‘lamiz.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga Murojaatnomasi.
2. R.A. Mavlonov, M. Arabova, G. Salohitdinova “Pedagogik texnologiya” T. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. “Fan” nashriyoti. 2008.

THE NEW METHOD OF THE ECLECTIC APPROACH

*Fayzullayeva Zulfiya Mahamatshukurovna
English language teacher of school
№169 of Shayhontohur district*

Annotation: In this article provides advice on modern methods of teaching English, as well as teaching based on an eclectic approach.

Key words: Method of teaching, eclectic approach, motivation

Today, professional English language teachers have a good grounding in various techniques and new approaches, as well as knowing and understanding the history and evolution of different teaching methodologies.

In fact, the modern teacher uses a variety of methodologies and approaches, choosing from each method the techniques he considers most effective and applying them according to the objectives and context.

They aim to prepare their lessons in a way that facilitates the understanding of the new language, not relying solely on a particular method.

Here are some important guidelines and recommendations for teaching English:

- The teacher proposes a variety of exercises, both written and oral, to improve the student's accuracy, fluency and communication skills .
- The teacher corrects errors immediately if the aim of the class activities is accuracy, while if the goal is to acquire fluency the errors will be corrected later.
- The teacher develops all four language skills (reading, writing, listening and speaking).
- To improve pronunciation the teacher uses oral exercises, in which students automatically repeat the sentences spoken by the teacher.
- The teacher tries to help the students to personalize the use of the grammatical and lexical elements used in the class.
- The teacher understands that an educational program must include not only grammar and vocabulary, but also linguistic functions, colloquialisms, idioms, etc.
- The teacher introduces guided discovery exercises for the new grammar rules.
- Sometimes the teacher can translate, but only if they know both languages very well and if they think it is the most effective way to explain the meaning of a new concept at that time, especially for abstract ideas.
- The teacher is expected to develop a wide range of resources to be able to deliver lessons that are productive, challenging and relevant.

It is impossible to do everything if only one method is used. As a result, professional English teachers follow what is described as an eclectic approach, in which students are also encouraged to experience some autonomy in learning.

However, some private schools and training companies still prefer to promote a specific 'in-house' method or approach, although often mainly for commercial or advertising reasons rather than for educational reasons.

The esteemed American author and university professor Douglas Brown has compiled a list of the 'ten commandments' for effective language learning, applicable to ESL students and teachers:

For teachers of English	For language learners
Reduce inhibitions	Do not be afraid!
To encourage	Throw yourself
Instill self-esteem	Believe in yourself

Develop intrinsic motivations	Seize the opportunities
Encourage cooperative learning	Collaborate with your group
Use right hemisphere processes	Having a GLOBAL vision
Promote tolerance of ambiguity	Coping with chaos
Encourage intuition	Follow your instincts
Provide feedback on errors	Learning from mistakes
Establish personal goals	Establish your own personal goals

These suggestions are intended to promote student autonomy and to highlight the importance of self-motivation. Through guided discovery, language learners don't have to expect all the work to be done by the teacher, through the use of some magical new teaching method, but they need to engage themselves and put inhibitions aside.

List of literature:

1. Knapen Ruben. Interactive teaching activities in interactive classroom. -2008
2. Xoshimov O‘. Yoqubov I. Ingliz tili o‘qitish metodikasi. T., - 2003
3. Khan, S. *The one world schoolhouse: Education reimagined*. London: Hodder and Stoughton. -2002.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA IFODALI O'QISHNI TASHKIL QILISH

*G'oyipova Dilorom Maxmudovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
1-umumi o'rta ta'lif maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ifodali o'qishni tashkil etishning nazariy hamda amaliy tomonlari tahlilga olingan. Shuningdek, ifodali o'qishni boshlang'ich sinflardan boshlab tashkil etishning ta'limi ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Ifodali o'qishni tashkil etish borasida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, o'qish turlari, ifodali o'qish, boshlang'ich sinf.

Ta'lif tizimi sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar hamda yangiliklar o'qituvchilar oldiga ham bir qator yangi talablarni qo'ymoqda. Bu talablar esa o'qituvchidan o'z ustida yanada ko'proq ishlash va dars jarayonlarini zamonaviy tashkillashtirishni kuchaytirishni anglatadi. Shu jihatdan boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ham o'qish darslarini kompetensiyaviy shaklda tashkil etish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Umumta'lif maktablarida o'qish darslariga quyidagi talablar qo'yildi:

1. ta'lif va tarbiya maqsadining birligi;
2. ta'lif va tarbiya vazifalarining birligi;
3. ta'lif va tarbiya manbalarining uzviy bog'liqligi;
4. ta'lif va tarbiya metodlarining birligi. [1,-b.4].

Shu talablardan kelib chiqqan holda har bir pedagog o'qish darsini mazmunidan kelib chiqqan holda to'g'ri tashkil etishi, didaktik talablarga asoslangan holda o'tkazishi lozim.

O'qish darslari umumta'lif maktablarida maktab ta'lifining dastlabki yillaridan boshlab o'qitila boshsanadi. O'quvchilar harflarni tanib, so'zlarni qo'shib o'rganish malakasi shakllangandan so'ng kichik matnlarni o'qishga kirishadilar. Birinchi sinf o'quvchilari ravon, tez o'qish bo'yicha malakalarni o'zlashtiradilar.

Peagogikada o'qishning bir qancha turlari farqlanadi. Jumladan:

1) Ovoz chiqarib o'qish. O'qishning keng tarqalgan turi. Bunday o'qishda o'quvchi o'rtacha ovozda har bir to'xtamlarga ahamiyat bergen holda, to'g'ri hamda ravon o'qishi orqali o'zi o'qigan narsani idrok etib borishi ham muhim;

2) Ichda o'qish. Bu turdag'i o'qishni o'quvchilarga singdirish o'qish turlarining eng qiyinlaridan biri hisoblanadi;

3) To'g'ri o'qish. Tushunarli, xatosiz o'qish. Ba'zi o'quvchilar harflarni tushirib, bo'g'inlarini joyini almashtirib o'qydi. Bunday xatoliklarning oldini olish uchun matnni kichik-kichik qism-larga bo'lib o'qish tavsiya etiladi;

4) Ongli o'qish. Bu o'qish turida o'quvchi o'zi o'qiyotgan narsani anglagan holda o'qishligi talab etiladi.

5) Ifodali o'qish. Badiiy-obrazli matnning xususiyatlarini anglagan holda adabiy talaffuz qoidalariiga rioya qilib o'qish

Biz quyida shu o'qish turlaridan ifodali o'qish hamda uning o'quvchi shaxsini shakllanishidagi o'rni haqida fikrimizni davom ettiramiz. Bizga ma'lumki, til insonlar orasida kommunikativ vazifa bajarishi bilan bir qatorda ekspressivlik ya'ni ta'sir etish vazifasini ham bajaradi. Ana shu vazifani yuzaga chiqarishda obrazli, ifodali so'zlash muhim hisoblanadi. Bola yoshligidan, bog'cha ta'lidan boshlab ertaklar eshitib katta bo'ladi. Bu ertaklar esa asosan obrazli tazrda aytildi, shu asosda unda dastlabki og'zaki ifodaviylik shakllana bosholaydi.

Ifodali o'qishni tashkil etish ikkinchi sinfdan yo'lga qo'yilishi me'yoriy hisoblanadi. Ifodali o'qish adabiy asarlarni aniq va ko'rgazmali o'qitishning shaklidir. O'qituvchi berilgan adabiy parcha yoki she'rni ifodali o'qish orqali asar mazmunini hama emotSIONalligini o'quvchilarga yetkazib beradi.

O'qituvchi ifodali o'qishni tashkil etishda ovozga, talaffuzga alohida ahamiyat qaratish lozim. Har bir harfning to'g'ri talaffuzini o'rgatish kerak. Ovoz va nafasni chiniqtirish uchun m, n, ng, l, r sonor tovushlariga unlilarni qo'shib talaffuz qilish mashqlari ham yaxshi natija beradi. Shuningdek, tez aytish mashqlari ham ba'zi tovushlarni to'g'iri talaffuz etish ko'nimalarini hosil

qiladi [2, -b.46]. Ifodali o‘qishning vositalari hisoblangan urg‘u, pauza, intonatsiya, temp va ritmlarni ham o‘qituvchi yaxshi egallagan bo‘lishi lozim. Bularning qoidalari asosida o‘quvchiga tushuntirish, albatda, boshlang‘ich sinflarga murakkablik qiladi. Bularni oson va ommaviy usullarni qo‘llash orqali ya’ni vergulda kichik to‘xtam, nuqtada to‘xtam bo‘lishi kerakligini tushuntirish mumkin.

Ifodali o‘qitishga boshlang‘ich sinflardan boshlab o‘rgatishning eng katta ahamiyati bola nafaqat belgilangan matn, badiiy asarni yaxshi o‘qishi shu bilan birga nutqiylar so‘zlaydigan, o‘z fikrini o‘zgalarga tushunarli tarzda yetkazib bera oladigan bo‘lib shakllanadi. Bu o‘z navbatida nafaqat til va adabiyot fanlarida balki, barcha fanlarda zarurdir. Aksar holatlarda bola o‘z fikrlarini yuzaga chiqara olmaslik sabablaridan biri ham ifodali o‘qishning yaxshi yo‘lga qo‘yilmagani bilan bog‘liqdir.

Xulosa sifatida shuni aytish o‘rinlikni, ertangi avlodni mustaqil fikrlaydigan, o‘z g‘oyalarini erkin ifoda etaoladigan barkamol shaxs qilib tarbiyalashda kitobning, badiiy mutolaaning, shu bilan birga ifodali o‘qishning ham o‘ziga xos o‘rnini bor.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullayeva Q., Rahmonbekova S. 2-sinfda o‘qish darslari. Metodik qo‘llanma. –Toshkent, “O‘qituvchi”, 2004.
2. Masharipova Z. Ifodali o‘qish praktikumi. –Toshkent, O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2011.
3. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: “Barkamol fayz media”, 2018. - 352 bet.

TIL - MILLAT G'URURI

*Gulnora Sattibayeva
Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumanidagi
8-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada til, uning hayotdagi o'rni haqida fikr yuritildi. O'zbek tilining rivoji, uning taraqqiyoti yo'lida qabul qilingan qonunlar haqida so'z boradi. Tilning inson hayotidagi o'rni haqida to'xtalib o'tildi

Kalit so'zlar. Til, davlat tili, lotin yozuvi, imlo qoidalari, qonun, Alisher Navoiy, Amir Temur, xalq, millat

Inson tafakkurining oltin mevasi – odamlararo o'y – fikrlarning almashish vositasi bo'lgan tildir. Til – millatning borligini, qudratini, nasl-nasabini anglatadi. Til borki – millat bor, millat borki – Vatan bor. Tili yo'q millatning o'zi yo'q, o'zi bo'lganda ham vatani yo'q.

O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida" gi Qonuni 1989 -yil 21- oktabrda qabul qilingan. Shu davrdan boshlab har yili bu kunni "Til bayrami" sifatida nishonlaymiz.

Mustaqillik sharofati bilan o'zbek tiliga e'tibor kuchaydi, ona tilimizning ijtimoiy mavqeい kengaydi. O'zbek tilining taraqqiyoti va istiqboli haqida g'amxo'rlik qilinib, bir qancha qarorlar qabul qilindi.

1993 yil 2 sentabrda "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida" Qonun qabul qilinishi Vatanimizning ma'naviy-madaniy hayotida jahonshumul ahamiyat kasb etdi. Yangi alifboga kiritilgan o'zgarishlar asosida "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari" ishlab chiqildi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 1995- yil 24- avgustda tasdiqlandi."

Davr taqozosi bilan "Davlat tili haqida" gi Qonun ga ham ayrim o'zgartirishlar kiritildi va 1995- yilning 21- dekabrida O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Davlat tili haqida" gi Qonuni e'lon qilindi. Bu qonun 24 moddadan iborat bo'lib, uning 1- moddasida asosiy qonunimiz bo'lgan Konstitutsiyamizning 4- moddasida yozilganidek "O'zbekiston Respublikasining davlat tili o'zbek tilidir" deb yozib qo'yilgan.

Hozirda davlat tilini o'rganish, unga amal qish tabiiy ehtiyoj va zaruratga, hatto anglangan majburiyatga aylandi. O'zbek tilida to'g'ri, ifodali so'zlash va yozish, ona tilimizning softigi va boyligi to'g'risida g'amxo'rlik qilish, uning iste'moli doirasini kengaytirib boorish davlatimiz fuqarolarining burchi xisoblanadi.

Vatan sarhadidagi zarradan tortib, barcha noz-ne'matlargacha, hamma-hammasi ona tili bilan nomlanadi. Har bir millat o'z ona tilini jordan sevadi va ona tilida butun vujudi yayrab, hur va erkin gaplashadi. Millat tili qondoshlik va vatandoshlik ramzi bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun xam "Ona tili-onan vatanim timsoli" deyishgan xalqimiz. O'zbek xalqining buyuk sarkarda bobosi Amir Temur zimmasiga xalqimizning tarix sahnasidagi o'rnini asoslab berish tuhgan bo'lsa, ma'naviy – ma'rifiy zaminini belgilab berish ulug' bobomiz Alisher Navoiyga nasib etdiki, buni 5-6 asrlik tarix yorqin ko'rsatib turibdi.

Navoiy bobomiz o'zbek tilida nafaqat badiiy asarlar, balki o'tkir ilmiy asarlar ham yaratish mumkinligini isbotlab berdi. Navoiy sof o'zbek tilida shunday noyob asarlar yaratdiki, bu asarlar butun o'zbek xalqining dunyo xazinalaridan ham qimmatli boyligiga aylandi. Navoiyning barcha badiiy asarlarni, shoh asari "Xamsa" ni, "Xazoyin-ul maoniy" devonlarini shu tilda yaratish o'z e'tiqodiga sadoqatining ramzi bo'ldi. Alisher Navoiy o'zbek tilini kansitgan kimsalarga o'zining "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida o'tkir tafakkur bilan javob berib, ona tilimizni ulug'ladi. U o'zbek tilini, ya'ni "turk ildizini" o'n sakkiz ming olamdan, to'qqiz osmondan, durlar to'la xazinadan ziyoda ko'rdiki, bu doxiyona bashoratdir.

Navoiyshunos va tilshunos olimlarimiz e'tirof etadilarki, hech kim o'zbek tilini bu qadar yuksak ta'rif va tavsif qilmagan. Sobiq sho'ro tuzumi davrida merosimizga o'ta befarq bo'lib, milliy xususiyatlarimizdagi jozibalarni yo'qotib qo'yidik.

Xalqimizning ma'lum bir toifasida o'ta mute'lik, taqlidchilik kabi illatlar bor ediki, bu xalq boshiga ko'pda-ko'p fojalarni, xech o'nglab bo'lmaydigan asoratlarni soldi. Bu nafs bandalari chet so'zlarni va atamalarni tilimizga zo'rlab kiritishda tilimiz qonuniyatlarini buzzilar, harf-

alifbolarimizni o‘zgartirdilar. “Qizil saltanat” o‘n yillar davomida kishi bilmas tarzda ruslashtirish, baynalmilallashtirish niqobi ostida ona tilimizga va milliy urf-odatlarimizga og‘ir putur yetkazdi. Bobokalon shoirimiz Navoiyning, hatto shu asr boshida yashagan shoirlarimiz Furqat va Muqimiyarning, mumtoz adabiyotimiz namonyondalarining asarlarini o‘qib tushunmaydigan, ularni izoh, sharh va lug‘atlar bilan mutolaa qiladigan bo‘lib qoldik. Albatta, bu- millat uchun og‘ir ko‘rgililikdir.

Tarixi manbaalarning guvohlik berishicha, dunyoning qysi xalqi o‘z ona tilini buzsa, milliy urf – odatlaridan mahrum etilib borsa, buning ustiga tarixini unutsa, bunday xalq tanazzulga uchrashi aniq. Bu ochiq tarix sabog‘idir. Ona tilimizning asrab – avaylamas ekanmiz, Vatan bizdan rozi bo‘lmaydi. Til- xalqning ulug‘ karvon yo‘li. Bu yo‘ldan xalqning tarixi o‘tadi. Bu yo‘l – xalqning tafakkur yo‘lidir. Tili ilgarilamagan elning ruhida yuksalish bo‘lmaydi, u o‘zligidan yiroqlashadi. Natijada nomusu or uchun kurash tuyg‘usi boy beriladi.

Shu bois, milliy til har bir vatanparvar kishining suyangan tog‘I, ishongan bog‘i bo‘lmog‘i kerak. Busiz Vatan hurligini va ozodligini tasavvur etish mumkin emas.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. 1995- yilning 21- dekabridagi “Davlat tili haqida” gi Qonun.
2. 1993 yil 2 sentabrda “Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risida” Qonun

PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF INDEPENDENT WORK AND ITS ROLE IN FORMING PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS

G.R. Ishankulova,
Teachers of Navoi State Mining Institute
gulshan2002@gmail.com
+998913092002

Resume: The main goal of this work of higher professional education is to prepare a competent specialist engineer who is active, ready for effective independent solution of professional problems in any conditions. Independent work as a form of organization of the educational process of higher professional education is normatively fixed in the federal state educational standard.

Keywords: independent work, student, engineer, competence

In the pedagogical literature there are a sufficient number of different definitions of independent work. Meanwhile, at the level of definition of the concept of independent work, there are discrepancies. A retrospective analysis of the definitions of independent work accumulated in pedagogy allows us to highlight several reasons for determining this definition.

Therefore, in this definition, emphasis is placed on the content of educational tasks for independent work and the role of the learner is not emphasized. Defining the independent work of engineering students, on the contrary, emphasizes that it is free activity, the effectiveness of which is determined by self-control, reflection, focus, activity, self-organization on the part of engineering students. Actually independent work is initiated by students from the position of "individual internal cognitive motives at the most convenient time from their point of view". Without claiming to be a complete analysis of the concept of independent work, four leading approaches in its definition can be distinguished. Independent work as a private type of activity, independently organized by virtue of individual motives of cognitive, personal, professional development, free in the choice of time, volume and means, self-controlled, mediated by the external management of the teacher. The subjective approach involves addressing individual determinants. The determinants include, first of all, self-regulation. In the context of self-regulation, a student engineer must be able to set goals for independent work, be able to design, plan the process of independent activity, determine the necessary conditions, and choose the means for its implementation. In the framework of this approach, independent work is determined by the internal motivation of the subject, his focus on the development of educational material, the desire for results, the ability to plan and structure the volume and tasks of independent activity. Considering independent work as the subject of our research, one cannot help but pay attention to the very concept of "independent", which indicates the decisive role of personal efforts and the personal nature of activity, which is the meaning of subjectivity. In domestic pedagogy, psychology, and philosophy, the problem of subjectivity, of a person as a subject of his activity, has been repeatedly studied. It was these works that laid the foundation for the modern, personality-oriented educational paradigm. Therefore, in the methodology of independent work, a personality-oriented approach is absolutely justified. Also, the analysis of definitions allows us to highlight some of the components of independent work that occur in all definitions.

Consequently, in order to organize effective independent work in a university, despite the fact that it is organized by departments, a training department, and methodological services, a set of additional pedagogical conditions is required. The effectiveness of independent work is determined by external factors (methodological, regulatory support, pedagogical conditions), internal factors (the formation of self-study skills of applicants; the formation of key competencies, motivational and cognitive activity of student engineers, the student's personal qualities that determine the individuality of the learning process).

References

1. Isaev T.A. Student teaching in the educational process of higher education institutions in abroad / T.A. Isaev // A young scientist. 2012. № 4. Pp.412-414.
2. Educational policy in the world and the social genocide. // <http://www.ikd.ru/node/5054>.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INSHO YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

*Ismoilova Nasibaxon Muhammadovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
1-umumi o'rta ta'llim maktabining
boslang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boslang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy fikrlash qobiliyatlarini kuchaytirish, tafakkurini rivojlantirish hamda imloviy savodxonligini oshirishda insho yozishning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Boslang'ich sinflar o'quvchilariga insho yozish malakalarini o'rgatishning samarali usullari haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: savodxonlik, ijodiy fikr, insho, boslang'ich sinf.

O'quvchilarga til ta'llimi xususan o'zbek tilini o'qitishning asosiy maqsadlaridan biri barkamol avlodni savodxon etib tarbiyalashdir. Bu borada imlo qoidalariga yo'naltirilgan ta'llim bilan bir qatorda o'quvchilarning ilmiy-ijodiy tafakkurini rivojlantirish ham muhim sanaladi. Shu o'rinda ona tili darslarida insho yozish va uni tahlil etish ko'nikmasini o'quvchilarga o'rgatish ham dolzarbdir.

Insho shaxsni shakllantirishda muhim vosita bo'lib, his-hayajon uyg'otib, aqliy mustaqillikka, firlashga, ko'rgan kechirganlarini baholashga, kuzatuvchanlikka o'rgatadi.

Og'zaki va yozma inshoga o'rgatish jarayonida o'quvchilarda mavzuni tushunish va yoritish, o'z inshosini aniq fikrga bo'ysundirish, material toplash va uni joylashtirish, reja tuzish va reja asosida yozish, mazmunga va nutq vositalariga mos ravishda til vositalaridan foydalanish, yozgan inshosini takomillashtirish ko'nikmalari hosil qilinadi [1,-b.331]. Shunday ekan bu ko'nikmalarni boslang'ich sinfdan boshlab shakllantirish muhim. Boslang'ich ta'llimning dastlabki ikki yilida o'quvchilar harflarni yaxshi o'rganib, so'zlardan gaplar tuzish malakalarini shakllantiradilar. Bu malakalar asosida 3-4- sinflarda kichik hikoya matnlari hamda insholar yozib boshlaydilar. Bizningcha, boslang'ich sinf o'quvchilari uchun insholar yozdirishda quyidagilarga e'tibor qaratish muhim:

insho yozishda o'quvchilar yosh darajasi hisobga olinishi lozim; ularning hayotda ko'zlar bilan ko'rgan voqeа hodisalar mavzu sifatida berilishi maqsadga muvofiq. Bunga "Bizning uyimiz", "Bog'da" kabi mavzular misol bo'ladi;

1) tayyorgarlik ko'rish metodiga ko'ra insholarni umumiy bir mavzu asosida jamoaviy tayyorgarlikdan so'ng yozishga kirishish lozim. Negaki, jamoaviy tayyorgarlikda o'qituvchi boshchilgida insho mavzusiga oid tasavvurlarni kengaytiradigan, so'z boyligini oshiradigan so'zlar, gaplar izchilligi ko'rsatib beriladi. Shu asosda bola mustaqil matn, boslang'ich inshoni yoza boshlaydi;

2) boslang'ich sinf o'quvchilariga rasm asosidagi insholarni o'tkazish ko'proq tavsiya qilinadi. Bu turdag'i insholarning tez-tez o'tkazilishiga sabab ham aynan rasm bolalar nutqiyl ijodini, tasavvurini boyitishga xizmat qiladi;

3) boslang'ich sinflarda yozma inshoga nisbatan og'zaki inshoni qo'llash o'rinni. Og'zaki hikoya tuzish bola maktabga kelgan dastlabki kunlardanoq boshlanadi, yozma insho asosan ikkinchi sinfdan boshlab o'tkaziladi.

4) Insho rejalarini aniq, soda ga shaklida bo'lishi lozim.

Boslang'ich sinflarda erkin insholarga katta o'rinni berilmog'i kerak. Bu insholar bolalarning yosh xususiyati nuqtai nazaridan tanlanadi. Umumta'lim maktablarining 4-sinflari uchun darslik sifatida tasdiqlangan "Ona tili" darsligidagi 89-mashq misolida fikrimizni davom ettirsak. Bu mashqda "Kuzda" mavzusida rasmlı insho yozish topshirig'i berilgan. Shuningdek, o'quvchilarning so'z boyligi hamda tasavvur qobiliyatlarini rivojlantirish, kengaytirish uchun "O'qish kitobi" dagi Shukur Sa'dullaning "Kuz" she'rini o'qish ham vazifa sifatida berilgan. Shu bilan birga insho uchun quyidagi reja keltirilgan:

Reja:

1. Kuzda ob-havodagi o'zgarishlar
2. Kuzda tabiat ko'rinishi
3. Kuzda dehqonlarning yumushlari.[2, -b.39]

Inshoni yetarli darajada o'quvchi yozishi uchun o'qituvchi og'zaki ravishda tushuntirishlarni

olib borishi, rejani o‘quvchi idrok etaoladigan so‘zlardan tuzishi, shu bilan birgalida gaplar mantiqiy izchilligi borasida ham tushuncha berishi shart. To‘g‘ri, boshlang‘ich sinflarda insho yozish ko‘nikmalarini o‘rgatish murakkab hamda ko‘p mehnat talab etiladigan jarayon, lekin kelgusida o‘quvchi nafaqat ona tili va adabiyoti, shu bilan birga boshqa fanlarni oson o‘zlashtirishi uchun ham insho asos vazifani bajaradi. Masalan, insho yozish orqali o‘quvchi fikrni bir yerga yig‘ishni, so‘zlarni imloviy xatosiz yoza bilishni rivojlantirib boradi.

“Men nimalarni bilaman?”, “Bizning bog‘imiz”, “Kim bo‘lishni xohlayman?” kabi mavzudagi tanlov insholar o‘quvchilar uchun qiziq bo‘libgina qolmasdan, balik ularning tarbiyasiga ham katta ta’sirini ko‘rsatadi. Insho bolalarni mehnatga rag‘batlantirib, ijtimoiy faoliyat sifatida mehnatning mohiyatini anglashga, o‘z orzu-istikclarini amalga oshirishga undash vazifasini bajaradi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, insho og‘zaki hamda yozma nutqini rivojlantirishda muhim vositadir. Eng yaxshi yozilgan insholarni sinfda o‘qib berish, ularni rag‘batlantirib borish, hattoki tanlovlар tashkil etish ularning fanga, ijodga, kitobga bo‘lgan mehrini yanada oshiradi. Kitobga, adabiyotga oshno bo‘lgan bolalardan esa hech qachon yomonlik chiqmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova K., Matchonov S. va bosh. Ona tili o‘qitish metodikasi. Darslik. –Toshkent, “Noshir”, -2009.
2. Ona tili. 4-sinf uchun darslik, R.Ikromova va boshq. –Toshkent, “O‘qituvchi”, 2017.
3. Matjonov S. Maktabda adabiyotdan mustaqil ishlar. –T.: “O‘qituvchi”, 1996. 208 b.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASI

Jo'rayeva Laylo
Surxondaryo viloyati Sho'rchi tumanidagi
36-umumta'lim maktabi o'qituvchisi
Telefon: (91) 907-13-11

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'qitishda qo'llaniladigan metodikalar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, matematika, suhbat, bayon, yozma so'rov, illustratsiya, natural son, arifmetika.

Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi eng avvalo, kichik yoshdag'i o'quvchilarni umumiyliz tizimda o'qitish va tarbiyalash vazifasini qo'yadi. Bizga ma'lumki, boshlang'ich maktabda matematika o'qitish metodikasida mustaqil va nazorat ishlari, o'quvchilardan individual yozma so'rov o'tkazishning samarali vositalari yaratilgan.

Didaktikaga doir qo'llanmalarda bilimlarni bayon qilish va mustahkamlashning formalari sifatida quyidagi o'qitish metodlari qaraladi: kuzatish, o'qituvchining bilimlarini (bayon, suhbat, hikoya, mashq) o'quvchilar bilan darslik va boshqa kitoblar bilan ishlash, kuzatish, laboratoriya ishi, mustaqil ishlari.

Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish jarayonida o'qitish materialining mazmuni va o'quv sinfining katta-kichikligiga qarab bu metodlardan turli o'rnlarda foydalanish mumkin.

Yuqorida tilga olingan metodlarni qo'llagan holda fanni o'qitishda qo'llab ko'ramiz.

Matematika o'qitishda kuzatish metodi. Uni qo'llash jarayonida, ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiya ishlari jarayonida o'rganish asosida tadqiq etilayotgan muammoli holat aniqlanadi, tajriba avvali va yakunida qo'lga kiritilgan ko'rsatgichlar o'rtasidagi farq to'g'risidagi ma'lumotga ega bo'linadi. O'quvchilar bilan matematik faktlarni kuzatish muhim ahamiyatga ega. Natural sonlarning xossalari, arifmetik amallarning xossalari, geometrik figuralarining xossalarni va hakozolarni kuzatish o'quvchilarning qobiliyatlarini o'stiradi. Arifmetik amallar va sonlarning ko'pgina xossalarni quyி sinflarda kuzatish bilan tushuntirilishi maqsadga muvofiqdir. Masalan, 1-sinf o'quvchilari qo'shishning o'rinni almashish xossasini kuzatish orqali tez bilib oladi.

$5+3=$, $3+5=$, $6+1=$, $1+6=$, $2+7=$, $7+2=$.

Shunday misollarni 1-sinf o'quvchilari yechgandan keyin birinchi qatorning yechimlarini tenglashtirishni o'qituvchi tavsiya etadi.

$5+3=8$ va $3+5=8$. Natija quyidagi xulosani keltirib chiqaradi.

Xulosa (misollar nimasi bilan bir-biriga o'xshash).

Bir xilda qo'shish amali bajariladi.

5 va 3 bir xil qo'shiluvchilar.

8 va 8 bir xildagi natijalar.

Farqi (bu misollar nimasi bilan bir-biridan farqlanadi).

Qo'shiluvchilarning qo'shish tartibi farq qiladi.

Shunga o'xshash boshqa misollarni ham yechib o'quvchilar quyidagi umumiyliz xulosaga keladilar: qo'shiluvchilarning qo'shish tartibini o'zgartirgan bilan yig'indi o'zgarmaydi.

Qaralgan holda kuzatish metodini qo'llash, shuningdek, o'qituvchi tomonidan bilimlarni bayon qilishda ham, hisoblashga doir masalalar yechishga doir bosqichlarda ham katta ahamiyatga egadir.

Suhbat metodi. O'qituvchi biror metodni, masalan, suhbat metodini qo'llaganda o'quvchilarning bilish faoliyatini har tomonlama o'stirish mumkin. Masalan, 100 ichida raqamlashni o'qitishda o'quvchilarga qanday sonlar bir xonali va qanday sonlar ikki xonali sonlar deyilishini aytib o'tish lozim. Shuningdek, suhbat jarayonida nechta raqam bilan nol ifodalananishini va 1 dan 9 gacha nechta son, 10 dan 99 gacha nechta son borligini bayon qilish kerak.

Bayon qilish metodi. Mazkur metod ikki turga bo'linadi:

a) ko'rgazmali bayon qilish. Bunda o'qituvchi bilimlarni bayon qilish bilan birga uning haqiqiyligini misollar orqali namoyish qiladi.

b) muammoli bayon qilish. Bunda o'qituvchi materialning muammosini qo'yadi, uni yechish yo'llarini ko'rsatadi, asoslaydi va isbotlaydi.

Masalan: agar ko‘payuvchi va ko‘paytuvchining o‘rni almashtirilib ko‘paytirilsa, ko‘paytma qanday o‘zgaradi? O‘qituvchi bu savolni tushuntirishda illyustratsion ko‘rgazmalardan foydalanadi:

$3*4=12$ ya’ni $3+3+3+3=12$ yoki $4*3=12$ ya’ni $4+4+4=12$. Demak, ko‘paytma va ko‘paytuvchilarning o‘rnini almashtirgan bilan ko‘paytma o‘zgarmaydi degan xulosani o‘quvchilar illyustratsiyalar yordamida keltirib chiqaradi.

Mashq metodi. Matematika o‘qitishning o‘ziga xususiyati shundaki, yangi material bilan tanishish hamda tegishli bilim o‘quv va malakalarni hosil qilish o‘quvchilar tomonidan mashqlar tizimini, ya’ni, ma’lum matematik topshiriqlarni bajarish orqali amalgalashadi. Mashqlar material mazmuniga va matematik strukturasiga qarab turlicha bo‘lishi mumkin: ifodaning qiymatini toppish, taqsimlash, tenglamalarni yechish, masalalar yechish va hakozolar. Mashqlar har xil bo‘lishi mumkin: darslikdan olingan va uni o‘qituvchi yozdirishi mumkin, odatdagagi yoki qiziqarli ko‘rinishda, didaktik o‘yin shaklida va h.k.

Masalan, $4+3$, o‘quvchi 4 ta qizil doiracha va 3 ta qizil doiracha olib ularni birlashtirib, 7 ta doiracha hosil qiladi. $4+3=7$ deb yozadi, keyin doirachalarni ranglar bo‘yicha ajratib $7-4=3$ yoki $7-3=4$ ni hosil qiladi: agar yig‘indidan qo‘shiluvchilardan birini ayirsa ikkinchi qo‘shiluvchi hosil bo‘ladi.

Taqqoslash va qarama-qarshi qo‘yish. Matematika o‘qitishda bir-biriga o‘xshash masalalar juda ko‘p. Masalan, qo‘shishning o‘rin almashtirish va ko‘paytirishning o‘rin almashtirish xossalari $4+3=3+4$, $3*4=4*3$ o‘quvchilar bu xossalarni bir-biri bilan taqqoslaydilar, farq qiluvchi va o‘xshash tomonlarini ajratib oladilar. Yangi materialni tushuntirish uchun ham mashqlarni shunday tanlash kerakki, ular oldingi darsda yechilgan mashqlar bilan bir xillik va farq qiluvchi elementlarni ajratib olsin. Matematika o‘qitishda qarama-qarshi masalalar ham, masalan, qo‘shish va ayirish uchraydi. Bu ikki miqdorni to‘g‘ri qo‘llash bilimlarni umumlashtirishga, to‘g‘ri xulosa chiqsarishga olib keladi.

Dasturlashtirilgan o‘qitish. O‘quv materialining uncha katta bo‘limgan, mantiqan o‘zaro bog‘langan qismlarini o‘z ichiga olgan va maxsus ishlangan topshiriqlar bo‘yicha materialni o‘rganish dasturlashtirilgan o‘qitish deyiladi. Har bir qismning bajarilishi o‘qituvchi yoki maxsus asbob nazorat qilib turadi. Nazoratning natijasi o‘quvchiga aytildi. To‘g‘ri bo‘lsa baholanadi, noto‘g‘ri bo‘lsa uni tuzatish to‘g‘risida ko‘rsatma beradi.

Biz yuqorida ta’lim metodlarining bir nechtasini ko‘rib chiqdik. Mazkur metodlar yordamida boshlang‘ich ta’limda matematikani o‘qitish orqali o‘quvchilarning matematik tushunchalar, xossalalar, shakllar, usullar va algoritmlar haqida bilim, ko‘nikmalar egallashlarini tamimlydi. Mazkur metodlar yordamida inson kamoloti va jamiyat taraqqiyotida matematikaning ahamiyatini anglash, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, kundalik hayotda matematik bilim va ko‘nikmalarni muvaffaqiyatli qo‘llashga o‘rgatadi hamda o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini, fikrlashini, dunyoqarashini kengaytirishga imkon beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yhati

1. M.E.Jumayev, Z.G.Tadjiyeva. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. www.pdffactory.com
2. B.X.Xodjayev. Umumiy pedagogika. Toshkent 2017-yil
3. Yunusova D. Bo‘lajak matematika o‘qituvchisini innovatsion faoliyatga tayyorlash nazariyasi va amaliyoti. – T.: 2009.

EKOLOGIK TADBIRLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Mamirova Nazira Djumanazarovna
Sirdaryo viloyati Boyovut tumani
34-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99897 246 8211

Annotatsiya. Mazkur maqolada ekologik tadbirlarda o'yinlardan foydalanish ahamiyatiga to'xtalgan holda, tadbirlarda qo'llaniladigan o'yin namunalari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ekologiya, o'yin, ekologik tadbir.

Bolaning asosiy faoliyati o'yin davrida ham mehnat, o'qish faoliyatining ma'lum qismlari bilan shug'ullanadi, mehnat faoliyati asosiy hisoblangan katta yoshdagilar ham o'qish faoliyati bilan o'z yo'nalishlari bo'yicha shug'ullanib boradilar, shularni hisobga olgan holda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ham asosiy faoliyati o'qish bo'lsada, lekin ularning yosh va individual, psixologik xususiyatlari bolalarni o'yindan to'laqonli ajratish imkonini bermaydi. Shu bois boshlang'ich sinflarda berilayotgan materialni o'yin vositalaridan foydalangan holda berish o'quvchilarni faoliyatini samarali bo'lishiga olib keladi.

Didaktik o'yinlarni tashkil etishda qo'g'irchoqlar, o'yinchoqlar, rasmlar va tarqatmalar, turli geometrik shakllardan ham foydalanish mumkin.

Har bir didaktik o'yinni boshlashdan oldin o'quvchilarga o'yining qoidasi, mazmuni, yakuni nimadan iborat ekani o'qituvchi tomonidan tushuntiriladi. O'quvchilar uni tushunib, anglab, shu asosida harakat qiladilar. O'quvchilarga ekologik tushunchalarini ham o'yin orqali singdirish maqsadga muofiqdar. Quyida ekologik tadbirlar jarayonida qo'llaniladigan o'yin namunalaridan keltirib o'tmoqchimiz.

“Meva salati” harakatli o'yini.

Sinf o'quvchilari besh turdag'i mevalar nomlari asosida guruhlarga birlashtiriladilar, ya'ni “olma”, “nok”, “shaftoli”, “behi”, “anor”. Boshlovchi qaysi mevalardan salat tayyorlashini aytса ,o'quvchilar belgilangan meva nomlariga ko'ra joylarini almashadilar, boshlovchi bo'sh o'rindan biriga tez o'tirib olishi kerak o'tirolmay qolgan o'quvchi boshlovchi vazifasi bajaradi. O'yin shu zaylda 1-2 daqiqa davom etadi. Masalan: boshlovchi: “Men barcha mevalardan salat tayyorlamoqchiman”, -deb aytса barcha “mevalar o'rindarini almashtiradilar, yoki “Men olma va nokdan salat tayyorlamoqchiman deb aytса faqat boshlovchi aytgan mevalar o'rindarini almashtiradilar.

“Tabiat mo'jizalari” o'yini

“Tabiat mo'jizalarini sanab o'ting” topshirig'i asosida guruhrar topshiriqni bajardilar:

- buloq
- sharshara
- tog'
- gul
- novda

.....
Tabiatshunoslikdan amaliy topshiriq: Berilgan rasm bo'laklarini yig'ing va hosil bo'lgan tabiat manzarasini izohlang.

Har bir guruhgа rasmlar tarqatilib, pazl usulida yig'ildi va rasmlarga topshiriq bo'yicha manzara izohlandi.

Dorivor o'simliklar haqida ma'lumotlar bering.

1-guruh:

Isiriq, yalpiz,

2-guruh:

Paxta, makkajo'xori.....

3-guruh:

Na'matak, rayxon.....

4-guruh:

Moychechak, qo'qio't.....

”Meni toping ” o‘yini

Har bir guruhga biror narsa nomi guruhning sardori qulog‘iga aytildi. Masalan: Nok. U yonidagiga nokni to‘la tushuna oladigan darajadagi ta’rifni keyingi sheri giga aytishi kerak: lampochkaga o‘xshagan meva, 2-ishtirokchi keyingi sheri giga yana bir boshqa ta’rif aytadi: bu mevaning nashvati, dilafruz degan nomlari bor kabi davom ettiriladi. Oxirgi ishtirokchi tushunganini ochiq aytadi: nok.

1-guruhga “Suv”, 2-guruhga “Kitob”, 3-guruhga “Quyosh”, 4-guruhga “Olma” so‘zлари beriladi. Bu ham yuqorida talab asosida talqin etiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda tarbiyaviy tadbirlarning o‘ziga xos ahamiyati bor, shuning uchun quyidagi tavsiyalar berib o‘tmoqchimiz:

- Ekologik tarbiyani beruvchi tarbiyaviy tadbirlarda interfaol metodlardan unumli foydalanish;
- Ta’limiy o‘yinlar asosida tashkil etish;
- Turli ko‘rgazmali qurollar orqali amaliy usulga o‘tishi ta’minalash;
- Tadbirlarda kuzatish, ekskursiya, tajriba, amaliy ishlardan foydalanish;
- Ekskursiyalar o‘tkazishga, tabiat ashyolari va voqeligini tabiiy holatda o‘rganishga katta e’tibor beriladi. Bu ekskursiya natijalarini matematika darsiga bog‘lagan holda iqtisodiy ta’lim-tarbiya berish imkoniyatini yuzaga keltiramiz.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Tillaboyeva M va b.q. “Tabiatshunoslik 3” 3-sinf o‘qituvchilari uchun ilg‘or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyatga joriy etish bo‘yicha metodik qo‘llanma T-2016-yil

2. Olam va odam ensiklopediya T-2008 yil

DALTONNING ATOM NAZARIYASI HAQIDA FIKRLAR

*Marufov Jahongir Azimjon o‘g‘li
Farg‘ona viloyati Qo‘shtepa tumani
47-umumiy o‘rta ta’lim maktabi kimyo fani o‘qituvchisi*

Annotasiya: Ushbu maqolada barcha moddalarni atomlar va ularning xususiyatlari jihatidan tavsiflashga birinchi to‘liq urinish bo‘lgan Jon Daltonning atom nazariyasi muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Atom, atom nazariyasi, massaning saqlanish qonuni

Kimyo javobsiz savollarga to‘la. Qadim zamonlardan beri odamlarning birinchi savollaridan biri bu dunyo nimadan iborat?

Masalan, biz ~ 10000000000 marta kattalashadigan bo‘lsak barmoq izlarimizda nimani ko‘rgan bo‘lar edik? Agar biz xayoliy mayda pichoq yordamida olmani mayda-mayda bo‘laklarga bo‘laklasak, endi mayda bo‘laklarni kesib bo‘lmaydigan darajaga yetarmidik?

Ushbu savollarga javoblar zamonaviy kimyo uchun juda muhimdir va kimyogarlar bu javobga bir necha yuz yil muqaddam kelisha olishmaganlar toki Jon Dalton o‘zining atom nazariyasini taklif qilganigacha. Dalton o‘z nazariyasini ikki qonunga asoslangan: massaning saqlanish qonuni va doimiy tarkib qonuni.

1700 yillarning boshidanoq vaqtini aylanib o‘tgan olim quyidagi tajribani o‘tkazishga qaror qildi: u 10 gramm o‘rganish namunasini $\text{CH}_3\text{CH}_2\text{OH}$ va uni ochiq stakan ichida kislorod ishtirotkida yoqadi. Reaksiya tugagandan so‘ng stakan bo‘sh. Bu natija massani saqlash qonunini buzadimi?

Ko‘pgina olimlar tajribaga ishonishgan, masalan, bu tajriba massani yo‘q qilish mumkinligini ko‘rsatdi, chunki reaktsiyadan so‘ng stakanda dastlabki materiallar bilan taqqoslaganda massa kam bo‘lgan. Biroq, ular bitta muhim narsani unutib qo‘yishdi: agar massaning saqlanishini tekshirmoqchi bo‘lsangiz, tizim yopiq bo‘lishi kerak!

Daltonning atom nazariyasining 1-qismida u barcha moddalarni deb ataladigan bo‘linmaydigan mayda zarralardan iborat deb taklif qildi va ularni “qattiq, massali, o‘tmaydigan, harakatlanuvchi zarracha (lar)” deb tasavvur qildi.

Shuni ta’kidlash kerakki, Dalton alohida atomlarni ko‘rish yoki boshqa usulda tajriba qilish uchun zarur asboblarga ega bo‘limganligi sababli, ular ichki tuzilishga ega bo‘lishi mumkinligi to‘g‘risida hech qanday tushunchaga ega emas edi. Biz Dalton atomini molekulyar modellashirish to‘plamidagi qism sifatida tasavvur qilishimiz mumkin, bu yerda har xil elementlar har xil o‘lchamdagи va rangdagi sharlardir. Bu ba’zi bir ilovalar uchun qulay model bo‘lsada, endi biz atomlar qattiq sharlardan uzoqroq ekanligini bilamiz.

Dalton o‘z atom nazariyasining 2-qismida esa berilgan elementning barcha atomlari massasi va xossalari bo‘yicha bir xil degan farazni ilgari suradi.

Dalton elementning har bir yakka atomi, masalan, oltin, shu elementning boshqa atomlari bilan bir xil bo‘lishini taklif qildi. Shuningdek, u bitta elementning atomlari boshqa barcha elementlarning atomlaridan farq qilishini ta’kidladi. Bugungi kunda biz buni asosan haqiqat deb bilamiz. Natriy atomi uglerod atomidan farq qiladi. Elementlar bir-biriga o‘xshash qaynash nuqtalari, erish nuqtalari va elektrgativliklarni bo‘lishishi mumkin, ammo ikkita element bir xil aniq xususiyatlarga ega emas.

Dalton atom nazariyasining 3- qismida u birikmalar ikki yoki undan ortiq har xil turdagи atomlarning birikmalaridir degan fikrni ilgari surdi. Bunday birikmaga misol osh tuzidir. Osh tuzi - bu noyob fizikaviy va kimyoviy xususiyatlarga ega bo‘lgan ikkita alohida elementlarning birikmasi. Birinchisi, natriy yuqori reaktiv metaldir. Ikkinchisi, xlor zaharli gazdir. Ular reaksiyaga kirishganda atomlar 1: 1 nisbatda birlashib, oq kristallarini hosil qiladi NaCl biz uni ovqatimizga sepib qo‘yishimiz mumkin.

Atomlar bo‘linmasligi sababli, ular har doim oddiy butun nisbatlarda birlashadi. Shuning uchun $\text{Na}_{0.5}\text{Cl}_{0.5}$ kabi formulani yozish mantiqqa to‘g‘ri kelmaydi chunki siz atomning yarmiga ega bo‘lolmaysiz!

Daltonning atom nazariyasining to‘rtinchi va yakuniy qismida u kimyoviy reaktsiyalar atomlarni yo‘q qilmaydi yoki yaratmaydi degan fikrni ilgari surdi. Ular faqat atomlarni qayta tuzdilar. Bizning tuz misolimizdan yana foydalangan holda, natriy xlor bilan birikib tuz hosil

qilganda, natriy ham, xlor atomlari ham mavjud. Ular shunchaki yangi birikma hosil qiladi halos.

Dalton o‘z nazariyasini taklif qilganidan beri biz nimani bilib oldik?

Qisqa javob bersak, juda ko‘p! Masalan, endi biz atomlarning proton, neytron va elektronlardan tashkil topganligi sababli bo‘linmasligini, birinchi qismida aytiganidek, bilamiz. Atomning zamonaviy surati Daltonning “qattiq, massali” zarrachasidan juda farq qiladi. Aslida Ernest Rezerford, Xans Geyger va Ernest Marsden tomonidan o‘tkazilgan tajribalar shuni ko‘rsatdiki, atomlar asosan bo‘shliqdan iborat.

Mass Spektrometriya tajribalari bir xil element atomlari har xil massaga ega bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatgandan so‘ng Dalton nazariyasining ikkinchi qismini o‘zgartirish kerak edi, chunki bitta elementning turli izotoplari uchun neytronlar soni o‘zgarishi mumkin .

Ushbu ogohlantirishlarga qaramay, Daltonning atom nazariyasi hali ham haqiqatdir va u zamonaviy kimyo asoslarini tashkil etadi.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. SH.M. Mirkomilov. Kimyo o‘qitish metodikasi. T.: “Moliya iqtisod”. 2013.
2. M. Nishonov. Kimyo o‘qitish metodikasi. -T.: 2002.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATN USTIDA ISHLASHNING O‘QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI ROLI

*Mavlanova Umida Usmonqulovna
Angren shahar 22-umumiy o‘rta ta’lim məktəbning
I-toifali boslang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel: +99894 217 98 95*

Annotatsiya: Ushbu maqlada boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn ustida ishslash ahamiyati ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, o‘qish darsi, matn ustida ishslash, so‘z boyligi.

Respublikamizda amalga oshirilayotgan ulkan bunyodkorlik ishlari, islohotlar, mamlakatimiz iqtisodiy qudrati oshib borish natijasida jamiyat ijtimoiy sohasining markazi bo‘g‘ini hisoblangan xalq ta’limida ham tub islohotlar ro‘y bermoqda. Zero, “...Xalq ta’limini tubdan isloh qilish, mazkur dasturni amalga oshirish bizdan nihoyatda katta kuch, mablag‘ va imkoniyat talab qilmoqda. Lekin, istiqbolimiz, istiqlolimiz ko‘zi bilan qaraganda, ham iqtisod, ham siyosat, ham ma’naviyat nuqtai nazaridan bu sarf-xarajatlarga nazar tashlasak, undan keladigan manfaat har qanday xarajatlarni qoplashi va oqlashi muqarrar”. Bunda bosh lang‘ich sinflarda o‘tiladigan o‘qish fani muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘qish darslarida o‘quvchilar nutqini o‘stirish vositalaridan biri to‘g‘ri uyushtirilgan qayta hikoyalashdir va unung to‘liq, qisqartirib, tanlab va ijodiy qayta hikoya qilish turlari mavjud. O‘quvchi o‘qilgan asar mazmunini o‘qituvchi savoli yordamida aytib berishida faqat analizdan emas, sintezdan ham foydalanadi: ayrim faktlarni o‘zaro bog‘laydi (sintezlaydi), bir-biriga taqqoslaydi, ular yuzasidan muhokama yuritadi va xulosa chiqaradi.

O‘quvchi asarda qatnashuvchilarning xatti-harakatini qanchalik aniq ko‘z oldiga keltira olsa, u hikoyaning asosiy mazmunini shunchalik chuqr tushunadi, shunchalik mustaqil qayta hikoya qilib beradi. Sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlarida va unga ma’lum bir o‘zgartirishlar kiritishda yangi pedagogik texno logiyalardan foydalanishning samarali usullarini shakllantirish bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. O‘qish dasturlarida badiiy asarni tahlil qilishga ko‘proq ahamiyat berilib, matn ustida ishslash yuzasidan xilma-xil topshiriq turlaridan, texnika vositalaridan foydalanishga ko‘proq e’tibor berildi. Badiiy asar quyidagi muhim metodik qoidalar asosida tahlil qilinadi: Asar mazmunini tahlil qilish va to‘g‘ri, tez, ongli, ifodali o‘qish malakasini shakllantirish bir jarayonda boradi. Asarning g‘oyaviy-tematik asoslarini uning obrazlari, sujet chizig‘i, qurilish va tasviriy vositalarini tushuntirish o‘quvchilarning shaxs sifatida umumiyl kamol topishiga , bog‘lanishli nutqning o‘sishini ta’minlaydi. O‘quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanish asar mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi.

O‘qish o‘quvchilarning bilish faoliyatini aktivlashtirish va atrof muhit haqidagi bilimlarni kengaytirish vositasi hisoblanadi. Turli janrdagi badiiy asarlar qurilishi, uslubi jihatidan o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning o‘quvchilarga ta’siri ham har xil bo‘ladi. Tabiiyki, har bir janrga oid asar matni lingvistik jihatdan ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, she’riy asarlar matni hikoya matnidan, ertak matni she’r matnidan, ilmiy-ommabop maqola matni masal janriga taaluqli asarlar matnidan tubdan farq qiladi. Shunga ko‘ra, turli janrdagi badiiy asarlarni o‘qishda o‘qituvchidan unga mos usullar tanlash talab etiladi. Bu qoidalar asar ustida ishslashning asosiy yo‘nalishini belgilaydi, shuningdek, matnni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilar bajaradigan topshiriqlarni va muhokama qilish uchun ularga beriladigan savollarning harakterini aniqlab olishga yordam beradi Asar tahlili jarayonida matn ustida ishslashning turli xil metodlaridan foydalaniladi: O‘qishdan oldin, o‘qish jarayonida va o‘qishdan keyin.

Shunday qilib, badiiy asar matnnini tahlil qilishda, umuman, badiiy asarlarni o‘rganishda o‘quvchi shaxsiga kuchli ta’sir qiluvchi, ularning saviyasiga mos, bilimlarning o‘zlashtirilishini ta’minlovchi metod va usullardan, tahlil turlaridan foydalanish mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Mardonov D. Maktabda kasbga yўnaltirish ishlari. -Nukus. 2013.
2. Internet ma’lumotlari.

BOSHLANG‘ICH SINF OQUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

*Mirzarahimova Kimyoxon Rasulovna
Andijon viloyati, Andijon tumani 40- umumta'lim
maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon : 93 785 95 42
Elektron pochta: Mirzarahimovakimyoxon @gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tabiat bilan tanishtirish orqali boshlang‘ich sinf oquvchilarida ekologik madaniyatini shakllantirish haqida so‘z boradi. Pedagoglarning dars jarayonida ekoliyani mukammal, hayot tarziday o‘rgatish kerakligi, uning murg‘ak qalbida ona tabiatni muhofazasi, uni asrab-avaylash kabi buyuk insoniy fazilatlar egasi bo‘lib tarbiyalashning mohiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Ekologik tarbiya, biologik qonuniyatlar, tabiatni muhofaza qilish.

*Agar chang va g‘ubor bo‘lmasa insonlar ming yil yashar edi
Ibn Sino*

XXI asrga kelib insoniyatni tashvishga solayotgan muammolardan biri - atrof tabiiy holatini saqlash, uni yaxshilash va kelajak avlodlarimizga ham qoldirish masalasidir. Zamon shiddat bilan o‘zgarib borar ekan, ta’lim sohasi ham u bilan barobar o‘zgaradi va o‘qituvchidan o‘z faoliyatini o‘zgartirishni talab etadi.

Ayniqsa hozirgi pandemiya sharoitida shaxsiy gigiyena qoidalarini o‘rgatish ham dolzarb masaladir , chunki insonlar ham tabiatni bir bo‘lagi.. Hozirgi kunda inson va tabiatning o‘zaro munosabatlar xarakteri yer sharida hayotni saqlab qolish bilan bog‘liqidir. Ushbu muammolarning dolzarbliji, ekologik va biologik qonuniyatlarni hisobga olmagan holda tabiiy resurslardan foydalanish, sanoat ishlab chiqarishning tez sur’atlar bilan o‘sib borishi va nihoyat,tabiatda inson faoliyati orqali yuzaga kelgan aniq ekologik xavf vujudga kelganligi bilan asoslanadi.

Boshlang‘ich sinf oquvchilarida ekologik tarbiyasi muhim ahamiyatga ega, chunki xuddi mana shu yoshda informatsiyalarning eng ko‘pini qabul qiladilar, ma’naviy madaniyatning bir qismi hisoblangan shaxsiy ekologik madaniyatning poydevor asoslari shakllanadi...Shaxsning ekologik madaniyati ekologik tarbiyaning natijasi bo‘lib hisoblanadi. Boshlang‘ich sinf oquvchilarida shaxsiy ekologik madaniyatining tarkibiy qismi – tabiatni bilish bo‘yicha bilim va uning ekologiya nuqtai nazaridan yo‘naltirilganligi, kundalik turmush, turli-tuman faoliyatlarda: (uy sharoiti, mehnat jarayoni va turli xil o‘yinlarda) foydalanishni tashkil qiladi.

O‘quvchilarda tabiat bilan bog‘liq bo‘lgan turli xil bilim va malakalarni shakllantirish, faoliyat bilan bog‘liq bo‘lgan harakatlar tabiatni saqlash xarakteriga ega bo‘lishi kerak. Yoshlarni barkamol qilib tarbiyalashda tabiatning o‘rni kelajak avlodni barkamol kishilar qilib tarbiyalash shu kunning dolzarb masalalaridan biridir. SHuning uchun o‘quvchilarda tabiat go‘zalliklarini ko‘ra bilish, uni sevish, tabiatda yuz berayotgan voqeа, hodisalar haqida to‘g‘ri tushunchalar hosil qilish, ularga ekologik ta’lim-tarbiya berishdek muhim vazifa turadi. O‘qituvchi eng avvalo o‘zi tabiatni sevuvchi, jonli va jonsiz tabiat haqida aniq bilimlarga ega bo‘lmog‘i lozim. Dars jarayoni bilan birga “Tabiatni asrang”, ”Qushlar bizning do‘stimiz”, ”Gullar bayrami” kabi tadbirlarni ko‘proq o‘tkazish juda samarali usuldir.

Boshlang‘ich sinf oquvchilarida ekologik madaniyatini shakllantirishda quyidagi manbalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Tarbiyaviy faoliyat jarayonida O‘zbekiston Respublikasining «Tabiat muhofazasi va tabiat boyliklaridan oqilona foydalanish to‘g‘risida»gi qonuni va Vazirlar Mahkamasining qonun talablarining bajarilishi to‘g‘risidagi qarorlariga tayanishi mumkin.

Bobokalonimiz Z . M. Bobur tomonidan yozilgan «Boburnoma»da Markaziy Osiyo, Afg‘oniston, Hindiston kabi mamlakatlarning tarixi, geografiyasi, xalqlar turmush tarzi, madaniyati bilan birga o‘simlik va hayvonot olami to‘g‘risida qiziqarli ma’lumotlar yozilgan . Tilni yorar qovunlari, ajoyib sayroqi bulbullari to‘g‘risida yozib qoldirilgan. Bobur adabiyotlarida keltirilgan ma’lumotlarni birovlardan eshitganlari emas, balki o‘zi ko‘rgan, ko‘zatgan hayvonlar, o‘simliklar to‘zilishi, hayot tarzi, ularning o‘zaro o‘xshashligi yoki farqlari haqidagi ma’lumotlarni

bayon etadi. Bu ma'lumotlarni o'quvchilarga dars davomida yoritilb borilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Ona tabiatga bo'lgan mehr-muhabbati yanada oshadi.

Ekologiyaga oid hadislardan namunalar.

Ekmoq niyatida qo'lingizda ko'chat turgan payitda, behosdan qiyomat- qoim bo'lishi aniq bo'lsa ham ulgursangiz uni ekib qo'ying.

Kishilarga soya beruvchi daraxtni kesgan kishi boshi bilan do'zahga tashlanadi.

Qaysi bir musulmon ekin eksa, yoki biror daraxt o'tkazsa, so'ng uning mevasidan qush yoki hayvon yesa, uning ekkanidan yeyilgan narsaning har biridan unga sadaqa savobi yoziladi.

Foydalanimanligi adabiyotlar.

1. I.A. Karimov. "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida." Toshkent. "O'zbekiston" 1997 y
2. I. Xolliyev. Ekologiya. Toshkent. "Talqin".2004 y
3. A. To'xtayev . Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish. Toshkent . "Oqituvchi" 2001 y
4. O.Hasanboeva va boshqalar. «Pedagogika» –T.: «Fan», 2006 y.
- 5 .www kutubxona uz

ONA TILI O'QITISH METODIKASINING ILMIY ASOSLARI VA TAMOYILLARI.

Nigmatova Dilorom Azimovna
Navoiy viloyati Karmana tumani 2-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 91 333 78 01

Annotatsiya. Dunyoni bilish nazariyasi ona tili o'qitish metodikasining metodologik asosi hisoblanadi. Metodikaning amaliy ahamiyati o'quvchilarning til boyligini har tomonlama to'liq bilib olishlarini ta'minlashdir.

Kalit so'zlar. Metodika, Pedagogik psixologiya, leksik, sintaktik, grammatika, leksika, fonetika, orfografiya, uslubiyat.

Metodik fan sifatida ona tili o'qitish metodikasi matabda o'qitishning o'quvchilar nutqining yaxshi rivojlanishiga kafolat beradigan, tilni har tomonlama bilishning ijtimoiy rolini tushuntiradigan yo'llari bilan ta'minlashi kerak. Demak, nutq, o'stirish matabning muhim vazifasidir. Amaliyot kishi bilimining manbai va harakatlantiruvchi kuchi, xaqiqat mezoni va bilim tojidir. Analitik-sintetik ishlar yordamida til ustida kuzatishdan umumiyl xulosa chiqarishga, nazariy ta'rif va qoidaga, shular asosida og'zaki va yozma tarzdagi jonli nutqiy aloqaga, to'g'ri talaffuzga o'tadilar. Ular kuzatish jarayonida bilib olgan, o'zlashtirgan qoidalarini amaliyotga tadbiq etadilar. Metodika bilish nazariyasidan tashqari, yaqin fanlar, xususan, psixologiya, pedagogika ma'lumotlariga tayanadi. Pedagogik psixologiya bilimlarning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishini, ko'nikma va malakalarning shakllanish jarayonini tekshiradi. Metodika psixolingvistika bilan ham bog'liq. Metodikaga psixolingvistika nutq haqida, uni talab qiluvchi sabablar, nutq turlari, nutqni qabul qiluvchi signallar va boshqalar haqida ma'lumot beradi. O'quvchilarga ona tilini o'rgatish, ularni tarbiyalash, har tomonlama o'stirish vazifasidan kelib chiqib, bilish nazariyasiga asoslanib, barcha yaqin, o'zaro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib ona tili o'qitish metodikasi o'z tamoyillarini ishlab chiqadi. Bu tamoyillar umumdidaktik tamoyillardan tashqari tamoyillar bo'lib, o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi o'quv mehnatining yo'nalishlarini belgilab beradi. Ona tili o'qitish tamoyillari 5 ta: 1. Til materiyasiga, nutq organlarining o'sishiga, nutq malakalarining to'g'ri rivojlanishiga e'tibor berish tamoyili. Nutq til qonuniyatlariga, oz bo'lsa-da, e'tibor bermaslik amaliy nutq faoliyatini egallashga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, fonetik ko'nikmalarga yetarli e'tibor berilmasa, imloviy savodxonlikka putur etadi. Bu ta'lim tamoyili tildan olib boriladigan mashg'ulotlarda eshituv va ko'ruv ko'rsatmaliligin ta'minlashni va nutq organlarini mashqlantirishni (gapirib berish, ifodali o'qishni, ichida gapirishni) talab etadi. 2. Til ma'nolarini (leksik, grammatik, morfemik, sintaktik ma'nolarini) tushunish principi. So'zni, morfemani, so'z birikmasini, gapni tushunish borliqdagi ma'lum vokea-hodisalar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash demakdir. Til ma'nolarini tushunish tamoyiliga amal qilishning sharti tilning hamma tomonlarini, tilga oid barcha fanlar (grammatika, leksika, fonetika, orfografiya, stilistika)ni o'zaro bog'langan holda o'rganish hisoblanadi. Masalan, morfologiyanı sintaksisga tayangan holdagina o'rganish, o'zlashtirish mumkin. Sintaksisni o'rganishda esa morfologiya suyaniladi, orfografiya fonetika, grammatika, so'z yasalishiga suyanadi va hokazo. So'zni morfemik tomonidan tahlil qilish uning ma'nosini tushunishga yordam beradi. Tilning xamma tomonlari bir-biri bilan o'zaro bog'langan bo'lib, o'qitishda buni albatta hisobga olish kerak. 3. Tilga sezgirlikni o'stirish principi. Til juda murakkab hodisa, uning tuzilishini, sistemasini fahmlab olmay turib, sal bo'lsa-da, uning qonuniyatlarini, o'xshashliklarini o'zlashtirmay turib uni yodda saqlab bo'lmaydi. Bola gaplashish, o'qish, eshitish bilan til materiallarini yig'adi, uning konunlarini o'zlashtiradi. Natijada kishida tilga sezgirlik (til hodisalarini tushunish) xususiyati shakllanadi; tilni egallash mumkin emas. 4. Nutqning ifodaliliga baho berish tamoyili. Bu tamoyil til hodisalarini tushunmay turib savodli yozish, nutq madaniyati vositalarining xabar berish funkciyasini tushunish bilan bir qatorda, uning ifodalilik (uslubga oid) funkciyasini tushunishni, mazmuninigina emas, balki so'z va nutq oborotlarining, tilning boshqa badiiy-tasviriy vositalarining hissiy ottenkalarini ham tushunishni ko'zda tutadi. Bu tamoyilga amal qilish uchun, birinchi navbatda, badiiy adabiyotlardan, shuningdek, tilning funkcional-stilistik xususiyatlari aniq ifodalangan boshqa matnlardan foydalanish talab etiladi. 5. Og'zaki nutqni yozma nutkdan

oldin o‘zgartirish tamoyili. Bu tamoyil ham kishi nutqining rivojlanishiga ta’sir etadi va til o‘qitish metodikasini tuzishda xizmat kiladi. Metodika tamoyillari, didaktika tamoyillari kabi, o‘qituvchi bilan o‘quvchining maqsadga muvofiq faoliyatini belgilashga, ularning birgalikdagi ishlarida qulay yo‘nalishini topishga yordam beradi. Metodikaning fan sifatida nazariy asoslash elementlaridan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati.

1. Abdullaeva K. va boshqalar «Ona tili», Toshkent. «O‘qituvchi», 1999 yil.
2. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» «Xalq ta’limi» jurnali 1998 yil, 1 - son .
3. www.google.com

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL
QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH.

*Oripov Toshpo'lat Bo'riyevich
Navoiy shahar 20-umumiy o'rta ta'lif maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi*

*Omonova Dilnoza Abdurashitovna
Navoiy shahar 20-umumiy o'rta ta'lif maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 94 3750997*

Annotatsiya. Boshlang'ich sinf o'quvchisining tafakkuri o'ziga xosdir: bu esa unda turli tafakkur shakllariga oid qobiliyatlar hali rivojlanmaganligi bilan ifodalanadi. Tabiiyki, bu o'qitishda ma'lum qiyinchiliklar yaratadi. Kichik yoshli bolalar tilga olingan mantiqiy tafakkur jarayonini egallaydilar. Bu ona tili, matematika kabi mifik o'quv fanlarini o'rganishda ravshan ko'rinish turadi.

Kalit so'zlar. Prinsip, muvaffaqiyat, imkoniyat, ijtimoiy-psixologik, jamoalashuv, Integratsion, topshiriqlar, didaktik.

Ma'lumki, keyingi o'n yil ichida ta'lifni isloh qilishda, milliy mustaqillik prinsiplari va xalqning boy intellektual merosi, umumbashariy qadriyatlarning ustuvorligi asosida ta'lifning barcha darajalari va bo'g'inlarida ta'lif oluvchilarning ma'naviy va axloqiy fazilatlarini rivojlanadir; ta'lif olishda, shuningdek bolalar va yoshlarni ma'naviy axloqiy intellektual va jismoniy jihatdan tarbiyalashda jamoat tashkilotlari mahallalar, xayriya va xalqaro fondlarning rolini kuchaytirish yuzasidan chora tadbirlar ishlab chiqish hamda ularni amalga oshirish ishlari jadal suratlar bilan olib borildi. Shu amaliy ishlarning boshlanishi sifatida Davlatimiz tomonidan yoshlarning intellektual imkoniyatini rivojlanishning quyidagi maqsadlari belgilab olindi: - yoshlarning intellektual imkoniyatini rivojlanish va uni muhofaza qilishdan iboratdir; - ilm-fan va davlat hokimiyyati hamjihatligidagi say-harakati, shuningdyek ta'lif tizimini modyernizatsiya qilish, intellektual zahiralarni muhofaza qilish va rivojlanish: - intellektual imkoniyatni rivojlanish ishlarni tartibga solish; - yoshlarning intellektual imkoniyatini rivojlaniruvchi psixologikpedagogik tashkiliy uslubiy asoslarini yaratish. Bugungi kunda olib borilayotgan intellektual imkoniyatni rivojlanishga oid barcha ishlarning sifat samaradorligi talab darajasida emas. Jamiyat va davlat oldidagi talablardan kelib chiqib, o'quvchilarning umumta'lif maktablaridagi tahsili davomida intellektual imkoniyatni rivojlanish ishlarni muvaffaqiyatli olib borish zarur. Bu esa tarbiya jarayoniga psixologik-pedagogik tyexnologiyalarni qo'llashni, zamон talabi darajasida mutlaqo yangi tarbiya tizimini yaratishni talab qiladi. Har bir o'quvchiga, uning shaxsiy xususiyatidan kelib chiqib, uning intellektual imkoniyatini rivojlanish maqsadidda ta'lif-tarbiya jarayoniga biror psixologik yoki pedagogik uslubni qo'llash murakkab jarayondir. Lekin bu davr talabidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga yo'naltirilgan tarbiya tizimi o'qituvchidan yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlanishda tarbiya uslubiyotlariga alohida munosabat bilan yondoshishni, uslubiyotni hamda mavjud holatni to'liq o'rganishni, jarayonga ijodiy muhitni olib kirishni taqozo etadi. Bunga asosiy sabab: - intellektual ijodiy ishlar jarayonida to'liq muvaffaqiyatga erishish yoki muvaffaqiyatsizlik tahdidining mavjudligi; - boshlang'ich sinf o'quvchisi to'qnashadigan va ba'zan ko'p yillar davomida muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz kurashadigan hayotiy holatlardan biri – bu fikrining o'ylaganidyeq ro'yobga chiqmasligini anglash; - boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'pincha o'zining dunyoqarashi, tasavvurining qanday darajada kengligidan kelib chiqib, fikrlaydi hamda bu fikrlashni mavjudlikning ijobiy, yoki salbiy holatlari bilan bog'lab tahlil qila olmasligidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual imkoniyatini rivojlanish jarayonini shakllantirishda quyidagi holatlar e'tiborga olinishi kyerak: 1) Intellektual imkoniyatni shakllantirish va rivojlanish jarayoni maksimal darajada tyexnokratik bo'lishi kyerak. Buning uchun esa psixologik hamda pedagogik tyexnologiyalarni amaliyotga joriy etish kyerak; 2) Intellektual imkoniyatni shakllantirishni ta'lif-tarbiya jarayoniga singdirilishi ko'zda tutilayotgan tegishli tyexnologiyalarni ilmiy asoslash va ishlab chiqish lozim; 3) Intellektual imkoniyatni shakllantiruvchi tarbiya jarayonining dastlabki holatda ijtimoiy-psixologik muhitni aniq tahlil

qilish hamda taktik jarayonni mukammal ishlab chiqish kyerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi shaxsining shakllanish jarayoniga – jamiyatda qabul qilingan axloq normalari, hulq normalari, ma’naviy-ma’rifiy qadriyatlarni singdirish tyexnologiyalarini yaratish ko‘pgina jihatdan yakuniy natijani ta’minlashga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining intellektual qobiliyatini tarbiyalash va ularning darsga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish maqsadida, qiziqarli misol, topshiriq va masalalarini tanlashga alohida e’tibor berish zarur. Darsga doir tanlanadigan misol, topshiriq va masalalar aniq bir sistemani tashkil qilishligi, o‘ziga xos tanlash usuliga va o‘qitishning aniq bir maqsadiga qaratilishi zarur. Topshiriqlar sistemasini ishlab chiqish murakkab ishdir. Hozircha metodik adabiyotlarda har bir mavzuga oid topshiriqlar tanlashning ilmiy asoslangan umumiy kriteriyasi, miqdor va sifat jihatdan shakllantirilmagan, ularning mantiqiy taqsimlanish ketma-ketligi ham to‘liq ilmiy va metodik jihatdan ishlab chiqilmagan. Shuning uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi ayrim mavzuga, bobga doir masalalar tanlash ishiga alohida ahamiyat berishi zarur. Shuni alohida ta’kidlash kerakki, tanlangan topshiriqlar sistemasi ma’lum metodik talablarni qanoatlantrishi kerak: 1. Har bir tanlangan topshiriqlar sistemasining aniq didaktik maqsadini aniqlash. 2. Ketma-ketlilik tamoyiliga rioya qilish (bunda topshiriqlarining osondan murakkabga qarab yo‘naltirilishi nazarda tutiladi).

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati.

1. Aliyeva M ning “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik tafakkurini shakllantirish” magistrlik dissertatsiyasi. Toshkent 2011-yil
2. Mamedov K “Maktabgacha yoshidagi bolalar va o‘quvchilarning aqliy rivojlanish xususiyatlariya” Toshkent .2004 -yil.
3. www.ziyouz.com

TEXNOLOGIYA VA TASVIRIY SAN'AT FANLARIDA FOYDALANILADIGAN METODLAR.

*Qo'ldosheva Zuxra Majidovna
Navoiy viloyati Xatirchi tumani
5-umumiyl o'rta ta'lif maktabi
texnologiya fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 669 18 70*

*Raxmonova Dilnoza Abdullayevna
Navoiy viloyati Xatirchi tumani
5-umumiyl o'rta ta'lif maktabi
tasviriy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 952 14 85*

*Hamrayeva Dilafruz Rahmonqulovna
Navoiy viloyati Xatirchi tumani
5-umumiyl o'rta ta'lif maktabi
tasviriy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 94 229 24 29*

Annotatsiya. Tasviriy san'at va texnologiya fanlarida qo'llaniladigan metodlar xilmalib, ular o'qituvchiga o'quvchi bilan ishlashga ancha yengillik beradi. Maqlada ushbu metodlar haqida qisqacha tushuncha berib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Tasviriy san'at, didaktik, tarbiyaviy, ijodiy ish, kompozitsiya Texnologiya, material , tarbiyaviy ahamiyat .

Tasviriy san'at metodlari deganda, o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlash usullari natijasida o'quv materiallarini yaxshi bilib olish darajasiga erishish va o'zlashtirish darajasining oshirilishi nazarda tutiladi. Har bir o'qitish metodlari o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan bilimlar mazmuni (hajmi)ga monand tarzda ta 'lim maqsadiga, o'quvchilam ing yosh va fiziologik xususiyatlariga bog'liq. O 'qitish usuli — bu ta 'lim -tarbiyaning alohida qism lari hisoblanib, ularning yig'indisi o'qitish metodlariga kiradi. Hozirgi kundagi rasm chizishni o'rgatish metodikasi birdaniga yuzaga kelib shakllangan emas. Bunga qadar mazkur metodika shakllanish va murakkab taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Respublikamizda tasviriy san'atni o'rgatish metodikasini shakllanishida mahalliy olimlar, metodistlar (N.U.A bdullayev, S.U.A bdullayev, B.Z. Azimova, B. Azimov, A.I.Inog'omov, M.N.Nabihev, B.N.Oripov, S.S.Bo'latov, B.B.Boymetov, R.X.Hasanov, K.Qosimov, N .X .Tolipov)ning qator izlanishlari, shuningdek, N .N . Rostovsev, V.S. Kuzin, E. Shoroxov, A. Yashuxinlar yaratgan o'quv adabiyotlarining ahamiyati katta bo'ldi. Darsni tashkil qilishda quyidagi qoidalarga amal qilish lozim: 1. Darsning maqsadini belgilash. O 'quv-tarbiya jarayonining funksiyalari bo'lgan ta'limi, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi masalalar aks ettirilishi. Umumiyl didaktik maqsadni (yangi tasviriy san'at atamalarini, tushunchalarni o 'zlashtirish, amaliy ko'nikma va malakalarini rivojlantirish, samarali ish metodlarini shakllantirish) aniqlash. 2. O'quv materialining mazmunini belgilashda o 'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olib, dars materialining hajmi va murakkabligini belgilash. O'quv materialining mazmunini tevarak-atrof bilan bo'g'lash , o'tilgan materiallarni amaliy mashg'ulotlar bilan bog'lash; o'quvchilarni mustaqil ijodiy ishlarining tizimini aniqlash, darsning jihizi hamda asosiy adabiyotlar manbalarini belgilash. 3. Darsning didaktik va tarbiyaviy vazifalarini aniqlash. Amaliy ijodiy ishlarini kompozitsiya jihatdan murakkabligi o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, fazilatlarini hisobga olgan holda mos bo'lishi kerak. 4. O'quv materialining mazm uni va didaktik maqsadlariga mos keladigan ta 'lim metodi va usullarini tanlash. 5. Didaktik vazifalar darsning o'zida bajarilishi. O'quv materialining mazmunini rejalshtirish vaqtida dastur doirasidan chiqmaslik va h.k. Shu jumladan, texnologiya fanida ham bir qancha metodlar foydalanimlib, ular orqali o'quvchilarga fanni yanada chuqurroq o'rgatish mumkin. Texnologiya ta'limga o'rgatishda ham zamonaviy pedagogika ishlarini to'g'ri tashkil etish va uning usullariga qo'yadigan umumiyl talablariga muvofiq tarzda amalga oshirish kerak. O'qitish metodlari – bu o'qituvchi va o'quvchilarning usullari

bo‘lib, bular yordamida o‘qituvchi o‘quvchilarni bilim, ko‘nikma va malakalarini egallashlariga erishiladi. O‘qituvchi o‘z tajribasida o‘qitishning xilma-xil usullaridan foydalanishi mumkin. O‘qituvchining intilishi, xatti-harakati darsda o‘quvchilarning diqqat e’tiborlari susaymasligiga, fikrlarning jamlangan bo‘lishiga, ularning chambarchasliklariga yo‘llangan bo‘lishi kerak. O‘qituvchi darsning har bir daqiqasini qadrlab, o‘quvchilarni ham shunga o‘rgatish kerak. Har bir o‘qituvchiga o‘z uslubi, o‘z usulining o‘ziga xosligigi ega bo‘lish huquqi berilgan. Biroq shuni aytish mumkinki, bularning barchasiga mustahkam bilim, bir qarashda hammaga ravshan bo‘lgan haqiqatlarni egallab olganlaridagina erishish mumkin

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati.

1. S.F. ABDIRASIROV “Tasviriy san’at metodikasi” «ILM ZIY O » nashriyot uyi, 2006-y
2. Mavlonova R. A., Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P. Mehnat va uni o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. T.; TDPU. 2007-yil
3. www.ziyouz.com

БОШЛАНГИЧ СИНФЛАРДА ОНА ТАБИАТГА МУҲАББАТ УЙҒОТИШ

Фарида Ражабова Бахтиёровна
Бухоро вилояти Вобкент тумани
13-умумтаълим мактаби ўқитувчиси
tel: 97-488-09-12
e-mail: farida@inbox.uz

Аннотация: Мақолада бошлангич синф ўқувчиларига табиат фанини ўқитиш, фан орқали табиатнинг сир-асрорларидан боҳабар этиш ва она табиатга муҳаббат уйғотиш каби масалалар юзасидан фикрлар берилган

Калит сўзлар: бошлангич синф, она табиат, табиатшунослик,

Табиатшунослик бошлангич таълим тизимида муҳим ўрин эгаллайди. Табиатшунослик 1-2 синфларда атрофимиздаги олам дарси сифатида ўқитилади. Ўқитишнинг бу йилидан болалар йил фаслларининг алмашинишини кузатиб ҳамда уларнинг ҳар биридаги белгиларни аниклаб мактаб атрофидаги табиатларни ўрганадилар. Ўқувчилар ёшларига муносиб ҳажмда ўз жойларидаги кишиларнинг меҳнат фаолиятлари билан танишадилар. Болаларнинг теварак – атрофдаги борлиқни кетма -кет тарзда ўрганишларига таяниб, қуий синф ўқувчиларида ҳам, ўз жойининг табиати ҳамда бутун мамлакатимиз табиий бойликлари ҳақида яхлит тасаввур қилиш лозим. Ўқувчилар кейинчалик меҳнат фаолиятлари жараённида Ватанимиз табиий бойликларидан қандай фойдаланишлари билан танишишлари керак. Бунда кишиларнинг меҳнати ўзларини ўраб турган табиат билан чамбарчас боғлиқлигини болаларга кўрсатиш муҳим аҳамиятга эга. Табиатшуносликни ўқитиш ўқувчиларни ахлоқий тарбиялашни, уларга она ватанга, она табиатга нисбатан чукур муҳаббат сингдиришни болаларга табиатдаги гўзаллик ва уйгунилкни тушунишга ўргатишни ўз олдига вазифа қилиб қўяди. Табиатшунослик ўқувчиларнинг тафаккур, куч ва қобилияtlарининг ўсишига, кўрганларини кузата билиш ва таҳлил қила билишларига, тўғри, мантиқий асосланган хулоса ва якунлар ясашларига ҳар томонлама ёрдам бериш керак. Дарсларда болалар умумтаълим муносабатида бир қатор қимматли қўникма ва мақалаларни турли манбалардан (атроф–муҳит, тажриба, карта, китоб, турли кўрсатмалар) билим ола билишни, баъзи энг оддий асбоблар (компас, термометр, флюгур, нивелир,...) дан тажрибалар ўтказишида зарур бўладиган оддий лаборотория жиҳозлари (пробирка, колба спирт лампаси химиявий стаканлар ва бошкалар)дан фойдалана билишни, баъзи макет, гербариylарни тайерлай билишни, ўз кузатишларини ёзма ва оғзаки қайд қила билиш ҳамда умумлаштира олишни билишлари керак. Табиатшунослик атроф-муҳитни муҳофаза қилишдаги бошлангич билим ва қўникмаларни ҳосил қилишга ёрдам беради. Бу дарсларда ўқувчиларда табиатни ўрганиш, ундан тўғри фойдаланиш, уни ўзгартириш ва қўриқлаш каби тушунчаларни ҳосил қилиш керак. Болаларда мустақил кузатишлар олиб бориш, ихтиёрий дикқат эътибор ва иштиёқнинг ўсиши учун биринчидан, уларни табиатдаги гўзалликни кўра билишга ўргатиш, иккинчидан, кузатишлар учун маълум мақсадларни кўйиш, кузатишлар олиб бориш режасини белгилаш ҳамда ўтказилган ишнинг у ёки бу ўқув вазифасини хал қилишдаги аҳамиятини онгига етказиш лозим. Ўқитувчи дарсга тайёрланар экан, аввало, унинг мақсадларини аниқ белгилайди. Дарс мақсадларига мувофиқ дарс мавзу мазмунини аниқ тасвирлайди. Бунда ўқитувчи дарсликда берилган маълумотларни ҳикоя қилиш билан чекланмаслиги керак. Ўқувчиларни иккинчи даражали, қийин маълумот билан ортиқча банд қилмай, дарсликда киритилмаган мисоллар, дарс мазмунига мувофиқ келувчи шеър, бадиий парчалар, халқ мақоллари, маталлари, топишмоқлари ва болаларга қизиқиши, жонланиши, ҳис-ҳаяжон уйғотувчи бошқа қизиқарли маълумотларни киритиш лозим. Табиат ҳодисаларини кузатиш она тили дарсларида оғзаки ва ёзма нутқни ўстириш учун бой ххмда қизиқарли маълумот беради. Шунингдек, ўқувчилар ўқиши дарслари ва синфдан ташқари ўқиши дарсларида танишадиган бадиий асарлар ўрганилаётган табиат ҳодисалари билан узвий боғланиши керак. Болаларнинг табиатшунослик буйича кузатиш ва амалий ишлари математика дарслари билан ҳам боғлик. Ернинг шакли ва унинг сутка ҳамда йиллик айланиши билан танишиш ўқувчиларга кун ва туннинг, йил фаслларининг алмашинув қонуниятлари ҳақида ўз ёшларига мувофиқ дастлабки тушунча-

ни берибина қолмай, балки уларга Ватанимиз табиатининг хилма-хиллиги, табиат томонларининг жанубдан шимолга маълум изчилиқда тақсимланиш сабабларини тушунтиришлариға имкон беради. Ўқувчилар маҳаллий ўсимликлар ва жониворларнинг баъзи турлари билан табиатда, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш корхонасига қилинган саёҳатларда ўқув тажриба боғида танишадилар. Ўқитувчи металларнинг бир-биридан фарқи ва ўхшашилик томонлари ҳақида сўзлаб беради. Ўлкамиз мамлакатга нималар беради. Мавзу буйича дарсда табиатнинг инсон ҳаёти учун аҳамияти таъкидлаб ўтилади, кишилар меҳнати билан табиий шароитлар ўртасидаги ўзаро алоқа очиб берилади. Ўқувчилар саёҳатлар, тажриба ва кузатишлар жараёнидан олган таассуротлардан иншо, меҳнат, расм, математика дарсларида фойдаланадилар. Ўқувчиларда ўзлари яшаётган жойлардаги кишиларнинг меҳнати ҳақида тасаввур ҳосил килиш учун меҳнат дарсларида газлама, кийим – кечак қандай тайёрланиши, тураг-жой қурилиши учун қандай материаллар керак бўлиши ва шу кабилар ҳақида олган маълумотларидан фойдаланиш мақсаддага мувофиқдир. Шундай қилиб, фанларро алоқа табиат ҳақидаги маълумотларни яхшироқ эгаллашга ёрдам беради. Бунинг натижасида ўқувчиларнинг билимлари аник, тўлиқ бўлиб боради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Mavlonova R, To‘raeva O, Xoliqberganov K. Pedagogika. –Т.: O‘qituvchi, 2001.
2. Mavlonova R , Raxmonqulova N. Boshlang‘ich ta’limda innovastiya. Metodik qo‘llanma, TDPU, 2007.
3. R.Mavlonova, N.X.Raxmonqulova. Boshlang‘ich ta’limning integratsiyalashgan pedagogikasi. TDPU, 2007.

“PSIXOLOG FAOLIYATINI TASHKIL ETISH, MAKTABDA PSIXOLOGNING O‘RNI”

*Rizayeva Marxamatxon Ashuraliyevna
Andijon viloyati, Buloqboshi tuman 2-umumiy
O‘rta ta’lim maktabi amaliyotchi psixolog
Telefon raqam: (+998) 90 208-58-52*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktab o‘quvchilarida kelib chiqayotgan muammolarni o‘rganish, ularning qiyinayotgan masalalar bo‘yicha yordam berish, psixologiyaning hayotimizdagi o‘rni to‘g‘risida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: psixolog maslahati, psixologiya o‘rganish, hatti-harakatlar, ijtimoiy va shaxsiy muammolar.

Psixologlar maslahati har qanday yoshdagi odamlarga hissiy, ijtimoiy, rivojlanish va boshqa hayotiy muammolarni hal qilishda yordam beradi. Ushbu mutaxassislar odamlarga xatti-harakatlarni boshqarishga, stressni bartaraf etishga, tashvish va qynoqlarni yengillashishiga yordam berish va ruhiy kasalliklar bilan bog‘liq muammolarni hal qilish uchun turli strategiyalardan foydalanadi.

Ayniqsa, maktab davrida o‘smir yoshdagi bolalarda kelib chiadigan stress va tushunmovchiliklarni bartaraf qilishda psixologlarning o‘rni alohida ajralib turadi. Psixolog yaxshi eshituvchi va maslahat beruvchi shaxsdir. Maktab yoshidagi bolalarning maktab sharotiga moslashib ketishi qiyin. Ayniqsa o‘quvchilar bilan chiqishib ketishi murakkab. Urush va janjallarning kelib chiqishi ham odatiy xolga aylanib bormoqda. Maktab yoshidagi bolalarning ko‘pchiligi do‘sti bilan bo‘lgan munosabatlarning yomonlashganidan qynaladi. Bu esa uning hayotida hissiy kechinmalariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Buni oldini olish uchun albatta psixologlar har bir sinflar bilan alohida suhbatda bo‘lishi sinfdoshlar munosabatini qattiq o‘rganishi lozimdir.

Konsultatsiya psixologiyasi turli xil alomatlarga duch kelgan mijozlarga terapevtik muolajalar berishga qaratilgan. Bundan tashqari u psixologiya sohasidagi eng katta ixtisosliklardan biridir. Psixologiya bo‘yicha maslahat jamiyati ushbu sohani quyidagicha tasvirlaydi: ijtimoiy, kasbiy, ta’lim, sog‘liqni saqlash, rivojlanish va tashkiliy tashvishlarni e’tiborga olgan holda, hayot davomida shaxsiy va shaxsan ishslashga yordam beradi.

Ko‘p psixologlar psixoterapiya xizmatlarini taqdim etishadi, ammo boshqa martaba yo‘llari ham mavjud. Tadqiqotlar, o‘qitish va kasbiy maslahatlar psixoterapiya uchun mumkin bo‘lgan alternativlardan bir nechta. Ular shifoxona sharoitida yoki akademik muhitda maslahat berish bilan shug‘ullanadimi yoki yo‘qmi, bu psixologlar ko‘plab psixologik nazariyalarga muammolarni yechish va o‘z salohiyatlarini ro‘yobga chiqarishga yordam berish uchun terapevtik yondashuvlarga tayanadi.

Ba’zi mutaxassislar akademik sohada professorlar, psixoterapiya provayderlari va tadqiqotchilar sifatida ishlaydi.

Boshqalar shifoxonalarda va ruhiy kasalliklar shifoxonalarida ishlaydilar, ko‘pincha shifokorlar va klinik ruhshunoslar, ijtimoiy xodimlar va psixiatriya hamshiralari kabi boshqa ruhiy salomatlik mutaxassislari bilan birga ishlaydi .

Shunday bo‘lsa-da, boshqa konsultant psixologlar mustaqil amaliyotda mustaqil ravishda ishlaydilar va shaxslarga, oilalarga va guruhlarga psixoterapiya xizmatlarini taklif qilishadi.

Bir nechta ish joylari xususiy biznes, harbiy, davlat idoralari, konsalting amaliyotlari va boshqalarni o‘z ichiga oladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Psixolog faoliyati metodik qo‘llanma” Toshkent2004

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY ASAR MATNINI TAHLIL QILISH USULLARI.

*Saidova Nafisa Bahromovna
Navoiy viloyati Nurota tumani
57-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 94 221 44 99*

Annotatsiya. Asarni tahlil qilishda uning hissiy ta'sirini ham hisobga olish zarur. O'quv-chi matnni o'qibgina qolmay, muallif hayajonlangan voqeadan hayajonlanishi, matnni tahlil qilishda o'quvchilarda fikr uyg'onishi, ularda estetik didni tarbiyalashi muhim.

Kalit so'zlar. Badiiy asar, obraz, ob'ektiv, sub'ektiv, Asar, komponent, sintez-analiz, Q.Muhammadiy.

Sizga ma'lumki, badiiy asarda hayot obrazlar orqali aks ettiriladi. Uning markazida inson, uning tabiat va jamiyatga munosabati turadi. Badiiy asarda borliqni, voqelikni obrazlar vositasida tasvirlash, ob'ektiv mazmun va sub'ektiv bahoni aniq materialda berish haqidagi qoidalar metodika uchun katta nazariy-amaliy ahamiyatga ega. Birinchidan, asar ustida ishlashni muallifning asarida tasvirlangan voqealarga munosabati o'qituvchining diqqat markazida turadi. O'quvchilar voqelikni obrazlar orqali tasvirlashning o'ziga xos xususiyatlarini asta tushuna boshlaydilar. Ikkinchidan, har qanday badiiy asarda aniq tarixiy voqelar tasvirlanadi. Asardagi voqealarga tarixiy yondoshilgandagina asarga haqqoniy baho berish mumkin. Uchinchidan, yozuvchining hayoti va qarashlari bilan o'quvchilarning yoshlariga mos ravishda tanishtirish maqsadga muvofiq. To'rtinchidan, badiiy asarni tahlil qilishda o'quvchilami asaming g'oyaviy yo'nalishini tushunishga o'rgatish muhimdir. Psixolog olimlarning ko'rsatishicha, badiiy asarni idrok etish uchun uni tushunishning o'zigina yetarli emas. Asarni idrok etish murakkab jarayon bo'lib, asarga, unda tasvirlangan voqelikka qandaydir munosabatning yuzaga kelishini o'z ichiga oladi. Kichik yoshdag'i o'quvchilar adabiy qahramonga ikki xil munosabatda bo'ladi. Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o'quvchilar o'z shaxsiy tushunchalaridan foydalananadilar. Qahramonning boshqa fazilatlarini baholash uchun ularda so'z boyligi, tajriba yetishmaydi. O'qituvchining vazifasi o'quvchilar payqay olmagan sifatlarni ko'rsatish va o'quvchilar nutqiga kiritishdir. Yana bir narsaga e'tibor berish maqsadga muvofiq: 1.O'quvchilar asar qahramoniga munosabatlarini ifodalashda u harakat qilgan sharoitni hisobga olmaydilar. 2.Qahramonning nima uchun shunday qilishi kerakligini tushunolmaydilar, uning uchun maqsadga muvofiq ish olib borishlari zarur. Badiiy asar ustida ishlash murakkab jarayon bo'lib o'qituvchi o'qish darslarining ta'lim-tarbiyaviy vazifalari badiiy asaming o'ziga xos xususiyatlari va o'quvchilarning tayyorgarligini hisobga olishni taqozo qiladi. Badiiy asarda barcha komponentlar o'zaro bog'langan bo'ladi. Asarda obrazlar rivojlanib boradi. Voqealar rivojlanib borgan sari qaxramonlarning yangi- yangi tomonlari ochila boradi. Bu xususiyatlari asar ustida ishlashda uni yaxlit o'qishni, idrok etishni, ya'ni sintezni talab qiladi. Asar boshidan oxirigacha o'qilgandan so'ng analiz qilinadi, so'ng yana yuqori sifatlari sinteza o'tiladi. Asarni o'qishga kirishishdan oldin o'quvchilarni badiiy asarni o'qishga tayyorlash lozim bo'ladi. Demak, tayyorgarlik davri - sintez-analiz-sintez jarayonini beradi. O'qituvchi hikoyasi. Asar muallifi haqida ma'lumot berishda eng samarali metod hisoblanadi. CHunonchi, 4-sinfda Q.Muhammadiyning she'ri o'rganilayotganda shoirning bolalar uchun yozgan asarlari namoyish etilib, ular haqida qisqacha ma'lumot so'zlab berilsa, o'quvchilarning asarni o'qishga qiziqishlari ortadi. Tayyorgarlik davridan so'ng 1 -bosqich amalga oshiriladi. Bu bosqichning asosiy matnni yaxlit idrok etish jarayonida asarning aniq mazmuni bilan, uning syujet chizig'i bilan tanishtirish, asarning emosional ta'sirini aniqlashdir. Boshlang'ich sinflarda to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qishga o'rgatish vazifasi o'quvchilarda asarni tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirish bilan birga amalga oshiriladi. O'qish malakalarini shakllantirish bilan matn ustida ishlashning o'zaro bog'liqligi asarni tahlil qilishga qanday yondashishni belgilab beradi. Badiiy asar ustida ishlashning 2-bosqichi asar tahlilidir. Asarni tahlil qilishning asosiy yo'nalishi matnning aniq mazmuni (voqealar va uning rivojlanishi) ni, kompozistiyasini, ishtirot etuvchi shaxslarning axloqi va xarakterli xususiyatlarini, asarning g'oyasini aniqlash hisoblanadi. Asarni tahlil qilishning metodik shartlaridan biri asar mazmunini

uning tasviriy-ifodali vositalari bilan bog‘liq holda qarashdir. Yana bir assosiy qoida asar ustida ishlash jarayonida ta’lim-tarbiyaviy vazifalarni umumiy ravishda amalga oshirish hisoblanadi. Bu qoidalar asar ustida ishlashning asosiy yo‘nalishini belgilaydi, shuningdek, matnni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilar bajaradigan topshiriqlarni va muhokama qilish uchun ularga beriladigan savollarning xarakterini aniqlab olishga yordam beradi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Ta’lim taraqqiyoti. Boshlang‘ich ta’lim, «Sharq» 1999-yil, 7-maxsus son.
2. To‘rt yillik boshlang‘ich sinflar dasturi. T., «O‘qituvchi», 1999- yil.
3. www.ziyouz.com

"BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN OG'ZAKI MASHQLAR AHAMIYATI"

*Saliyeva Nasiba Iskandarovna
Toshkent shahar, Sergeli tumani, 268-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Pochta manzili:*

Annotatsiya: boslang'ich sinflarda og'zaki hisoblash mashqlarini shakllantirish ishi alohida o'rinni egallaydi. Quyida ushbu fikr haqida kengroq to'xtab o'tiladi.

Kalit so'zlar: og'zaki mashqlar, hisoblash usullari, yangi texnologiyalar, zamonaviy innovatsiyalar.

Og'zaki hisoblash o'quvchi tafakkurini rivojlantirishga, uning idroki matematik jihatdan ziyrak va kuzatuvchan bo'lishiga yordam beradi. Og'zaki hisoblash malakalarini egallah ta'lim-tarbiya va amaliy faoliyatda katta ahamiyatga ega.

Og'zaki hisoblash usullari raqamlash, arifmetik amallarning natijalari va komponentlari orasidagi og'lanishlarni, shuningdek, komponentlardan birining o'zgarishiga qarab natijasining ham o'zgarishini bilishga asoslangan. Og'zaki hisoblashning amaliy ahamiyati shundaki, hayotda ayniqsa, amalni yozma bajarish imkonini bo'limgan hollarda, masalan, xarid qilayotganda, yoki sotayotganda va hokazo hollarda to'g'ri vatez hisoblash zarur bo'ladi. O'quvchilarning og'zaki hisoblash malakalari turli tuman mashqlarni bajarish jarayonida shakllanadi. Bu mashqlarning bajarilishi o'z navbatida bolaning miya faoliyatini yaxshi rivojlanishiga, tez va puxta qaror chiqara olishga o'rgatadi. Bunday mashqlardan asosiy quyidagi turlarni aytib o'tamiz:

1. Matematik ifodalarning qiymatini topish.

Ifodalar so'zlar bilan turli usullarda berilishi mumkin: 50 dan 6 ni ayiring; kamayuvchi 50, ayriluvchi 7 ayirmani toping!

Og'zaki hisoblash usullari asosan yuz ichida sonlar bilan bajariladigan amallarga keltirilishi kerak. Ifodalarning qiymatlarini topishga doir mashqlardan asosiy maqsad o'quvchilarda puxta hisoblash malakalarini hosil qilishdir. Shu bilan birga, ifodalarning qiymatlarini topishga doir mashqlar arifmetik amallar nazariyasi masalalarini o'zlashtirishga ham yordam beradi.

2. Matematik ifodalarni taqqoslash.

Bunday mashqlarning asosiy maqsadi arifmetik amallar, ularning xossalari, tengliklar va tengsizliklar haqidagi nazariy bilimlarni o'zlashtirishga yordam berishdir. Ifodalarni taqqoslashga doir mashqlar hisoblash malakalarini hosil qilishga yordam beradi.

3. Tenglamalar yechish.

Og'zaki mashqlar sifatida turli tenglamalar berish mumkin. Tenglamalar soda bo'lishi lozim. Masalan $x+3=7$. Bu mashqlarning vazifasi tenglamalarni yechish uquvini ishlab chiqish, o'quvchilarga arifmetik amallarning komponentlari va natijasi orasidagi bog'lanishni o'zlashtirish hisoblash malakalarini hosil qilishga yordam berishdir. Oson mashqning berilishi bolada tezlikni oshishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tez fikrlay oluvchi yoshlar, dolzarb mavzudagi innavatsion g'oyalarni o'ylab topishadi.

4. Masalalar yechish.

Og'zaki yechish uchun sodda masalalar bilan bir qatorda murakkab masalalar ham berib boriladi. Bunday mashqlar masalalar yechish uquvini hosil qilish maqsadida kiritiladi va ular nazariy bilimlarini o'zlashtirish hamda hisoblash malakalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Og'zaki tez va oson hisoblash malakalarini shakllantirishda og'zaki hisobga doir mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil qilish lozim. Og'zaki hisoblash masalalarini uzlusiz takomillashib borishida og'zaki va yozma hisoblash usullarni qo'llashda to'g'ri munosabat o'rnatish, chunonchi og'zaki hisoblash qiyin bo'lgandagina yozma hisoblash zarur.

Og'zaki mashqlar topshiriqlarni eshitib keyin bajarilishi mumkin. Bunda o'qituvchi topshiriqlarni o'qib beradi. O'quvchilar esa eshitadi.

Bunda asosiy kuch zaxiraga qaratiladi. Mashqlarning ko'pchiligi aqlni charxlashga hamda fikrni bir joyga to'plashga yordam beradi. Matematika fanini puxta o'zlashtirgan o'quvchida diqqatni jamlay olish, o'z ishiga bo'lgan mas'uliyat yuqori o'rinda turadi. Draslar mobaynida mashqlarni ham birga olib borilishi esa vaqtidan unumli foydalanishga yordam beradi deb aytta

olamiz.

Bunday mashqlar juda foydali bo‘lib eshitish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu mashqlar matematik diktant tarzida bajarilishi mumkin.

Bundan tashqari ko‘rish qobiliyatini rivojlantirishga doir mashqlardan ham foydalanish kerak. Og‘zaki hisobga doir mashqlarni birinchi darslardanoq kiritilsa, samarasи ancha yuqori bo‘ladi. Og‘zaki hisob mashqlarini har bir darsda 3-4 daqiqa davomida qo‘llash mumkin. Bir o‘quvchiga ajratilgan 3-4 daqiqa albatta o‘z samarasini ko‘rsatadi. Vaqt ni to‘g‘ri taqsimlash hamda o‘quvchilarning fanga nisbatan mehrini uyg‘otish esa o‘qituvchining mahoratiga bog‘liqdir.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. N.U. Bekboyeva , K.M.Girfanova “Matematikadan og‘zaki mashqlar”
2. 2. 1-4 singlar matematika darsligi.
3. Boshlang‘ich ta’lim jurnali Jumayev. M
4. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi”

**MAKTAB O'QUVCHILARDA, O'SMIRLIK DAVRIDA PAYDO BO'LADIGAN
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

*Sattarova Gulruh Abdumalikova
Angren shahar 22-sonli umumiyo o'rta ta'llim
mektebi psixolog
Tel: +99894 216 94 35*

Annotasiya: maqolada maktab yoshidagi o'quvchilarni ro'y beradigan ruhiy o'zgarishlar yosning krizis davri muammolar va yechimlar mavzusida.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, muaamo, krizis yoshi, taqlid, muammo,

O'smirlik-bolalikdan kattalikka o'tish davri bo'lib,unda ham fiziologik ham psihologik jihatdan o'ziga xos hususiyatlari bilan harakterlanadi. Bu davrda bolalikning jismoniy va psixik rivojlanishi jadallik bilan kechadi.Aksariyat o'quvchilarda o'smirlik yoshi 5-sinfidan boshlanadi.

O'smirlik davri psixologiyasida o'tish davri "krizis" davri kabi nomlar bilan ham nomlanadi. O'smirlar o'zlarini huddi kattalardek tutishga harakat qiladilar.Ammo ularni katta deb ham atash nojoiz bo'ladi. O'smirlarda biologil rivojlanish bilan bir qatorda psixik dunyosida ham tub burilishlar sodir bo'ladi.

Krizis davri deb nomlanadigan bu davrda kichik maktab davridan so'ng bola alohida olingan shaxs sifatida o'z-o'ziga nisbatan munosabatlarni shakllantirish jarayonida asosiy 2 bosqichni boshidan kechiradi. Bular asosan kichik o'smirlik davri hamda katta o'smirlik davriga to'g'ri keladi. O'smirlarni o'z shaxsi haqidagi fikrlari ko'proq qiziqtiradi. Ularni rivojlantirish va tarbiyalashga harakat qiladi. Bu davrda kattalarga taqlid qilish hamda o'zligini topish kurashi kechadi. O'smirlarda ko'pincha ehtiyoj hamda imkoniyatlarning mos kelmasligi ota-onasi va o'qituvchilari orasida tushunmovchiliklarga sabab bo'ladi. Kattalardan esa o'z shaxsiga hurmat bilan qarashlarini hamda mustaqil bo'lishni talab qila boshlaydilar.

Yuqorida aytib o'tkanimizdek,kattalarga taqlid ya'ni "imitatsiya" jarayoni boshlanadi. Bu paytda yangiliklarga o'ch bo'lgan yoshlar spirtli ichimlikla va chekish kabi salbiy odatlarga qiziqish bildirishlari ham achinarli albatta. Vaholanki bu odatlар ularni tez zeriktiradi hamda ko'p o'smirlar bu odatlardan o'zlarini noqulay sezadilar. Katta o'zgarishlar iskanjasida qolgan o'smirlar ichki dunyosida portlashlar sodir bo'ladi. Ba'zi o'smirlar esa nima uchun ota-onasi va kattalarga qarshi chiqayotganligiga tushinishmaydi. Bu esa ularni battar asabiylashtiradi. O'smir yoshidagi bola haddan tashqari besaramjon hamda ga'yratli bo'lishadi. Ijtimoiy hayot va jamoaga bo'lgan qiziqishning rivojlanishi bilan o'smirlarda o'z imkoniyatlari baho berish,jamoada o'z o'rnini aniqlash ehtiyoji paydo bo'ladi. O'smir yoshining boshlanishi o'qish faoliyatining yuksak darajada tarkib topishi bilan bog'lanadi. O'smirlar o'qish faoliyatida muhim o'rnlarga ijtimoiy jihatdan bilimning muhim ekani hamda mustaqil hayot uchun zaruriy resurs ekanligini anglab yetadi. Qolaversa,o'smirlar o'qishidagi muvaffaqiyatsizliklarni juda jiddiy qabul qilishadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatar ekanki,o'smirlik yoshida diqqatning ko'لامи, diqqatni bir narsadan boshqa narsaga yo'naltirish qobilyatlari sezilarli darajada ortadi. Qiziqarli ish,qiziqarli dars o'smirni shunchalik darajada qamrab olishga qodirki,u juda uzoq vaqt davomida zo'r ishtiyoy bilan ishlashi mumkin.Ishning bir turidan boshqa turiga o'tib turiladigan mazmunli mashg'ulotlar,aktiv biish faoliyati-ana shular o'smirni darslarga qiziqishini orttiradi.

Bolada sodir bo'ladigan psixik o'sish,o'garish real hayotda o'zo'niga ega bo'lishi biroz murakkabroq kechishi tabiiy hol. Buning sabablari qilib hali yetarli tajribaning kamligi hamda kattalar boladagi rivojlanish hususiyatlarini to'laligicha anglab yeta olmasligini misol qilib keltirishimiz mumkin. Natijada esa yuqorida tilga olinimizdek,o'smirlar va kattalarga psixik kechinmalar, psixologik tilda "inqiroz" vujudga keladi.Inqiroz psixik o'sishdagi ziddiyat,qarama-qarshilik sifatida o'rganiladi. Yosh davrlar psixologiyasining asosiy inqiroz davrlari sifatida bolalikning 3-7 hamda o'smirlik davri inqirozlari alohida o'rin egallaydi. O'jarlikning asosiy sababi o'smirlarning mustaqilligini cheklash,tashabbus hamda erkinligini so'ndirish hamda ongini kansitishdan iborat bo'ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. G'oziev E.G'. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi). T., 1994.
2. G'oziev E.G'. Umumiyo psixologiya: darslik. I, II kitob. T., 2002.

DUNYODA ILMDAN BOSHQA NAJOT YO'Q VA BO'L MAGAY...

*Sattorova Munira Fazliddinovna
Navoiy viloyati Nurota tumani
57 maktab ona tili va adabiyot o'qituvchisi
Telefon raqami: 943764457*

Annotatsiya. Ajdodlarimiz sham yorug'ida asarlar bitib, ilmiy kashfiyotlar qilishgan, biz esa bugungi davrda buyuk mutafakkirlarimizday ijod qilish u yoqda tursin, hatto ularning bebaho asarlarini o'rganish, tadqiq qilishga ham ulgurmayapmiz. Maqolam orqali dunyoda ilmdan boshqa najot yo'qligini , uni egallash uchun hech qachon kech bo'lmasligini yoritishga harakat qildim.

Kalit so'zlar. Ilm, ma'rifat, muhaddis, Imom Buxoriy, Buyuk Ipak yo'li.

«Dunyoda ilmdan boshqa najot yo'q va bo'l magay». Bundan 12 asr oldin muhaddislar sultoni, dunyo imomi – Imom Buxoriy bobomiz aytgan ushbu so'z tom ma'noda zamonaviy dunyoning shioriga aylandi. Zamonlar o'tishi bilan bu iboraning dolzarbligi ortsa ortdiki, aslo kamaygani yo'q. Oltinga teng bu aytim aynan bugun uchun, barcha davrlar uchun so'zlangandek, go'yo. Shiddat bilan rivojlanayotgan bugungi davr insonga moddiy ehtiyojlarini qondirishdek birlamchi ehtiyojlar qatoriga suv va havodek zarur — ilmi ham qo'shdiki, shu tufayli u o'zligini anglab, taraqqiyot sari dadil qadam qo'ymoqda. Ta'bir joiz bo'lsa, ummonlar qa'riga sho'ng'ish, koinotni zabt etish ham aynan ilmning mahsuli ekanini bugun hech kim inkor eta olmaydi. Istiqlol tufayli yurtimizda insoniyatni bag'rikenglik, poklik va mehr-oqibatga chorlovchi muqaddas dinimizni asrab-avaylashga, yosh avlodni xalqimizning milliy va diniy qadriyatlariga hurmat-ehtirom ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilayotir. Diniy ta'lif tizimini takomillashtirish, puxta bilimga ega, sog'gom fikrli mutaxassislarni tayyorlash doimiy e'tiborda. Muhtaram Prezidentimizning joriy yil 16 apreldagi "Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni diniy tizimda yangi davrni boshlab berdi, desak aslo mubolag'a bo'l maydi.

Ajdodlarimizning boy ma'naviy merosini chuqur o'rganish, tadqiq etish, islom dinining asl mohiyatini, musaffo aqidalarini keng xalq ommasiga yetkazish maqsadida davlatimiz tomonidan keng qamrovli ishlar amalga oshirilayotganiga mazkur farmon amaliy tasdiq bo'la oladi. Poytaxtimizda tashkil etilgan Islom sivilizatsiyasi markazi, Buxorodagi Mir Arab oly madrasasi, Imom Buxoriy va Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari buyuk allomalarimizning merosini chuqur tadqiq etish va ularni jahonga tanitishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Yurboshimizning farmoniga asosan O'zbekiston islom akademiyasi va Toshkent islom universiteti negizida O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi tashkil etilgani ayni muddao bo'ldi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev kechagina biz o'qituvchilarga qilgan bayram tabrigid a o'qituvchi ustozlarga o'z murojaati bilan chiqar ekan, uchinchi rezenans g'oyasini milliy g'oyaga aylantirish lozimligii uqtirdilar . Prezidentimiz uchinchi rezenasni avvalambor ustozlar dan boshlash lozimligini uqtirar ekanlar buyuk bobolarning" Jaholatga qarshi ma'rifat bilan" harakatlanib har bir rezsnans davriga to'xtalib o'tdi. Ma'lumki azal- azaldan "Buyuk ipak yo'li"da ma'rifat svilizatsiya eshigi bo'lib xizmat qilgan. Chunki buyuk bilim darg'alari yuksak bilim sohiblari , olim- u fuzalolar aynan bizning yurtimizda yetishib chiqqan. Al Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy ,Abu Rayhon Beruniy, Zamashshariy, Abu Ali Ibn Sino, Imom al-Buxoriy, Zamashshariy, Mirzo Ulug'bek, Ali Qushchi kabi ko'plab buyuk olimlar Jomiy, Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo singari shoirlarimiz yaratgan boy ilmiy, badiiy asarlar butun dunyonni qamrab olgan desak mubolag'a bo'l maydi. Va albatta bunday buyuk bilim darg'alari tominidan yaratilgan har bir asar insoniyatning ma'naviy- ma'rifiy bilim va salohiyatini rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Xalqni kuchli qiladigan , Vatanni yuksaltiradigan vosita bu aynan ilm va ma'rifat hisoblanadi. Shu boisdb Prezident har bir soha zamirida ilm ma'rifatning kuchi, har bir sohada yuksak ta'lif va tarbiyaning o'rni benihoya katta ekanini ta'kidladilar.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. uza.uz
2. kun.uz

“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TA’LIM SIFATINI OSHIRISH”

Sulaymonova Qunduz Axmadovna
Toshkent viloyati, O'rta Chirchiq tumani,
23- umumta'lim maktabi
Boshlang‘ich sinf o'qituvchisi
Pochta manzili: sulaymonovaqunduz@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o'quvchilarining ta'lism tarbiya olish jarayonini samarali tashkil etish to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: yangi metodlar, oson o'qish usullari, yozish ko'nikmasi, so'zlashuv, ravon nutq, grammatick vositalar.

Bola boshidan deganlaridek, bolalarning yoshlikda olgan bilimi toshga o'yilgan naqshga teng hisoblanadi. Ularga nimani o'rgatsak, shuni yodlab qoladi va o'rganadi. Talim olish jarayonini yengil amalga oshirishni yo'lga qo'yish kerak deb hisolayman. Ya'ni o'tilayotgan darslarni qiziq va interaktiv o'yinlar bilan o'tish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bola esida qoldiruvchi mashqlar orqali ko'p narsalarni oson tushuntirish va o'rgatish mumkin.

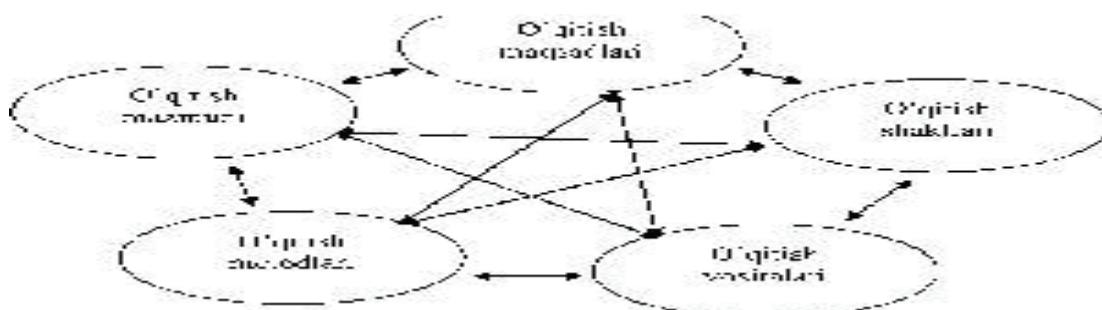
Masalan, bolalarning matematika fanini tezroq o'rganishlarida quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

1. Tezlik o'yinlari.

Bu o'yinlar sirasiga og'zaki bajariladigan misollar kiradi. Misollarni tez va og'zaki bajarish orqali bolaning aqliy faoliyatini va samarali ishslashga o'rgatamiz. Buning uchun ularga biror misol beramiz, misolda kamida ikkita amal berilishi lozim hisoblanadi. 24 ga 65 ni qo'shing va 13 ni ayiring. Xuddi shunga o'xshab. Hamda qo'shimcha tarzda oson-oson tenglamalar ham berish mumkin. Tenglamar ham miyani charxlashga o'rgatadi.

2. Aniq hisoblash o'yinlari. Bu o'yinlarda o'quvchilardan tezlikni emas aql bilan ishslashni talab etiladi. Bunday o'yinlar sirasiga yozma masalalar kirishi mumkin. Yozma masalalarni yechishda yuqoridagi usuldan foydalani kundalik misollarni yechib borsa bola yozma masalalarda ham qynalmaydi.

Statistika jihatidan olib qaraydigan bo'lsak, ko'nikmalar bolaning 70 5 esida qolishiga yordam beradi deya aytolamiz.

Boshlang‘ich sinf o'quvchilariga matematikani muvaffiqiyat bilan o'qitish uchun mehnat faoliyatini boshlovchi o'qituvchi matematika o'qitishning ishlab chiqilgan tizimini, ya'ni boshlang‘ich sinflarda matematika o'qitish metodikasini egallagan bo'lishi va shu asosda mustaqil ravishda ijodiy ishga kirishishi kerak.

«Metodika» grekcha so'z bo'lib, «metod» degani yo'l demakdir. Matematika metodikasi pedagogika fanlari tizimsiga kiruvchi pedagogika fanining tarmog'i bo'lib, jamiyat tomonidan qo'yilgan o'qitish maqsadlariga muvofiq matematika qonuniyatlarini matematika rivojining ma'lum bosqichida tadqiq qiladi.

Matematika boshlang‘ich ta'lim metodikasining predmeti quyidagilardan iborat:

Matematika o qitishdan ko zda tutilgan maqsadlarni asoslash. (nima uchun o'qitiladi).

Matematika o'qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (ya'ni matematikadan qaysi material boshlangich sinflarda o'rganilishi, nima uchun aynan shu material tanlanishi, boshlang‘ich sinflarda kursning har qaysi ayrim masalasi umumlashtirishning qanday darajasida o'rganilishi, mavzular qanday tartibda o'rganilsa, eng ratsional bo'lishi ko'rsatiladi).

O‘qitish vositalarini - darsliklar, didaktik materiallar, ko‘rsatma - qo‘llanmalar va texnik vositalarni ishlab chiqish kerak.

Ta’limni tashkil etishni ilmiy ishlab chiqish (darsni va ta’limning darsdan tashqari formalarini qanday o‘tkazish?. O quv ishlarini qanday tashkiliy metodlarda o‘tkazish kerak?. O‘quv prosessida ta’limiy va tarbiyaviy masalalarni qanday qilib samaraliroq hal qilish kerak?).

Foydalanimgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. B. Nafasova “Boshlang‘ich singlarda matematika fanini o‘qitish metodikasi”

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA FUQAROLIK TUYG‘ULARINI
TARBIYALASHNING AHAMIYATI.

*Sulaymonova Sarvinoz Rabbimovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahri
3-umumi o‘rta ta’lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon raqami: 94 485 88 69*

Annotatsiya. Mustaqil O‘zbekistonning siyosiy, iqtisodiy, ma’naviy yo‘nalishlarini rivojlantirishda va demokratik, insonparvarlik jamiyatini qurishda xalq ta’limi tizimini takomillashtirish, ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichi ish faoliyatini yuqori darajaga ko‘tarish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki kelajagimizning taqdiri hozirgi kunda boshlang‘ich ta’lim bosqichi maktablarida ilm olayotgan bolalarning tarbiyasiga bog‘liqdir.

Kalit so‘zlar. Tarbiya, siyosiy, iqtisodiy, ma’naviy, demokratik, fuqarolik tuyg‘ulari, vatanparvarlik, Vatan tuyg‘usi, umuminsoniy qadriyatlar, Oynisa Musurmonova, Insonparvarlik.

Ma’lumki, xalqning fuqarolik tuyg‘ularini tarbiyalash uzoq asrlar davomida shakllangan ajdod-avlodlarning axloqiy, ma’rifiy shakllamishi va kamolotida muhim o‘rin egallab kelgan. vatanparvarlikning inson taqdiridagi ahamiyati shundaki u doimo o‘zining hayotiyligi, ta’sirchanligi, mehr-muruvvatligi bilan Vatanni mustahkamlashga, xalqni birlashtirishga xizmat qiladi. Fuqarolik tuyg‘ulari doimo hayot va inson muammolarini moddiy va ma’naviy jihatdan hal etishda o‘z ta’sirchanligini namoyish etadi. Tarbiyaning dolzarb masalalarini yechishda asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbek xalqining insonparvarligi tarix to‘fonlari-yu ur-yiqitlariga bardosh berib, tajriba-sinovlardan muvafaqqiyat bilan o‘tib, toblanib, har bir davrda o‘z faoliyatini takomillashtirib, avlodlar tarbiyasida hal qiluvchi rolni o‘ynab keldi. Fuqarolik tuyg‘ulari millatning barqarorligini ko‘rsatuvchi va o‘zbek xalqining qalbidan chiquvchi, mehr va muruvvat madaniyatini ifodalovchi fikrdir. Fuqarolik tuyg‘ulari jamiyatning ma’naviy yuksalishiga xizmat qiladi. Insonni ma’rifatga chorlaydi. Jamiyatni ma’rifat bilan boshqaradi. Ijtimoiy ongni o‘zgartiradi. «Vatan tuyg‘usi» kitobida yozilishicha fuqarolik tuyg‘ulari, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, ularni asrab-avaylash bilan birga yangi zamon talablariga mos ravishda takomillashtirib borish–taraqqiyot mezon, milliy ravnaq asosi. Bunday ruhiyatdagи odam hech qachon birovga tazyiq qilmaydi, shafqatsizlik va zo‘ravonlik kabi g‘ayriinsoniy illatlarga hamisha nafrat bilan qaraydi. O‘z tabiatiga mos ravishda bag‘ri keng va muruvvatli bo‘ladi». Oynisa Musurmonovaning ta’kidlashicha «fuqarolik tuyg‘ulari insonning ezgu fikri, ezgu amaliy birligidir. Insonparvarlik – ona zaminda yashayotgan millatidan, dinidan, ijtimoiy ahvoldidan qat’i nazar barcha insonlarga nisbatan g‘amxo‘rlikdir. fuqarolik tuyg‘ularining mazmuni quyidagi munosabatlarni tarkib toptirishni o‘z ichiga oladi: - jamiyatga munosabat (ijtimoiy-siyosiy faoliik, milliy istiqlol mafkurasiga sodiqlik, jamiyat rivojlanib borishi va istiqbollarini tushunish, mamlakat ichkarisidagi va xalqaro miqqyosdagi voqealarni to‘g‘ri baholash, burch va ma’suliyatni his qilish, saxiylik, saxovat, mehr-oqibat, ehtiyyotkorlik, intizomlilik, qonunbuzarlikka nisbatan murosasizlik va b.); - mehnatga munosabat (mehnatsevarlik, ishbilarmonlik, tejamkorlik, mehnat madaniyatining mavjudligi, o‘qishga ma’suliyatli munosabatda bo‘lish va b.) - boshqa insonlarga munosabat (o‘zaro o‘rtoqlik yordam, xushmuomalalilik, mehr-oqibat, oiladagi o‘zaro hurmat, burch va javobgarlik hamda bolalar tarbiyasi to‘g‘risidagi g‘amxo‘rlik va b.) - o‘ziga munosabat (o‘z ijtimoiy burchini yuksak darajada anglash, halollik va rostgo‘ylik, axloqan poklik, turmushda oddiylik va kamtarinlik, axloqsizlikka nisbatan murosasizlik). SHunday ekan, o‘quvchi yoshlarda fuqarolik tuyg‘ularini ijtimoiy buyurtma sifatida jamiyat taraqqiyotini rivojlantirishda boshlang‘ich ta’lim mazmunini takomillashtirishda muhim o‘rin tutadi. Bu jarayonda bolaning umummadaniy va ahloqiy ko‘nikmalari, savodxonlik malakalari shakllanadi. O‘quvchi yoshlarda fuqarolik tuyg‘ularini shakllantirishda har bir o‘qituvchi quyidagi shartlarni e’tiborga olishi lozim: -jamiatning tarixiy, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish tendentsiyalarini baholay olish. -muayyan jamiyatda yashash uchun kishi qanday sifatlarga ega bo‘lishini aniqlay olish. -demokratiyalashgan sharoitda yashash va undan demokratik asosda foydalanish ko‘nikmasiga ega bo‘lish; bu har xil nuqtai nazarlarni qabul qila olish, turli kelishmovchiliklarni demokratik asosida insonparvarlik, munozara yo‘li bilan hal etish, -o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda aniq bayon eta olish, fikrini isbotlay olish,

so‘zlashish, boshqalarni eshitish va ishontira olish ko‘nikmalariga ega bo‘lish; -bilim egallashga ehtiyojni sezish va o‘z bilimi va qobiliyatini namoyon qila olish ko‘nikmasiga egalik bo‘lishi; o‘qish va jamoa ishlarida faol ishtirok etish, ishgaga ijodiy munosabatni shakllantirish; -o‘ziga nisbatan talabchan, xatti-harakatlariдagi kamchiliklarni bartaraf eta olish; -vatanparvarlik sifatlariga ega bo‘lish; mehribonlik, g‘ururli bo‘lish; -psixo-analitik sifatlarga; o‘zini-o‘zi nazorat qilish, o‘ziga tanqidiy munosabat, o‘zini baholay olish ko‘nikmalarini shakllantirish; -psixo-pedagogik sifatlar: moslashuvchanlik, kirishimlilik, so‘zga chechanlik va boshqalar. Ushbu fikrlarning xulosasi o‘rnida shuni ta’kidlash mumkinki, jahon hamjamiyatida ijtimoiy siyosiy vaziyatlarning keskinlashayotgan bir sharoitida o‘quvchi yoshlarda fuqarolik tuyg‘ularini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan o‘quvchi yoshlarda fuqarolik tuyg‘ularini shakllantirishda ularda fuqarolik jamiyatida yashay olish, mamlakat ijtimoiy hayotiga erkin aralashish, turli ijtimoiy munosabatlarga faol kirishish, o‘z-o‘zini anglash, qadriyatlar dunyosida erkin harakat qilish kabi ko‘nikma malakalarini rivojlantirish muhim jihatlaridan sanaladi.

Foydanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Abdullayeva Q.A, Safarova R.G‘, Bikbayeva N.U, Baxramov. Boshlang‘ich ta’lim Kontseptsiyasi. Boshlang‘ich ta’lim jurnali № 6-1998 y.
2. Karimov I.A. Donishmand xalqimizning mustahkam irodasiga ishonman. Fidokor 2000.
3. www.ziyouz.com

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O'YINLI TEXNOLIGIYALARDAN FOYDALANISH

*Sulaymonova Sarvinoz Rabbimovan
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
3- muktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 94 485 88 69*

*Ernazarova Hilola Azamatovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
3- muktabning boshlang'ich
sinf o'qituvchisi Telefon raqami: 93 314 92 94*

Annotatsiya Ta'limumning bugungi vazifasi o'quvchilarni kun sayin ortib borayotgan axborot — ta'lum muhiti sharoitida mustaqil faoliyat ko'rsata olish, turli sohalarda zamonaviy axborot texnologiyalarini samarali qo'llash va axborot oqimidan oqilona foydalanishga o'rgatishdan iborat.

Kalit so'zlar. Pedagog, axborot texnologiyalari, interfaol usul, innovatsiya, Breyn-ring.

Shu maqsadda, o'quvchilarga uzlusiz ravishda mustaqil ishlash imkoniyati va sharoitini yaratib berish hamda ijodiy fikrlash va mustaqil qarorlar qabul qilishga o'rgatish zarur. Bu masalaning yechimi tabiiyki, mazkur jarayonning asosiy tashkilotchisi — pedagoglarni tayyorlash sifatiga bog'liq. Har bir jamiyatning kelajagi uning ajralmas qismi va hayotiy zarurati bo'lgan ta'lum tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Bugungi kunda mustaqil taraqqiyot yo'lidan ildam borayotgan mamlakatimizning uzlusiz ta'lum tizimini isloq qilish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko'tarish, unga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ta'lum samaradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Mamlakatimizda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar ta'lum tizimida ham o'ziga xos o'zgarishlarni kiritish va yangiliklarni joriy etish zaruratini belgilab bermoqda.

Breyn-ring. Bu o'yin 2-guruhgaga kirib, unda har birida 5–6 nafardan o'quvchi qatnashgan jamoalar soni 2 tadan 5 tagacha bo'lishi mumkin. Boshlovchi har bir guruhgaga qisqa javobli savollar beradi. Agar ishtirokchilardan biri birinchi bo'lib to'g'ri javob bersa, qolgan barcha savollar faqat shu ishtirokchiga beriladi va har bir to'g'ri javob uchun olingan ball to'planib boradi. Agar to'plangan balni vaqtida o'z jamoasi hisobiga tushirib turmasa va o'yinni to'xtatmay, o'yin davomida noto'g'ri javob berib qo'ysa, o'sha ishtirokchi to'playotgan barcha ballar kuyib ketadi. Demak, qatnashuvchi o'zi istagan paytda o'yinni to'xtatishi va to'plagan balini jamoa hisobiga tushirishi kerak. Qolgan savollarga endi boshqa ishtirokchilar javob berishi lozim va ular ham o'z jamoalari hisobiga ball to'plash imkoniga ega bo'ladilar. Har bir to'g'ri javob uchun 1 ball.

Anagramma. O'yin 3-guruhgaga mansub bo'lib, unda jamoalar Informatikaga oid so'zlarni hosil qilishlari lozim bo'ladi. Masalan: informatizatsiyalashtirish davri so'zidan 5 daqiqa ichida AKT sohasiga oid so'zlarni hosil qilish kerak. Bir marta olingan harf boshqa ishlatalmaydi, Mumkin bo'lgan imkoniyatlar:

Ada
Anod
Shina
Monitor
Format
Vint
...

O‘quvchi bugungi kunda ta’lim sohasini egallar ekan, kelgusi ta’lim bosqichini davom ettirishi uchun zamonaviy dasturiy, texnik va kommunikativ vositalardan samarali foydalana olish salohiyatiga ega bo‘lishi, xususan: zamonaviy taraqqiy etgan jamiyatda axborot va axborot texnologiyalarining o‘rnini bilishi; axborotni boshqarish vositasi sifatida axborotlarni olish, yig‘ish, qayta ishslash ko‘nikmalariga ega bo‘lishi; global kompyuter tarmoqlarida ishslash va ular orqali foydali axborotlar olish va ulardan ijodiy fikrlashni o‘sirishda foydalanish usullarini egallashi talab etiladi.

Jamiyatning axborotlashuvi ta’lim tizimida uzlusiz innovatsiyalarni talab etadi. Bugun har qanday uslub darhol eskirishi va yangi metodlar bilan boyitilishi mumkin. Dars mashg‘ulotida kerakli natijalarga erishish qaysi omillarga bog‘liq? Dunyoning turli mamlakatlarda ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan ta’limda innovatsiyalarni qo‘llash bo‘yicha izlanishlar olib borilgan. Ular da «innovatsiya», «interfaol usullar», «innovatsion texnologiyalar» to‘g‘risida yaxshi axborotlar to‘plangan, biroq axborot texnologiyalarini ta’lim muassasalarida o‘rgatish samaradorligini orttirish bo‘yicha aniq tavsiyalar yetarli emas. Shuning uchun asosiy maqsad yuqori darajada o‘zlashtirish natijalariga erishishni ta’minlovchi innovatsion texnologiyalardan foydalanishning samarali usullarini ishlab chiqish, xususan, zamon talab etayotgan axborot texnologiyalari bo‘yicha pedagogik innovatsiyalardan foydalanish masalalarini tadqiq etishdan iboratdir. Ta’lim jarayoniga innovatsiyalarni qo‘llash bugungi kunda quyidagi vazifalarni amalga oshirishni talab etadi:

- o‘quv fanining aniq maqsadini aniqlash;
- fanning hajmi va mazmunini aniqlash;
- zarur bo‘lgan ta’lim texnologiyalarini ishlab chiqish va tavsiya etish;
- fanning moddiy va texnik ta’minotini yaratish;
- ta’lim oluvchilarning xususiyatlarini o‘rganish;
- o‘qituvchining tayyorgarligi va dars mashg‘ulotini loyihalash.

Yuqoridagi vazifalar ichida eng muhimmi, bu o‘quv jarayonini tashkil etish uchun eng maqbul bo‘lgan ta’lim texnologiyalarini ishlab chiqishdir. Bu muammolarni u yoki bu aniq bir usulni tavsiya etish bilan, ayniqsa, pedagog reproduktiv ta’lim usullarinigina qo‘llashni maqsad qilgan bo‘lsa, hal etib bo‘lmaydi. Maqsadga erishishning eng to‘g‘ri yo‘li, bu dars mashg‘ulotini loyihalashda integrallashgan ta’lim texnologiyalarini ishlab chiqish va ulardan darsning turli bosqichlarida samarali foydalanish imkoniyatlarini izlashdir. Informatika fanini o‘qitishda shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning quyidagi metodlarini qo‘llash maqsadga muvofiqdir. o‘yinli texnologiyalar; muammoli o‘qitish; dasturlashtirilgan o‘qitish; kompyuterlashtirilgan o‘qitish; modulli o‘qitish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Н. Х. Авлиякулов. Педагогическая технология. — Ташкент, 2009.
2. К. Исманова. Амалий дарс mashg‘ulotlarini innovatsion usullar yordamida tashkil etish. — Ta’lim muammolari jurnali. 2-сон, 2012-йил.
3. О. С. Абдуллаева. Повышение эффективности процесса подготовки к педагогической деятельности студентов вуза. — Журнал «Молодой ученый». №10, 2013 г.

ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY YONDOSHUVLARDAN FOYDALANISH

*Tosheva Muqaddas Xushnazarovna
Toshkent shahri Sergili tumani 304-maktab
Ona tili adabiyot o'qituvchisi
Tel: +998-99-891-45-40*

Annotatsiya: Zamonaviy ta'limi rivojlantirish orqali keljak farovonligiga erishish maqsadida, yosh avlodni o'qitishga e'tibor kuchaymoqda. Ta'lim tizimiga STEAM, PBL kabi ta'larning zamonaviy yondoshuvlari kirib keldi. Ushbu maqola shu usullardan biri PBL asosida adabiyot darslarini tashkil qilish xususida yozilgan.

Kalit so'zlar: muommoli ta'lim, PBL, yechim, bilim, nazariy qoidalalar, she'riy san'atlar.

Ta'lim olish jarayonida adabiyot fanini san'at darajasida o'rganish uchun badiiy mahorat masalalarini kengroq tushunish va badiiy asarlarni chuqurroq tahlil etish zarur. Badiiy asar tahlili juda katta mahorat va bilim talab etadi. Shu o'rinda biz she'riy asarlar tahlili xususida so'z yuritmoqchimiz. Maktab darsliklarida she'riyat qoidalari bilan birgalikda she'riy san'at lar ham o'rganiladi. Buning natijasida o'quvchi so'z sana'tining mohiyatini anglaydi, suratni emas siyratni ko'ra oladi, asarning salmog'ini his qiladi va g'oyaviy mazmunni tushuna oladi. Shu tufayli darslarning qiziqarli va jonli o'tishini nazarga olib quyidagi ta'lim usulidan foydalangan holda tavsiyalar berishga harakat qilmoqchiman. Ya'ni darsda zamonaviy yondoshuv PBL asosida ham muommoli ta'lim usulidan foydalinish mumkin. P-problem-muommo, B-based-asoslangan, L-learning-o'rganish. Demak, muommoli vaziyatlarni muhokama tarzida o'rganish.

O'quvchilarga she'riy san'atlar qoidasi o'rgatiladi: Tazod, tashxis, talmih, intoq, husni ta'lil, tardu aks, tajohuli orif, tamsil va xakozo. Masalan,

Tazod-qarshilantirish ma'nosini bildiradi, ya'ni she'rda qarama-qarshi ma'noli so'zlarni eltirish orqali ta'sirchan badiiy timsollar yaratiladi. Masalan:

Tashxis-jonlantirish: hayvonlar, qushlar, jonsiz narsalarga inson xususiyatlarini ko'chirish san'atidir. Masalan, Lutfiyning

Yuzidin lola rang eltib uyolib shahrga kirmas,

Kishikim bo'ynidin bog'lab keturmoguncha sahrodin

Baytda lolaga insoniy xususiyatlarni ko'chirish holatini ko'raamiz.

Talmih- nazar solmoq ma'nosini bildiradi, she'r yoki nasrda mashhur tarixiy voqealar, afsonalar, adabiy asarlar yoki maqollarga ishora qilish san'atidir.

Senga bersun ilohi Nuh umrin,

Manga ham Furqatingda sabri Ayub.

Atoying bu baytida Nuh va Ayub payg'ambarlarga ishora qilingan. O'quvchilar uchun ushbu ishora qilingan payg'amparlarimiz, qahramonlar, farishtalar, voqealar, mashhur asarlar haqidagi ma'lumotlar ham g'oyatda qiziqarlidir.

Intoq-so'zlatish, gapirtirish (nutqlantirish) ma'nosini ifodalaydi. Ya'ni badiiy asarda hayvonlar yiki jonsiz narsalarni odamlarga o'xshatib so'zlatish nazarda tutilgan. Navoiyning "Lison ut-tayr" dostonida tovusning so'zi.

Men qusheman qasru gulshan ziynati, Naqshu rangim ahli olam hayrati.

Tardu aks-teskari qilib takrorlash. Birinchi misrada kelgan so'z yoki so'birikmalari keyingi misrada o'rnini almashtirib qaytarish. Masalan, Bobur bayti:

Ko'ngulga bo'ldi ajoyib **balo qaro** soching,

Shikasta ko'ngluma ermish **qaro balo** soching.

O'quvchilarga muommoli masala yuklanadi. Buni mumtoz asarlarimizni o'rganish jarayonida amalga oshirsak maqsadga muvofiq. Masalan, adabiyot darsida Lutfiy, Navoiy, Fuzuliy, Ogahiy, Nodira, Uvaysiy Atoyi kabi shoirlar she'rlarini badiiy tahlil qilish jarayonida qo'llashimiz mumkin.

G'azallardagi badiiy tasvirlarga e'tibor bering,

Kim ko'p she'riy san'at turini aniqlay oladi?

Bu muommo guruhga yoki yakka o'quvchiga yuklanishi mumkin, jarayon davomida o'quvchi olgan nazariy bilimini amalda qo'llashga harakat qiladi.

Birinchidan berilgan she'rni qayta-qayta o'qiydi, natijada mazmunni anglaydi!

Ikkinchidan o'quvchi diqqatini jamlaydi va bir muommoning ustida bosh qotiradi, natijada yechim topa oladi, bundan o'ziga ishonch tuyg'usi ortadi.

Uchinchidan, she'riyat qoidalarini nazariy ma'lumotlarni mustahkam o'rghanib oladi, natijada shakl va mazmun mohiyatini farqlay oladi. Sababi she'riy san'atlar yo so'z shakli bilan yoki mazmuni bilan bog'liqku.

To'rtinchidan, ijodkorlikka ishtiyoq uyg'onadi, ya'ni qiziqish natijasida o'zi ham qayta shunaqa bayt yoki she'r yozishi mumkin.

Beshinchidan, Ma'lum muommoli vaziyatlar, aslida murakkab emasligini, vaziyat yechimini topa olishni o'rghanadilar.

Darslarda muommoli vaziyatlarni muhokama tarzida o'rganish o'qituvchini maqsad sari oson olib boradi, o'quvchida mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantiradi.

O'quvchiga tayyor tahlillarni bersak, san'tlarini ham aytib birma-bir tahlil qilib bera olamiz biz ustozlar, lekin o'quvchining ongida bu vaqtincha saqlanadi. O'zi qachonki, shu san'at turlarini topib ololsagina, bu hech qachon esidan chiqmaydigan qat'iy bilim bo'ladi.

Xulosa shuki, mohir pedagoglar darsni san'at darajasida o'tadilar. Muommoli ta'lim usulidan barcha fanlarni o'qitishda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Hojjahmedov. She'riy san'atlar va mumtoz qofiya. T-1998
2. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: O'qituvchi, 1996. – 151 b

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BADIY ASARLARNI O'RGATISHNING AMALIY AHAMIYATI

*Toshtemirova Dilraboxon Muzaffarovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
1-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boslang'ich sinf o'quvchilarini o'qish darsligida berilgan badiiy asarlarni hamda mustaqil mutolaaga oid asarlarni o'qitishning nazariy va amaliy ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. O'quvchilarini boslang'ich sinflardanoq kitobxonlikka yo'naltirishning amaliy natijalari haqida tavsiyalar berib o'tilgan. O'quvchi shaxsini barkamol qilib tarbiyalashda badiiy asarlarning o'rni katta ekanligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: boslang'ich ta'lim, mustaqil mutolaa, badiiy asar, badiiy tahlil.

O'quvchilarini ma'nан yuksak, barkamol hamda ma'naviy jihatdan sog'lom qilib tarbiyalashda adabiyotning xususan, badiiy asarlarning o'rni benihoya kattadir. Bola olamni idrok etishdagi ilk tasavvurlarini tashqi muhitdan, tabiatdan o'rganadi. Uning ongida ijodiy tasavvurlarni rivojlantirishda ertaklar, xalq maqollari, she'rlar, qo'shiqlar birlamchi vazifani bajaradi. Shuning uchun ham bola maktabga ilk qadam qo'yganidan uning idokini, xayoliy tessavurini rivojlantirishga alohida urg'u berish muhim hisoblanadi. Bu birinchi navbatda, bolani to'g'ri o'qishga o'rgatishda namoyon bo'ladi.

Ma'lumki, boslang'ich ta'limda o'qishning uch turidan foydalaniladi. Bular:

1. Ovozli o'qish;
2. Ichda o'qish;
3. Shivirlab o'qish [1,-b.79].

Bu o'qish turlari boslang'ich sinflarda o'quvchilar sinfiga bog'liq ravishda qo'llaniladi. Misol uchun 2-sinflarda ovozli o'qish tavsya qilinadi, negaki, bu sinf o'quvchilar ichda o'qiganda kam so'z o'qiyi va so'zining ma'nolarini tushunmay qoladi. Shuningdek, 3-4-sinflarda esa ovozli o'qish bilan birga ichda o'qish ham muhim hisoblanadi. Biz aynan o'qish turlari haqida fikr yuritayotganimizning sababi ham aynan o'qishni puxta egallay olgan o'quvchi darslikdagi badiiy asarni idrok etishi oson bo'ladi.

Boshlang'ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilish o'quvchilar yosh psixologik xususiyatlari hisobga olinadi. Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o'quvchilar o'z shaxsiy va axloqiy tushunchalaridan foydalanadilar. Bunday axloqiy tushunchalar kichik yoshdag'i o'quvchilarda cheklangan bo'ladi[1, -b.81]. Demak, asarlarni tahlil etishda o'quvchiga bevosita o'qituvchi ko'makchi bo'ladi. Aksar holatlarda o'qituvchi frontal (ommaviy) tahlil jarayonida badiiy unsurlarga yetarli darajada e'tibor qaratmasligi oqibatida badiiy-estetik ma'no ochilmasdan qolib ketishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi individual tahlildan erinmasligi muhimdir. Fikrimizni mavjud darsliklarda keltirilgan hikoyalari tahlili orqali davom ettirsak. 4-sinf "O'qish" darsligida yozuvchi To'lqin Hayitning "Qodir boboning orzusi" hikoyasi keltirilgan.[2, -b.5] Hikoya o'quvchilarini kasbga yo'naltirishda, kelajakda qaysi sohada mehnat qilishga yo'naltiruvchi, motivatsion kuch bera oladigan hikoya hisoblanadi. Hikoyada Qodir boboning nabirasi bilan suhbatli orqali mustaqil Vatanda erkin va farovon tinchlikda yashab kelayotganimizga shukronalik hissi yaqqol sezilib turadi. Hikoya tahliliga kirishishdan oldin o'quvchilarda O'zbekistonda mashina ishlab chiqarishga ixtisoslashgan Asaka avtomobil zavodi haqida tushuncha mavjud bo'lishi kerak. O'qituvchi bu zavod haqida o'quvchilarga tushuncha berishi muhim. Hikoya tahlilini frontal va individual tarzda quyidagi savollar bilan davom ettirish mumkin:

1. Qobil bobo yoshligida nega nabirasi chizgandek rasmlar chizalolmagan? Buning sababi nimada deb o'ylaysiz?

2. Sizning ota-onangiz qanday kasbda faoliyat yuritadi hamda siz ularning kasbini davom etirmoqchimisiz?

3. O'zingiz tanlamoqchi bo'lgan kasbingizning rasmini chizib bering? Bizningcha shu va shu kabi savollar o'quvchilarini yanada kengroq mushohada qilishga undaydi. Ularning fikr va dunyoqarashini kengaytiradi, og'zaki ifoda nutqini ravon rivojlanishiga yordam beradi.

Umuman olganda, boslang'ich sinflarda beriladigan har bir she'r, hikoya yoki hikmatli so'z,

maqol- barchasi o‘quvchilarni ezgulikka, bunyodkorlikka undovchi, ularning qalbida mehrmuruvvat tuyg‘ularini kuchaytiruvchi vosita vazifasini bajaradi. Zero, insonshunoslik hisoblangan adabiyotning dastlabki sohaviy fani hisoblangan “O‘qish” darsligi nafaqat o‘quvchilarga savod chiqarish shuningdek, odob-axloq, madaniyat va ma’naviyatni o‘rgatuvchi, ular ongiga singdiruvchi fan ham hisoblanadi. O‘qish darslari o‘quvchilarda badiiy asarlarni bir-biridan farqli ajrata olish, voqealar qanday badiiy vositalar orqali aks etgani va qanday obrazlar yaratilganini aniqlay olish uchun ham muhimdir. Mustaqil o‘qish va asarni badiiy idrok etish, sinfdan-sinfga o‘tgan sari o‘sib boradi. O‘quvchilar adabiy ma’lumotlarni o‘zlashtirish orqali badiiy asar mazmuni, g‘oyasi va ahamiyatini anglay boshlaydilar. Bu esa ertangi barkamol avlodni shakllantirishimizda, ularning milliy qadriyat va an’analarga hurmat ruhida tarbiyalashimizda muhim ahamiyatga egadir. Shunday ekan, badiiy asarlarni, kitobxonlikni boshlang‘ich sinfdan targ‘ib etish hamda to‘g‘ri yo‘naltirish bugungi ta’lim tizimining muhim vazifalaridandir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Qosimova K., Matchonov S. va bosh. Ona tili o‘qitish metodikasi. Darslik. –Toshkent, “Noshir”, -2009.
2. O‘qish kitobi. Umumiyl o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. S.Matchonov, A.Shojalilov va boshq. –Toshkent, Yangiyul Poligraph Service, 2020.
3. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: “Barkamol fayz media”, 2018. - 352 bet.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISH JARAYONIGA NOAN'ANAVIY
YONDASHISH.

*Turniyozova Umida Abduhakimovna
Navoiy shahar 20-umumi o'rta ta'lif maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 97 228 15 19*

*Muratova Sayyora Umarovna
Navoiy shahar 20-umumi o'rta ta'lif maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 662 00 80*

Annotatsiya. Respublikamizda ta'lif jarayonini takomillashtirish bo'yicha izlanishda o'qitishning yangi shakllari asta-sekin mustahkam o'rin olmoqda. Bular gimnaziya, ixtisoslashtirilgan sinflardir. Lekin ta'lifning yangi shakllari, asosan, maktabning o'rta va yuqori bo'g'inlariga daxldordir. Xo'sh, boslang'ich maktabda nimalar bo'layapti? Shu va shunga o'xshash bir nechta savollarga javob maqolada qisqacha yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Boslang'ich maktab , ijodiy fikrlash , nutq, xulq, ko'nikma , malaka.

Boslang'ich maktab har qanday holda ham o'quvchilardagi bilimlarni shakllantirishda va ularning qobiliyatlarini aniqlashda assosiy rol o'ynaydi, keyin ham shunday bo'lib qoladi. Ammo boslang'ich maktabdagi barcha o'quvchilar, bolalarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish uchun tegishli ishlarni amalga oshirayaptimi? Masalan, nima uchun yuqori sinflarda a'lo bahoga o'zlashtiradigan bolalar soni kamayib bormoqda? Maktabni bitta yoki ikkita o'quvchi oltin medal bilan bitirishini qanday tushunish kerak? Iste'dodli, qobiliyatli bolalar yo'qmi yoki o'qitish jarayoni shunchalik samarasiz bo'lib qolganmi? Bularning sababi nima? Sababi ko'p. Birinchidan, boslang'ich sinflar o'qituvchisining bolalar bilan individual ish olib borish imkoniyati cheklangan. Sinflarda bo'sh o'zlashtiradigan o'quvchilarga e'tibor berish zarur. Ikkinchidan, mazkur o'qituvchilarning metodik saviyasi yetarli emas. Sinfdag'i umumi yishlar jarayonida qobiliyatli bolalarning ijodiy imkoniyatlari cheklanib qolmoqda. Ular o'z qobiliyatlarini ko'rsata olmayapti.. O'quvchining butun kuchi va e'tibori sinfga qaratilib, qobiliyatli bolalar ko'zga tashlanmayapti. Umuman aytganda, xususan, bolalarni saralash va o'qitishga boshqacha yondashishi bilan ularning ijodiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish kerak. Boslang'ich maktabda bola shaxsining ilk shakllanishini ta'minlashi, uning qobiliyatlarini aniqlash, o'quvchilarda bilim olish ko'nikmasi va istagini tarkib toptirishi kerak. Bunday maktabda o'quv faoliyatida zarur ko'nikma va malakalarini egallaydilar, o'qish, yozish, hisoblashni o'rganadilar, ijodiy fikrlash elementlarini, madaniy nutq va xulqni, shaxsiy gigiyena hamda sog'lom turmush asoslarini o'rganadilar. Mana shu umumi vazifalarni amalga oshirish uchun maqsadlarning ustunligini jiddiy, tubdan o'zgartirish, avvalo, predmetlarga doir bilimlar, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishning an'anaviy maqsadi o'rniga bola shaxsini, o'quv faoliyatini shakllantirish asosida tarbiyalash maqsadi egallaydi, lekin bunda an'anaviy predmetlarga doir ko'nikma va malakalarning shakllanish darajasiga e'tibor sustlashmasligi lozim. Boslang'ich ta'lifning muayyan maqsadlarini ishlab chiqishning haqiqiy ahvoli shundaki, yangi ustunliklar nazariy va amaliy ustunliklar jihatidan eng kam ishlab chiqilgan. Hozirgi kunda predmet ta'lifning o'quv dasturlarida belgilangan muayyan maqsadlari hozircha kichik yoshdag'i maktab o'quvchilarining yosh xususiyatlari va imkoniyatlaridan ajralib qolgan, ta'lifning rejalashtirilgan natijalari va ularni baholash mexanizmlari nuqtayi nazaridan ifodalanmagan. Bu hol o'quv faoliyatini shakllantirishga doir ishlar bilan predmetlar bo'yicha ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish o'rtasida uzilish mavjudligidan dalolat beradi. Boslang'ich ta'lifning maqsadlar ustunligining almashinuv faqat predmetlar o'rtasidagi nisbat (assosiy va ikkinchi darajalilik)ning o'zgarishiga olib bormaydi, balki shaxsni kamol toptirish vazifalarini kengroq yangi, uyg'unlashgan kurslarni ishlab chiqishning asosini ham vujudga keltiradi. Bunday kurslarni va ularning dasturlarini ishlab chiqish nihoyatda zarurdir. Shu bilan birga, kichik yoshdag'i maktab o'quvchilarining yosh imkoniyatlarini hisobga oladigan va ularda o'quv faoliyatini shakllantirishga qaratilgan yangi tipdagi ta'lif vositalariga o'tish juda muhimdir. Muayyan yo'nalishdagi (matematika, til,

estetik va jismoniy tarbiya hamda boshqalarga doir) maktablarga bolalarni yoshidan qat'i nazar qabul qilinadi, ya'ni olti va yetti yoshli bolalar farqlanmaydi. Bunda asosiy mezon ko'rish va eshitish xotiralari, mantiqiy fikrlash hamda nutqdan iborat boladi. Mana shu mezonzlarga ko'ra boshlang'ich maktabning asosiy vazifasi: bolalarga kuzatish, o'ylash, o'qish va yozishni, o'qilgan yoki aytilgan materialning asosiy m'a'nosini ajratish va tahlil qilishni, muammoli vaziyatlarni turli variantlarda hal etishni o'rgatishdir. Sinfning ahvoliga muvofiq o'qituvchining eng muhim vazifalari: o'quvchilarning bilimlami o'zlashtirishga tayyorligini aniqlash va rivojlantirish; keyin o'qitishning individual shakli metodikasini ishlab chiqish, bolalarning qobiliyatlari va ijodiy qiziqishlarini takom illashtirish; ularning tafakkuri hamda o'qitish dasturini maksimal darajada o'zlashtirish iqtidorini o'stirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Rahima Mavlonova, Nargiz Rahmonqulova. "Boshlang'ich ta'limda pedagogika, innovatsiya, integratsiya" Toshkent 2013-yil
2. I.I.A.Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T., O'zbekiston. 1999-v
3. www.ziyouz.com

**ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARINI
JORIY ETISHNING ILMIY- NAZARIY ASOSLARI**

Turopova Mexri Qurbanovna
Surxondaryo viloyati Bandixon tumani 3- Maktabining
2- toifali Onatili va adabiyot fani o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Ko'chkinova Sojida Abdullaevna
Surxondaryo viloyati Bandixon tumani 3- Maktabining
2- toifali Onatili va Adabiyot fani o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Omonova Nargiza Abduhafizovna
Surxondaryo viloyati Bandixon tumani 3- Maktabining
2- toifali Onatili va adabiyot fani o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada. Asosiy maqsad tilning grammatik qurilishi asosida nutq faoliyatini egallash bo'lganligi sababli, mashg'ulot materiallarini tanlash, darslarni tashkil etish ishlari o'quvchi va talabaning nutqini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilishi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Tilning grammatik qurilishi, Ona tili o'qitish metodikasi, ilg'or pedagogik texnologiyalar, san'at.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lism to'g'risida»gi Qonunida ta'lism sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari belgilangan bo'lib, unda ta'lism va tarbiyaning insonparvar, demokratik xarakterda ekanligi, ta'lism dasturlarini tanlashda yagona va tabaqaqlashtirilgan yondashuv, bilimli bo'lish va iste'dodni rag'batlantirish, ta'lism tizimida davlat va jamoat boshqaruvini uyg'unlashtirish o'z ifodasini topgan.

Maktabda ona tilining o'qitilishi «Ta'lism to'g'risida»gi Qonunda belgilangan ana shu prinsiplarga tayanadi. Modomiki, maktab ta'limalida ona tili eng asosiy va yetakchi o'quv fanlaridan biri ekan, oliv ta'limga bakalavr tizimida «Ona tili o'qitish metodikasi» ham xuddi shunday mavqega ega. Har bir avlod oldida insoniyat yaratgan jamiki boyliklarni, bilimlarni o'rganish, o'zlashtirish va rivojlantirish vazifasi turadi. Hayot taraqqiyoti va jamiyat rivojini shu siz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bu vazifani amalga oshirishning birdan-bir yo'li ta'lism tizimini tinmay takomillashtirib borish orqali yosh avlodni ilm-fan asoslari bilan chuqur qurollantirishdir. O'quvchi va talabalarni ona tili darslarida mustaqil, ijodiy fikrlashga o'rgatish, ular ongida ma'naviy-ma'rifiy inqilob hosil qilishga intilish lozim. Shuning uchun yangi dastur va darsliklarda grammatik qoidalarni yodlatishdan voz kechish, ijodiy tafakkur tarzini shakllantirish, dars va mashg'ulotlarni o'quvchi va talabalarning nutqiy malakasini yuzaga keltirishga qaratish maqsad qilib olindi. Til o'qitishda til va nutq hodisalarining farqiga yetmaslik ko'pgina chalkashliklarni keltirib chiqarmoqda. Til va nutq tushunchalarini bir-biridan ilmiy asosda farqlash uni o'qitish metodikasi uchun katta ahamiyat kasb etadi. Chunki til birliklarining grammatik belgilarini, birikuvini va vazifasini bilishning o'zi mazkur tildagi nutqni egallash uchun yetarli emas. Asosiy maqsad tilning grammatik qurilishi asosida nutq faoliyatini egallash bo'lganligi sababli, mashg'ulot materiallarini tanlash, darslarni tashkil etish ishlari o'quvchi va talabaning nutqini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilishi lozim. Shuning uchun til ma'ruza orqali emas, balki nutq ko'rinishlarni tahlil qilish, so'z birikmasi va gap modellarini o'zlashtirish, esda saqlash orqali o'rganiladi. Ta'limga ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash uchun texnologiya tushunchasining mazmunini chuqur anglash kerak. Texnologiya - yunoncha so'z bo'lib, «tehne»-mahorat, san'at, «logos»- tushuncha, ta'limat ma'nolarini anglatadi. Texnologiya tushunchasi - tayyor mahsulot olish uchun ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llaniladigan usul va metodlar majmui, shunday usul va metodlarni ishlab chiquvchi va takomillashtiruvchi fan sifatida ta'riflanadi.

Darhaqiqat, ilg‘or pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonini unumdorligini oshiradi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o‘quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi. Pedagogik texnologiyaga asoslangan ta’lim jarayonida o‘qituvchi faoliyati va o‘quvchi faoliyati doirasi aniq belgilanadi, ta’limni tashkil etishning aniq texnologiyasi ko‘rsatiladi. Ishlab chiqarish jarayonlarining tarkibiy qismi bo‘lgan amallar - materiallarni qazib olish, tashish, tartibga solish, saqlash va boshqalar ham texnologiya deyiladi. Texnologiyaga ishlab chiqarish jarayonlarini tasvirlash, ularni bajarish bo‘yicha qo‘llanmalar, texnik qoidalar va talablar, grafiklar ham kiradi. Demak, texnologiya - bu ishlab chiqarishning ma’lum bir tarmog‘ida, ishlab chiqarish jarayonlarining majmui, shuningdek, ishlab chiqarish usullarining ilmiy tavsiflanishi demakdir. Pedagogika fani va amaliyotida qo‘llanilayotgan pedagogik texnologiya atamasi inglizcha an educational technology so‘zidan olingan bo‘lib, aynan tarjimasi ta’lim texnologiyasi degan ma’noni bildiradi. Texnologiya tushunchasi - tayyor mahsulot olish uchun ishlab chiqarish jarayonlarida qo‘llaniladigan usul va metodlar majmui; shunday usul va metodlarni ishlab chiquvchi va takomillashtiruvchi fan sifatida ta’riflanadi. Pedagogika fani va amaliyotida qo‘llanilayotgan pedagogik texnologiya atamasi inglizcha an educational technology so‘zidan olingan bo‘lib, aynan tarjimasi ta’lim texnologiyasi degan ma’noni bildiradi.

Hammasi san’atdan boshlanadi va texnologiya bilan tugaydi va yana qaytadan boshlanadi» - degan edi. Ta’lim texnologiyasi mavjud tajribalarning ilg‘or, o‘quvchilar uchun qulay shakllarini saqlagan va ijodiy rivojlantirgan holda o‘quvchilardagi bilim va qobiliyatlarini ivojlantirish uchun juda qulay yo‘llar bilan ta’lim funksiyasini amalga oshirishdagi mahorat, qobiliyat va san’at tushuniladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxatni.

1. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiyo asoslari.-T.: “Fan”, 2006-yil
2. Hojimuhammedov A. She’riy san’atlar va mumtoz qofiya.-Toshkent, 2003-yil
3. Yo‘ldoshev Q. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari.-T.: “O‘qituvchi”, 1996-yil

“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINING O‘TILISHIDA ZAMONAVIY TEXNOLOIGIYALARDAN FOYDALANISH”

*Tursunboyeva Dilfuza
Toshkent viloyati, O‘rta Chirchiq tumani 23-umumta’lim
Maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Pochta manzili: tursunboyevad@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarning matematika fanini o‘rganish jarayonini tezlashtirish, zamonaviy metodlarni qo‘llash, ta’lim samaradorligini oshirish to‘g‘risida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: umumiyl matematika, og‘zaki ko‘nikmalar, murakkab misollar, misol va masalalar.

Matematika fani bugungi raqamlashtirilgan davrda yuqori o‘ringa chiqdi. Shu sababli ham maktab yoshidanoq bolalarni matematikani chuqur o‘rganishga undash kelajakdagi qadamlarini to‘g‘ri qo‘yishga yordam beradi.

Matematika fanining o‘qitish metodikasi, kichik yoshdagagi o‘quvchilarni umumiyl ti\zimda o‘qitish va tarbiyalash vazifasini qo‘yadi. Umumiyl metodika boshlang‘ich sinf matematikasi mazmunini va tizimliligin aks ettiradi.

Boshlang‘ich sinf matematikasida barcha didaktik materiallar uchun umumiyl topshiriqlarning murakkabligi bo‘yicha tabaqlashtirilishidir. Bu materiallar tanlangan g‘oyaga ko‘ra ma’lum mavzu bo‘yicha topshiriqning biror usulini bajarishi o‘quvchining bu mavzuni o‘zlashtirganligi haqidagina emas, balki uni to‘liq anglagani haqida ham guvohlik beradi.

Boshlang‘ich sinflarga matematika fanining o‘tilishi ikki bosqichda boradi:

1. Darsning borishi
2. Yangi mavzuni mustahkamlash.

Darsning borishida o‘qituvchi o‘tgan mavzuni tekshirishi ham kerak. Darsning borishida ko‘plab o‘quv jihozlaridan foydalanib dars o‘tish mumkin. Xususan, bannerlar tashkil qilish, plakatlarda har xil tabiat jarayonlarini kirdizib o‘yinlar tashkil qilish bolaning fanga bo‘lgan qiziqishini orttiradi.

Ustoz mavzuni tushuntirgunicha qadamma-qadam kabi qiziqarli o‘yinlardan ham foydalanishi joiz.

Yangi mavzuni mustahkamlashda esa o‘quvchilarga keltirib chiqarilgan xulosa, muhokamalarni esga olish, undan keyin mustahkamlash harakteridagi materiallar berilishi kerak. Bu vazifani bajarish yordamida o‘tilgan yangi bilim mustahkamlanadi va birinchi bor amaliyatga tadbiq qilinadi. Birinchi vazifalar odatda jamoa bilan bajariladi. Ba’zan esa misol-masalalar mustaqil bajarilgandan keyin, o‘quvchilarning birortasi doskaga chiqib shu qoidani to‘g‘riligini misol, masala yechish orqali ko‘rsatib beradi.

O‘quv materiallari murakkabligiga qarab har qaysi bosqichda ratsional bo‘lgan yo‘l topiladi.

Matematika boshlang‘ich sinflarda eng qiziqarli fanlardan biri aslida. Lekin ko‘pab bolalar fan doirasida misol-masala yechishga qiynaladi, va fandan sovish tuyg‘ulari paydo bo‘ladi. Aslida matematika aql-idrokni rivojlantiruvchi, chaexlovchi va miyaning har ikkala qismini shakllantiruvchi fandir. O‘quvchilarga ko‘p misol-masala yechish ham talab qilinmaydi, sababi me’yordan oshgan misol-masalalar yechish miya faoliyatining charchashiga, psixologik zo‘riqishga oli keladi.

Matematika darsining reja yoki matni o‘qituvchiga o‘quvchilar bilan bajaradigan ish turning umumiyl yo‘nalishlari va ketma-ketligi, misollar, algebraik ifoda namunalarini ko‘rsatib turadi.

O‘qituvchi tuzgan matn yoki rejadan erkin foydalanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Boshlang‘ich sinf matematikasi metodlari T2018

USTOZ MISLI YONIB TURGAN SHAM.

*Vafoyeva Nilufar Rasulovna
Zarashfon shahar 12-umumiy
o'rta ta'lim maktabi inglez tili fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 91 3377616*

*Najmiddinova Gulzoda Sadriddinovna
Buxoro shahar 7-maktabning
inglez tili fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 90 513 3837*

Annotatsiya. Ustoz misli yonib turgan shamga qiyos. O'zi yonib, atrofga nuru ziyo sochadi. Boshqalar ana shu nurdan bahramand bo'ladi. Shu sabab, har bir inson yoshidan, mavqeidan, darajasidan qat'i nazar, saboq bergan ustoz-murabbiyi oldida mudom ta'zimda. Hazrat Navoiy aytganlaridek, Haq yo'lida bizga ming ranju qiyinchilik bilan saboq bergan muallimlarning mashaqqatli mehnatlari haqini hech bir boylik yoki ganjina bilan o'lchab bo'lmaydi. Ularning mehnatlari beqiyos va benazir.

Kalit so'zlar: Ustoz-murabbiy, Aristotel, Navoiy, muallim, hurmat-ehtirom.

Ustoz - shu birgina so'z zamirida olam olam ma'no va hurmat mujassam, O'qituvchi sofdil, kamtarin va ma'naviy boy, ahloqan pok insondir. Ularning poyiga guldastalar sochsak, doimo hurmatlarini ado etib, ardoqlasak arziydi. Chunki ustozlar butun kuchlarini, bilim-u zehnlarini, qalblari-yu sehrlarini shogirdlariga bag'shida etgan zahmatkash insonlardir.

Mamlakatimiz rahbari farmoni bilan 1997 yildan buyon 1 oktabrning "O'qituvchi va murabbiylar kuni" sifatida keng nishonlanayotgani millatimizning ustoz-murabbiylarga bo'lgan hurmat-ehtiromining amaldagi yorqin ifodasi bo'ldi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Davlatimiz rahbari ustoz-murabbiylarga ta'rif berib, "Agarki, dunyo imoratlari ichida eng ulug'i maktab bo'lsa, kasblar ichida eng sharaflisi o'qituvchilik va murabbiylilikdir. Chindan ham o'qituvchi nainki, sinf xonasiga fayz va ziyo olib kiradigan, balki, ming-minglab murg'ak qalblarga ezgulik yog'dusini baxsh etadigan, o'z o'quvchilariga haqiqatdan ham hayot maktabini beradigan mo'tabar zotdir", degan edi. Haqiqatdan ham, ustozlar murg'akligimizdanoq qalbimizga ezgulik urug'larini sochadi, qo'limizdan tutib, ma'rifat saboqlarini beradi, mehr-muhabbat ularashadi. Biz erishayotgan ulkan yutuqlarimiz, qo'lga kiritayotgan g'alabalarmizda ularning hissasi katta. Shu sabab, ularni mudom sharaflagimiz, ardoqlagimiz keladi.

*Zulmat yo'llarimda shamchiroq bo'lib,
Mehrini bag'ishlab, ularshgan ta'lim.
Hayajon sig'magan qalbimda jo'shib,
Nomingiz yurakka bitdim muallim.
Bugun ko'ksim to'la quvonchlar bisyor,
Hech tinim bilmay olyapman ta'lim.
Hali kunlar kelib meni ham albat,
Shogirdlar faxrlanib desin muallim!!!*

Afsonalarga ko'ra, mashhur sarkarda Iskandar Rumiydan (Aleksandr Makedonskiy) "Nechun Arastuni (Aristotel) otangizdan ortiq izzat qilasiz?", deb so'radilar. Iskandar Rumiy javob berdi: "Otam go'yoki meni osmondan yerga tushirdi. Ammo ustozim Arastu meni yerdan osmonga ko'tardi. Ya'ni, otam meni dunyoga kelmog'imga sabab bo'ldi. Ustozim ilm va odob o'rgatib, martaba va izzatimning ortmog'iga sabab bo'ldi".

Ko'rinish turibdiki, dunyoni o'z ilmu ma'rifati bilan lol qilgan insonlar ham doim ustozini yuksak qadrlagan, izzat-hurmatini joyiga qo'ygan.

Muqaddas dinimizda ilm-ma'rifatlari kishilarning maqomu martabalari Alloh tomonidan yuskaklarga ko'tarib qo'yilishi haqida shunday marhamat qilinadi: "Sizlardan iymon keltirgan va ilm ato etilgan kimsalarni Alloh baland darajalarga ko'tarur", dedi" (Mujodila surasi). Qator hadisi shariflarda muallimlarning hurmatini joyiga qo'yish, ularga nisbatan tavoze'li bo'lishga chaqiriladi. Ustoz va muallimga o'zni past tutib, xokisor bo'lish najot eshigi, ilm tahsil qilishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Dinimiz shunga buyuradi, shunga o'rgatadi. Bu ustozlarni

ing shogirdlari ustidagi haqlaridandir. Ulamolar aytadilarki, ustozi va muallimlar faqat la'natni zamondan qilinmaydilar. Chunki Nabiy alayhissalom olimlar hurmat qilinmaydigan zamonda yashashdan, shunday bir zamonga rizqlari qo'shilgan bo'lishidan Allahga sig'ingan ekanlar. Payg'ambar alayhissalom panoh so'ragan zamona esa eng mash'um va mal'un zamona bo'lishi shubhasizdir. Sahobalardan Sahl ibn Sa'd as-So'idiy (raziyallohu anhu) rivoyat qilishiga ko'ra, Rasululloh sollallohu alayhi va sallam Allahga iltijo qilib: "Ey Allah, alim (bilimdon)ga ergashilmaydigan, halim (oqil)dan esa hayo qilinmaydigan bir zamona ustimga kelib qolmasin!", deya olim va muallimlar hurmat qilinmaydigan zamonda hayot kechirishdan panoh so'rар edilar. (Rivoyat)

Bu sharaflı kasb ortida zahmatlı va mashaqqatlı mehnat yotadi. Mehri daryo, qalbi quyosh yosh avlodga bor ta'lim – tarbiya berishdek ezgu ishga, qalb qo'rini, bor mehrini bag'shida etib kelayotgan ustozlarimizni 1 – oktabr - Ustozlar va murabbiylar kuni bilan chin qalbimdan muborakbot etaman!!!

Adabiyotlar:

1. Ziyonet.com
2. Muxlis.uz

**SHARQ MUTAFAKKIRLARI PEDAGOGIK QARASHLARIDA INSON
MA'NAVİYATINI YUKSALTIRISH MASALASI**

*Xudoyberganova Ruxsora
Toshkent shahri Yunusobod tumani
9-IDUM 11-sinf o'quvchisi
Tel: 99-795-98-20*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Markaziy Osiyodan yetishib chiqgan allomalarining shaxs ma'naviyatini yuksaltirishda bildirgan fikrlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Ma'naviyat, alloma, tarbiya, axloq, ilm-fan, odob, mehr.

Shaxs mutafakkirlari o'z asarlarida inson ma'naviyatini yuksaltirish, ta'lim tarbiya berish borasida o'z ilmiy izlanishlarini olib borgan.

Jumladan, Abu Nasr Farobi inson tomonidan borliqni anglanishi, tabiat sirlarini anglashida ilm-fanning rolini hal qiluvchi omil sifatida baholaydi. Allomaning fikricha, inson tanasi, sezgi organlari u tug'ilganda mavjud bo'lgan bo'lsa, aqliy bilimi, ma'naviyati, ruhiyati, intellektual va axloqiy sifatlari, xarakteri, dini, urf-odatlari, ma'lumoti tashqi olam, ijtimoiy muhit ta'sirida, odamlar bilan tashkil etayotgan munosabatlari jarayonida shakllanadi. Farobi ma'rifatli yetuk odamning obrazini tasvirlar ekan, bunday deydi: "Har kimki ilm hikmatni o'rganaman desa, uni yoshligidan boshlasin, sog'-salomatligi yaxshi bo'lsin, yaxshi xulqlvi va odobi bo'lsin, so'zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlangan bo'lsin, barcha qonun – qoidalarni bilsin, bilimdon va notiq bo'lsin, ilmli va dono kishilarni hurmat qilsin, ilm va ahli ilmdan mol – dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to'g'risida bilimga ega bo'lsin". Bu fikrlardan Farobiyning ta'lim – tarbiyada yoshlarni mukammal inson qilib tarbiyalashda, xususan, aqliy – axloqiy tarbiyasiga alohida e'tibor bergenligi ko'rinish turibdi. Uning fikricha, bilim, ma'rifat, albatta yaxshi axloq bilan bezalmog'i lozim, aks holda, kutilgan maqsadga erishilmaydi, bola yetuk bo'lib yetishmaydi.

Allomaning mazkur fikrlarini davom ettirgan holda Abu Rayhon Beruniy quyidagilarni ilgari suradi: "Inson narsa va hodisalarining faqat tashqi sifati hamda xususiyatlari haqida bilim olmay, balki tafakkuri, aqli tufayli narsa va hodisalarini taqqoslaydi, bir-biri bilan solishtirib ko'radi, o'z bilimlarining chinligini anglaydi". Mutafakkir shuningdek, odamlar tomonidan bilimlarni o'zlashtirib borishi yangi bilimlarning yaratilishiga olib kelishini aytadi.

Beruniy ahloqiy tarbiyaga musulmon dini talablaridan kelib chiqqan holda ta'rif beradi. Axloqiylik yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi kurash natijasida namoyon bo'ladi va tarkib topadi, deydi u. Yaxshilik va yomonlik insonning xulq – atvorini belgilaydigan mezondir. Abu Rayhon Beruniy ezgu tilakka yetishga to'sqinlik qiluvchi ziqnalik, yolg'onchilik, munofiqlik, manmanlik, takabburlik kabi nuqsonlarni qoralaydi, boylikka ruju qo'yish va ta'magirlilik, g'azab va johillik inson uchun eng ashaddiy dushman deb qaraydi.

Uning fikricha, ta'lim-tarbiya, avvalo, aqliy tarbiya yoshlarga ilm-fan o'rgatishni, jismoni tarbiyani, aqliy tarbiyani, nafosat tarbiyasini hamda yoshlarni ma'lum hunarga o'rgatish masalalarini o'z ichiga oladi. Axloqiy tarbiya inson uchun nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Bolaning axloqiy tarbiyasiga yoshlikdan, bolalikdan boshlanishi kerak.

Abu Ali Ibn Sino asarlarida komolotga erishishning birinchi mezoni – ma'rifatni egallashga da'vat etadi. Chunki ilm – fan insonga xizmat qilib, tabiat qonunlarni ochib avlodlarga yetkazishi kerak. Bu maqsadga yetishish uchun inson qiyinchiliklardan qo'rmasligi zarur, deydi u: "Ey birodarlar! Odamlarning botiri mushkulotdan qo'rqlaydi. Komolot hosil qilishdan bosh tortgan kishi odamlarning eng qo'rqog'idir". Zero, marifatli kishi jasur, o'limdan ham qo'rqlaydigan, faqat haqiqatni bilish uchun harakat qiladigan bo'ladi, deydi u fikrini davom ettirib.

Ibn Sinoning tarbiyaviy qarashlarida oila va oilaviy tarbiya masalalari keng o'rin olgan. Chunki inson avvalo oilada kamolotga yetadi. Olim oilada ota – onaning vazifasi va burchiga katta e'tibor beradi. Oila munosabatlariiga to'xtalar ekan, ayniqsa, ota – onaning oilada mehnat-sevarligi bilan farzandlarini ham kasb va hunarga o'rgatishi borasida muhim fikrlar bayon etadi. Ibn Sinogacha insonning komolga yetishida jismoni tarbiyaning ta'siri haqida bir butun, yaxlit ta'limot yaratilmagan edi. Jismoni mashqlar, to'g'ri ovqatlanish, uyqu, badanni toza tutish tartibiga rioya etish inson sog'ligini saqlashda muhim omillardan ekanligini ham ilmiy, ham

amaliy jihatdan asosladi. Bolaga hali u tug'ilmasdan turib g'amxo'rlik qilish, go'dakligidan boshlab tarbiyani boshlash zarurligini ta'kidlaydi. Bolaning yetuk inson bo'lib shakllanishida unga g'amxo'rlik, poklik, ma'suliyatni his qilish, do'stona munosabatlar tuyg'usini singdirib borish zarur, deydi olim. Chunki Ibn Sino merisining asosiy qimmati uning kuchli gumanistik mazmunidir.

Yuqoridagi fikrlardan shunday xulosaga kelish mumkinki, sharq allomalari inson ma'naviyatini yuksaltirishda amalga oshirgan ishlari bugungi kunda ham yoshlarimizning har tomonlama yetuk inson bo'lib yetishiga xizmat qilishini anglash qiyin emas. Zero, ma'naviy jihatdan yetuk bo'lган о'з sog'lom dunyoqarashiga, tafakkuriga ega bo'ladi. Bunday insonni hech qanday g'arazli g'oyalar o'z domiga torta olmaydi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yhati

1. K.Hashimov, S.Nishonova. Pedagogika tarixi. Toshkent, A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2005-yil
2. B.X.Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. T.: 2017.
3. A.Zunnunov, M.Xayrullaev, B.To'xliev, N.Xotamov. Pedagogika tarixi, 2000-yil

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI NUTQINI IBORALAR BILAN BOYITISH

Xushmamatova Gulbahor,
Navoiy viloyat Nurota tumani
36-umumtalim maktab
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Bugungi kunda har bir o‘quvchini adabiy tilda erkin, mustaqil so‘zlasha oladigan qilib tarbiyalash o‘qituvchilar oldidagi dolzarb masaladir. O‘quvchi so‘z boyligini oshirish undagi chiroyli nutqni ta‘minlab beruvchi vositalardan biri hisoblanadi. Bu o‘rinda boshlang‘ich sinflarga urg‘u ko‘proq qaratilishi lozim. Chunki, kichik mакtab yoshidagi o‘quvchilarning so‘z boyligi juda kam bo‘ladi. Ona tili va o‘qish darslarida lug‘at ustida ishslash o‘quvchiga so‘z ma‘nosini yaxshi tushunib olishiga va undan nutqida unumli foydalanishiga asos bo‘la oladi.

Ona tili ta‘limi bolalarning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirish, erkin fikrlay olish, o‘zgalar fikrini anglash, o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish, jamiyat a‘zolari bilan erkin muloqotda bo‘la olish ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu o‘rinda ona tili ta‘limiga o‘quv fani emas, balki, butun ta‘lim tizimini uyuştiruvchi ta‘lim jarayoni sifatida qaraladi.

O‘qish mashg‘ulotlarini o‘tkazish jarayonida esa o‘quvchilarda nutq faoliyatining asosiy ko‘rinishi bo‘lgan ko‘nikmalari, matn va kitob ustida ishslash, o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini o‘stirish, nutq madaniyatini rivojlantirish nazarda tutiladi.

Yuqoridagilarni inobatga oлган holda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqini turg‘un birikmalar – iboralar bilan boyitish, ular nutqining ta‘sirchan va chiroyli bo‘lishini ta‘minlaydi. Darsliklarda va nutqda uchraydigan iboralar va ularning mazmuni haqida aksariyat o‘quvchilar to‘liq ma‘lumotga ega emas. Shu sababli ham bugungi kunda so‘zga teng kuchga ega iborlarning mazmuni, ularning omonimlik, sinonimlik va antonimlik xususiyatlarini, nutqda undan samarali foydalanishni o‘quvchilar deyarli bilmaydi. Vaholanki, iboralar nutqni betakror bo‘lishi uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Biz o‘quvchiga o‘qilgan matn ustida ishlayotganimizda faqat matn mazmuni doirasida ishlamay, unda qo‘llanilgan badiiy til vositalari va iboralarning mazmuni ustida alohida ishlab, o‘quvchilarni amaliy ravishda tanishtirib borishimiz kerak. Aynan, mana shu metodik ishlar to‘g‘ri va o‘rinli tashkil etilsagina, u o‘z samarasini beradi.

Ona tili va o‘qish darslarida iboralarning mazmuni, iboraga teng bo‘lgan so‘zlar qatori, nutqda ulardan foydalanishning ahamiyati haqida o‘quvchiga ko‘proq tushuncha berish kerak. Darsning mohiyatidan kelib chiqib frazeologizmlarning kelib chiqish tarixi haqida ham qiziqarli ma‘lumotlar berish mumkin.

Shu o‘rinda tilshunoslikka oid adaboyotlarda iboraga berilgan ta‘riflarga bir to‘xtalib o‘taylik: ikki va undan ortiq so‘zdan tarkib topgan, yaxlit bir ko‘chma mano ifodalaydigan, tasirchanlikka ega bo‘lgan va ma‘nosi bir so‘zga teng keladigan so‘zlar yoki gaplar ibora (frazeologik birlik) deyiladi: *qo‘y og‘zidan cho‘p olmagan (yuvosh), kapalagi uchib ketdi (cho‘chidi), og‘zing qani desa qulog‘ini ko‘rsatadi (lapashang) va h.* Iboralar gap ichida bitta so‘roqqa javob bo‘ladi va yaxlit ko‘rinishda bitta gap bo‘lagi bo‘lib keladi. Iboralar ko‘proq **so,,zlashuv** nutqida va **badiiy** asarlarda ishlatiladi. Ulardan inumli foydalanish nutqning ta‘sirchanligini oshiradi. Til fanining iboralarni o‘rganadigan bo‘limi **frazeologiya** deb ataladi.

Iboralar o‘rtasida ham o‘zaro omonimlik, sinonimlik, antonimlik va paronimlik bo‘lishi mumkin: **omonim** iboralar: dam bermoq (yel haydamoq) dam bermoq (hordiq bermoq); ko‘z yummox - o‘lmoq, ko‘z yummox –e‘tibor bermaslik; boshiga ko‘tarmoq – e‘zozlamoq, boshiga ko‘tarmoq –to‘polon qilmoq; **sinonim** iboralar: tegirmonga tushsa butun chiqadi – suvdan tiniq chiqadi; **antonim** iboralar: yerga urmoq – ko‘kka ko‘tarmoq; ko‘ngli oq – ichi qora; **paronim** iboralar: yuragi tars yorilib ketayozdi – sabr-chidami tugamoq, yuragi qoq yorilayozdi – sevinganidan qattiq hayajonlanmoq.

Berilgan tushunchalarni kichik makath yoshidagi o‘quvchilarga o‘rgatish bir muncha murakkab jarayon hisoblanadi. Chunki, nutqni darrov iboralar bilan boyitib bo‘lmaydi. Buning uchun ma‘lum vaqt va puxta ishlangan metodik ishlar kerak bo‘ladi. Har bir ibora ma‘nosi ustida ishslash, uning nutqda qo‘llanishini ta‘minlab beruvchi turli didaktik o‘yinva interfaol usullar majmuni ishlab chiqish zarur. Chunki, aynan shu usullar orqali o‘quvchi nutqini turg‘un birikmalar bilan boyitish

mumkin. Chunonchi, -Ma‘nosiga mos so‘z], -Ma‘nodoshimni top] kabi didaktik o‘yinlari, -Venn diagrammasi], -Ikki qismli kundalik], -Tushunchalar tahlili], -SWOT tahlili], -Charxpalak] kabi texnologiyalari o‘quvchilarga iboralarni samarali o‘zlashtirilishini kafolatlaydi. Bundan tashqari, sinfdan tashqari to‘garaklarda ham iboralarni o‘rgatishga doir mashg‘ulotlarni ishlab chiqish mumkin. Masalan, maktabda yoki sinfda -Iboralar olami] to‘garagini ham tashkil etish mumkin. To‘garakda o‘zbek va chet el iboralarini chog‘ishtirib o‘rgatish katta ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqini iboralar bilan boyitish ishlab chiqilgan yangi dasturlarda ham o‘z aksini topgan. Ona tili fanidan o‘quvchiga qo‘yilgan nutqiy kompetensiyalaridan biri, so‘z, ibora va atamalarni to‘g‘ri talaffuz qila olish va ma‘nosini anglashdir.

Adabiyotlar:

1. Uzvylashtiriligan davlat ta‘lim standarti. Toshkent. 2010. 9-bet.
2. M.Hamroyev, Hozirgi o‘zbek adabiy tili.Toshkent.Sharq.2006. 29-bet.
3. N.Sh.Turdiyeva va b. Umumiy o‘rta ta‘lim tizimida o‘quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltiriligan ta‘lim texnologiyalari.Toshkent.,Tafakkur. 2015.77-bet.
4. Boshlang‘ich ta‘lim fanlari o‘quv dasturi, Xalq ta‘lim vazirligining 190sonli buyrug‘i, 2017-yil, 3-iyun.

ИЛК ЎСПИРИНЛАР ПСИХОЛОГИЯСИ

Кушиматова Матлуба Шукуржоновна
Ангрен шаҳар 38-сонли умумий ўрта таълим
мактаби психологи.
Tel: 99893 600 48 55

Анататсия: Ушбу мақолада илк ўспиринлим даврида ёшларни ижтимоий хаётда фаол қатнашиш, таълим ҳарактерининг ўзгариши йигит ва қизларни илмий дунёкараши, барқарор эътиқоднинг шаклланиши, юксак инсоний туйғуларнинг вужудга келиши, билимни ўзлаштиришга ижодий ёнгдошиши хухусида сўз юритилган.

Таянч иборалар: ўспиринлик, ижтимоий ҳаётдаги фаоллик, ташхис маркази, ўз-ўзини англаш, севги-мухаббат ва дўстлик хислари.

Ўспиринлик ёши даврига 14-15 ёшдан 17-18 ёшдаги болалар киради. Бу даврда ўқувчи жисмоний бақувват, мустақил меҳнат қила оладиган, олий мактабда ўзини синаб кўриш имкониятига эга бўлади, маънавий жиҳатдан етуклика эришади. Ўспирин 16 ёшида мамлакат фуқароси ва 18 ёшида эса сайлаш ҳамда сайланиш хуқуқига эга бўлади. Буларнинг барчаси ўспиринга фуқаро сифатида ижтимоий жиҳатдан вояга этиш, хаётда ўз ўрнини топиши ва етук шахс сифатида маънавий ўсиши учун жамики шарт-шароитларни яратади.

Мавжуд шарт-шароитлар остида ўспириннинг ақлий ва ахлоқий жиҳатдан ўсишига ўзига хос сифатлар ва фазилатлар намоён бўлади. Юқори синф ўқувчилари ижтимоий ҳаётдаги долзарб вазифаларни хал қилишида фаол иштирок эта бошлайдилар. Ижтимоий ҳаётда фаол қатнашиш, таълим ҳарактерининг ўзгариши йигит ва қизларни илмий дунёкараш, барқарор эътиқоднинг шаклланишига, юксак инсоний туйғуларнинг вужудга келишига, билимни ўзлаштиришга ижодий ёнгдошиш кучайишига олиб келади.

Ўспириннинг оиласида, мактабда меҳнат фаолияти ортади, фанларни ўргатишда, касб-хунар танлашда ўспиринлар учун кенг имкониятлар яратиб берилган янги типдаги мактаблар, ўспиринларнинг мустақил ҳаётга тайёрлашда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Касб-хунар коллажлари Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида кўзланган мақсадларни амалга оширишга, аввало мамлакатимиздаги ижтимоий-сиёсий мухитнинг янада шахс - комил инсонларни тарбиялаш ва вояга етказишига хизмат қилмоқда.

Академик лицейлар ўқувчиларнинг қизикишлари ва қобилияtlарини ҳисобга олган ҳолда уларни жадал интелектуал ривожланишини, чукурлаштирилган, ихтисослаштирилган ҳолда ўқитишини таъминлайди. Ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этиш, йигит ва қизларда илмий дунёкараш, барқарор эътиқоднинг шаклланишига юксак, маънавий ҳистойғунинг вужудга келишига, билимни ўзлаштиришга жиддий ёндошиш кучайишига олиб келади. Шундай фарзандларимиз борки, улар коллеж ва лицейларда таълим олиш жараёнида маълум йўналиш бўйича ўзларининг иқтидорлари, истеъдодларини намоён этадилар. Бу бойлидан оқилона фойдаланиш, уни тўғри йўналтириш катта аҳамият касб этади.

Ўспиринларнинг яна бир муҳим хислати – уларда юксак даражадаги дўстлик, ўртоқлик, улфатчилик, муҳаббатнинг вужудга келишидир. Аттракция (ёқтириш, ўзига жалб этиш) деб аталадиган хиссиёт пайдо бўлади (бу даврларда) ёқтиришдан то севги, муҳаббат каби чукур эмоционал боғликларни шаклланишига юксак, маънавий ҳистойғунинг вужудга келишига олиб келади. Шундай фарзандларимиз борки, улар коллеж ва лицейларда таълим олиш жараёнида маълум йўналиш бўйича ўзларининг иқтидорлари, истеъдодларини намоён этадилар. Бу бойлидан оқилона фойдаланиш, уни тўғри йўналтириш катта тарбиявий аҳамиятга эга.

Дўстлик ўспирин учун «алтер-эга» яъни иккинчи «мен» хисобланиб, у билан бирга дарду-хасратларини муҳокама қиласи, одатда бир жинс вакиллари ўртасида бўлади. Асосан 2 киши, баъзан 3-4 киши бўлиш мумкин. Дўстликнинг асосий шарти - ўзаро бир-бирини тушунишdir. Дўстлар гап-сўзлар хам юз ифодаси, юришни тушуниб оладилар.

Дўстлик - бир-бирини аяш, гамхурлик қилиш, кўллаб-қувватлаш, меҳр, хаталарни бир-галикда тузатиш демақдир. Мана шу сифатлар ардоқланса дўстлик узоқ давом этади.

Ёш ўтган сари бу дўстлик юксак кадриятга айланади.

Аттракция 2 куринишдадир. У ўспиринни самимийрок, хар нарсага қодир ва кучлирок қиласди.

Дастлаб симпатия – ёқтириб қолиш босқичи, кейинчалик эса хақиқий севги пайдо бўлади. Баъзи ота-оналар бу даврдаги авждан чучийдилар, баъзи айникса қизларга тақиқлайдилар хам. Севги – бу ёшлар учун дастлабки хаёт синови эканлигини англаб олишларига ёрдам бериш керак. Ўспирин йигит билан қизнинг ўзаро яқинлиги, хаётга қарашлари, қизиқишлари, дидлари, ниятларининг умумийлиги билан характерланади. Ўспириналарда билимга қизиқиш амалий хусусият касб этади. Сезгирлик, кузатувчанлик такомиллашиб боради. Мантикий хотира етакчи роль ўйнайди, тафаккур фаол, мустақил ва ижодий хусусиятга эга бўлиб боради, лекин барча фаолият босқичида хам мустақил фикр юрита олмайдилар. Хозирги даврда таълим олдидаги мухим вазифа хам ёшларда ёшларда мустақил ва ижодий фикр юритиш қўнималарини шакллантиришдан иборат. Дарслеклар, адабий асарлар, вақтли матбуот, телевидение ва радио орқали берилаётган маълумотлар мунозара ва бахс, дарсларни янги педагогик технология асосида ўтиш орқали бунга эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. М. Г. Давлетшин. Таълимнинг психологик асослари. Тош. 1990 й
2. Умумий психология, ёки ёш психологияси ва педагогик психология курси. М. 1982

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
AKT VOSITALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA LABORATORIYALARINI
TASHKIL ETISH**

Muradova Firuza Rashidovna

Buxoro-muhandislik texnologiya instituti dotsenti

+998997062056

muradovafiruza@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kompetentligini rivojlantirishda AKT vositalaridan foydalanish, kompetentsiya tushunchasi haqida batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: laboratoriya, axborot texnologiyalari, kompetentsiya, ta'lim, metod, ilm, fan.

Respublikamizda ta'lim tizimini takomillashtirish orqali har tomonlama yetuk, barkamol, mustaqil fikrlashga qodir, irodali, fidoiy va tashabbuskor kadrlarni tayyorlashga katta e'tibor berilayapti. Hozirgi davrda ishlab chiqarishda texnika va texnologiyalarning yangilanayotganligi, ilm va fanning jadal taraqqiyoti mutaxassis kadrlardan o'z bilimlarini mustaqil va muntazam ravishda chuqurlashtirib, yangilab, to'ldirib va kengaytirib borishni talab etadi. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ni ro'yogga chiqarish O'zbekistonning xalqaro talablardagi zamonaviy taraqqiyotini ta'minlay oladigan dadil, mustaqil, ijodiy tafakkurli, malakali, bilimli mutaxassis, ayni paytda shaxsiy insoniy sifatlari shakllangan barkamol kadrlarni tayyorlash maqsadini ko'zlaydi.

O'quv maqsadlarini belgilashda "bilim" yondashuvga muvofiq, ta'lim jarayoni qurildi, uning natijalarini baholash vositalari tanlandi. 1999 yilda J. Raven (kompetensiyaga asoslangan yondashuv asoschilaridan biri) tadqiqotlarida maktabning asosiya maqsadi o'quvchining "kompetentsiyasi"ni aniqlash va rivojlantirishga ko'maklashish degan pozitsiya asoslandi. Muallif "kompetensiya" bilan ma'lum bir predmet sohasidagi aniq harakatlarni samarali bajarish uchun zarur bo'lган insonning maxsus qobiliyatini tushunadi. Bugungi kunda "kompetensiya" tushunchasi nafaqat pedagogik matbuotda, balki ta'lim muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi davlat hujjatlari tizimida ham keng qo'llanilmoqda va o'qitishga kompetensiyaviy yondashuv ta'lim tizimining keyingi rivojlanishini belgilaydigan asosiya yondashuvlardan biriga aylandi. O'quv maqsadlarini "kompetensiya" da shakllantirish ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan global tendentsiyaning aksidir. Ushbu yondashuv ta'lim sifati va uning asosiya bosqichlarini qurish (Boloi jarayoni) bo'yicha talablar sohasida xalqaro hamjamiyat mamlakatlarining pozitsiyalarini birlashtirishga asos yaratadi. Ta'lim jarayonini tashkil qilishda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv, avvalo, yangi ta'lim strategiyasini tanlashni anglatadi. Bu holda talaba o'quv maqsadlari muvaffaqiyatli hal qilishi kerak bo'lган kontekstli ijtimoiy vazifalar tizimi (umumi, maxsus) shaklida shakllantiriladi. Ta'lim maqsadlarining tarkibi va mazmuni o'zgarishi bilan ta'lim jarayonining o'zi ham o'zgaradi, o'quvchilarning yutuqlarini baholash vositalari va usullari o'zgarib bormoqda. Mamlakatimizda yangi malakali kadrlar tayyorlash strategiyasi asosida umumi o'rta va oliy kasb-hunar ta'limi zamonaviylashtirilmoqda. Oliy ta'lim tizimida kompetensiya modeli ta'limning an'anaviy malaka modelini organik ravishda to'ldirish uchun ishlab chiqilgan. Shu munosabat bilan oliy o'quv yurtlarida ta'lim tizimining barcha tarkibiy qismlari o'zgarib bormoqda: maqsadlar, jarayon (mazmun, usullar, shakllar, vositalar) va natijalar. Oliy ta'limni modernizatsiya qilish natijasida yangi ta'lim standartlari paydo bo'lishi kerak. Bunda bo'lajak o'qituvchilarini kasbiy tayyorgarlik yo'nalishlaridan birida, ya'ni AKTga boy muhitda laboratoriya eksperimentini tashkil etish usullari sohasida o'qitishda kompetensiyali yondashuvni amalga oshirish imkoniyatlari va usullarini o'rganish muammosini keltirib chiqaradi. Qo'yilgan muammoning yangiligi nafaqat o'quvchilarni o'qitishda yangicha yondashuv, balki oliy ta'lim tizimiga AKT vositalarini faol joriy etish bilan bog'liq o'quv jarayonini tashkil etishning yangi shartlari bilan ham belgilanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Muslimov N.A. Bulajak kasb ta'limi ukituvchilarini kasbiy shakllantirish. Monografiya. - T.: Fan, 2004 - 126 b
2. Лукъянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Педагогика. - 2001. - № 10. - с. 56-61

LABORATORIYA MASHG'ULOTLARINI AKT VOSITALARI ASOSIDA TASHKIL ETISH MUAMMOSINING HOLATI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI

Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro-muhandislik texnologiya instituti dotsenti
+998997062056
muradovafiruza@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kompetentligini rivojlantirishda AKT vositalaridan foydalanish, laboratoriya bag'ishlangan tadqiqotlar haqida batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: laboratoriya, axborot texnologiyalari, kompetentsiya, ta'lif, metod, ilm, fan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsusus ta'lif vazirligining hujjatlarida asosan hozirgi zamon ta'lif maqsadlari aniq faoliyat sohasi uchun tor doiradagi mutaxassislarini tayyorlash emas, balki har bir odamning shaxsiyatini rivojlantirish, uning kasbiy kompetentligini oshirishdan iborat ekanligi qayd etilgan. Hozirgi vaqtga kelib, pedagogik faoliyatning turli sohalari uchun mutaxassislar tayyorlash jarayonining ko'p qirrali jixatlarini ochib berishga bag'ishlangan jiddiy tadqiqotlar o'tkazilgan. O'rta maktabda fizik eksperimentdan foydalanish texnologiyasi va metodikasi asoslarini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan V.N.Bakushinskiy, D.D. Galayin, A.I. Glazirin, E.N. Goryachkin, B.S. Zvorkin, P.A. Znamenskiy, A.V. Perishkin, A.A. Pokrovskiy, S. F. Pokrovskiy, L. I. Reznikov, I.I. Sokolov, N.E. Zeitlin, N.M. Shaxmaev, Z.E. Evenchik va boshqalar.

Talabalar uchun illustrativ tajribalar va laboratoriya mashg'ulotlari uchun o'quv jihozlarining to'plamlari yaratilgan va yangilanmoqda. Ta'lif eksperimenti mazmunini rivojlantirish va uni oliy o'quv yurtida qo'llash metodikasi asoslarini ishlab chiqishga bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlar o'tkazilgan (Ya.E. Amstislavskiy, L.I. Antsiferov, V.A. Belikov, A.A.Bobrov, I. Dik, P. V. Zuev, B. S. Zvorykin, E. D. Novojilov, O. F. Kabardin, S. E. Kamenetskiy, R. I. Malafeev, V. V. Mayer, E. V. Ospennikova, B. Sh. Perkalskis, V.G. Razumovskiy, I. M. Rumyantsev, Yu.A. Saurov, V.Ya. Sinenko, S.V. Stepanov, A.V. Usova, T.I. Shamalo, A.A. Shapovalov). Hozirgi kunga kelib, tajriba asosida o'qitishda o'quv eksperimentidan foydalanishning o'rni va asosiy yo'nalishlari aniqlandi, o'quv jismoniy eksperimenti juda muhim didaktik salohiyatga ega ekanligi isbotlandi. Bu talabalarning ilmiy bilimlari tizimini shakllantirish va ularning tabiiy-ilmiy fikrlash uslubini shakllantirish uchun asos, o'quvchilarni metodik tayyorlash vositasi, ilmiy bilimlar usuli sifatida eksperiment to'g'risida g'oyalarni shakllantirish, eksperimental ko'nikma va malakalarni rivojlantirish uchun asos, shuningdek ularning shakllanish darajasini nazorat qilish vositasi, o'qituvchi fanining asoslarini taqdim etishi bilan birga keladigan vizualizatsiya vositasi. Jismoniy eksperimentni o'tkazishda talabalarning mustaqilligini rivojlantirish muammozi pedagogik tadqiqotlarda faol muhokama qilinmoqda va asosan ishlab chiqilgan (A.A.Bobrov, V.A.Belikov, P.V.Zuev, O.F.Kabardin, S.E.Kamenetskiy, V.A. V. Mayer, V. A. Orlov, E. V. Ospennikova, V. G. Razumovskiy, M. I. Starovikov, S. V. Stepanov, A. V. Usova, T. N. Shamalo. Ta'liming axborotlashtirilishi o'quv eksperimentining nazariyasi va amaliyotini rivojlantirishga yangi kuchli turtki berdi. Tabiiy va virtual eksperimentlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, talabalarning eksperimental ishlarini kompyuter orqali qo'llab-quvvatlash, tabiiy eksperimentlardan va virtual model eksperimentidan kompleks foydalanish asosida mifik o'quvchilari va talabalarda tadqiqot qobiliyatlarini rivojlantirish, ko'plab nashrlarda va shu kabi bir qator dissertatsiya ishlarida muhokama qilingan (I.P.Biryukova, D. V. Bayandin, V.I. Veretelnik, Yu.A. Voronin, S.V. Galkin, Z.A. Dmitrieva, S.V. Dubasov, P.V. Zuev).

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Баран Е.Д. Учебные лаборатории, реализованные с использованием технологий виртуальных инструментов // Ежемесячный информационный бюллетень "Информ". Новосибирск: НГТУ, 2005. № 26 с.
2. Носов Н.А., Яновский Р. Г. Виртуальная реальность. Труды лаборатории виртуалистики. Том. 4. Труды центра профориентации/- Да.: 1998. - 212 С.

ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКУ СПЕЦИАЛЬНОСТИ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА

*Рузиева Дилрабо Чулиевна,
Учитель русского языка и литературы,
Школы №18, Карманинского района Навоийской области*

Методика обучения языку специальности способствует ускоренному общению будущих специалистов в сферах производства, развитию деловых отношений в административных кругах как на родном, так и на русском языках.

На практических занятиях русского языка закладываются основы профессионального мастерства учащихся, отсюда любая работа, связанная с будущей специальностью студентов должна способствовать активизации их речемыслительной деятельности.

Для целенаправленной подготовки обучаемых к их будущей деятельности необходимо определить ключевые сферы данной деятельности - сферы профессионального общения. В соответствии с социальным заказом в системе подготовки молодёжи к будущей профессии можно выделить две основные сферы общения: профессионально-трудовую; социально-культурную.

Профессионально - трудовая сфера включает деятельность студента – русиста, историка, математика, экономиста и т.д. в пределах вуза: развитие и

совершенствование речевых умений обучаемых с учетом будущей профессиональной деятельности (в сфере педагогики, экономики, информатики, юриспруденции и др.), а также самообразование и саморазвитие, получение навыков работы с учебной литературой.

Социально-культурная деятельность будущего специалиста - за пределами вуза, общение со специалистами, с носителями языка, работа в качестве учителя, экономиста, банкира, бухгалтера и т.п. Указанные сферы общения являются основополагающим фактором при определении целей обучения русскому языку с профессиональной ориентацией.

Стремление к профессиональной компетентности представляет собой сложное мотивационное образование, включающее, прежде всего:

- познавательный интерес к изучению научно-технической информации;
- желание хорошо подготовиться к избранной профессии;
- желание стать высокообразованным специалистом;
- получение одобрения со стороны специалистов, профессионалов.

В связи с этим многие исследователи в последнее время направили свое внимание на неиспользованные резервы межпредметных связей.

В практическом курсе русского языка для студенческой молодёжи представлена типология занятий следующим образом:

- 1) курс речевой адаптации (корректировочный курс);
- 2) аудиторное занятие;
- 3) занятия с использованием современных ТСО (видео- телеаппаратуры, - обучающих машин, лингафона, компьютера);
- 4) интегративные занятия (объединенные);
- 5) циклы занятий с использованием новых педагогических технологий и др.

Для каждого специалиста важно знать и терминологическую лексику. По выражению выдающегося учёного А.А.Реформатского, «термины, как их составные части, являются инструментом, с помощью которого формируются научные теории, законы, принципы, положения», то есть «в терминах отражается социально организованная действительность, поэтому термины имеют социально обязательный характер».

В связи с этим нами проводится определённая работа с терминами из разных областей знания. Студентам, на наш взгляд, важно пояснить не только, что данное слово термин, но показать его значение, толкование, которое даётся в разных терминологических словарях, дать пояснение. К примеру на занятиях были предложены термины (*металл, соль, ткань* и др.), которые одновременно являются обычными словами общенародного языка. Таких словтерминов огромное число. Они известны каждому говорящему, их можно найти не только в специальных справочниках, но и в филологических (например, толковых) словарях. Здесь необходимо пояснить студенту, что указанные слова могут быть и терминами

определенной сферы (оксид металла, натриевая соль, мышечная ткань и т.д.).

На межпредметных занятиях русского языка студенты знакомятся с терминами определенной области знания, где осуществляется связь с такими дисциплинами как история, география, физика. Главное у студентов развивается речемыслительная деятельность, обогащается словарный запас, расширяется кругозор. Подобная работа с терминологией позволяет совершенствовать и лингвистическое чутьё учащейся молодёжи, желание заняться поиском ответа или научно-исследовательской работой.

На основании изложенного выше легко разграничиваются сферы приложения сил преподавателя-руссиста и преподавателя-предметника в обучении студентов терминологической лексике. Преподаватель-руссист пояснит данное слово, не вдаваясь в подробности, который должен знать специалист той или иной сферы, преподаватель-предметник даст подробное описание свойств, качеств и других особенностей терминологической лексики.

В качестве примера можно привести всем известное слово «стол». Объяснение значения слова «стол» в толковом словаре относится к логическому определению, т. е. определению понятия через ближайший род и видовое отличие: «что это такое?» - предмет мебели, затем признаки видового понятия этого же рода: какой? для чего? - «Стол – предмет мебели в виде широкой горизонтальной доски на одной или нескольких ножках (иногда с ящиками, тумбочками), на который кладут или ставят что-либо». Для сравнения можно привести толкование слова: «Стол – неотъемлемая часть быта, общественных и других учреждений» или «плоскость различных форм, которая служит для удовлетворения удобств человека в работе». Согласитесь, что под последнее определение анализируемого слова можно подвести другие слова (например: это может быть «стул, кровать, диван, кресло и др.»). Как видно, при логическом определении перечисляется не все, а только отличительные видовые признаки определяемого понятия.

Использование терминов в речи требует особого внимания. Считаем, что в подобных случаях студентам целесообразно обращаться к словарям терминологического характера. Если термины непонятны адресату, они не выполняют информативную функцию и мешают восприятию речи. Злоупотребление терминами лишает речь доступности, затрудняет ее восприятие. Всё то, что, было отмечено выше, проверялось путём экспериментальных исследований, результаты которых говорят сами за себя: качество речевых навыков и уровень знания студентов терминологической лексики – ядра профессиональной речи, - повысился. Считаем, что важным также является то, что преподаватель должен научить студентов правильно и уместно применять термины по специальности.

Литература:

1. Стоберский З. Научная и техническая терминология// Известия АН России. Серия литературы и языка. - Т. 33. - 1999, № 5.
2. Проблематика определений терминов в словарях разных типов. - Л., 2001.
3. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. - М., 1997.

ЎСМИРЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Сайтқулова Делфиза Юнусовна
Ангрен шаҳар 14– умумий ўрта таълим
мактаби психологи
Тел:+99899 908 34 66

Аннататсия: Мақолада ўсмирик даврида вужудга келадиган ўзгаришлар, уларниң хатти харакатлари, атрофдаги инсонларга бўлган муносабатининг ўзгариши ва улар билан олиб бориладиган психологик сухбатлар тўғрисига сўз юритилган.

Таянч иборалар: ўсмирик, ўсмирларниң жисмоний ривожланиши, ўз-ўзини англаш, акселерация назариялари, ақлий камолот.

Ўсмирик – болалиқдан катталиқка ўтиш даври бўлиб, физиологик ва психологик жиҳатдан ўзига хос хусусиятлари билан характерланади. Бу босқичда болаларниң жисмоний ва психик тараққиёти жуда тезлашади, хаётдаги турли нарсаларга қизиқиши, янгиликка интилиш ортади, характеристери шаклланади, маънавий дунёси бойийди, зиддиятлар авж олади.

Булар таъсирида ўсмирик характеристери, атрофдаги кишилар билан муомаласи, жамиятда содир бўлаётган воқеаларга муносабати тез ўзгариб боради. Баъзан ижтимоий масалалар тўғрисида нотўғри тасаввур ва янгилиш фикрлар хосил бўлиши туфайли у муайян тартиб-қоидаларга танқидий кўз билан қарайди.

Ўсмирида психик жараёнларниң кескин ўзгариши билан ақлий фаолиятида хам бўришлар сезилади. Шунинг учун шахслараро муносабатда, ўқувчи билан ўқитувчи мулокотида, катталар билан ўсмирларниң муомаласида қатъий ўзгаришлар жараёнида қийинчиликлар пайдо бўлади. Булар аввало таълим жараёнида рўй беради: янги ахборот, маълумотларни баён қилиш шакли, услуби ва усуллари ўсмири қониқтирмай қўяди.

Одобли, дилкаш ўсмири кутимагандаги қайсар, интисомсиз, кўпол, серзарда бўлиб қолди. Ўсмири хулқидаги бўндай ўзгаришлар тажрибасиз ўқитувчи ва ота-онасини қаттиқ ташвишга солади.

Хўш, ўсмирик психик ўтишини харакатга келтирувчи куч нима? Ўсмирик психик ўсишини харакатга келтирувчи куч - унинг фаолиятини вужудга келтирган янги эхтиёжлар билан уларни қондириш имкониятлари ўртасидаги қарама-каршиликлар тизимининг намоён бўлишидир. Вужудга келган зиддиятларни психологик камолотни таъминлаш, фаолият турларини мураккаблаштириш орқали ўсмири шахсида янги психологик фазилатларни таркиб топтириш билан аста-секин йўкотиш мумкин.

Оғиз бўшлиги ва халкумдаги ўзгаришлар оқибатида товуш тембри хам ўзгаради. Бу ўғил болаларда қиз болаларга нисбатан кўпроқ даражада содир бўлади. Ўғил болаларниң товуши вазминроқ бўлиб қолади, дуриллайди.

Гарчи бу даврда мушаклар тез суръат билан ўсса хам, мустаҳкамлашса хам, лекин барабиб оёқ ва қул сүякларининг ўсиш суръати орқада қолади. Ўсмириларда бу хусусият уларниң бесунақай хатти-харакатларида, юриш-туришларидаги куполликка, катта-катта одим ташлашларига сабаб бўлади.

Ўсмири ўқувчилар урганаётган фан асослари уларниң мавхум тафаккурини ўстиришга қаратилади. Уларниң ақлий фаолияти хусусиятларидан бири - мавхум тафаккурининг ривожланишидир. Мактаб таълим мини ва мустақил билим олиш фаолияти таъсири остида ўсмирида аналитик-синтетик фаолият жадал суръат билан ривожлана бошлайди.

Ўсмирик энг муҳим хусусиятлардан яна бири мустақил фикрлаш, ақлнинг танқидийлиги тез ривожланишидир. Бу эса ўсмирик ақлий фаолиятида янги давр бошланганини бирдиради. Ақлнинг танқидийлиги айрим холларда ўқитувчи билан ўқувчи ўртасида «англешилмовчилик ғови»ни вужудга келтиради. Тафаккурининг мустақиллиги инсон учун катта ахамиятга эга. Ўқитувчи дарс жараёнида ва дарслардан ташқари вақтларда, хар қандай оғир шарт-шароитларда хам турли усуллар билан бу хислатни қўллаб қувватлаши, унинг ривожланиши учун имконият яратиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

- П.И Иванов. Таълимнинг психологик асослари. Тош. 1963 й.
- А.В.Петровский. Ёш психологияси ва педагогик психология. М. 1979.

ОПИСАНИЕ ТИПИЧНЫХ ЗАТРУДНЕНИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

*Урокова Хилола Сатторовна,
Учитель русского языка и литературы,
Школы №18, Карманинского района Навоийской области*

Говоря о роли родного языка в обучении, мы понимаем под родным языком ребенка тот язык, в окружении которого он родился и вырос, на котором формировались его сознание, мировоззрение, и с которыми связаны все его представления и понятия об окружающем мире. По способам и средствам образования слов и форм родные языки многих этносов значительно отличаются от русского (например, русский язык относится к флексивным, а многие другие языки – к агглютинативным). Причем существенные различия имеются не только в образовании грамматических форм частей речи, структуре словосочетаний и предложений, но в значительной степени и в лексике. Типологическое сопоставление русского и родного языков помогает учителю глубже понять причины тех ошибок, которые являются следствием интерференции родного языка, и правильно определить те задачи, которые приходится решать нерусским и русским учащимся при усвоении каждой грамматической, лексической и иной закономерности русского языка. Учет особенностей родного языка и его использование в учебном процессе являются важнейшей особенностью методики обучения русской грамматике в классах с различным составом учащихся.

Кроме свойств русской орфографии в процессе обучения нерусских учащихся русскому языку необходимо учитывать моменты сходства и различия между русским и родным языком. Внимание при этом должно быть обращено на фонетические и морфологические особенности родного языка учащихся. Ошибки, порождаемые межязыковой интерференцией (отрицательным переносом умений и навыков в родном языке на формирование умений и навыков в изучаемом языке, в данном случае - в русском языке), появляются тогда, когда изучаемые явления в контактирующих языках не совпадают. Поэтому для установления интерференции возникает необходимость дифференцировать изучаемый грамматический материал на основе степени сходства и различия с грамматикой родного языка учащихся . В этом плане в методике русского языка обычно различают три группы грамматических явлений:

- явления, имеющие полное соответствие в русском и родном языке учащихся;
- явления, имеющие частичное сходство;
- явления, отсутствующие в родном языке учащихся.

Особое внимание следует обращать на упражнения, дающие учащимся правильные зрительные образы орфограмм, так как, в отличие от русского школьника, нерусский ребенок в большинстве случаев «идет» от зрительного образа к слуховому. Однако при этом следует избегать механического заучивания образов отдельных слов, так как орфографический навык является наиболее прочным лишь тогда, когда он выработан на сознательной основе.

Общие проблемы речевого развития детей-билингвов с низким уровнем владения русским языком: 1. Позднее овладение речью;

Меньший словарный запас на каждом из языков, хотя при этом сумма слов лексикона ребенка билингва больше;

Недостаточное усвоение грамматики русского языка как неродного; 4. Постепенная утрата недоминирующего языка при отсутствии практики;

Проблемы фонетического уровня:

-С трудом усваивают систему мягкости-твёрдости согласных звуков русского языка, например : [б][ы][л]-[б][ы][л'] или [б][ы][л] – [б'][и][л]; -Особую трудность представляет различение звуков [ж], [ш], [ш'], [и], [й], [ы], [и].

-Проблемы морфемно-морфологического уровня: -Не различают приставку и предлог; -Не различают рода.

Проблемы лексического уровня:

-Не знают значения некоторых слов; не различают оттенки значений некоторых слов.

Например, часто прилагательные ласковый и нежный в сознании ученика являются абсолютными синонимами;

-Не различают функциональные стили речи; смешивают разговорную лексику, сленг с книжной, общеупотребительной (этим страдают и русскоязычные дети, однако последние хотя бы интуитивно понимают разницу между сферами употребления таких слов, как магазин и магазин;

-Особое значение в профилактике появления и предупреждения лексических ошибок приобретает проблема учёта родного языка учащихся при обучении русской лексике и проблема соотношения русских слов со словами родного языка учащихся, языка-посредника.

Проблемы при овладении письменной речью: графические (смешение букв, внешне сходных в русской и латинской графике, неразличие похожих между собой по начертанию русских букв, написание русских слов выше строки);

-каллиграфические ;

-коммуникативные (отсутствие непосредственного собеседника, промежуточной обратной связи, общей ситуации для пишущего и его адресата); -трудности в формировании умения создавать собственные тексты разных жанров (план, тезисы, конспекты, аннотации, резюме, рефераты, заявления, изложения, сочинения и т.д.);

-трудности в формировании умения использовать приёмы описания, повествования, рассуждения, доказательства;

-трудности в формировании умения писать под диктовку;

-трудности в формировании умения передавать своими словами содержание прослушанного.

Начиная с первых уроков русского языка ученики должны постоянно слышать образцы правильной речи. Однако, как указывает профессор

Типологическое сопоставление русского и родного языков помогает глубже понять причины тех ошибок, которые являются следствием интерференции родного языка, и правильно определить те задачи, которые приходится решать учащимся при усвоении каждой закономерности русского языка.

Использованных источников

1. Агагабян Г.М. Основные проблемы обучения русской грамматике в армянской школе: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1972. – 68 с.
2. Алпатов В.М. 150 языков и политика. 1917 – 2000. Социолингвистические проблемы СССР и постсоветского пространства. - 2-е изд., доп. - М.: Крафт+, - Ин-т востоковедения РАН, 2000. – 224 с.
3. Афанасьев П.О. Методика русского языка в средней школе. – М., 1944. – С. 210 – 213.
4. Бархударов С.Г. О некоторых лингвистических проблемах, связанных с обучением русскому языку нерусских // Русский язык в национальной школе. – 1958. - №3. – С. 9 – 17.

DIDACTIC GAMES IN ENGLISH LESSONS

*Yunusova Mohigul Mamirjonovna
Fergana region Fergana district
school №29, teacher of English language
+998916517402*

Abstract: This article discusses the effective use of didactic games in teaching English and its future results. Necessary information is given about the importance of didactic games in the learning process

Key words: education, game, teacher, school, didactic, organization and process

As you know, learning motivation plays a great role in the organization of the educational process. Didactic games motivate speech activity, since students find themselves in a situation where the need to say something, ask, find out, prove, share something with the interlocutor actualizes. Pupils are clearly convinced that language can be used as a means of communication.

The game activates the desire of children to contact each other and the teacher, creates conditions for equality in speech partnership, destroys the traditional barrier between teacher and pupils. The game gives the opportunity for pupils to speak and thereby overcome the barrier of uncertainty. In a didactic game, everyone gets a role and must be an active partner in verbal communication.

In games, schoolchildren master such elements of communication as the ability to start a conversation, support it, interrupt the interlocutor, at the right time agree with his opinion or refute it, etc.

When planning English lessons, you need to think not only about ensuring that pupils memorize new words, this or that structure, but also strive to create all the opportunities for the development of the individuality of each child. To maintain children's interest in the subject, you need to understand what methods of work can captivate guys. Foreign language teachers are constantly looking for reserves to improve the quality and efficiency of teaching a foreign language.

The learning capabilities of games have been known for a long time. Many outstanding teachers rightly paid attention to the effectiveness of using games in the learning process. Currently, the problem of using a speech game in teaching a foreign language is widely covered in Russian and foreign methodological literature.

Play is a specially organized activity that requires exertion of emotional and mental strength. To understand the nature of play, its amazing educational potential is to understand the nature of a happy childhood, to understand your child, your pets. Games help children become creative individuals, teach them to be creative in any business.

Didactic games are a type of training sessions organized in the form of educational games that implement a number of principles of play, active learning and are distinguished by the presence of rules, a fixed structure of play activity and an assessment system, one of the methods of active learning.

A distinctive feature of didactic games is the presence of a game situation, which is usually used as the basis of the method. The activity of the participants in the game is formalized, that is, there are rules, a rigid assessment system, a procedure for actions or regulations is provided. It should be noted that didactic games differ from business games primarily in the absence of a decision chain.

Among the known types of games, didactic ones include: analysis of specific situations, game design, parsing the manager's business mail and some others, for example, socio-game learning technologies.

Understanding the meaning of didactic games implies the following requirements for them:

1. Each didactic game should provide exercises useful for the mental development of children and their upbringing.
2. In a didactic game, there must be a fascinating task, the solution of which requires mental effort, overcoming some difficulties.
3. The game should include amusement, humor. Passion for the game mobilizes mental

activity, facilitates the task.

4. The game must be accepted by the whole group.

It should also be borne in mind that any game in the educational process is a methodological technique related to the group of active methods of teaching practical knowledge of a foreign language. The introduction of this technique into the educational process contributes to the achievement of the goals of teaching dialogical speech and extended monologue, the activation of the speech-thinking activity of schoolchildren, the formation of their skills and abilities of independent expression of thought, the education and upbringing of pupils by means of a foreign language.

The educational and developmental value of learning in a playful form lies in its content and focus on solving the problems set by the teacher.

Based on the foregoing, we can conclude that didactic play is an accessible, useful, effective method of fostering independent thinking in children. It is also a specially organized activity that requires exertion of emotional and mental strength. A didactic game always involves making a decision - what to do, what to say, how to win? For children, play is, first of all, an exciting activity. This is how she attracts teachers, including teachers of the English language. Everyone is equal in the game. It is feasible even for weak students. Moreover, a student who is weak in language training can become the first in the game: resourcefulness and ingenuity here are sometimes more important than knowledge of the subject. A sense of equality, an atmosphere of enthusiasm and joy, a sense of the feasibility of tasks - all this allows children to overcome shyness that prevents them from freely using words of a foreign language in speech, and has a beneficial effect on learning outcomes.

In teaching English, didactic games play a large role. It is both a means of activating students and a means of developing speech. Also, games help to diversify the forms of the lesson and maintain the attention of students in the lesson.

References

1. Ataboeva, M.R. Chet tilini o‘qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish va uning samaradorligi \ 2013.

LOYIHALASHTIRISH VA MODELLASHTIRISH DARSLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI

*Alimova Hamida Sotiboldiyevna
Buxoro viloyati Olot tumani
11-maktab texnologiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada texnologiya darslarida loyihalashtirish va modellashtirish darslarini tashkil etish ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya, mashg'ulot, namuna, texnik modellash, material.

Texnik modellash mashg'ulotlarida namuna rasm va chizmalar berilgan o'lcham konstruktur jamlanmasining detallari yoki turli materiallami qo'llab og'zaki tasvirlash bo'yicha texnik o'yinchoqlar, modeldar va maketlar tayyorlash nazarda tutiladi. Bu mashg'ulotlarda o'quvchilar texnik o'yinchoqlar va modellami ishlatib namoyish qilishlari, ularni boshqarishlari, shuningdek, namoyish jarayonida konstruksiyaning detal va qismlari nomini aytishlari, ularning nimaga mo'ljallanganligini bilishlari kerak. Mashg'ulotning bu turi o'quvchilarda konstruktur-texnik tafakkumi, mustaqil rejalashtirish va o'ylab qo'yilgan texnik buyum (kema, avtomashina, samolyot, raketa va shu kabilar) modelini amaliy bajara olish ko'nikmalarini o'stirishda juda muhim o'rinn tutadi. Modellash obyektlari ijtimoiy foydali yo'nalishga ega bo'lishi, ta'lim jarayonini ko'rgazmali qurollar bilan jihozlashga yordam berishi kerak. O'qituvchi chizmachilikka doir ishlarni asta-sekin kiritib boradi. Texnik modellashda metall konstruktur bilan ishlash katta ahamiyatga ega. 1-sinfagi texnik modellash bo'yicha ishni bajarish jarayonida: 1.0 'quvchilar mashina, uning modeli va mакeti haqida tasavvurga ega bo'ladilar; 2. Qo'l asboblari va moslamalarning tuzilishi bilan tanishadilar, chunki ularning har ikkalasi bir izchilikka asos qilib olingan; 3. Qo'l asboblarining tuzilishi va nimalarga mo'ljallanganligini bilishi bolalaming politexnik bilim doiralarini kengaytiradi; 4. 0 'quvchilar avval o'qituvchi yordamida, so'ngra mustaqil tarzda modelni ko'ra bilishlari: ularning xususiyatlарини, ayrim qismlarini, qismlar o'lchovining bir-biriga munosabatlarini ajrata bilishlari; 5. Modelni tayyorlash uchun qanday material zarurligini aniqlay olishlari; 6. Ishjoyini jihozlashlari; 7. Belgilash, o'lchash, ishlov berish, montaj va pardozlash bosqichlarini bajarishlari; 8. Modelni sozlash va boshqarishni biiishlari lozim; 9. 0 'zini-o'zi nazorat qilish va o'z mehnatini hisobga olishlari kerak. Stol va stul modelini yasash. Ish uchun qalin qog'oz yoki ingichka karton ishlatiladi, bu buyumlami tayyorlash jarayoni oddiy. Asosiy shart - konstruktsiya mustahkam bo'lishi kerak. Shu maqsadda stol va stullaming oyoqchalari bukilgan, qopqoqli quticha ko'-rinishda tayyorlangan bo'ladi. Rejalashni, yaxshisi, parallel gorizontal chiziqlar chizishdan boshlagan ma'qul. Bu chiziqlarda kerakli o'mchamlar topiladi, olingan nuqtalar birlashtiriladi. Bunday izchillik buyumni tayyorlashga ketadigan vaqtini qisqartirish imkonini beradi. Taburetka ham xuddi stolga o'xshab tayyorlanadi. Lekin uning o'lchamlari stolga nisbatan salkam bir necha marta kichik bo'ladi. Divan va kreslo modelini yasash. Ish uchun turli rangdagi qalin qog'oz yoki yupqa karton ishlatiladi. Buyumlarning tayyorlanishi murakkab emas, ulami uncha-muncha ish tajribasiga ega bo'lgan bolalar yasashi mumkin. 90 * 160mmo'lchamdato'g'rito'rburchakli qog'oz tayyorlanadi. Listning o'rta chizig'iga har ikki tomonidan 10 mm chuqurlikda kesik qilinadi, usti va osti chetidan 10 mm oraliqda shunday ikkita kesik qilinadi, tomonlari bukiladi. Klapanlarga yelim surtiladi va tayyorlanma yopishtiriladi, shundan keyin juda qattiq materialdan ikkita yon qismlari tayyorlanadi, divan tomonlariga yelim surtiladi va ularga detallar qotiriladi. Buyum konstruksiysi qattiq chiqadi. Shkaf va karavot modelini yasash. Buyum bitta yoyilma va to'rtta oyoqchadan tayyorlanadi. 240*300 mm o' Ichamda to'g'ri to'rburchakli, jigarrang qalin qog'oz tayyorlanadi. Rejalash qulay bo'lishi uchun ko'rsatilgan o'lchamlar bo'yicha gorizontal chiziqlar tortiladi va kerakli nuqtalar topilib, vertikal chiziqlar o'tkaziladi, klapanlar qoldiriladi. Eshiklari yelimlanib yopishtiriladi. Oyoqchalar uchun qalin qog'oz bo'lakchalari olinadi. Ularni kooiki qilinadi, klapanlar qaytariladi va asosga qotiriladi. Eshikchalarga flomaster yoki qalamda dastalar rasmi chiziladi

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Sanakulov X.R, Xodiyeva D.P "Mehnat ta'limi". -T:. Sharq, 2012
2. Sanakulov X.R, Xodiyeva D.P "Mehnat ta'limi" . -T:. Sharq, 2012

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOGIK VA AXBOROT
TEXNOLOGIYALARING O'RNI VA AHAMIYATI

Allayeva Nilufar Fayzullayevna
Sirdaryo viloyati Xovos tumani
9-maktab boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi
Xov9maktab@umail.uz

Isayeva Nodira Rahmatullayevna
Sirdaryo viloyati Xovos tumani
15-maktab boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada maktabdagi ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalardan va darslarda zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida dars o'tish to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Boshlang'ich ta'lim tizimida yangi pedagogik texnologiyalar, shu jumladan, axborot texnologiyalari bilim olish motivini rivojiantirishi haqida qisqacha yoritilgan.

Tayanch so'zlar: ta'lim jarayoni, axborot kommunikasion texnologiyalari, multimedia, elektron darslik, elektron taqdimot.

Ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarni qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, insoniyat hayotiga turli yangiliklarning kirib kelishi ta'lim va tarbiya sohasida ham bir qator o'zgarishlar qilinishini taqozo etdi. Hozirgi kunda ta'lim va tarbiya sohasida erishilgan yutuqlarni saqlagan holda, bir xillikdan, bir qolipga tushib qolishdan saqlanmoq zarur. Ta'limning kishi xotirasini rivojlantirishga asoslangan turidan inson tafakkurini har tomonlama rivojlantirish, o'quvchilar egallagan bilimlarni amaliyotda qo'llash, ularda amaliy ko'nikma va malakalar hosil etishga qaratilgan turiga o'tish, harakat qilish shu kunning talabidir. Shunga erishilsagina vatanimiz kelajagi bo'lgan yosh avlod tarbiyasi oldiga qo'yilgan vazifa oqilona hal etilishi mumkin.

Hozirgi kunda pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim va tarbiyani tashkil etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Pedagogik texnologiya bu – o'quvchilar qobiliyati, imkoniyati va extiyojlarini hisobga olgan holda, ta'lim shakllarini amalga oshirish uchun ko'zlangan natijaga erishishda eng qulay yo'l va ularni tanlash va ishlab chiqish mahoratidir.

Pedagogik texnologiyada ta'lim va tarbiya jarayonining maqsadini belgilash muhim bo'lib, u rejalahtirilgan natijalarni kafolatlashi lozim. Shuning uchun ham o'qituvchilar maqsadni aniq belgilashga alohida e'tibor qaratishlari zarur. Har bir o'qituvchi avvalo o'zi o'qitadigan o'quv predmeti, har bir o'tiladigan dars va darsdan tashqari olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning maqsad-vazifalarini aniq belgilashi kerak.

Pedagogik texnologiyalarni boshlang'ich sinfdan boshlaboq qo'llash ancha yaxshi samara beradi. Boshlang'ich sinf bola hayotida muhim o'rinni tutadi. Bu davrda ta'lim-tarbiyaning pedagogik texnologiyalar asosida qiziqarli tashkil etilishi bolani ta'lim jarayonida faollashtiradi va ta'lim samaradorligini oshiradi.

Shuni aytish mumkinki, bugungi kunda o'quv-tarbiya jarayoni va uning natijalari yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llashdan iboratdir. Mamlakatning ertangi kuni dunyoqarashi o'zgargan maktab o'quvchilari va o'qituvchilariga ko'p jixatdan bog'liqdir. Shu bois yuqorida yangicha fikrlash tushunchasiga ega yoshlarni tarbiyalash davr talabidir. Ayni paytda ta'lim muassasalarini kompyuterlashtirish, yangi zamonaviy darsliklarni yaratish, ta'lim-tarbiya jarayoniga mos ravishda axborot texnologiyalarini qo'llash dolzarb vazifadir.

Hozirgi kunda yangi pedagogik texnologiya asosida o'qitishni yo'lga qo'yish, ta'lim-tarbiya jarayonini o'quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli sohalarini yaratish uchun tinimsiz izlanish o'qituvchining muhim vazifasi bo'lib qolmoqda. Binobarin, o'quvchilar pedagogik jarayonning faol sub'ektlariga aylanmoqlari lozim.

Hozirgi kun yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, kasbga o'rgatish, ularni aqliy va ma'naviy kamol toptirishdan iboratdir. "Ta'lim to'g'risida" gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablaridan kelib chiqqan holda ta'limning mazmuni va vositalarini yangidan ishlab chiqishni hayotning o'zi talab qilmoqda. Bu omil ta'lim jarayonini tarkibiy qismlarini yangicha tartibda

namoyon bo‘lishini talab etadi. Ana shu tashkiliy-pedagogik jarayonda ta’lim qonuniyatlarini va tamoyillariga mos holda yangi tamoyillarga amal qilish, ta’lim metodlarining paydo bo‘lishi, ta’lim vositalarining takomillashuvi, ayniqsa ta’lim va tarbiyani tashkil etishda o‘qituvchi mahoratining noan’anaviy shakllari keng ko‘lamda joriy etilishi kuzatilmogda. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning mamlakatimiz ta’lim sohasiga kirib kelishi alohida e’tibor qaratadigan yo‘nalishlardan biri ekanligini qayd etish zarur.

O‘quv – tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalarning to‘g‘ri joriy etilishi o‘qituvchining bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa o‘quvchidan ko‘proq mustaqillikni, ijodni va irodaviy sifatlarni talab etadi. Har qanday pedagogik texnologiyaning ta’lim va tarbiya jarayonida qo‘llanilishi shaxsiy xarakterdan kelib chiqqan holda, o‘quvchini kim o‘qitayotganligi va o‘qituvchi kimni o‘qitayotganiga bog‘liq. Pedagogik texnologiya asosida o‘tkazilgan mashg‘ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o‘z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrplashga, o‘z nutqai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Pedagogik texnologiya va ularning ta’lim-tarbiyada qo‘llanishiga oid bilimlar, tajriba o‘quvchilarni bilimli va etuk malakaga ega bo‘lishlarini ta’minlaydi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarga asoslangan darsning an’anaviy darsdan farqi shuki, bu darsda o‘quvchiga erkinlik muhitini yaratib berishida ko‘rinadi. Bu imkoniyat o‘quvchiga hech qanday tazyiq o‘tkazmasdan uning shaxsiyatiga tegmasdan savollar berish orqali do‘stona munosabatdagi o‘quv muhitini yaratishidadir. Innovatsion pedagogik texnologiya ta’lim mazmuning ratsional yo‘llarini ishlab chiqaruvchi jarayon bo‘lib, unda o‘qituvchi asosiy ma’sul shaxs hisoblanadi. Chunki uning asosiy vazifasi axbortni o‘quvchilarga tez aniq tushunarli tarzda etkazib berishidan iborat.

O‘qitishning turli texnologiyalari pedagogik o‘yinlar, qiziqarli boshqotirmalar, rasmi ko‘rinishdagi rebuslar o‘quvchilarda o‘qishga nisbatan qiziqishlarini orttirish, mavzuni o‘zlashtirish darajasini oshiradi va fikrini mustaqil bayon qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

An’anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, dars jarayonini oqilona tashkil etilishi, o‘qituvchi tomonidan o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishlarini orttirib ularning ta’lim jarayonida faolligini muttasil rivojlantirib turilishi o‘quv mavzusini kichik-kichik bo‘laklarga bo‘lib, ularning mazmunini ochishda —Bahs-munozara, —Aqliy hujum, —Muzyorar, —Tarmoqlash, —Baliq skleti, —Nima uchun, —Venn diagramma usullaridan oqilona foydalanish zamon talabiga aylanib bormoqda.

Pedagogik texnologiya – bu faqat axborot texnologiyasi bilan bog‘liq, hamda o‘qitish jarayonida qo‘llanishi zarur bo‘lgan ta’lim samaradorligini oshirish, o‘qituvchining texnologik vositalari, kompyuter, masofali o‘qitish, yoki turli xiltexnikalardan foydalanish deb belgilanadi. Pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi – bu o‘qituvchi va o‘quvchining belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijada xamkorlikda erishishlari uchun tanlangan texnologiyalariga bog‘liq deb hisoblash mumkin. Ya’ni, o‘qitish jarayonida maqsad bo‘yichakafolatlangan natijaga erishishda qo‘llaniladgan xar bir ta’lim texnologiyasi o‘qituvchi va o‘quvchi hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa, har ikkalasi ijobji natijaga erisha olsa, ta’lim jarayonida o‘quvchilar mustaqil fikrlay olsalar, sinf va ularga baxo bera olsa, o‘qituvchi esa ularning bunday faoliyatlarini uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, ana shu o‘qitish jarayonining asosi hisoblanadi.

O‘qituvchi faoliyati yangilanmasa ta’lim-tarbiyada samaradorlikka erishib bo‘lmaydi. Pedagogik faoliyat tug‘ma talant emas, nasldan-naslga o‘tuvchi xususiyat emas, balki uning asosida izlanish, ijodiy mehnat yotadi. Ta’lim-tarbiya jarayonidagi innovatsiyalar, ilg‘or pedagogik texnologiyalar, yangiliklar, dars o‘tishning interfaol usullari o‘z-o‘zidan ta’limga kirib kelmaydi.

Xullas, boshlang‘ich sinflarda dars samaradorligini sifatini oshirishda pedagogik texnologiyada kutilgan natijaga erishish uchun faqat o‘qituvchi emas, o‘quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari, talablari va xislatlariga asoslangan holda, ko‘zda tutilgan maqsad amalga oshirilishi va natijali bo‘lishini rejallahni tarbiyachi-o‘qituvchi o‘z oldiga vazifa qilib qo‘yadi. Tarbiyachi-o‘qituvchining obro‘-e’tibori nafaqat o‘zini, balki barkamol avlod tarbiyasi va mamlakat kelajagini ham belgilab beradi.

Foydalanaligan adabiyotlar:

1. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. - T.: —Fan!, 2006.
2. Babayeva D. Nutq o‘sirish nazariyasi va metodikasi. TDPU. 2018.
3. Internet ma’lumotlar.

PEDAGOGNING INNOVATSION FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISH USULLARI

Atayeva Saodatjon Axmedovna
Urganch tumani 27-son maktab o'qituvchisi
Telefon: +998 (97) 512 66 03
atayeva.saodatjon_66@inbox.uz

Qazaqova Shaxodat Maqsudovna
Urganch tumani 27-son maktab o'qituvchisi
Telefon: +998 (97) 221 55 86
q_shaxodat1990@umail.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy pedagoglarning innovatsion faoliyati va uni amalga oshirish jarayoni yoritilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsion faoliyati, innovatsion texnologiyalar, pedagogik texnologiyalar, ta'lif texnologiyalar, pedagogik tadqiqot metodlari, muammoni tahlil, novatorlik darajasi, kommunikativ qobiliyat

Zamonaviy ta'lif texnologiyalari orasida innovatsion ta'lif texnologiyalari muhim o'rincutadi. Lug'aviy jihatdan "innovatsiya" tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda ("innovation") yangilik kiritish degan ma'noni anglatadi. Mazmunan esa tushuncha negizida "innovatsiya" tushunchasi muayyan tizimning ichki tuzilishini o'zgartirishga qaratilgan faoliyatni ifodalaydi. Barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lif tizimida ham innovatsiyalar negizida o'qitish jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvlarning mohiyati yoritiladi.

Pedagogning innovatsion faoliyati bu ta'lif jarayonidagi har qanday innovatsion o'zgarishlar, ta'lif tizimiga yangiliklarning kiritilishi bevosita o'qituvchi faoliyatini yangilash va o'zgartirish orqali amalga oshirilishi. Pedagogning bu boradagi faoliyati "innovatsion faoliyat" deb yuritiladi.

Innovatsion faoliyat – bu yangi ijtimoiy talablarning bilan an'anaviy me'yordarning mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g'oyalarning mavjud g'oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmuali muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat. Bu kabi faoliyat uzlusiz ravishda yangiliklar asosida ishlash bo'lib, u uzoq vaqt davomida shakllanadi va takomillashib boradi. Innovatsion faoliyatning asosiy belgilari quyidagilardir:

- ijodiy faoliyat falsafasini egallashga intilish;
- pedagogik tadqiqot metodlarini egallah;
- mualliflik konsepsiylarini yaratish qobiliyat;
- tajriba-sinov ishlarini rejalashtirish va amalga oshira olish;
- o'zidan boshqa tadqiqotchi-pedagoglar tajribalarini qo'llay olish;
- hamkasblar bilan hamkorlik;
- fikr almashish va metodik yordam ko'rsata olishlik;
- ziddiyatlarning oldini olish va bartaraf etish;
- yangiliklarni izlab topish va ularni o'z sharoitiga moslashtirib borish.

Innovatsion faoliyat – pedagogning ruhiy, aqliy, jismoniy kuchini ma'lum maqsadga yo'naltirish asosida nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni egallash, amaliy faoliyatni nazariy bilimlar bilan to'ldirib borish, bilish, loyihalash, kommunikativ nutq va tashkilotchilik mahoratini rivojlantirishni talab etadi. V.Slasteninning fikriga ko'ra innovatsion (ijodiy) yondashuv:

- ijodiy faollik;
- faoliyatga yangilik (o'zgartirish) kiritishga texnologik va metodologik jihatdan tayyorgarlik;
- yangicha fikrlash;
- yuksak muomala madaniyatiga ega bo'lishni ifodalaydi.

Ta'lif tizimidagi innovatsiyalarni pedagogik jarayonga tatbiq etish to'rt bosqichda amalga oshiriladi:

1. Muammoni tahlil asosida aniqlash.
2. Mo'ljallanayotgan ta'lif tizimini loyihalash.
3. O'zgarishlar va yangiliklarni rejalashtirish.
4. O'zgarishlarni amalga oshirish.

Innovatsion faoliyat – ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba-sinov ishlari olib borish yoki fan-texnika yutuqlaridan foydalangan holda yangi texnologik jarayon yoki yangi takomillashtirilgan mahsulot yaratishdan iborat. Innovatsion faoliyat yangi g'oyani izlashdan boshlanadi. Pedagogik innovatsiya ta'lif-tarbiya jarayonidagi muhim va murakkab masala yechimiga yo'nalitirilganligi sababli o'qituvchidan yangicha yondashuvni talab qiladi. O'qituvchini innovatsion faoliyatga tayyorlashda bir qator psixologik to'siqlar mavjud. Bularning birinchisi o'qituvchining o'zi ko'nikkan faoliyat chegarasidan tashqariga chiqishi juda qiyinligi, ya'ni o'qituvchilarda ijodkorlikning yetarli emasligi bo'lsa, yana bir sabab yangi va noma'lum narsalar har doim odamlarda cho'chish va xavfsirashni keltirib chiqarishidir. Innovatsion faoliyat o'qituvchining hamma muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy faoliyat bo'lib, u shaxsning kasbiy, metodik mahoratini sifatli qayta quvish demakdir.

Pedagogda ta'lif jarayoniga innovatsion yondashuvni qaror toptirish bosqichlari. O'qitish jarayoni yoki ta'lif tizimiga innovatsion yondashuvni qaror toptirish o'z-o'zidan ro'y bermaydi. Bu jarayon bir necha bosqichda kechadi. Ular quyidagilardir:

1-bosqich: tayyor metodik tavsiyanoma (mavjud innovatsiya)lardan foydalaniladi;

2-bosqich: mavjud tizimga ayrim yangi g'oyalar, metodlar kiritiladi.

3-bosqi: yangi g'oyani amalga oshirish mazmuni, shakl va metodlari ishlab chiqiladi.

4-bosqich: pedagog o'qitish va tarbiyalashga oid o'z konsepsiyasi yoki metodikasini ishlab chiqadi.

Pedagoglarning innovatsion faoliyatini quyidagilar bilan belgilanadi:

- yangilikni qo'llashga tayyorgarligi;

- pedagogik yangiliklarni qabul qilishi;

- novatorlik darajasi;

- kommunikativ qobiliyatning rivojlanganligi;

- ijodkorligi.

Shu bilan birga pedagogning innovatsion faoliyatini uning motivatsiyasi, malakaviy tayyorgarligi, pedagogik tajriba-sinov ishlarini amalga oshirishga oid bilim va malakalari, pedagogik faoliyatdagi muammo (to'siq)larni bartaraf eta olish mahorati bilan ham belgilanadi. O'qituvchi innovatsion faoliyatining asosiy belgilaridan biri uning ijodiy faolligi, ijodkorligi hisoblanadi. O'qituvchidan yangiliklarni zlashtirib borish bilan birga ularni o'z faoliyatida qo'llashi va pedagogik jamoa o'rtasida targ'ib qilishi talab etiladi. Pedagoglarda innovatsion faoliyat ko'nikmalarini shakllantirishda jamoadagi psixologik muhit, jamoa a'zolarining jahon ta'lif yangiliklardan xabardorliklari muhim ahamiyatga ega. Pedagogning ta'lif jarayoniga innovatsion yondashuvining natijalari

quyidagilarda ko'rindi:

- faoliyat maqsadini aniq belgilab olishida;

- nostonart vaziyatlarda tezkor qarorlar qabul qilishida;

- o'quv yoki ilmiy-tadqiqot jarayoni bilan bog'liq masalalarni samarali echish usullarini egallay olganligida;

- muammolarni hal etishda eng samarali vosita va metodlarni tanlay bilishida;

- o'z ustida mustaqil ishlashni rejalshtira olishida;

- faoliyati natijasini nazorat va tahlil qila olishida;

- zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish malakasining mavjudligida;

- yangi g'oyalarni izlab topa olishida.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Pedagogik mahorat. Mavlanova R., Abdurahimova D. T.: Fan va texnologiyalar. 2012-yil
2. Boshlang'ich ta'lif pedagogikasi, innovsiyasi va intergatsiyasi. O'quv qo'llanma R.A.Mavlanova, N.X.Raxmankulova T. G'.G'ulom, 2013 y
3. Interfaol metodlar:mohiyati va qo'llanilishi (Metodik qo'llanma) -T.: "TDPU nashriyoti", 2012

O'QUVCHILARNING GEOGRAFIK BILIMI ,QIZIQISHINI OSHIRISH USULLARI

Aybeshova Navro'za
Andijon viloyati
Buloqboshi tumani
31-maktabning geografiya fani
o'qituvchisi

Anatatsiya: O'quvchilarning mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashga yordam berish.

Xotirani mustaxkamlash usuli ,endemik usuli, sayoxat usuli, himoya alpinist usuli , xarita qiroli yoki qirolichasi usuli , kamchiliklarni bartaraf qilish va darsga ijodiy yondashish.

Kalit so'zlar: mavzuni oson tushinish , geografiya darslarida xaritalar bilan ishlash , usullar , o'simlik va hayvonot olami .

Innovatsion texnologiyalar orqali o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishi o'stiriladi, o'quvchilar olgan bilimlari ko'nikmaga aylantiriladi, bilim sifat-samaradorligi oshiriladi.

----Loyihani amaliyatda qo'lllashga oid vositalar:

Proyektor, ekran, noutbuk, rangli qog'ozlar, rangli markerlar, bir bog'lam ip, o'yinchoq robot, skotch, qaychi, vatman, xarita va globuslar, qo'shimcha adabiyotlar.

----Loyihadan kutilgan natija :

O'quvchi o'qitilmaydi, u mustaqil o'qishga o'rgatiladi .

„XULOSA CHIQARISH” usuli

Muhokama yaratish natijasida bir necha hukmdan yangi hukmni keltirib chiqarish xulosa chiqarish deyiladi.O'quvchilarga yer yoki suv, o'simlik yoki hayvonot olami haqida bilim berish bilan bir qatorda asosli xulosalar chiqarish ham o'rgatiladi.

O'quvchilar har bir mavzuni puxta o'zlashtirgach, erkin fikirlab o'z xulosalariga ega bo'ladilar. Masalan: O'zbekistonning geografik o'mnini qulaylik va noqulaylik tomonlarini ko'rsatib,xulosa chiqarish .

„KATTA-KICHIK” yoki „TENG” ya'ni KKT---taqqoslash usuli

O'quvchilar geografiya darslarida olgan bilim va ko'nikmamalarini rivojlantirib, bu usul orqali o'xshash tomonlari va farqlarini ajrata olishni o'rganadilar.

Masalan: materiklarni tuzilishi, tabiat, ob-havosi, o'simlik va hayvonot dunyosiga qarab taqqoslash, afzalligini aniqlash mumkin. Janubiy Amerika materigi bilan Afrika materigini, Shimoliy Amerika bilan Yevrosiyo materigini taqqoslash.

Dars jarayonida o'quvchilarga mavzuni yanada oson va qiziqarli tarzda tushunishda quydagi metodik usullar yordam beradi.

„Ajratisht“ usuli

Bunda geografik nomlar ko'rsatib o'tiladi va ular qaysi geografik obyektga tegishli ekanligi o'quvchilar tomonidan aniqlanadi. Buni shaharlar, davlatlar misolida qo'llasa ham bo'ladi. Misol uchun, O'zbekistonda joylashgan shahar yoki tumanlar qaysi viloyatga tegishli ekanligi ajratiladi. Davlatlar tasnidifa esa har bir qit'a bir necha subregionlarga bo'linadi .

Ana shu subregionlarga tegishli mamlakatlar aniqlanadi .

Afzallikkari : har bir geografik nomni qaysi geografik obyektga tegishli ekanligi , geografik nomlarni to'g'ri ajrata olish ko'nikmalari shakllanadi.

„Bu kim ?“ usuli

Shundagina o'quvchilar olgan bilim va ko'nikmamalarini hayot bilan bog'lay oladi.

Darsning kasbga yo'naltirilganligi. Geog'rafik bilim va ko'nikmamalarini egallash jarayonida o'quvchilar juda ko'p kasblar bilan tanishadilar .Masalan, “ Boshlang'ich tabiiy geografiya “ kursida “ Plan va karta “ mavzusi o'tilganida , geodezist va topograflar kasbi haqida , litosferani o'rghanishda geologlar kasbi haqida, gidrofaerani o'rghanishda hidrolog kasbi , iqtisodiy geografiya darslarida iqtisodichi va amaliy geografiya darslarida muhandis va boshqa kasblar haqida bilim va mal'umotlar beriladi. Bundan tashqari har bir materikning tekshirilish tarixini o'rganganda , sayyoohlар va olimlar haqida ham mal'umotlarni beradi. Olimlar kasbi haqidagi mal'umotlar turli hil qonun va qonunyatlarni ochgan olimlarni hayoti va faoliyatini o'rghanishda berib boriladi. O'qituvchi bolalarni ilmiy ommabop adabiyotni o'qimasdan turib , faqat darslikni o'qish bilan

fanlarni , ayniqsa , geografiya fanini sevish mumkin emas. Bolalarni o‘qishga jalg qilish uchun ular o‘z o‘qituvchilarining hamma kitob , jurnal va gazeta yangiliklari bilan doim tanish ekanini ko‘rishlari shart. Agar o‘qituvchi maktab Kutubxonasida mavjud bo‘lgan barcha geografik adabiyotni hisobga olgan bo‘lsa, o‘quvchilarning geografiyadan sinfdan tashqari o‘qishlariga raxbarlik qilishi lozim. Natijada o‘quvchilarning o‘sh o‘qituvchiga hamda fanga nisbatan mehr va qiziqishlari yanada ortadi.

Hozirgi zamon ta’limi o‘quvchi oldiga ham , o‘qituvchi oldiga ham misli ko‘rilmagan katta talablar qo‘ymoqda. O‘quvchilarga ularning kuchi yetmaydigan hamda ko‘p vaqtini oladigan vazifalarni berish shart emas. Aniq , qisqa , o‘quvchilarning esida qoladigan , sodda yangi mal’umotlarni ko‘proq berib borish kerak. Oldinga qo‘ylgan vazifani muvaffaqiyatli bajarish uchun o‘quv jarayoni didaktik materiallar bilan ta’minlanishi kerak. Didaktik materiallar orasida darslik yetakchi o‘rinda turadi.O‘qituvchi vazifasi bolalarni o‘qiganlarini mustaqil bilib olishga , asosiy va ikkinchi darajali narsalani ajrata olishga , mustaqil xulosalar chiqarishga o‘rgatadi.

Yangi mavzu tushintirishda , yangi mavzuni mustahkamlashda ko‘proq test , turli o‘yinlar ,usullar orqali tushintirilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi. O‘quv jarayoni mobaynida tarqatilgan materiallarni o‘quvchilar yakka va guruxda o‘zlashtirib olishlari hamda suxbat-muhokama va turli savollar orqali tarqatma materiallardagi matnlar qay darajada o‘zlashtirilganligini nazorat qilish va baxolash .

Foydalilanigan adabiyotlar;

1. Maktabda geografiya 2016 yil.. Geografiya fanini o‘qitilishi . Metodik qo‘llanma ; qiziqarli geografiya. Abdulla Sharopov , Baxriddin Bozorov .

MAKTABLARDAGI TA'LIM TIZIMINI ISLOH QILISH.

*Bozorov Shaxboz Baxodir o'g'li
Samarqand viloyati Ishtixon tumani
31-umumiy o'rta ta'lif maktabi
informatika fani o'qituvchisi.*

*Abduvoxidova Lobar
Samarqand viloyati Ishtixon tumani
31-umumiy o'rta ta'lif maktabi
jismoniy tarbiya o'qituvchisi.
Telefon raqami: 93 992 60 93*

Annotatsiya. Tizimni yangilash uchun eng avvalo chuqur o'ylangan va ilmiy asoslangan konsepsiya ishlab chiqish zarur. Agar mendan taklif so'rashsa, hech ikkilanmay ishni kadrlarni almashtirishdan boshlashni va Ta'lifni ilmlilarga olib berish konsepsiyasini taklif qilgan bo'lar edim.

Kalit so'zlar. XX asr, ta'lif-tarbiya, insonparvarlik, huquqiy demokratik davlat, ma'rifat.

Prezidentimiz tomonidan ta'kidlangan umumbashariy qadriyatlarning zaminida albatta, birinchi o'rinda ta'lif-tarbiya yotadi. Insonda qachonki insonparvarlik g'oyalari ustun bo'lsa, siyosiy ongi yetuk bo'lsa, atrof-muhitga munosabati sog'lom bo'lsa, bir so'z bilan aytganda umumbashariy qadriyatlar ustun bo'lsagina bunday insonlar mavjud bo'lgan jamiyatni biz fuqarolik jamiyati deb atay olamiz. Shunday ekan, istiqbolimizni belgilaydigan ta'lif sohasini isloh qilish mamlakatimizdagi eng dolzarb muammolardan biri sifatida XX asr oxirlarida maydonga chiqdi. Aynan ana shu ta'lif sohasi kelajagimizni yaratadi Prezidentimizning yuksak darajadagi insonparvarlik g'oyalari bilan yo'g'rilgan qimmatli fikrlarini mazkur maqolada ilmiy jihatdan o'rganib, tahlil qilishga harakat qilamiz. Barchamizga ma'lumki, respublikamiz milliy mustaqilligini qaror topshirish nihoyatda murakkab tarixiy va ijtimoiy siyosiy sharoitga to'g'ri keldi. Bu jarayonda esa mulkchilikning yagona davlat monopoliyasiga asoslangan shaklidan ko'p ukladli shakliga o'tish, shuningdek, huquqiy demokratik davlat qurish va erkin fuqarolik jamiyatini shakllantirishni, o'z fikr va dunyoqarashiga ega bo'lgan kadrlarni tarbiyalash zamon talabi edi. Shunday ekan, ushbu jarayonda ta'lif tizimini tubdan isloh qilish, dunyoning rivojlangan davlatlari bilan ushbu sohada hamkorlikni kuchaytirish eng muhim vazifalardan biri bo'lib turardi. SHuning uchun ham ta'lif sohasiga davlatimiz alohida g'amxo'rlik qildi va qilmoqda. Darhaqiqat, eng oliy qadriyat sifatida tan olingan inson, uning hayoti, xavfsizligining ta'minlanishini masalalarining barcha – barchasi ma'rifatga borib taqaladi. Hayotda esa ma'rifatga hamisha jaholat to'siq bo'ladi. "Jaholat" so'zining o'zi ilm ma'rifatdan mahrumlik, qololqlik, madaniyatsizlik, nodonlik, zulmat deya talqin etiladi. Dunyonи jaholat egallasa nafaqat aql, balki aqlni peshlaydigan ma'rifat, ma'naviyat, hurfikrlilik, inson ozodligi barcha- barchasi barham topadi. Ma'rifat esa insonlarning ong – bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan ta'lif tarbiyadir. Demak, jaholat bilan ma'rifat bir – biriga tamoman qarama - qarshi tushunchalardir. Hayotda ma'rifat jaholatning illatidan o'z maqsadi yo'lida foyladanmaydi. Biroq jaholat o'zining manfur niyatini amalga oshirishda ma'rifatning hislatlarini ishga soladi, o'zining g'arazli maqsadiga erishish uchun ma'rifat niqobiga kirib ish yuritadi. Fikrlarimizni misollar orqali tushuntirishga harakat qilamiz. "XXI asr vabosi" deya atalishi terorizmning tub – tubi ham jaholatga borib taqaladi ya'ni, qanchadan - qancha yoshlarning din niqobiga o'ralgan soxta aqidalarga uchishi barchasi ma'naviyat, ma'rifatning sayozligidan kelib chiqqan, buning oqibati esa qanchadan - qancha insonlarning hayotiga zomin bo'lishi muqarrardir. Prezidentimizning yuqori fikrlarida esa, bir so'z bilan aytganda tinchlik, xavfsizlik kabi g'oyalar ilgari surilgan. Jamiyatimizni tubdan yangilash maqsadini ko'zlab ishlab chiqilgan bashta tamoyil hayotga tadbiq etilayotgan hozirgi paytda ma'naviy – ma'rifiy ishlarni amalga oshirish, jamiyatda milliy g'oyani

shakllantirish, buning natijasida esa, erkin shaxsni tarbiyalash davlatimiz siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan bo‘lib hisoblanadi. Mamlakatimizda ta’lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan uning me’yoriyuquqiy asoslari quyidagi hujjatlarda belgilab berildi hamda ular bazasida eng muhim yo‘nalish va natijalar ijrosi ta’minlandi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati.

1. Karimov I.A. O‘zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. 1-jild. - Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
2. Yo‘ldoshev J. Ta’limimiz istiqlolli yo‘lida. – Toshkent: Sharq, 1996
3. www.ziyonet.uz.

БАХШИЧИЛИК САНЪАТИНИ ЎҚИТИШ МАСАЛАЛАРИ

Абдиолим Эргашев
ҚарДУ доценти

Резюме: Мақолада янгидан ташкил этилган ижодий бахшичилик мактабида ўқишиш масалаларини йўлга қўйиш ҳақида фикр юритилган

Таянч сўзлар: бахшичилик мактаби ва синфи, ўқишиш-ўқитиш, достон, терма, фольклор, фольклоршунослик, ижро, дўмбира.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Республика ҳукуматининг бахшичилик санъатини ривожлантириш соҳасидаги қатор қарорлари ва Термизда Бахшичилик мактабининг, бошқа худудларда бахшичилик синфларининг ташкил этилиши маданий ҳаётимизда улкан воқеа бўлди.

Айниқса, бахшичилик мактабининг като иқтисодий, маънавий-маърифий тайёргарлик иш бошлагани бекёс аҳамиятга эга бўлиб, батамом сўниш арафасига келиб қолган қадимий достончилик анъаналарини жонлантиришга, қайта ривожлантиришга, ёшларда бахшичилик санъатига иштиёқ, меҳр, уни ўрганишга иштиёқ уйғонишга сабаб бўлди.

Эндиги вазифа таълим тизимида янгилик бўлиб иш бошлаган бахшичилик мактаби ва синфларида ўқишиш, таълим тарбиявий ишларни қандай йўлга қўйиш лозим деган жиддий муаммолар кун тартибида долзарб бўлиб турибди.

Дастлаб, синфлар бўйича оддийдан мураккабликка йўналтирилган дарслар дастурини аник тузиб чиқиш лозим.

Дастурга асосан аввало фольклоршунослик соҳасида ўқув, ўқув-услубий ўқув қўлланмалари ва дарсликлар яратиш керак. Бу вазифани бажариш учун бахшичилик ва достончиликни назарий ва амалий жиҳатдан яхши биладиган фольклоршуносларни жалб этиш лозим бўлади.

Бизнингча ҳозиргача бахшичилик мактаби ва синфлари ўқувчиларига бахшилар амалий дарсларни ўтиб келмоқда. Аммо бу етарли эмас.

Уларга илмий-назарий дарслар ҳам дарс жадвали асосида қўйилиб, бахши ким, бахшилар таснифи, бахшичилик санъат сифатида қандай хусусиятларга эга, достон ва терма жанрларининг ўзига хос хусусиятлари, тематикаси, турлари, бадиияти, бахши ва аудитория муносабати, устоз-шогирдчилик анъаналари, достончилик мактаблари ва уларнинг ўхшаҳ ҳамда фарқли жиҳатлари, бахшиларнинг ижро усууллари ва йўллари, ижрода дўмбираининг ўрни, дўмбираининг юздан ошиқ куйлари, соз, сўз ва овоз яхлитлиги қандай юзага келиши ҳақида ҳар томонлама асосли, исботланган маълумотлар ўқувчилар онгига сингдирилиши зарур. Илмий-назарий маълумотларни ҳар қанча ўз соҳасида иқтидорли бўлмасин бахшилар ўта олмайди. Бу соҳада фольклоршуносларни соатбай ишга таклиф этиш мумкин бўлар.

Бахшичилик мактаби ва синфларида дарслар ҳам “Таълим тўғрисида”ги қонун асосида олиб борилар экан, дарс берадиган, дарсга кирадиган бахши ҳам ўқитувчи, амалиётчи ўқитувчи сифатида сабоқ бериши лозимлигини унутмаслик шарт. Улар дарсга кириб оғзига келган терма-ю достонни айтишдан тийилиши, фақат ўзини мақтаб, бошқа бахшилардан айб ахтаришни тўхтатиши, бахши ўз дарсида қандай термалар ва достон ижро этишини мактабнинг масъул раҳбарига билдириши назорат учун муҳим аҳамиятга эга.

Айнан Сурхондарёда сўнги йилларда сохта бахшилар, сохта олимман деганлар, сохта достонлар кўпайиб кетаётганини эътироф этиб, ана шулардан ўқувчиларни сақлашни йўлга қўймасак, ёш бахшиларни камолга етказиш соҳасидаги эзгу ҳаракатларимиз рўёбга чиқмайди.

Айни вақтда бахшичилик мактаби ва синфлари учун улар мустақил ўқиб ўрганишларига нашр этилган анъанавий ва замонавий достонлар ҳамда термалар рўйхатини тавсия этиш керак. Шу йўл билан уларни нашр эйлган сохта, бадиий савияси паст, ғоявий қашшоқ асарлардан химоя қилиш мумкин бўлади.

Мақсад, қадимий бахшичилик анъаналарини сақлаб қолиш ва ривожлантириш экан, бу вазифани бажариш учун Сурхондарё ва Қашқадарёда имкониятлар етарли. Ҳали Хушвакт бахши Мардонақулов, Кора бахши Умиров, Чори бахши Умиров, Қаҳхор бахши ва Аб-

думурод бахши Раҳимовлар, Абдуназар бахши Поёнов, Шодмон бахши Хўжамбердиев, Шоберди бахши Болтаев, Муҳаммад бахши Эшбоев сингари бахшилар билими, ижро йўли ва усули, созга ва сўзга муносабати, аудитория билан киришиш ҳолатлари, бой тажрибалиридан фойдаланиш йўл-йўрикларини ишлаб чиққанимиз ҳам ўқувчиларга сингдириши чуқурроқ ўйлаб, амалий ишга киришганимиз ҳам йўқ десак, хато бўлмас. Айнан шу бахшилар фаолиятигина бахшичилик ва достончилик анъаналарини ўзгаришларга учраган ҳолда бўлса-да сақлаб туришга, достончиликни жонли жараёнда давом эттиришга замин бўла олади.

КИЧИК ЁШИДАГИ БОЛАЛАРДА АХЛОКИЙ ТАРБИЯНИ ШАКЛАНТИРИШ

Ҳамидова Маҳлиё
Навоий вилоят Нурота тумани
36-умумтаълим мактаб
Бошлангич синф ўқитувчиси,

"Богча тарбиясини олган бола билан bogчага бормаган болани солиши тирганда, уларнинг фикрлаши даражаси ўртасида ер билан осмонча фарқ борлигини сезиш қийин эмас".

Ш.Мирзиёев

Президентнинг жорий йил 30 сентябрдаги - Мактабгача таълим тизимини бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони хамда - Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини ташкил тўғрисида» ги қарорига мувофиқ бу соҳада янги тизим яратилди.

Бугунги кунда Президентимиз ёшлар тарбиясига алоҳида эътибор берябти, чунки мустақил юртимиз келажаги бугунги ёш авлодлар қўлидадир. Президентимиз ташабуси билан юртимизда янги типдаги боғчалар, уй боғчалар, қурилиб ишга тушириляпти.

Ўзбекистон Республикаси Кадрлар Тайёрлаш Миллий дастурида мактабгача таълим хақида қўйидаги фикрлар баён этилган: - Мактабгача таълим бола соғлом, хар томонлама камол топиб шаклланишини таъминлади, унда ўқишига интилиш хиссини уйғотади, уни мунтазам таълим олишга тайёрлайди. Мактабгача таълим бола олтти-етти ёшга етгунича давлат ва нодавлат мактабгача тарбия болалар муассасаларида хамда оиласларда амалга оширилади. Мактабгача таълим мақсади ва вазифаларини рўёбга чиқаришда махаллалар, жамоат ва ҳайрия ташкилотлари, ҳалқаро фондлар фаол иштирок этади.

Айтиш мумкинки инсонни руҳий оламини шаклланиши Кичик ёшидан бошланади. Бу жараённи мувафақиятли ташкил этиш болаларни келажакдаги ахлоқий ривожланишига таъсир этади. Болаларни бошидан юксак ахлоқий қарашлар руҳида тарбиялаш мухимdir. Кичик ёшидаги болалар катталар ёрдамида ўзини қандай тутиш, яқинлари, тенгдошлари, атроф-мухит билан қандай муомалада бўлишини ўрганадилар. Педагог ёки тарбиячи болаларни тарбиялаш жараённида ватанга мухабbat, атрофдагиларга яҳшилик қилиш ва хурмат кўрсатиш, одамларни меҳнатини қадрлаш кааби қадриятларини сингдиради. Энди шаклланиб келаётган болаларни харакатлари ақл билан бошқарилса катта мувафақиятга эришилади. Кичик ёшидаги болаларни дастлабки бирлашиши педагог ёрдамида болаларда дўстлик, ҳиссиятлари пайдо қиласди.

Ахлоқий ҳислатлар, асосан, болалар тарбиясининг дастлабки йилларида шаклланади. Катталар билан сухбатлашиш жараённида болаларда катталарга мухабbat, уларни гапларига қулоқ солиш, уларга ёқимли бирор нима қилиш истаги пайдо бўлади.

Мактабгача бўлган ёшдаги болаларда: меҳр, бошқалар учун хурсанд бўлиш, ачиниш ҳиссиятлари шаклланади. Ёрдам бериш, меҳр кўрсатиш, тинчлантириш, эътибор шундай хис-туйғулар болаларни фаол харакатга ундейди. Каттароқ ёшдаги болаларда ахлоқий ҳислатлари янада кучлироқ бўлади. Болаларда юртга мухабbat, тенгдошларига мухабbat, катталарга хурмат шаклланади.

Педагог болаларда турли-ҳил феъл атворларини шакллантиради: катталарни хурмат қилиш, тенгдошларга яҳши муносабатда бўлишни. Муносабатлар одат тусига айланиб боради: саломлашиш ва ҳайрлашиш одати, бирор кимга раҳмат айтиш, ҳамма нарсани ўз жойига қўйиш, жамоа жойларда ўзини яҳши тутиш, бошқа одамларга хурмат билан муносабатда бўлиш. Дастроб бола илк ахлоқий тарбияни она қорнида олади. Қандай қилиб деган савол туғилиши таабий хол. Бу вазият бола, онаси томонидан содир этилаётган хар бир хатти харакатни қалбан сезади. Бола дунёга келгандан сўнг тарбиясига атроф-мухит ўз таъсирини кўрсатади. Аникроқ қилиб айтганда боланинг атрофдаги ўртоқлари, ота-онаси билан ўзаро муносабатлари шу жумладан таълим муассасидаги тарбиячилари ҳам.

Биринчи президентимиз И.А.каримов ўзининг - Юксак маънавият енгилмас куч» асарида касбларнинг энг шарафлиги ўқитувчиликдир деган эдилар.

Болаларни саводини чиқариш билан биргаликда хар бир педагог уларга яҳшидан ёмон-

ни оқ билан қорани ажратишга, хаётда ўз ўзини топа олишга кўмаклашади.

Бошланғич синф ўқувчиларида аҳлоқий кўникмалар ва одатлар, ҳар бир қилаётган ишларга фикрлаб муносабат билдириш мустахкамланиб боради.

Таниқли маърифатпарвар Абдулла Авлоний - Тарбия бизлар учун ё хаёт ё мамот, ё нажот ё халокат, ё саодат ё фалокат масаласидир» деган чуқур маъноли сўзлари нақадар хақиқат эканлиги бугунги кунда ўз исботини топмоқда . Педагог бола тарбияси билан маълум бир ажратилган вактда эмас балки ҳар дақиқада шуғулланиши лозим.

Шунинг учун бугун бошланғич синф ўқитувчиларига жуда катта маъсулият юкланяпти. Замонавий бошланғич синф ўқитувчилари она-тилини яхши биладиган, чет тиллардан бирини биладиган, яхши актрисалик хусусиятига эга, нотиқлик санъатини яхши эгаллаган бўлиши шарт. Педагог она-тилини, чет тилини, нотиқлик санъатини билмай туриб болаларда аҳлоқий тарбияни қандай шакллантира олади? Эртакларни билмай қандай болаларда меҳр уйғота олади? Шунинг учун бошланғич синф ўқитувчилари маънавий жиҳатдан етук инсон бўлса келажагимизда хам етук инсонлар кўпаяди.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION TA'LIM TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Ibragimova Rayxon Otaboyevna
Urganch tumani 27-sun mакtab o'qituvchisi
Telefon: +998 (99) 079 61 07
rayxon.otaboyevna_99@umail.uz

Abdullahayeva Xadicha Xajiyevna
Urganch tumani 27-sun mакtab o'qituvchisi
Telefon: +998 (99) 506 74 71
abdullahayeva_xadicha7471@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'linda innovatsion ta'limgan texnologiyalaridan foydalanish orqali dars samaradorligini oshirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsion texnologiyalar, pedagogik texnologiyalar, axborot texnologiyalar, "Tushunchalar tahlili", "Charxpalak", "Zinama-zina" "O'zim tekshiraman", "Bo'lishi mumkin emas", "Ortiqchasini top", "Juftini top" metodlari.

Insoniyat jamiyatining hozirgi zamon rivojlanish darajasi mustaqil respublikamiz ijtimoiy hayotining barcha sohalarida amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarda o'z aksini topmoqda.

Mamlakatimizda ta'limgan oluvchi-yoshlarning ijodiy g'oyalarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish maqsadida keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. Xususan, yoshlarning ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrdagi "Xalq ta'limi tizimida ta'limgan sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-tonli qarori qabul qilindi. Mazkur qaror ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'limgan sifatini nazorat qilish davlat inspeksiysi, Xalq ta'limi vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi hamda Moliya vazirligining xalqaro baholash dasturlari bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni tashkil etishi belgilandi.

Darhaqiqat, boshlang'ich ta'linda bola shaxsining aqli, dunyoqarashi, savodxonligi, mantiqiy tafakkuri, og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlanadi. Ayniqsa, o'qish darslarida bola borliq, atrof-muhit bilan tanishadi, yaxshini yomondan ajratishni anglaydi, vatan tuyg'usini his qiladi. Ko'rganini va o'qiganini qayta hikoyalash ko'nikmasi shakllanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining qiziquvchanligi va bilishga bo'lgan ehtiyojini hisobga olgan holda pedagogik va axborot texnologiyalaridan darslarda samarali foydalanish bugungi kun pedagoglардан zamon bilan hamnafas bo'lishni talab qiladi.

Boshlang'ich sinflarda innovatsion texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quvchilarni darsdagiga faolligiga erishilinadi, dars mazmuni o'quvchilarga tushunarli tilda bayon etiladi.

Bu borada "Tushunchalar tahlili", "Charxpalak", "Zinama-zina" singari metodlar bilan bir qatorda "O'zim tekshiraman", "Bo'lishi mumkin emas", "Ortiqchasini top", "Juftini top" singari didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

"Tushunchalar tahlili", "Charxpalak", "Zinama-zina" metodlarida boshlang'ich sinflarda o'tiladigan barcha o'quv fanlarida foydalanish mumkin. Ushbu metodlardan dars jarayonida foydalanilganida juftlikda yoki kichik guruhlarda ishlash mumkin.

Savod o'rgatish darslarida "Ortiqchasini top" didaktik o'yinini qo'llash orqali sinf o'quvchilarining eslab qolish qobiliyatini rivojlantirish mumkin. Ushbu didaktik o'yinni tayyoragarlik davrida rasmlar yoki tayyor predmet va o'ynchoqlar asosida tashkil qilinganida ham yaxshi natijalar qo'lga kiritiladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'qitish tamoyillaridan biri sanalmish ta'limgan tarbiyaning ko'rgazmalilik tamoyili asosida darslarni tashkil qilishga harakat qiladi. Bunda talab asosida ko'rgazmalilik aniq predmet va narsalarni kuzatish va ko'rsatish orqali;

Mavjud predmetlar va narsalarning modeli va nusxasidan foydalanish orqali;

Hodisaning tasviri, rasm, jadval yoki xaritalarni ko'rsatish orqali amalga oshiriladi. O'qituvchi ushbu tamoyilni amalga oshishida multimedya vositalaridan foydalanishi mumkin. O'tilayotgan mavzuni bola tasavvurida yaqqol hosil qilish va ta'limgan sifatini oshirishda multimedya vositalari

орқали namoyish qilishning ahamiyati beqiyosdir.

Hozirgi kunda ta'lim sohasida o'qitishni avtomatlashtirishga katta e'tibor berilmoqda. Chunki zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan dars jarayonida foydalanish katta ijobjiy natijalar beradi. O'qitishni avtomatlashtirish (axborotlashtirish) yoki axborot texnologiyalaridan foydalanish dasturiga quyidagilarni kiritish murnkin:

- a) ta'lim tizimining barcha pog'onalarida axborotlashtirishning yetakchi bo'g'inligini ta'minlash;
- b) barcha sohalar bo'yicha bilim berishda axborotlashtirishni riyolantirishni loyihalash va yaratish (monitoring), resurs markaz tizimi;
- d) axborotlashtirish sohalarida me'yoriy bazalarni yaratish (metodlar, ilmiy-metodik birlashmalar va h.k.);
- e) texnik ta'minotni – kompyuterlar, axborot texnologiyasining boshqa qurilmalari (fotoapparat, kamера), ularga xizmat ko'rsatish uchun kerakli materiallarni yaratish;
- f) telekommunikatsiya (havo orqali, yerning sun'iy yo'ldoshlari va boshqa aloqa kanallari) tarmoqlari;
- g) ta'minot resurslari (dasturiy ta'minot, internetdagi axborotlar majmui, ma'lumotnomalar va h.k.).

Boshlang'ich ta'limda axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim samaradorligini oshirish bugungi kun ta'lim jarayonining muhim vazifasi hisoblanadi.

Ayniqsa tabiatshunoslik darslarida televideniya orqali berib boriladigan ilmiy-ommabob filmlar, audio-video texnikasi vositalari orqali beriladigan o'quv materiallari, kompyuter va internet materillaridan foydalanish mumkin.

Hozirda boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchilari darslarni ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan birga axborot kommunikatsion texnologiyalaridan unumli foydalangan holda tashkil etish orqali oquvchilarining bilim, ko'nikma va malakalarini mustaxkamlash ma'suliyati yuklanadi.

Kompyuter orqali darslarni tashkil etish uchun fan o'qituvchilari avvalo kompyuterda ishslash ko'nikmalariga ega bo'lishlari lozim.

Har xil ko'rinishdagi darslarni tashkil qilish asnosida vizual informatsiyalarga yuqori darajada talabgor bo'lgan o'quvchilarining xohishi amalga oshadi, mashg'ulot zerikarli ko'rinishdan mazmunan boy va ta'sirchan darsga aylanadi, ko'rgazmalilikning amalga oshishi natijasida diqqat va yangi mavzuning xotirada uzoq muddatga saqlanib qolishi ta'minlanadi. Darsni mazmunli o'tishiga tayyorgarlik ko'riliши natijasida esa, o'qituvchining ijodkorligi va zamonaviy bilimlarni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqi rivojlanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Omonov N.T. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat / – T.: "Iqtisod–moliya". 2009.
2. Pirmuxamedova M. Pedagogik mahorat asoslari . - T.: 2008.
3. Ro'ziyeva D., Usmonboyeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi. Met.qo'll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013.
4. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat . –T.: TDPU, 2005.
5. Begimkulov U.Sh., Djurayev R.X., Isyanov R.G., Sharipov Sh.S., Adashboyev Sh.M., Soy M.N. Pedagogik ta'limni axborotlashtirish: nazariya va amaliyot, Toshkent: – 2011.
6. Abduqodirov A.A., A.X. Pardayev. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. –T. Fan, 2009
7. Abduqodirov A.A., R.Ishmuxamedov, A.Pardayev. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar).-T.: Iste'dod, 2008

DARSLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Ismoilova Dilrabo Isroiljonovna
Marg'ilon shahar 1-IDUM o'qituvchisi
Tel:+998(91)1579920

Xakimova Moxiraxon Jo'rabetkovna
Marg'ilon shahar 1-IDUM o'qituvchisi
Tel:+998(91)6597021

Annotatsiya: Maqolada darslarda o'yinli texnologiyalardan qanday foydalanish misollar yordamida keltirilgan. Yangi pedagogik texnologiyalarda o'yinli texnologiyalarni qo'llash qanchalik foydali ekanligi tushuntirib berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, yangi pedagogik texnologiya, didiktik topshiriq, kim tezroq o'yini, o'yinli texnologiyalar, pedagogik mahorat

Maktab dunyo imoratlarining eng muqaddasidir. U bolalikning eng buyuk, eng go'zal orzularga makon bo'lган dargoh. O'quvchilar hayotida o'yin katta rol o'ynaydi. O'yin bolalarning ongi va qalbiga singib ketgan faoliyatdir. Ularning bu faoliyati o'yin turlariga qarab ob'yekтив voqe'likni, hayotni muayyan darajada o'zida aks ettiradi. O'yin sinfda o'tilgan o'quv faoliyatining ma'lum darajada mustahkamlashidir. Tajribada shu narsa isbotlanganki, o'yin kichik mакtab yoshidagi o'quvchi bolalarning zarur ehtiyojidir. O'yin bolalar uchun ovitish, xursandchilik, rohatlanish, hordiq chiqarish kabilarni beradi. O'yin muayyan ta'limiy maqsadlarga erishuvchi, ya'ni o'tilgan o'quv materialini aniqlashga, mustahkamlashga va uni chuqurlashtirishga qaratilgan boladi.

"Kim tezroq" o'yini

Bu o'yinda o'quvchilar maydoncha va zalning bir tomonida turadilar. Ular beshtadan guruhlarga bo'linib, bir-birlarining qo'llarini ushlab turadilar. Bular jamoalardir. Jamoalar turgan joy dan 8-10 metr narida chiziq chizilgan bo'ladi. O'qituvchining ishorasidan keyin jamoalar bir oyoqda chiziqqacha sakrab boradilar. Birinchi bo'lib borgan jamoa g'olib hisoblanadi. So'ngra jamoalar orqaga burilib, sakrashni teskari tomonga qarab davom ettiradilar. O'yin yaxshi o'zlashtirib olingandan keyin uni murakkablashtirish mumkin. Masalan: bir oyoqni ushlab ikkinchi oyoqda sakrash vazifasini berish mumkin. Jamoa o'yinchilaridan biri oyog'ini yerga tegizsa, unda shu jamoa o'yinda mag'lub hisoblanadi.

Bu o'yin ham o'quvchilarni chaqqonlikka, jamoa bo'lib harakat qilishga, chidamlilikka va o'quvchilami g'alabaga bo'lган ishtiyοqini oshirishga yordam beradi. Bolalar bu-o'yinlarda "Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun" degan shior asosida birga o'ynashga o'rganadilar. Shunda ularda o'zлari bilan birga o'ynayotgan o'rtoqlari uchun javobgarlik hissi uyg'onadi. Jamoa o'yinlari bolalardan yetarli darajada chaqqon, hozirjavob, farosatli va baquvvat bo'lishni talab etadi.

Yuqorida keltirilgan o'yinlarni qanday tashkil qilish, o'tkazish, o'quvchilami unga qiziqtirish har bir jismoniy tarbiya o'qituvchisi yoki murabbiyning pedagogik tajribasiga bog'liqdir. Barkamol avlod tarbiyasida ana shunday milliy o'yinlarning alohida o'rni bor.

Bolalarga tabiiy bilimlar yoshligidanoq berilar ekan tabiiy ranglar, asosiy ranglar, qo'shimcha ranglar, iliq ranglar,sovutq ranglar to'g'risidagi tushunchalarni boshlang'ich sinfnинг hamma darslarida bolalar ongiga singdirish imkoniyatlaridan to'liq foydalanish mumkin. Misol uchun: Matematik xatcho'p.

Bolalarni yoshligidanoq o'yin orqali bilimlar ummoniga yetaklash zarur. Ayniqsa, maktabga tayyorlov guruhlari va boshlang'ich sinf o'quvchilarining xususiyatini hisobga olib, ularga o'yin orqali bilim berish tez samarasini ko'rsatadi. ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning darsda faolligini oshirishi bilan birga bilimlarini o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Azixo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — T.: TDPU, «Nizomiy», 2003
2. Avliyoqulov N. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. — T.: 2001
3. Ziyomuhhammadov B., Tojiyev M. Pedagogik texnologiya — zamonaviy o'zbek milliy modeli. — T.: «Lider Press», 2009.
4. Ziyomuhhammadov B. Pedagogik mahorat asoslari. — T.: «Turon-Iqbol», 2006
5. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalahtirish. O'quv uslubiy qo'llanma// Ta'limda innovatsion texnologiya seriyasi. — T.: 2010.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILINI O‘RGATISHNING MAZMUNI VA VAZIFALARI

*Jabborova Gulnoza Sayfiyevna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
3-sonli maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘rgatishning mazmuni va vazifalari haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: nutq, tovush, til, tarbuya, grammatik, fonetik, leksik-semantik, morfologik va sintaktik, grafik, orfografik, punktuatsion.

Maktablarda ona tili o‘rgatishning mazmuni jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida davlatimizning maktab oldiga qo‘ygan vazifasiga moslangan. Bu vazifalar ko‘p qirrali bo‘lib, ularni bajarish o‘quvchilar ongini o‘sirishga, ularga g‘oyaviy-siyosiy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasini berishga yo‘naltirilgan. Ona tilini o‘rgatish natijasida o‘quvchilarda o‘z fikrini grammatik to‘g‘ri, uslubiy aniq, mazmunli, ohangga rioya qilib ifodalay olish va uni imloviy to‘g‘ri yoza olish ko‘nikmalari shakllantiriladi. Bu vazifa o‘quv predmeti sifatida o‘zbek tilining o‘ziga xos xususiyati bo‘lib, o‘quvchini shaxs sifatida shakllantirishga yo‘naltirilgan umumta’lim vazifalari bilan bog‘liq holda amalga oshiriladi.

Ona tili kursida beriladigan bilimlar mazmunini o‘zbek tilining tovush tuzilishi va yozma nutqda tovushlarni ifodalash usullari haqidagi (fonetik va grafik); so‘zlarning o‘zgarishi va gapda so‘zlarning bog‘lanishi haqidagi (grammatik ya’ni morfologik va sintaktik); so‘zning morfemik tarkibi va so‘z yasalish usullari haqidagi (so‘z yasalishiga doir); so‘zlarning leksik-semantik, guruhi haqidagi (leksikologik); o‘zbek tilining to‘g‘ri yozuv tamoillari va tinish belgilarining ishlatalishi haqidagi (orfografik va punktuatsion) bilimlar tashkil etadi. Bu bilimlar, birinchidan, grammatik, fonetik, so‘z yasalishiga oid tushunchalarda, ikkinchidan, grafik, orfografik, punktuatsion qoidalarda namoyon bo‘ladi. Bundan tashqari o‘zbek tili kursi, fonetik, grafik, morfologik, sintaktik va boshqa ko‘nikma va malakalarni ham o‘z ichiga oladi.

Tilni o‘rganish jarayonida o‘quvchilarda boshqa ko‘pgina o‘quv predmetlari uchun umumiyligi bo‘lgan ko‘nikmalar (predmetlararo ko‘nikmalar) ni hosil qilish ustida ham ish olib boriladi. Pedagogikada bunday predmetlararo ko‘nikmalarga analiz, sintez, abstraktlashtirish (til hodisalarini fikran tasavvur etish), umumlashtirish, guruhash, taqqoslash kabilalar kiradi. Ushbu ko‘nikmalarni o‘quvchilarda shakllantirish ustida maqsadga muvofiq ishslash, ularning o‘quv faoliyatini faollashtirishga, bilimlarni muvaffaqiyatli egallashlariga imkoniyat yaratadi. Ona tili kursida hosil qilinadigan ko‘nikmalar bilan predmetlararo ko‘nikmalar bir-birlaridan ajralmagan holda o‘quv-tarbiyaviy jarayonda shakllantiriladi.

Boshlang‘ich sinflar ona tili kursi 1-4-sinflarda tilning hamma tomonlarini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganilishi hisobga olib tuzilgan, har bir sinfda fonetik, leksik, grammatika va so‘z yasalishi haqida elementar bilim beriladi. Kursning bunday tuzilishi tilning barcha tomonlarini bir-biriga o‘zaro ta’sir etadigan bir butun hodisa sifatida o‘rganishni taqozo etadi. Tilni o‘rganishga bunday yondashish ta’lim jarayonini o‘quvchilar nutqini o‘sirish vazifasini hal etishga yo‘naltirish imkonini beradi.

Bu vazifani ado etish ko‘p jihatdan ta’lim mazmuni to‘g‘ri belgilashga bog‘liq. Ona tili ta’lim mazmunini aniq va ilmiy-nazariy jihatdan to‘g‘ri belgisagina oldiga qo‘ygan talablar to‘g‘ri bajariladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang‘ich sinf ona tili mazmuni olimlarning ko‘p yillik kuzatishlari, tajriba natijalari va tahlili asosida takomillashtirilib kelinmoqda.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. K. Qosimova va boshqalar Ona tili o‘qitish metodikasi.
2. S.Matchonov, X.G‘ulomova Nutq madaniyati. Boshlang‘ich ta’lim jurnali.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INNOVATSION YONDASHUVNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Karimova Gulbahor Shuxratovna
Andijon tumani 44- maktabi
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Karimova g@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinflarda innovatsion yondashuvning o‘ziga xos xususiyatlari, o‘quvchilarini darsga qiziqtirish maqsadida interfaol metodlarda foydalanish,zamonaviy dunyoqarashni rivojlantirish muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Davlat ta’lim standartlari, ta’lim sifati va samaradorligi,innovatsion usullar.

Bugun boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini qo‘llashga nisbatan qiziqish ortgan.Kasbiy maxoratini davomiy oshirish natijasida ko‘pchilik o‘qituvchilar dars jarayonida turli pedagogik texnologiyalardan keng foydalanishadi.Boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi o‘quv jarayonida kompyuterdan foydalanib quyidagilarga erishishi mumkin:

- ta’lim samarasini oshirish, o‘quv materialini o‘zlashtirish sifatini ko‘tarish, turli o‘zlashtirish darajasiga ega bo‘lgan o‘quvchilarga individual yondashuvni amalga oshirish,

- turli qobiliyat va imkoniyatlarga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan bir vaqtida muloqot qilish, shuningdek axborot texnologiyalarining yo‘nalishlaridan unumli foydalanish ta’lim sifatining oshishida juda qo‘l kelmoqda. Kelajak ustunlari bo‘lgan yosh avlodni vataniga mehr-muhabbat,xalqiga sadoqat, oilaparvar, kuchli-baquvvat, ziyoli, go‘zal xulqli qilib tarbiyalash va ilm berishda biz pedagoglar bor kuchimiz va mehnatimizni ayamaymiz zero,boshlang‘ich ta’lim-kelajak ostonasidir.Umumta’lim maktablarida interfaol usullarni qo‘llash,ta’lim sifati va samaradorligini ko‘tarish,darslarda o‘quvchilar faolligini oshirish,takomillashtirilgan standart va moderinizatsiya qilingan dasturlarni o‘zlashtirishni kafolatlash, o‘quvchini faollikka, erkinçlik yuritishga o‘rgatish, o‘z nuqtai nazarini himoya qilishga erishtirish uchun nima qilmoq, qanday choralar ko‘rmoq kerak?

Faollik o‘zi nima?

Faollik- bir maqsad yo‘lida aqliy, jismoniy va boshqa harakatlarni tez va unumli amalga oshirishga intilish.

Muammolarni hal qilish uchun o‘qituvchi faoliyatini innovatsion asosda qayta ko‘rib chiqish hamda interfaol ta’limni yo‘lga qo‘yish dolzarb bo‘lib qolmoqda.Bugungi kunda pedagogika sohasida yangi ilmiy yo‘nalish-pedagogik innovatsiya va ta’lim jarayonini yangilash,g‘oyalaring paydo bo‘lishi natijasida o‘qituvchining pedagogik faoliyatida ham yangi yo‘nalish paydo bo‘ldi.Davlat ta’lim standartlarining to‘la o‘zlashtirilishini kafolatlash shu kundagi eng dolzarb,kechiktirib bo‘lmas vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.O‘yinlar bolalarda jamoatchilikni his etish, intizomli bo‘lish, jasur, qat’iyatli bo‘lish,qiyinchiliklarni yenga bilish kabi sifatlarning tarkib topishida yordam beradi.O‘yin orqali bola jamoani tushunadi.Biz o‘qituvchilar buni hisobga olib, darslarga o‘yin elementlarini kiritishimiz va undan ta’lim-tarbiyaviy maqsadlarda samarali foydalanishimiz lozim:

- boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini darsga qiziqishini oshiradi;
- ta’limda ko‘rgazmalilikni eng asosii hisoblanadi;
- o‘quvchi bir paytda ko‘radi,eshitadi ,o‘quvchiga kengroq hajmdagi materiallarni tezroq qiziqarliroq qilib bayon eta oladi;
- o‘quvchining taffakkur faoliyatini tobora yaxshilaydi;
- dars jarayonini jonli va muloqotli olib borish imkoniyatini yaratadi;
- o‘quvchida mustaqilfikrlashni rivojlantiradi;
- tanqidiy fikrlashni o‘rgatadi;

Urganch shaxridagi 19-sonli maktabning 2-”a”sinfo‘quvchilarini o‘qitishda turli innovatsion usullardan foydalanib, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishda darsni turli fanlar bilan birga bog‘lab olib boriladi.Masalan:dars boshida ingliz tilidagi oddiy so‘zlar orqali suhbat yushtiriladi. O‘qish darsida yangi mavzuni nomini aniqlash uchun “Sonlar tilsim” metodida misollarni javobi orqali alifbo tartibida joylashtirilgan harflarni topib yangi mavzuni nomini keltirib chiqaramiz. O‘quvchilarini tabiatga mehr uyg‘otish maqsadida o‘quvchilari asalarii

shoxchalarini kiyib

olib guruhlarga bo‘linib, har bir guruh o‘z inlariga asal top’lashi kerak bo‘ladi. Dars yanada qiziqarli bo‘lishi uchun o‘qituvchi Ona asalari bo‘lib dars o‘tishi o‘quvchilarni darsga bo‘lgan qiziqishlarini oshiradi.O‘quvchilarni baholashda ularni yosh xususiyatlarini xisobga olgan holda rag‘bat gullaridan foydalanib “Onamga tabriknoma yasayman” metodi orqali baholash ham o‘quvchilarni tengdoshlari orasida o‘zini namoyish qilishga undaydi.O‘quvchilar uchun o‘z tengdoshlari oldida o‘zini ko‘rsatish, nimalarga qodirligini isbotlay qolish juda muhim qirra hisoblanadi.Buning uchun ularga imkoniyatlar yaratish zarur.Har oyning oxirgi haftasida “Yutuqlar kuni” ham e’lon qilinib, o‘quvchilar oy davomida erishgan yutuqlariva ijodiy ishlari namoyish qilinadi va rag‘batlantirib boriladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati

1. Boshlang‘ich ta’limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash usullari.43070 library ziyonet. uz.Toshkent, 2012.
2. Boshlang‘ich ta’lim jurnali 2018-2019-yillar.

TEXNOLOGIYA DARSLARIDA XALQ PEDAGOGIKASIDAN FOYDALANIB DARS O'TISH

*Karimova Farog'at Jumaniyozovna
Xorazm viloyati Shovot tumani
21-umumiyo'rta ta'lim maktabi
texnologiya fani o'qituvchisi.*

Annotatsiya: Texnologiya fani yoshlar uchun ma'nnaviy axloqiy sifatlarni, mehnat ko'nikmalarni o'zlashtirish, ijodiy fikrlashni atrof muhitga ongli munosabatni tarbiyalash va kasb tanlashni shakllantirish tizimining ajralmas qismi bo'lib xizmat qiladi. Zero, mehnat qilish xayotimizning ajralmas qismidir. Bu jarayonda insonning qobiliyati va iqtidori namoyon bo'ladi, bilimlari yanada boyidi, irodasi chiniqib boradi.

Kalit so'zlar: mantiqy fikrlash, mohis usta, pedagogik ta'lim, kasbiy mahorat.

O'zbek xalq pedagogikasida topishmoqlar, maqolalar, hadis va rivoyatlar bolalarda zehn va idrokilik, kuzatuvchanlik va farosatlilikni o'stirish va ularni mantiqiy fikrlashga o'rgatish bilan birga, mehnat va mehnat ahlini qadrlashga, kasb-hunarni egallahsha qiziqish uyg'otadi.

O'quvchilarning kasblar olamiga olib kirishning har xil yo'llari orasida texnologiya predmeti alohida o'rinn tutadi. Texnologiya darslarida o'quvchilar bilish faoliyati bilangina emas balki yaratuvchilik faoliyati bilan ham shug'ullanadilar. Xalq hunarmandchiligi kasblarini o'rgatish orqali xalqning milliy ruhini, yashash tarzini an'analarini tiklash va rivojlantirish, milliy qadriyatlar, tarixiy yodgorliklar, xalq ustalarining boy me'rosini o'rgatish va ulardan o'z amaliy faoliyatlarida foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir.

O'zbek xalq pedagogikasida mehnat tarbiyasi va kasb-hunar egallah bola komolotining bosh omili sifatida talqin qilinadi. Shubhasiz, topishmoqlar bolalarda zehn va idrokilik, kuzatuvchanlik va farosatlilikni o'stirish va ularni mantiqiy fikrlashga o'rgatish bilan birga, mehnat va mehnat ahlini qadrlashga, kasb-hunarni egallahsha qiziqish uyg'otadi.

Masalan: O'zi jonsiz, ishga polvon (Ketmon). Bekorchiga kerak emas, ishlaganga bilinmas o'zi qo'lsiz – oyoqsiz, qarasangiz ko'rinnmas (Vaqt). Mehnat qilar tinmayin, charchash nima bilmayin, inoq bo'lib to'q yashar qishda muhtoj bo'lmayin (Chumoli)

Bunday mazmundagi topishmoqlar yoshlarni aqlini charxlaydi, dunyo qarashini nshakllanishida, mehnat va kasb-hunar egallah hayotiy ehtiyoj ekanligini tushunib yetishlarida katta ahamiyatga ega.

Qadimgi xalq qo'shiqlari ham bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda ajoyib vosita xisoblangan. Fol'klorshunos olim F. Johongirov bunday qo'shiqlarning tarbiyaviy ahamiyatiga to'htalib shunday deydi:"bolalar qishloqda dehqonchilik ,shaharda kosiblik,kulolchilik ,nonvoylik, duradgorlik, temirchilik, qisqasi turmushdagi xilma-xil hunarlarning guvohi hunarmandlarning dastyori va hamrohi bo'ladilar". Ular otalari mehnat jarayonida yaratgan mehnat poeziyasining ilk tinglovchilari. O'zbek xalq ijodiyoti boyliklari ichida kattalardan bolalarga meros qoladigan qo'shiqlarning salmoqli turi mehnat qo'shiqlaridir.

O'rta osiyo xalqlari xayotida dexqonchilik bilan birga chorvachilik hamda hunarmandchilik bilan bog'liq mehnat qo'shiqlari xam muhim o'rinn tutadi. O'zbek xalq hunarmandchilik qo'shiqlari urchuq,charx,o'rmak,kashta tikish, to'n tikish,gilam to'qish ,bo'z to'qish kabi mehnat turlariga xos bo'lib.bu qo'shiqlar asosan ayollar tamonidan yaratilgan.Xalq qo'shiqlari dastlabki mehnat ko'nikmasidan boshlab yoshlarning mehnatsevarlik va kasb-hunar egallahgacha bo'lgan hamma oliyjanob fazilatlarini qamrab olganligini ko'ramiz. Shu bilan birga qo'shiqlarda yoshlarni yaxshi odob-axloq qoidalariga odatlantirishda qo'llaniladigan tarbiya vositalari ichida mehnatsevarlik quadrati vosita bo'lganligi fikrimizning yaqqol dalilidir.

Xalqimiz asrlar davomida yaratgan son-sanoqsiz durdonalar orasida mehnat sevarlik va kasb-hunar o'rganish mavzusiga oid maqollar salmoqli o'rinn tutadi. Bularda xalq turli misollar, o'xshatishlar vositasi bilan yoshlarni mehnatni sevishga chorlaydi. Buning boisi shundaki,mehnat inson hayotining ma'nnaviy boyligi ,moddiy manbai va salomatlik garovidir. Masalan:"Arg'amchiga qil quvvat" maqolida qiynalib yordamga muhtoj bo'lib turgan odamga ozgina yordamlashib yuborsang xam, unga ancha kuch –quvvat baxsh etgan bo'lsang,u sening shu ozgina yordaming bilan o'zini anglab olishi mumkum deyiladi." Baxt tilakda emas

,bilakda" maqolida quruq tilak,orzu-istak,umid bilan baxtga erishib bo'lmasligi,buning uchun bilagingni ishga sol,mehnat qil deyiladi. Qadimgi masallarning tahlili ham shuni ko'rsatadiki, xalq mehnatidan bolalarini tarbiyalash vositasi sifatida keng foydalanishgan. Shu jihatdan qaraganimizda ,quyidagi masal ibratlidir: Dehqon o'limi oldidan uchala o'g'lini o'z oldiga chaqirib ,xar biriga alohida uzumzordagi toklardan birini tagiga tilla ko'mganman ,lekin hozir qaysi birining tagiga ko'mganligimni eslolmayapman, tilla ko'mgan joyimni topsanglar boyib ketasanlar debdi. Aka –ukalar otasining nasihatni bo'yicha tillani rosa qidirishadi,ammo tillani hech kim topa olmaydi. Qizig'i shundaki shu yili toklar odatdagidan ikki uch barobar ko'p hosil beradi. Uzumzordan tushgan daromad aka-ukalarni boyitib yuboradi. Shundan so'ngina aka-ukalar otalarining qilgan pandu-nasihatlarini eslab uning hech qanday tilla ko'mmaganligini balki, bila turub bolalarini halol mehnat qilishlari va buning evaziga boyishlari uchun shunday deganligini tushunadialr. Shunga o'xshagan bir qancha masallarni misol keltirish mumkin. Demak masallarda qo'llaniladigan tarbiya usullari xam turli-xil. Ertaklarda xam xalqning mehnatga,mehnat ahllariga bo'lgan munosabati va bolalarning kasb- hunar ta'limi yanada chuqurroq tasvirlanganligini ko'ramiz.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki yoshlarni biron-bir shaklda bilimlarini shakllantirish muayyan kasb –hunar egasi bo'lib yetishishlarida xalq pedagogikasining o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Men esa o'z o'quvchilarimni mehnat sevar, insonparvar, halol inson bo'lib yetishishlari uchun bor kuch, bilimim bilan xarakat qilaman.

Foydalilaniladigan adabiyotlar ro'yxati.

1. O.Qo'ysinov, O'.Toxirov, D.Mamatov, D.Aripova. Mehnat ta'limi fanidan dars ishlanmalari to'plami(murakkab mavzular bo'yicha yo'nalishlar kesimida). O'PFITI. Toshkent-2016 y.
2. Воробёв. Политехник таълим
3. Тхоржевиский. Мехнат таълим методикаси
4. Maktab va xayot jurnali

TA'LIMDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

*Latipova Dilnora Anvar qizi
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
21-umumi o'rta ta'lim maktabi
bosholang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 99 6241430*

Annotatsiya: Ushbu maqlada ta'lism samaradorligini oshirishda interfaol metodlarning o'rni haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lism-tarbiya, interfaol metod, konstruktivizm, pedagog.

Ta'lism-tarbiya samaradorligi birinchi navbatda sifatli ta'limga bog'liq. Sifatli ta'lism esa xalqona til bilan aytganda yaxshi muallimga, o'qituvchi va tarbiyachiga bog'liq. Bir soat dars davomida pedagog o'quvchilarga juda ko'p bilimva ma'lumot berib, ularning fanga oid qiziqishlarini oshirishi yoki butun bir vaqtini buhudaga o'tkazishi ham mumkin. Jamiyat rivojlanib borayotgan bugungi tezkor davrda esa har bir soat dars unda o'qituvchi nimalar haqida gapirishi, qanday interfaol metodlardan foydalana olishi, o'quvchilarni qanday yangiliklardan xabardor etishi, xullas barcha-barchasini oldindanrejalashtirib tayyor holda darsga tashrif buyurishi kerak. Bir soatlik dars yangiliklarga boy bo'lishi va qiziqarli o'tishi o'qituvchining ijodkorligiga bog'liq. Hozirgi zamon o'qituvchisi o'quvchilardagi qobiliyatni rivojlantirishi va trbiyalashi lozim.

Ta'lism berish jarayonida o'qituvchi odatdagi dars uslubidan voz kechishi kerak. Ta'lism-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil etish mavjud bo'lgan barcha imkoniyatlarni safarbar etish o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir. Bugungi kunda o'tiladigan darsga qo'yiladigan talablardan biri tanlanadigan dars mavzusining ilmiy asoslangan bo'lishi, ya'ni darsdan ko'zlangan maqsad va o'quvchilar imkoniyatini hisobga olgan holda mavzu hajmini belgilash, uning murakkabligini aniqlash, avvalgi o'rganilgan mavzu bilan bog'lash, o'quvchilarga beriladigan topshiriq va mustaqil ishlarning ketma-ketligini aniqlash, darsda kerak bo'ladigan jihozlarni belgilash va qo'shimcha ko'rgazmali qurollar bilan boyitish, interfaol metodlardan foydalangan holda darsda muammoli vaziyat yaratishdir.

Interfaol metod talim-tarbiya jarayonida o'quchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarini o'zlashtirishni faollashtirish, shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol talimning asosiy mezonlari:

- norasmiy bahs munozaralar o'tkazish;
- o'quv materiallarni erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati;
- ma'ruzalar kamligi, amaliy mashg'ulotlarning ko'pligi;
- o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imloniyatlar yaratilishi.

Interfaol metodlarni dars jarayonida qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish,xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslagan holda himoya qila bilish, sog'lom mulqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib rivojlanib boradi. Interfaol meodlar an'anaviy ta'lism usullari orasida o'ziga xos farqlar mavjud bo'lib, har bir o'qituvchi bu farqlarni qiyoslashi ularning bir-biriga nisbatan afzalliklari va kamchiliklarini darsni rejalashtirish va uni o'tkazish usullarini tanlashda to'g'ri hisobga olish zarur. To'g'ri tanlangan interfaol metodlarni qo'llash mashg'ulotning qiziqarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Interfaol metodlar konstruktivizm nazariyasi bilan bog'liq bo'lib bu metodlardan amalda foydalinish , konstruktivizmning quyidagi asosiy xulosalarini hisobga olish lozim;

- o'quvchi o'zi o'rganishi kerak,aks holda unga hech kim hech narsani o'rgata olmaydi;
- o'qituvchi o'quvchilarga bilimlarini "kashf qilishga" yordam beradigan jarayonni tashkil qiladi;

-bilim borliqdan ko'chirilgan emas, uni insoniyatning o'zi shalklantiradi.

Darsni interfaol metodlarda tashkil etishning kamchiliklari.

-o'quv-biluv jarayoni ko'p vaqt sarflashni talab etadi;

-o'quvchi ko'p bo'lgan sinflarda shovqin tufayli guruhlarda ishslashning qiyinligi;

-juda murakkab material o'rganilayotganda o'quvchilar muammoni yechimini to'laqonli va aniq yecholmaydilar, bunday sharoitlarda o'qituvchining roli past bo'lish hollari kuzatiladi;

-intefaol mashg'ulotlarda barcha o'quvchilarni keraklicha birdek nazorat etib bo'lavermaydi. Interfaol metodlardan foydalanish bu o'zaro ikki kishi faolligi, ya'ni o'quv-biluv jarayoni o'zaro suhbat tariqasida ,dialog shaklida (kompyuter aloqasi) yoki o'quvchi-o'quvchining o'zaro muloqatiga asosan kechadi.

Hozirgi kunda tajribali metodistlar, amaliyotchi o'qituvchilar tomonidan Interfaol dars o'tishning turli shakldagilari taklif etilgan bo'lib, ular quyidagilar; -pochta usuli; -rolli o'yinlar;

- ko'chma bozor;
- davra suhbati;
- debatlar;
- taqdimot;
- akvarium;
- xazinalar sandig'i;
- ishchan bolarilar;
- munozara;
- charxpalak;
- aqliy hujum;

Yuqoridaq interfaol metodlar qandaydir bir maqsadni ko'zda tutib, muammoni keltirib, o'quvchilarni mana shu jarayonga tayyorlab, uni ma'lum malakaga ega bo'lgan holatlarda qo'llanilsa kutilgandek natijaga erishish mumkin. Qo'yiladigan muammolar esa puxta o'ylangan va diqqatni tortadigan bo'lgani ma'qul.

Interfaol metiodlar mazmuni.

1. **Pochta-** beriladigan muammoni guruh bo'lib xizmat ko'rsatish tariqasida amalga oshirish
2. **rolli o'yinlar-** o'quvchi ishtirokchilarni boshqa inson rolini yoki o'zining rolini boshqa vaqt va vaziyatda ijro eta bilishi
3. **ko'chma bozor-**o'rganiyotgan mavzuning bozor iqtosodiyoti bilan bog'lanishi
4. **davra suhbati**-dars jarayoni savol-javob asosuda olib borilishi
5. **munozara**-o'quvchilarga o'tilishi kerak bo'lgan mavzu bir kun oldin beriladi. O'quvchilar mavzuni o'qib, savollarga javob topib, guruhlarda o'sha savollarga javoblar bahs-munozara asosida olib boriladi
6. **xazinalar sandig'i**-o'quvchilar mavzu asosida to'plagan bilimlarini bir xazina sifatida olib uni guruhlar asosida bir sandiqqa yig'ib boradilar. Daes so'ngida qaysi guruh ko'p xazina yig'ganligi aytib o'tiladi.
7. **aqliy hujum-** bior muammoni yechishda yakka yoki guruhlar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarini to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadigan eng samarali usullardan biri.
8. **taqdimot**-berilgan ishni namoyish etish va uni tushuntirib berish

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A "Pedagogik texnologiya asoslari" Toshkent 2004-yil
2. Pedagogik texnologiya va pedagogic mahorat.Toshkent 2017-yil
3. Safarov A, Bahramov Q "Noan'anaviy darslar va ta'limning interfaol usullari" Buxoro 2004-yil

SAVOD O'GATISHDA AXBOROT KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

*Mahkamova Mahliyo Muhammadaliyevna
Qo'qon shahar 36-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 90-782-19-84
e-mail:mahkamovna@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada savod o'gatishda axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samarali tomonlari xususida mulohazalar bayon etilgan

Kalit so'zlar: savodxonlik, axborot kommunikatsion texnologiyalar, boshlang'ich ta'lif

Mamlakatimizda ta'lif tizimida maktab fanlarini o'qitishda AKT'dan samarali foydalanish dolzarb masaladir. Aynan axborot texnologiyalari ta'limning universal vositasi hisoblanib, nafaqat o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish imkonini beradi, balki shaxsiy xususiyatlarini rivojlanirish, bilihga qiziqishlarini qondiradi. Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda shu narsa ta'kidlanmoqdaki, AKT o'quvchilarning nazariy, ijodiy va refleksiv tafakkuri rivojlanishiga katta ta'sir etadi. O'quvchining xotirasida u yoki bu hodisa, jarayonning obrazli ifodalanishi o'quv materialini boyitib, uning ilmiy jihatdan o'zlashtirilishiga yordam beradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lif jarayoniga joriy etilishidan asosiy maqsad — aynan zamonaviy axborot muhiti uchun xarakterli bo'lgan o'quv faoliyatlarining yangi turlarini paydo bo'lishidir. Ma'lumki, boshlang'ich ta'lif — ta'lif tizimining poydevori hisoblanib, o'quvchilarni o'qitish sifati unga bog'liq bo'ladi va bu boshlang'ich maktab o'qituvchisi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Uzoq vaqt davomida ta'lif tizimida boshlang'ich maktab «ko'nikmalar mabtabi» bo'lib keldi, ya'ni o'quvchi keyingi ta'lif olish uchun o'qish, yozish, hisoblash kabi asosiy ko'nikmalarni o'zlashtirishi kerak bo'Igan ta'lif bosqichi sifatida qaralgan. Bugungi kunda boshlang'ich maktab boshqacha tasavvur etiladi. Bugungi kun da u ta'lif tizimida bolaning birinchi tajribasi — ta'lif olish kuchlarini sinash joyi bo'lib qolishi kerak. Ushbu bosqichda faollikni, mustaqillikni rivojlanirish, idrok etish faolligini saqlab qolish va bola ta'lif dunyosiga shaxdam kirib borishi uchun sharoitlar yaratish, uning salomatligini va emotsiyonal xususiyatlarini mustahkamlash muhim. Bugungi kunda o'quvchilarning aynan mana shu sifatlari ta'lif jarayoniga AKTni joriy etish bilan rivojlanayotganligining guvohi bo'lmoqdamiz. O'z faoliyatimizda ta'lif jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy etib, ulardan foydalanib va o'quv jarayonida AKTdan foydalanish bo'yicha ma'lum tajribalarni to'plab bormoqdamiz. Axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha tajribam an'anaviy dars doirasida AKTni didaktik jihatdan to'g'ri qo'llanilgan hollarda o'quv jarayonini individuallashtirish va differensatsiyalash uchun cheklanmagan imkoniyatlar paydo bo'lishini ko'rsatdi. Ular o'quvchilarga axborot manbalaridan foydalanish imkonini beradi, mustaqil ishlar samaradorligini oshiradi, ijodkorlik, malaka va ko'nikmalarni egallash va mustahkamlash uchun umuman yangi imkoniyatlar beradi, ta'limning yangi shakllari va metodlarini amalga oshirishga imkon beradi. Har bir o'quvchida shaxsiy o'quv yo'nalishini rivojlanirishni ta'minlaydi. O'quv jarayonida uni muvaffaqiyatli bilim olish uchun zarur bo'Igan asosiy jarayonlar sifatida fikrlashni, tasavvurni rivojlanirishga yo'naltirilgan katta o'zgarishlar sodir bo'ladi; o'quvchilarning idrok etish faoliyatlarini samarali tashkil qilish ta'minlanadi. AKT'dan foydalanilganda ta'lifda shaxsga-yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish oson bo'lib qoldi, butun o'quv jarayonini samarali tashkil qilish imkoniyati paydo bo'ldi. Dars jarayonida tayyor multimediali mahsulotlari va kompyuter ta'limi dasturlaridan, o'quv va sinfdan tashqari ishlarda Internet tarmog'i vositalaridan foydalanib, multimediali ta'lif dasturlari va taqdimotlar, loyihamlar yaratildi. Axborot texnologiyalarini barcha o'quv fanlarda qo'llash mumkin. Darslarda o'quv va o'yin dasturlaridan foydalanish katta sammara beradi. Ona tili va Rus tili darslari savodxonlikni oshirish bo'yicha mashqlar yordam beradi, bunda bolalar kompyuterlarda turli xildagi amaliy topshiriqlarni bajaradilar. Boshlang'ich sinflar o'quvchilari uchun turli didaktik materiallar to'plamidan foydalanib, ko'rgazmali-mashq, nazorat-mashqlari va test sinovlari modullari kiritilgan aralash kompyuter dasturlarini tayyorlash mumkin. Unga fanga oid qoidalarni joriy o'rganish va umumlashtirilgan takrorlash uchun uchta variantlarda berilgan grammatika-orfografik mavzular bo'yicha boy va turli- tuman material-

lardan foydalanish yaxshi samara beradi. 1-sinfda o‘qish darsida elektron o‘quv qo‘llanmalari tayyorlab, foydalanish mumkin. Unda so‘zni tovushli-harfli tahlil qilish, so‘zning bo‘g‘inlari tuzilishi, ba’zi orfogrammalar o‘rganilishi turli qiziqarli ko‘rgazmali va ovozli material berish mumkin. Yorqin rasmlar, g‘aroyib, qiziqarli topshiriqlar kichik yoshdagi o‘quvchilarda ona tiliga qiziqishni oshirishga yordam beradi, o‘yin shaklida o‘quv materiali bilan tanishish imkonini beradi, o‘zini nazorat qilish va o‘quv refleksiyasi uchun keng imkoniyatlar taqdim etadi. Ushbu qo‘llanma bo‘yicha ta’lim jarayonini differensiatsiyalashga turli darajadagi murakkablikdagi topshiriqlarni tanlab olish yordamida erishiladi. Savodxonlikka o‘qitish bo‘yicha tematik rejalshtirishni ishlab chiqishda rejalshtirishga tegishli elektron mavzular va bo‘limlarni kiritish mumkin. Dars rejasini ishlab chiqishda frontal, individual va guruqli ishlash uchun kompyuterni qo‘llash maqsadga muvofiq bo‘lgan dars bosqichlarini ishlab chiqish lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Yo‘ldoshev J.G‘. Xorijda ta’lim. –T.: Sharq, 1995. -92 b.
2. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboeva R.N. Mustaqil fikrlash. –T.: Sharq, 2000. -110 b.
3. Mahmudov M.H. Ona tili ta’limini etalon vositasida loyihalash/Karima Qosimova, Safo Matchonov va boshqalar “Ona tili o‘qitish metodikasi” Tosh 2009
4. Internet ma’lumotlari

SAVODGA O'RGATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Mavlonova Muhabbatxon G'ulomovna
Beshariq tumani 44-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 90-360-13-02
e-mail:mavlonva@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada boslang'ich sinf o'quvchilarida o'qish, yozish, hisoblash, kuzatish va mehnat malakalari hosil qilish hamda savodxonlik to'liq egallanishi uchun amalga oshirish lozim bo'lgan ishlar yuzasidan mulohazalar bayon etilgan

Kalit so'zlar: o'qish, yozish, hisoblash, kuzatish, savodxonlik

Birinchi va ikkinchi sinflarda bolalar muktab hayotida faoliyat ko'rsatishga tayyorlanadi. O'quv fanlaridan umumiyl tushunchalar beriladi. O'qish, yozish, hisoblash, kuzatish va mehnat malakalari hosil qilishga savodxonlik to'liq egallanishiga asosiy e'tibor qaratishdi.

Uchinchi, to'rtinchi sinflarda esa bilim, ko'nikma va malakalar yanada mustahkamlanadi dastlabki nazariy tushunchalar hamda tasavurlar hosil qilinadi.

Muktabda o'qitish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi. Alifbega asoslangan holda qisqa muddata o'quvchilar o'qish yozishga o'rgatiladi.

O'zbek tili yozuvi fonematik yozuvdir, Ozbek tili yozuvi uchun 1993 yil lotin grafifikasi asos qilib olinadi ya'ni nutqning har bir tovushi uchun yozuv unga mos shakli qabul qilindi. O'qituvchi savod o'rgatish jarayonida o'quvchilarga tovushlar haqida ma'lumot berishda o'zbek tilini fonetik xususiyatlarni hisobga olishi zarur.

Savod o'rgatish analitik sintektik tovush metodida olib boriladi. Bu metoddha so'z bo'g'iniga kerakli tovush ajratib olinadi tahlil qilinadi, o'rganilgan harflar bilan sintezlanadi. Hozirgi o'zbek tilida unlilar sistemasi(a,e,i,o,u,o') savod o'rgatishda tovush harf bilan tanishtirish unlilardan boshlanadi.

Savod o'rgatishda fonematik qobiliyatlarni o'stirish, to'g'ri va aniq talaffuz qilishga o'rgatishda fonematik qobiliyatlarni o'stirish, to'g'ri va aniq talaffuz qilishga o'rgatish tovushni ajralish ko'nikmasini o'stirish muhim sanaladi.

Savodga o'rgatishning barcha bosqichlarida nutq bo'laklarini birlashtirish uyg'unlashtirish tarkiblash yoki aksincha yaxlit nutqni bo'laklarga ajratish tahlil qilishga oid fikriy operatsiyalar amalga oshiriladi. Savodga o'rgatishning barcha bosqichlarida tahlil-tarkib operatsiyalaridan unumli foydalilaniladi. Boslang'ich sinflarda o'quvchining kelajakdagi taraqqiyotini belgilab bernvchi ruhiy talimiyl asoslarqo'yiladi. Barkamol avlod taraqqiyoti savod chiqarishning asosi bo'lgan alifbe darsliklarining talimiyl tarbiyaviy sifat darajasiga bog'liq.

So'zlarni o'qishda esa tovush uyg'unligiga tovushlarni harflab emas bo'g'inlab biriktirib o'qishga alohida e'tibor beriladi.

1. Savodga o'rgatishning barcha bosqichlarida nutq bo'laklarini birlashtirish uyg'unlashtirish tarkiblash yoki aksincha yaxlit nutqni bo'laklarga ajratish tahlil qilishga oid fikriy operatsiyalar amalga oshiriladi.

Shuning uchun ham bu metod (ajratish-qo'shish tahlil) tarkib usuli deb ataladi.

2. Alifbe davrida o'quv materillarini tanlash va joylashtirishda o'quvchining fikrashdarajasi yoshi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda nutq tovushlarining xususiyatlari nazarda tutiladi.

Bu tamoyil tovush va harflarini o'rganish tartibiga o'qish uchun so'z tanlashga matn tanlashga matnlar hajmiga bevosita taalluqlidir. Analitik-sintetik tovush metodiga K.D.Ushinskiy asos solgan. Bu metod hozirgi kunga qadar ancha takomillashdi. Shu bois analitik-sintetik tovush metodi an'anaviy tamoyillarga va shakllan ish, tashkil topish jarayonida bo'lgan tamoyillarga ega. Metodning an'anaviy tamoyillari quyidagilar:

1. Savod o'rgatishda analitik-sintetik tovush metodi shaxsni shakllantirish maqsadiga ko'ra ta'limiy va o'stiruvchi xarakterda bo'ladi, nutqiy mashqlar orqali aqlning o'sishini ta'minlaydi. O'qishning ongли olishini talab etadi.

1. Bu metod tashkiliy tomondan ikki davrga;

A) Alifbegacha tayyorlov davri

B) Alifbo davriga bo'linadi, ikkinchidan, yozuvga o'rgatish o'qishga o'rgatish bilan parallel

holda olib boriladi.

Analitik-sintetik tovush metodi psixolingvistik nuqtai nazaridan: birinchidan, savod o'rgatish bolalarning jonli nutqiga, ular egallagan nutq malakasiga asoslanadi; ikkinchidan, savod o'rgatishga tovush asos qilib olinadi, unda tovushni ajratishga, analiz va sintez qilishga, tovushlar artikulyatsiyasiga, bolalarda fonematik eshitishni rivojlantirishga katta ahamiyat beriladi, uchinchidan, o'qish birligi sifatida bo'g'in olinadi, bo'g'in ustida ishlashga katta ahamiyat beriladi. "Alifbe" sahifalarida do'stlik, baynalminal munosabat, bolalar mehnati, tabiat, kattalar mehnati, bolalar o'yinlari, oila, maktab hayoti kabi rasmlar berilgan. Turli mavzularda matn berilgan. Bular bolalarda o'zaro do'stlik, mehnatsevarlik, mehnatni qadrlash, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, tabiatni sevish va asrash, hayvonot dunyosiga qiziqish, ularni muxofaza qilish, maktab va o'qishni sevish, umuman, estetik tarbiyani shakllantiradi. Bular bolalarni xalqning qaynoq hayotiga, uning baxtiga, orzulariga, muvaffaqiyatlariga ruxlantiradi. Demak, bolalarga axloqiy, g'oyaviy-siyosiy, mehnat va estetik tarbiya berish ham savod o'rgatish vazifasiga kiradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limi ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped. fanl. dokt. ilm. daraj. olish uchun yozilgan diss. –T.: 2003. -280 b.
2. Yo'ldoshev J.G. Xorijda ta'lim. –T.: Sharq, 1995. -92 b.
3. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboeva R.N. Mustaqil fikrlash. –T.: Sharq, 2000. -110 b.
4. Mahmudov M.H. Ona tili ta'lmini etalon vositasida loyihalash/Karimov I.A. Istiqlol va ma'naviyat. – Toshkent: O'zbekiston, 1995. – 160 b
5. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. –Toshkent: O'qituvchi, 1992. - 160 b.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA XATBOSHI

*Qodiriva Dildora Xasanboevna
Andijon viloyati buloqboshi tumani
24-maktab boshlangich sinif oqituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida xatboshini ahamiyati tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, xatboshi, til, dars, fan, ta'lif

Ona tili darslarida o'quvchilar turli mavzulardagi matnlarni yozganda xatboshidan yozish kerakligini anglaydilar va bunga tez fursatda ko'nikadilar.Buni o'quvchilarimiz yetaricha o'zlashtirishlari va xatboshilarning birdan ikkinchisini ajratishlari uchun biz boshlang'ich sinf o'qituvchilari ularda ko'nikma va malakalarni shakillantirishimiz kerak.To'g'ri matndagi xatboshi o'quvchi tez fursatda o'zlashtiradi.Ammo o'quvchilar diktant matnlarida uchraydigan ikkinchi , uchinchi xatboshilarni o'zlarini mustaqil topishga qiynaladilar.

Xatboshi mavzusida egallagan bilimlarini boyitishda yoki diktant matnlarida uchraydigan ikkinchi, uchinchi xatboshilarni qiynalmasdan topa olishga yordam berishimiz lozim.Bunda ko'proq "Savol javob""Tushintirish ", "Ko'rgazmalilik, kabi metodlardan foydalanamiz.Xo'sh bu usulni qachon qo'llash mumking' Bu usullar o'quvchilarning yangi tushuncha, hodisa va qonunlarni bilishdagi ijodiy faoliyatlari darajasini baholash asosida qismlarga ajratiladi. Reproduktiv usullar o'quvchilarning o'quv materiallarini mustahkamroq eslab qolishlarini ta'minlash, bilishga doir faoliyatni bevosita 6oshqarish, kamchiliklarni tez aniqlash uchun amaliy ko'nikma va malakalarni tarkib toptirish maqsadida qo'llaniladi. Reproduktiv usullar - o'quv materialining mazmuni, asosan, ahborot harakterida bo'lsa, amaliy harakatlarning usullarini ta'riflasa, o'quvchilarning bilimlarini mustaqil qidirib ola bilishlari uchun juda yangi hisoblansa, vaziyatlar ni hal qilish uchun tayyor Qanday holda induktiv va deduktiv usullar qo'llaniladig' Ayniqsa, deduktiv o'qitishga talab va e'tibor kuchaydi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Induktiv yoki deduktiv usullarni qo'llash o'rganilayotgan mavzu mazmunini ochishning ma'lum mantig'ini - xususiydan umumiyya yoki umumiyyadan xususiyga o'tishni tanlashni anglatadi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Reproduktiv usulda o'quvchilar ilgari yoki yaqinda egallagan bilimlarini qo'llaydi. Masalan, o'qituvchi dastlabki darslarda o'zi asar matnini qism-larga bo'ladi, yozuvchi yoki shoirning aytmoqchi bo'lgan muhim fikriga o'quvchilar diqqatini jalb qiladi, uni aniqlab ko'rsatadi, o'quvchilar bilan birga tasvir vositalariga yuklatilgan ma'noni ochib,o'quvchilarga ko'maklashadi. Bularning bari o'quvchilar uchun bir ko'rsatma vazifasini o'taydi. Shundan so'ng o'quvchilar o'qituvchining ko'rsatmalari yordamida yuqorida ko'rsatib o'tilgan vazifalarni o'zlarini mustaqil ravishda bajaradilar. Yuqorida ta'kidlangan metodlardan tashqari, boshlang'ich sinf o'qish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiya usullaridan ham foydalanish yaxshi samara beradi. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, har bir darsda qanday metod dan foydalanish, darsda qanday usullarni qo'llash o'qituvchi o'qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi lozim.

Ta'lilda faqat qiziqishga tayanib qolish ham motivatsiyaning asosli samarali bo'la olishini ta'minlamaydi. Bunda eng muhim samarali usul motivatsion-muammoli vaziyatlarni qo'yish yoki o'rganilayotgan predmetning ijtimoiy mohiyatini aks ettiradigan maxsus bilishga oid vazifalarning qo'yilishidir. Masalan, yangi dars boshlanishida yoki o'tgan darsni so'rash va mustahkamlash paytida didaktik o'ynlardan foydalanib, o'quvchilarning darsga qiziqishlari oshiriladi. Motiv hosil bo'lgach, dars davomida o'quvchilarning qiziqishlari saqlanib turgan holda o'rganilayotgan mavzuning ijtimoiy ahamiyatiga e'tibor qaratiladi. Boshlang'ich sinfda dars jarayonida motivlarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini tashkil etishda motivlarga ko'proq e'tibor berishi o'quvchilarning bilim egallash jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. O'qituvchi dars loyihasini tayyorlar ekan, maqsadni oydinlashtirishi va shu maqsad asosida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini shunday tashkil etishi lozimki, belgilangan maqsad to'liq amalga oshsin.

- o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqi boyib boradi.
- mazmunli va tartibli matn tuzishga odatlanadi.
- matnga reja tuza oladi

- matnni qismlarga ajrata oladi
- matn qismlarini xatboshidan yozishga o‘rganadi
- matnga sarlavxa qo‘yish malakasi shakillanadi
- diktant matnida uchraydigan xatboshilarni mustaqil topa oladi
- yuqori sinflarda yoziladigan bayon va insholar uchun o‘quvchilarda boshlang‘ich ko‘nikma paydo bo‘ladi
- o‘quvchilarni o‘ylashga , izlanishga , xulosalar chiqarishga undaydi.O‘quvchi matnni og‘zaki tuzayotganda fikrlarning ketma-ketligini ajratib olsa , yozma nutqda matn qismlarining har birini xatboshidan boshlashga qiyalmaydi.

Foydalaniman adabiyotlar.

1. Ro‘ziboyeva O‘ Kichik yoshdagи bolalar nutqini o‘stirish
2. Boshlang‘ich ta’lim jurnali. 2018yil.
3. O‘qish.O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KASBIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI

*Qorayeva Nasiba Panjiyevna
Surxondaryo viloyati Sherobod tumani
29-maktab o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada o'quvchilarda kasbiy bilimlarni shakllantirishning dolzarbliji va bunda o'yinli o'qitish texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Kasbiy bilim, o'yin, "Kasbni toping?", pedagogik o'yinlar, komponent.

Bizga ma'lumki, pedagogik jarayon rivoji jamiyatning iqtisodiy jihatdan rivojlanganlik darajasi bilan uzviy bog'liq. Ishlab chiqarish jarayoni jamiyat rivojining muhim bo'g'ini hisoblanadi. Shundan kelib chiqib, uzlucksiz ta'limning barcha bo'g'inlarida o'quvchilarda turli kasbga oid tushuncha va bilimlarni shakllantirish dolzarb muammo sifatida qaralmoqda. Mazkur muammoni ijobjiy hal etishda ta'lim jarayonida zamонавиј о'qitish texnologiyalaridan foydalanish lozim.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini turli kasblarga nisbatan qiziqishini oshirishda avvalo, ularda kasbiy bilimlarga oid dastlabki tushunchalarni shakllantirish shart. Kichik sinf o'quvchilarining yosh va individual-psixologik rivojlanish xususiyatlaridan kelib chiqib, ularda kasbiy bilimlarga oid dastlabki tushunchalarni shakllantirishda o'yinli o'qitish texnologiyasidan foydalanish samarali natijalarga olib keladi. Quyida, ta'lim jarayonida o'yinli texnologiyalardan foydalanish shart-sharoitlari va imkoniyatlari xususida to'xtalib o'tamiz.

O'yin - bu ijtimoiy tajribani o'zlashtirish va qayta yaratishga yo'naltirilgan faoliyat turi hisoblanadi. Bunda ishtirokchilar o'rtasida rollar taqsimoti aniq belgilanib, har bir vazifa xususiyati keltiriladi. O'qitish jarayonida qo'llaniladigan pedagogik o'yinlarning asosiy xususiyati – o'quvbiluv faoliyatiga yo'naltirilgan o'qitish maqsadi va unga mos keluvchi pedagogik natijaning aniq qo'yilishidir.

Har bir o'yinli texnologiyalar quyidagi tarkibiy komponentlardan iborat: 1) motivatsion; 2) maqsadga yo'nalganlik; 3) mazmunli-tashkiliy; 4) baholashga doir; 5) qadriyatga yo'nalganlik. [1, 78 b.]

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'quvchilarda kasbiy bilimlarga oid dastlabki tushunchalarni shakllantirishda quyidagi o'yin texnologiyasidan foydalanishi mumkin. "**Kasbni toping?**" deb nomlanuvchi o'yin texnologiyasining tuzilishi

O'yinning maqsadi. O'quvchilarni kasblarning xususiyatlari, mazkur kasbga oid tushunchalar bilan tanishtirishdan iborat.

O'yinning sharti. O'yin sinf bilan ishlashga mo'ljallangan (3-4 sinf va katta yoshdagi o'quvchilar uchun). O'yinning dastlabki ijrosi 10-15 daqiqaga mo'ljallanadi. O'yinda sinf doskasi, kasblar ro'yxati aks ettirilgan jadvaldan foydalaniladi. O'yin g'oliblarini aniqlash uchun mezonlar ishlab chiqiladi. Agar kasblarni topish bilan bog'liq savollarga javob berishda 10 ta xatoga yo'l qo'yilsa, ular mag'lubiyatga uchragan sanaladi. O'yin yakunida g'oliblar aniqlanadi.

O'yinning diagnostik imkoniyatlari. O'quvchilarning kasblar to'g'risida bilimlarni va kasblarni tahlil etishga o'rganganligini aniqlashga yordam beradi.

O'yinda uchraydigan qiyinchiliklar. "Kasbni toping?" o'yini nisbatan ancha murakkab o'yin sanaladi. Shu sababli, o'yin davomida ishtirokchilar mag'lubiyatga ko'p uchrayversalar, bunga odatlanib qoladilar. Natijada o'yinning ahamiyati yo'qoladi. Agar o'yin ijrosi yaxshi chiqmasa, ikkinchi bora o'yinni tashkil etish kerak emas. Agar topshiriqqa murakkab kasbga asosiy tushunchalar taqdim etilsa, uning ba'zi bandlar bo'yicha tavsiflash qiyinchilik tug'diradi. Shuning uchun tavsiflash qiyin bo'lgan bandlar boshqalari bilan almashtirish lozim bo'ladi.

O'yinni takomillashtirish istiqbollari. O'yinni rivojlantirishning eng maqbul yo'li va kasblarni tasniflashning eng optimal yo'llarini topishdan iborat.

O'yin bosqichlari. **Tayyorlov bosqichi:** o'yindan oldin o'quvchilar "kasblar ro'yxati" bilan tanishtiriladi. Bunda faqat jadvalda aks ettirilgan kasblar tushuntirilib qolmasdan, balki bir necha kasblar sinf bilan birgalikda muhokama qilinadi. O'quvchilarni o'yinni ijro etishga tayyorlash kerak.

1. Sinfning oldida kasblar ro'yxati yoki kasblarni tahlil etish jadvali turishi lozim.
2. Guruh a'zolarining ixtiyoriga ko'ra uch kishilik guruhchalar tashkil etiladi.

3. Umumiyo‘nalish berish: “Hozir uch kishi auditoriyadan chiqib ketadi. Ular sinfxona uchun kasblar bo‘yicha topishmoq tayyorlaydilar va taqdim etadilar. So‘ngra tashqaridagi uch kishi sinfxonaga kiradi. Sinf a’zolarining har biri 3-5 daqiqa davomida kasbning tahlil etish sxemasi bo‘yicha ularni kuzatadi. 3-5 daqiqadan so‘ngra topishmoqni taqdim etuvchilar guruhchalarining a’zolaridan birini tanlaydi. Tanlangan o‘quvchi sinf doskasida kasbga oid asosiy xususiyatlarni tahlil etish bo‘yicha o‘zini variantini taqdim etadi.

Kasbni tahlil etish sxemasini kengaytirilgan varianti taqdim etiladi. Mazkur variant 3-4 sinf o‘quvchilar uchun mo‘ljallangan. Har bir guruhga bir necha kasb nomlari yozilgan kartochkalar taqdim etiladi. O‘quvchilar kartochkalarda yozilgan kasblarga tavsif beradilar. Qolgan guruh ishtirokchilari esa bu qaysi kasb ekanligini topishlari lozim bo‘ladi. Bunda o‘quvchilar tomonidan kasbga oid tushunchalardan ko‘proq foydalanishi lozimligi ta’kidlanadi.

Shundan keyin kasbni topuvchi har bir ishtirokchi bitta imkoniyatga ega va bir daqiqadan so‘ngra o‘zining javob variantini taqdim etadi.

4. Topganlar sinfxonadan tashqariga chiqadilar. Ular ham sinfdagilar uchun topishmoq taqdim etadilar.

5. Boshlovchi topishmoq taqdim etuvchilarni sinfxonaga taklif etadi Ular auditoriyaning kasblar tahlil etish sxemasi bo‘yicha topishmoq sinfga taqdim etadilar.

6. Topishmoqni topish guruhchalaridan bittadan ishtirokchi tanlab olinadi.

7. So‘ngra bir daqiqa davomida ular o‘zlarining javob variantini berishadi.

8. Ularning kasbni topgan va topmaganliklari baholanadi. Buning uchun topishmoq sifatida taqdim etilgan kasb nomi aytildi.

O‘yinni muhokama qilish. Boshlovchi kasbni tahlil etish sxemasining har bir bandi bo‘yicha sinf bilan birgalikda doskada yozilgan uchta variantning to‘g‘ri va noto‘g‘ri javoblarini aniqlaydi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yhati

1. Avliyoqulov N.X. Zamnaviy o‘qitish texnologiyalari. – T.: 2001.
2. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Zamnaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyatga joriy qilish. – T.: 2008, 81 b.
3. Avazboyev A.I., Ismadiyorov U.Ya. Kasbiy pedagogika. O‘quv qo‘llanma. – TOSH-KENT-2014, 10 b.

ONA TILI O'QITISH METODIKASINING ILMIY ASOSLARI VA TAMOYILLARI.

Rajabova Shahnoza Shodiboyevna
Navoiy viloyati Nurota tumani
58-umumiy o'rta ta'lif maktabi
ona tili fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 94 254 89 89

Annotatsiya. Ona tili o'qitish metodikasi-pedagogik fan, amaliy fan. Chunki u nazariyaga asoslanib o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash, o'stirishning amaliy vazifalarini bajaradi. Ona tili o'qitish metodikasining predmeti ta'lif berish sharotida ona tilini egallah, ya'ni nutqni, o'qish va yozishni, fonetika, grammaтика kabilarni bilib olish jarayoni hisoblanadi.

Kalit so'zlar. fonetika, grammaтика, , bilish nazariyasi, umumdidaktik, materiya, nutq, leksik, grammaтика, morfemik, sintaktik.

O'quvchilarga ona tilini o'rgatish, ularni tarbiyalash, har tomonlama o'stirish vazifasidan kelib chiqib, bilish nazariyasiga asoslanib, barcha yaqin, o'zaro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib ona tili o'qitish metodikasi o'z tamoyillarini ishlab chiqadi. Bu tamoyillar umumdidaktik tamoyillardan tashkari tamoyillar bo'lib, o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi o'quv mehnatining yo'nalishlarini belgilab beradi. Ona tili o'qitish tamoyillari 5 ta: 1. Til materiyasiga, nutq organlarining o'sishiga, nutq malakalarining to'g'ri rivojlanishiga e'tibor berish tamoyili. Nutq til qonuniyatlariga, oz bo'lsa-da, e'tibor bermaslik amaliy nutq faoliyatini egallahga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, fonetik ko'nikmalarga etarli e'tibor berilmasa, imloviy savodxonlikka putur etadi. Bu ta'lif tamoyili tildan olib boriladigan mashg'ulotlarda eshituv va ko'rvu ko'rsatmaliligini ta'minlashni va nutq organlarini mashqlantirishni (gapirib berish, ifodalni o'qishni, ichida gapirishni) talab etadi. 2. Til ma'nolarini (leksik, grammaтика, morfemik, sintaktik ma'nolarini) tushunish principi. So'zni, morfemani, so'z birikmasini, gapni tushunish borliqdagi ma'lum vokea-hodisalar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash demakdir. Til ma'nolarini tushunish tamoyiliga amal qilishning sharti tilning hamma tomonlarini, tilga oid barcha fanlar (grammaтика, leksika, fonetika, orfografiya, stilistika)ni o'zaro bog'langan holda o'rganish hisoblanadi. Masalan, morfologiyani sintaksisga tayangan holdagina o'rganish, o'zlashtirish mumkin. Sintaksisni o'rganishda esa morfologiyaga suyaniladi, orfografiya fonetika, grammaтика, so'z yasalishiga suyanadi va hokazo. So'zni morfemik tomondan tahlil qilish uning ma'nosini tushunishga yordam beradi. Tilning xamma tomonlari bir-biri bilan o'zaro bog'langan bo'lib, o'qitishda buni albatta hisobga olish kerak. 3. Tilga sezgirlikni o'stirish principi. Til juda murakkab hodisa, uning tuzilishini, sistemasini fahmlab olmay turib, sal bo'lsa-da, uning qonuniyatlarini, o'xshashliklarini o'zlashtirmay turib uni yodda saqlab bo'lmaydi. Bola gaplashish, o'qish, eshitish bilan til materiallarini yig'adi, uning konunlarini o'zlashtiradi. Natijada kishida tilga sezgirlik (til hodisalarini tushunish) xususiyati shakllanadi; tilni egallah mumkin emas. 4. Nutqning ifodaliligiga baho berish tamoyili. Bu tamoyil til hodisalarini tushunmay turib savodli yozish, nutq madaniyati vositalarining xabar berish funkciyasini tushunish bilan bir qatorda, uning ifodalilik (uslubga oid) funkciyasini tushunishni, mazmuninigina emas, balki so'z va nutq oborotlarining, tilning boshqa badiiy-tasviriy vositalarining hissiy ottenkalarini ham tushunishni ko'zda tutadi. Bu tamoyilga amal qilish uchun, birinchi navbatda, badiiy adabiyotlardan, shuningdek, tilning funkcional-stilistik xususiyatlari aniq ifodalangan boshqa matnlardan foydalanish talab etiladi. 5. Og'zaki nutqni yozma nutkdan oldin o'zgartirish tamoyili. Bu tamoyil ham kishi nutqining rivojlanishiga ta'sir etadi va til o'qitish metodikasini tuzishda xizmat kiladi. Metodika tamoyillari, didaktika tamoyillari kabi, o'qituvchi bilan o'quvchining maqsadga muvofiq faoliyatini belgilashga, ularning birgalikdagi ishlarida qulay yo'nalishini topishga yordam beradi. Metodikaning fan sifatida nazariy asoslash elementlaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati.

1. A. G'ulomov. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari. - T.: „O'qituvchi”, 1992.
2. Abdullaeva K. va boshqalar «Ona tili», Toshkent. «O'qituvchi», 1999 yil.
3. www.google.com

WHY SHOULD WE TEACH SPEAKING SKILLS IN THE CLASSROOM?

*Rajabova Feruza Akmalovna,
Navoiy viloyat Karmana tumani
3-umumta'lim maktab
Ingliz tili fani o'qituvchisi*

Many students equate being able to speak a language as knowing the language and therefore view learning the language as learning how to speak the language, or as Nunan (1991) wrote, "success is measured in terms of the ability to carry out a conversation in the (target) language." Therefore, if students do not learn how to speak or do not get any opportunity to speak in the language classroom they may soon get de-motivated and lose interest in learning. On the other hand, if the right activities are taught in the right way, speaking in class can be a lot of fun, raising general learner motivation and making the English language classroom a fun and dynamic place to be.

Just think of all the different conversations you have in one day and compare that with how much written communication you do in one day. Which do you do more of? In our daily lives most of us speak more than we write, yet many English teachers still spend the majority of class time on reading and writing practice almost ignoring speaking and listening skills. Do you think this is a good balance? If the goal of your language course is truly to enable your students to communicate in English, then speaking skills should be taught and practised in the language classroom.

Students won't talk or say anything One way to tackle this problem is to find the root of the problem and start from there. If the problem is cultural, that is in your culture it is unusual for students to talk out loud in class, or if students feel really shy about talking in front of other students then one way to go about breaking this cultural barrier is to create and establish your own classroom culture where speaking out loud in English is the norm. One way to do this is to distinguish your classroom from other classrooms in your school by arranging the classroom desks differently, in groups instead of lines etc. or by decorating the walls in English language and culture posters. From day one teach your students classroom language and keep on teaching it and encourage your students to ask for things and to ask questions in English. Giving positive feedback also helps to encourage and relax shy students to speak more. Another way to get students motivated to speak more is to allocate a percentage of their final grade to speaking skills and let the students know they are being assessed continually on their speaking practice in class throughout the term.

When students work in pairs or groups they just end up chatting in their own language. Is the activity or task pitched at the right level for the students? Make sure you give the students all the tools and language they need to be able to complete the task. If the language is pitched too high they may revert to their L1, likewise if the task is too easy they may get bored and revert to their L1. Also, be aware of the fact that some students especially beginners, will often use their L1 as an emotional support at first, translating everything word for word to check they have understood the task before attempting to speak. In the case of these students simply be patient as most likely once their confidence grows in using English their dependence on using their L1 will begin to disappear. Are all the students actively involved and is the activity interesting? If students do not have something to say or do, or don't feel the need to speak, you can be sure it won't be long before they are chatting away in their L1.

The timing of a speaking activity in a class can be crucial sometimes. How many teachers have discovered that their speaking activity ended up as a continuation of the students break-time gossip conducted in the L1? After break-time, why not try giving students an activity to calm them down and make them focus before attempting speaking activities that involve groups or pair work. Another way to discourage students speaking in their L1 is to walk around the classroom monitoring their participation and giving support and help to students as they need it. If certain students persist in speaking in the L1 then perhaps you should ask them to stay behind after class and speak to them individually and explain to them the importance of speaking English and ask them why they don't feel comfortable speaking in English in the class. Maybe they just need some extra reassurance or they don't like working with certain students or there is some other problem that you can help them to resolve.

When all the students speak together it gets too noisy and out of hand and I lose control of the classroom First of all separate the two points a noisy classroom and an out-of-control classroom. A classroom full of students talking and interacting in English, even if it is noisy, is exactly what you want. Maybe you just feel like you are losing control because the class is suddenly student centred and not teacher centred. This is an important issue to consider. Learner-centred classrooms where learners do the talking in groups and learners have to take responsibility for using communicative resources to complete a task are shown to be more conducive to language learning than teacher-centred classes (Long & Richards 1987). Nevertheless, many classrooms all over the world continue to be teacher centred, so the question you have to ask yourself is, how learner centred is my classroom?

Losing control of the classroom, on the other hand, is a different issue. Once again walking around and monitoring the students as they are working in groups can help, as you can naturally move over to the part of the classroom where the noise is coming from and calm the rogue students down and focus them back on the task without disrupting the rest of the students who are working well in their groups. If students really get too rowdy then simply change the pace of the class and type of activity to a more controlled task, for example a focus on form or writing task where students have to work in silence individually. Once the students have calmed down you can return to the original or another interactive group activity.

These are just some of the problems that teachers with large classes face when teaching speaking activities in the classroom. These problems are not new nor are the solutions offered above. Teachers all over the world continue to face the same hurdles, but any teacher who has overcome these difficulties and now has a large class of energetic students talking and working in English in groups together will tell you it is worth all the trial and error and effort at the outset. If you believe in the importance of teaching speaking skills in the classroom but are having difficulties making speaking activities work in your classroom why not contact your local teaching associations or branch of TESOL. Maybe they run workshops for teaching speaking skills, or maybe they can put you in contact with other teachers in similar situations but with more experience teaching speaking skills who will be willing to share their experiences with you.

References

1. Celce-Murcia. M. (2001). *Teaching English as a Second or Foreign Language* (3rd ed). USA: Heinle&Heinle.
2. Long M.H & Richards, J.C. (1987). *Methodology in TESOL*. USA: Heinle&Heinle.
3. Nunan. D. (1991) *Language Teaching Methodology*. UK: Prentice Hall International (Chapter two & three)
4. Tanner .R. & Green.C.(1998) *Tasks for teacher education*. UK. Addissoñ Wesley Longman. Ltd.

BILIMGA ASOSLANGAN JAMIYATDA INSON OMILI UCHUN ZARUR KO'NIKMALAR

S.Hodiyeva.

*Navoiy viloyati Qiziltepa tumaniga qarashli
21-umumiyl o'rta ta'lif maktabi "Tarbiya" fani o'qituvchisi*

Annotasiya: Maqlada bilim barcha tarixiy taraqqiyot uchun xizmat qilganligi, O'zbekistonda ta'lif sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, muammo va echimlari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Bilim, ta'lif, PISA, iqtisodiyot, innovasiya, taraqqiyot.

XXI asr dunyo taraqqiyotining asosini yer osti va yer usti boyliklari bilan emas balki intellektual salohiyat orqali baholanishini talab qilmoqda. Bu esa barcha mamlakatlarni o'z taraqqiyotini bilimga asoslangan holda barpo etishga undamoqda. Xususan, O'zbekistonda mustaqillikni dastlabki yillardanoq ilm-fanni rivojlanishiga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Ilm-fanni rivojlantirishga oid 100 dan ortiq me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan bo'lib, bu esa bugungi kunda ta'lifni rivojlanayotganligi amaliyatda o'z isbotini topmoqda. Jumladan, Maktabgacha ta'lif sohasini rivojlantirish borasida amalga oshirilgan islohotlar natijasida davlat, xususiy va oilaviy bolalar bog'chalari tubdan yangilanib bolalarni maktabgacha ta'limga qamrab olish darajasi bugungi kunda 52 foizga ko'tarildi. "2019 - yilda mutlaqo yangicha mazmun va shakldagi 4 ta Prezident maktabi, 3 ta Ijod maktabi ish boshladi. Oliy ta'lifni rivojlantirish uchun o'tgan yili 19 ta yangi oliy o'quv yurti, jumladan, 9 ta nufuzli xorijiy universitetning filiali ochildi. yetakchi xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda 141 ta qo'shma ta'lif dasturi bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'liga qo'yildi. Oliy ta'lif muassasalariga jami 146 ming 500 nafar yoki 2016-yilga nisbatan 2 barobar ko'p talaba o'qishga qabul qilindi¹". Bu kabi amaliy islohotlar yurtimizda bilim olishga e'tibor davlat darajasiga ko'tarilganligini dalilidir.

Bilim - kishilarning tabiat va jamiyat hodisalari haqida hosil qilgan voqelik ma'lumotlarning inson tafakkurida aks etishi. Bilim kundalik tasavvurimizda nimaning nima ekanligiga ishonsak va bu ishonchimiz biz odatlangan voqeя va hodisalarga zid kelmasa bunday ishonch bilim hisoblanadi. Bilimga asoslangan jamiyatning taraqqiyotini ta'minlaydigan quyidagi omillar orqali amalga oshiriladi. Bular :

- yuksak turmush sifatini amalga oshiradigan samarali davlat institutlari;
- yuqori sifatli ta'lif;
- samarali ilm-fan;
- samarali ilmiy-texnikaviy vechur biznesi;
- yuqori sifatli inson kapitali;
- bilimlar va yuqori texnologiyalarning yaratilishi;
- axborot jamiyati yoki bilimlar jamiyati.

Darhaqiqat, so'nggi yillarda aqlu-zakovat sohiblari, keng jamoatchilik hamkorligida barcha ijobjiy o'zgarishlarning tashabbuskori va bunyodkoriga aylanmoqda. Qaysi soha tizimini olmaylik, qaysi jabhaga nazar solmaylik, ilgari surilayotgan xalq tashabbusi albatta qo'llab-quvvatlanmoqda, sharoit yaratilmoqda, investitsiya kiritilmoqda, rag'batlantirilmoqda, bir so'z bilan aytganda, xalqning roziligi yo'lida tinmay izlanmoqda, o'z imkoniyatlari va salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun barcha imkoniyatlar yaratilmoqda. Bugungi kunda qo'liga kiritilayotgan yutuqlarimiz O'zbekiston tarixida Uchinchi Renessans davriga poydevor yaratilishiga xizmat qilmoqda. O'zbekistonda yosh, shijoatli, kreativ fikrlaydigan yoshlarga to'la-qonli imkoniyatlar yaratib berilishi Ulug'bek, Ibn Sinolardek buyuk siyomlarni yetishib chiqishiga ishoradir.

Mamlakatimizda ta'lifni xalqaro andozalarga javob beradigan tizimga aylantirish uchun Prezidentimiz Shavkat tomonidan 2019-yilning 29-aprel kuni "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'lifi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi 5712 sonli Farmonni imzoladi. Ushbu farmonni ijrosini ta'minlash bo'yicha O'zbekiston Respublikasi ta'lif tizimi 2030-yilgacha bo'lgan davr mobaynida PISA (The Programme for International Student

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi. 2020 yil 24 yanvar.

Assessment) Xalqaro miqyosda o‘quvchilarni baholash dasturi reytingi bo‘yicha jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakati qatoriga kirishiga erishishni o‘z oldiga maqsad qilib oldi.

Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarining xalqaro tadqiqotga munosib tayyorgarlik ko‘rishini talab etadi. Bunda o‘quvchilarimiz xalqaro miqyosda o‘zini munosib namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Jamiyatning taraqqiyoti bilimga asoslanishi bugungi uchinchi mingyillik boshiga kelib zamonaviy innovasiyalar kundalik hayotimizga kirib kelishi natijasida odamlarning bilim olish imkoniyati 30 marta oshganligini ko‘rishimiz mumkin.

Bilimga asoslangan jamiyatni shakllantirishda ta’limning an’anaviy vazifalarini qayta ko‘rib chiqish va uning tamoillarini belgilab olish juda muhimdir. Buning uchun innovation-venchur, yani ta’lim tizimi tomonidan yaratilgan innovation mahsulotlarni kundalik amaliyotga jalb qilish, ka’rerani ta’lim bilan bog‘lash, yani uzluksiz talim tizimini rivojlantirgan holda kasb ta’limi darajasini oshirishni talab etadi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, bilim barcha mamlakatlar taraqqiyotini hal qiluvchi tizimi ekanligi, unda barcha innovation texnologiyalar ilmga asoslanishi va ular inson taraqqiyotiga xizmat qilishini ta’minlaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. T., O‘zbekiston, 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliv bahodir. 2-jild. T., O‘zbekiston, 2018.
3. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug‘ xalqning – ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild. T., O‘zbekiston, 2019.

SO'Z TURKUMLARINI O'TISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

Sharapova Gulshanda Sharifovna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
4-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998913094809)

Annotatsiya: Fanlarni o'qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega. Ta'lif amaliyotida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o'rghanish va amalda qo'llash o'quvchi-talabalarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to'g'ri echimini topishlariga ijobjiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchi-talabalarning ijodkorligini va faolligini oshiradi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o'quvchi-talabalarning bilim, ko'nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi.

Kalit so'zlar: " Kim ko'p eslab qoladi ?" "Grammatik topishmoqlarni topish" " Eslab qol " "Kim ko'p so'z tuzadi? " Grammatika, Fonetika

Farzandlarimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro-e'tibori avalambor farzandlarimizning bog'liqdir. Biz unib - o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib hayotga kirib borishga bunday o'tkir haqiqatni hech qachon unutmasligimiz kerak.

(I.A.Karimov)

Yangi pedagogik texnologiya bola faoliyatini to'g'ri yo'naltirishga qaratilgan bo'lib, avvalo uning sog'ligini muhofaza qilishni, unda turfa fazilatlarni shakillantirish uchun amaliy yondashuv rejalarini tuzishni, bu rejalarda bolani quvnoqlikka, topqirlilikka undovochi vositalar jamlanishini, ijodiy tafakkur, qilish, tadbirkor bo'lishga undovochi qator nazariy va amaliy ishlar majmuasini barqaror etishni nazarda tutadi. Yangicha ta'lif jarayonida o'quv dasturlaridan keyin, o'rin olayotgan iqtisodiy ta'lif berish, milliy g'urur hissini tarbiyalash kabilalar uchun bolalarda intilish, ishtiyooq uyg'otish lozim.

4- sindfa "So'z turkumlari" bo limi o'rganilayotganda quyidagi kabi savollardan foydalanish mumkin:

1. So'zlar nima uchun turkumlarga bo'linadi?
2. Ot qanday qo'shimchalar bilan qo'llanadi?
3. Egalik qo'shimchalari va ularning vazifasi nima?
4. Kelishik qo'shimchalari vaujar qanday vazifa bajaradi? va hokazo.

So'z turkumlarini o'rganishda "Qora quti" metodidan ham foydalandik. Bunda o'quvchilar juft bo'lib ishladilar. Har bir juftlikka "Ot, sifat, fe'l, son turkumining moniyatini yorituvchi tayanch so'zlar, raqamlar, belgilarni kartochkalarga qayd eting" topshirig'i berildi. Ular turli grammatik belgililar, sxemalar, raqmlar yozilgan kartochkalar tayyorladilar. O'quvchilar hamkorlikda bajargan ishlardan (kartochkalardan) namunalar keltiramiz:

1- kartochka.

Chiziqlar o'rniga mos so'zlarni qo'yib gap tuzing. Tuzgan gapingizdagagi so'zlarning turkumini aniqlang.(kartochkada chiziqlar beriladi)

2- kartochka.

O'zak so'z yasovchi qo'shimcha so'z o'zgartiruvchi qo'shimchalarga mos so'z toping . Uning turkumini aniqlang.

XULOSA:

Biz yuqorida boshlang'ich sinflarni o'qitishda qo'llaniladigan didaktik o'yinlar haqida gapirib o'tdik. Didaktik o'yinlar shu fanga qiziqtirishni rivojlantirishning samarador vositalaridan biridir. U bilan birga didaktik o'yin bolalarning aqliy faolligini tarbiyalashning qimmatli vositasidir. U bolalarda bilish, mustaqil fikr yuritish malakasini rivojlantiradi, qiziqish o'yg'otadi. Bolalar uchun o'yin eng xaqiyqiy o'qish ekanligini unutmasligimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Boshlang'ich ta'lif" jurnali.
2. L.SH.Levenberg, E.A.Abdurahmonova.T.Oqilov. "Boshlang'ich sinflar matematika darslarida didaktik o'yinlar". "Toshkent o'qituvchi". 86 y

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKASIDAN DARS TURLARI

*Sharipova Nargiza Boqiyevna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
4-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998914441951)*

Annotatsiya: Matematika darsining turlari darsning mazmuniga bog'liq bo'lgan ba'zi bir xususiyatlardan kelib chiqadi. Bunday darslarning tafsiloti muvoffaqiyatga erishmoq uchun u yoki bu o'quvchining o'zlashtirmaslik sabablarini aniq bilish, ular yo'l qo'yadigan xatolarni aniq hisobga olish kerak.

Kalit so'zlar: Individuallik, guruh bo'lib ishslash, ko'rgazmali qurol, mustaqil ish, maqsad, reja

Dars o'qitish jarayonining asosiy bo'g'inidir. "Dars" so'zining dastlabki ma'nosi bu ma'lum muddatga bajarilishi kerak bo'lgan mehnat topshirig'idir.

Darsning tuzilishi haqidagi masala matematika metodikasining umumiyligi qismi asosiy masalalardan biridir.

Boshlang'ich sinf matematikasidan dars turlari quyidagilar:

1. Mustaqil ish darslari. Darsda oldingi amalgaga oshirilgan barcha ishlar o'qituvchining mustaqil ravishda yangi bayon qilingan qoida-qonunlari asosida misol-masala yechishga qaratilmog'i kerak. Bu darslarda o'quvchilar o'zlarining bilimlarini mustahkamlaydi, ba'zi malakalar hosil qiladi, uy vazifasini bajarishga tayyorlaydi, yangi mavzuni o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklarni yengadi.

2. Yangi bilim, malaka va ko'nikmalarni mustahkamlash darsi. Har bir darsda olg'a qarab siljiydlilar, lekin darslar orasida shundayi ham borki, bunday darsning asosiy qismi oldindan olgan bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan bo'ladi. Mustahkamlash va olingan bilim ko'nikma va malakalarni hosil qilish uchun darsning tizimi har xil bo'lishi mumkin. Bunday darsning tug'ilishiga quyidagilar kiradi: uy vazifasini tekshirish, mavzuni va darsning maqsadini e'lon qilish, mustaqil ravishda ifodalar va masalalar tuzishi, o'chashi va grafik bajarishi va h.k

3. O'tilgan materialni takrorlash darsi. Boshlang'ich sinflarda matematikadan har bir darsda qandaydir darajada o'tilgan materiallar takrorlanadi va mustahkamlanadi. Takrorlash vzifikasi faqatgina bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash bilangina chegaralanmaydi, balki bu bilan, ko'nikma va malakalrni to'ldirish, chuqurlashtirish va bir tizimga keltirishni ham o'z ichiga olishi kerak.

4. Xatolarning oldini olish maqsadida bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish darsi. O'quvchilarning bilim, malaka va ko'nikmalarini tekshirishga alohida dars bag'ishlanadi. Bunday darsga mavzu v abo'limni tugatgandan keyin o'tkaziladigan yozma nazorat ishi darsi misol bo'ladi.

5. O'quvchilarning alohida va guruqli ishlari. Guruqli mashg'ulotlar butun guruh bilimidagi kamchiliklar bir xil bo'lgandagina o'tkaziladi. Individual ishlarni tashkil qilishdan maqsad o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlaridagi kamchiliklarni bartaraf qilish uchun kurash, o'quvchilarning o'zlashtirmaslik sabablarining oldini olish va uni bartaraf qilishdan iborat.

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, matematikadan dars turlaridan o'z o'mida foydalanish yaxshi natijalar beradi. Har bir darsni qiziqarli, ko'rgazmalarga boy qilib tashkil etish esa o'qituvchining pedagogic mahoratiga bog'liq. Dars qancha qiziqarli tashkil etilsa. Uning natijasi shuncha yaxshi bo'ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. M.E.Jumayeva. Z.G'.Tadjiyeva "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" Tosh 2005
2. Internet ma'lumotlari.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MAQOL , TOPISHMOQ, MASAL VA LATIFA
JANRLARINI O‘RGANISHNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI.

Sharopova Zuhro Sharifovna
Buxoro viloyati G‘ijduvon tumani
4-maktabning boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
(+998916460876)

Anotatsiya: O‘quvchilarni xalq og‘zaki ijodi bo‘lmish : maqol , masal ,topishmoq, latifalarni o‘qitish orqali badiiy asarlarni o‘qishga,o‘quvchilarni kitobga bo‘lgan mehrini oritishga va bolaga odob- axloqni , insonparvarlik va vatanparvarlikni, yaxshilik va yomonlikni farqlashni , do‘sit va dushmanni ajratadigan qilib tarbiyalashimiz kerak.

Kalit so‘zlar: Maqol, matal,topishmoq,xalq og‘zaki ijodi, mehnatsevarlik, rostgo‘ylik, milliy ruh.

O‘qish darslarida bolalarni xalq ogzaki ijodi asarlari vositasida estetik tarbiyalashga ham alohida ahamyat beriladi. O‘qitilayotgan matn va uni o‘rgatish metodlari bolaning estetik qabul qilish qobiliyatini, tabiyat va jamiyatdagi haqiqiy go‘zallikni ajrata olish, kishilar hayoti va san’atdagi gozallikni his qilish kabi estetik fazilatlarni rivojlantirish uchun xizmat qilishi lozim. Boshlangich sinif o‘quvchilarini ma’naviy barkamol inson qilib tarbiyalashda xalq ogzaki ijodi namunalardan unumli foydalanish yo‘llarini ochib berish masalasi hozirgi metodika va pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zero, “Ona tili oqitish metodikasi” darslik va o‘quv qo‘llanmalarida, boshlangich sinif o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan metodik kitoblarda, ayrim metodik maqolalarda xalq og‘zaki ijodi asarlarni o‘rganish masalasi o‘zining metodik yechimini topgan. Ertaklarni o‘qish darslarida asosiy tarbiyaviy vazifa ularni barkamol inson ruhida shakllantirishga qaratiladi. Shuning uchun boshlang‘ich sinflarda ertaklarni oq’ish orqali o‘quvchilarining umumiyligi kamolotiga, ularda vatanparvarlik, do‘slik, o‘rtoqlik qadriyatlarini shakllantirish, jamoa ichida o‘zini boshqarish, mehnatsevarlik, halollik, rostgo‘ylik, o‘qishga ongli munosabatda bo‘lish kabi ijobiy xususiyatlarni tarbiyalashga alohida e’tibor berish lozim. Boshlang‘ich sinif o‘quvchilarining ma’naviy tarbiyasida xalq maqollaridan foydalanishning ham alohida o‘rnii bor. Zero, o‘quvchilar o‘quv dasturiga ko‘ra „O‘qish kitobi“ darsligi sahifalari orqali bir qator maqol va latifalarni o‘qib-o‘rganadilar. DTS talablaridan kelib chiqib ularni yod oladilar. Mana shu jarayonda maqollardan o‘quvchilarini ma’naviy barkamol inson qilib tarbiyalashda muhim vosita sifatida foydalanish juda muhim hisoblanadi. Maqol xalq hayoti, orzu-intilishlari va dunyoqarashini ko‘p asrlik tajribalarida sinovdan o‘tkazib aks ettirishi tufayli kundalik turmushimizda katta g‘oyaviy tarbiyaviy ro‘l o‘ynaydi. Chunki, maqolda aks etgan voqe-a-hodisa yo keskin tasdiq etiladi, yo inkor qilinadi. Demak, har bir maqol kishiga izchil g‘oyaviy yo‘nalish beradi, undagi ideallarning yuksalishiga ko‘mak beradi. O‘zbek xalq og‘zaki ijodida ertaklar ham folklor asarlari sifatida katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. SHunga ko‘ra, ertaklarni qiziqib o‘qimaydigan bolalar umuman bo‘lmasa kerak. Zero, ertaklar bolalar hayotida alohida o‘rin tutadi. Ular o‘quvchilarga samarali tarbiyaviy ta’sir qilib, ma’naviy va axloqiy tushunchalarga katta yordam ko‘rsatadi. Boshlang‘ich sinif darsliklariga kiritilgan xalq ertaklari o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga mos bo‘lib, ulardan darsda va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda unumli foydalanish mumkin.

Xulosa:

Boshlang‘ich sinflarda xalq og‘zaki ijodi asarlarni o‘qitish orqali o‘quvchilarda insoniy fazilatlarni shakllantirish yo‘llaridan biri ular matni ustida ishlash jarayoni hisoblanadi. Matn ustida bajariladigan turli, reja tuzib shu asosda qayta hikoyalash, lug‘at ustida ishlash, turli topshiriqlar bilan tanlab o‘qish kabilalar bu vazifani amalga oshirishda muhim vositalardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch.- Toshkent: “Ma’naviyat”, 2008.
2. Karimov I.A. Tarixdan saboq olib, zamon bilan hamqadam bo‘lib yashash- bugungi hayotning o‘tkir talabi // O‘zR Prezidentining intervyusi, “Xorazm haqiqati” gazetası,

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SINF DAN TASHQARI O‘QISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI

*Shodiyeva Dilrabo Shukurovna
Buxoro viloyati G‘ijduvon tumani
4-maktabning boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
(+998907184244)*

Annotatsiya: Sinf dan tashqari o‘qish darslarini tashkil etish orqali o‘quvchilar savodxonligini yanada oshirish, nutqini boyitish bilan bir qatorda ular ongida milliy g‘urur, umuminsoniy fazilatlarni ham shakllantirish mumkin. Bu kabi darslarni qiziqarli tashkil etish esa o‘quvchilarni yanada faollikka va intiluvchanlikka undaydi.

Kalit so‘zlar: Milliy ruh, bilim, ko‘nikma, malaka, kitobxonlik, ma’naviyat, xalq og‘zaki ijodi, ertak

Maktab o‘quvchisi o‘qish malakasi bilan qurollantirish bilan bir qatorda kitobni mustaqil o‘qiy oladigan, uni tushunadigan, ma’lum bir mavzuga oid kitoblarni tanlay oladigan, gazeta va jurnallarni ham mustaqil o‘qiydigan faol kitobxonni tarbiyalaydi. Shu jihatdan sinfdan tashqari o‘qish(STO) tarbiyaning asosiy quroli sifatida xizmat qiladi, ko‘p narsani bilihga havasni orttiradi. STO‘ ning maqsadi o‘qish malakalarini takomillashtirish, kitob tanlay oladigan, muntazam kitob o‘qiydigan, o‘qilgan kitobni to‘g‘ri baholay oladigan ongli kitobxonni tarbiyalashdir.

Maktablarda 1959-yildan boshlab maxsus STO‘ darslari tashkil etilgan. STO‘ darslari 1-2-sinflarda haftada 1marta, 3-4-sinfda 2 haftada bir marta o‘tkaziladi. Savod o‘rgatish jarayonida esa haftadagi oxirgi alifbe darsining 17-20 daqiqasi ajratiladi. STO‘ bolalarda kitob ustida ishlash malakasini shakllantirish ularda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashning muhim omilidir.

Badiiy va ilmiy-ommabop asarlar mustaqil ravishda va izchil o‘qib borilsagina, o‘quvchilarning dunyoarashini shakllantirish va kengaytirishga xizmat qiladi.

Sinf dan tashqari o‘qish tanish bo‘lmagan mualliflarning kitoblari muqovasi, titul varag‘I, kirish so‘zi, mundarijasi va suratlarga qarab asarning taxminiy mazmunini aniqlashga o‘rgatish vazifasini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Sinf dan tashqari o‘qish darslarining asosiy vazifasi o‘quvchida badiiy kitoblarni o‘qishga havas uyg‘otish, o‘qigan kitoblari yuzasidan kundalik yurita olishga o‘rgatish, bolalar adabiyotining mashhur adiblari hayoti va ijodi bilan elementar tarzda tanishtirish hisoblanadi. Bolalarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafrat uyg‘otish ularning bog‘lanishli nutqini o‘stirish, adabiy estetik tafakkurini yuksaltirish STO‘ darslarining ham tub mohiyatini tashkil qiladi.

STO‘ sinfda o‘qish bilan uzviy bog‘liq ravishda uyuştiriladi. Sinfda o‘qish STO‘ uchun zarur bo‘lgan o‘qish malakalarini shakllantiradi, o‘quvchilarning o‘qigan asarini tushunishga o‘rgatadi, lug‘atini boyitadi. STO‘ qiziqarli va o‘ziga jalb etadigan faoliyat bo‘lib, bolalarning bilim doirasini boyitadi, qiyoslash uchun material beradi. Sinfda o‘qish-hayotga tayyorlash vositasi, sinfdan tashqari o‘qish esa hayotning o‘zidir.

Hozirgi paytda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun sinfdan tashqari o‘qishga mo‘ljallangan “Kitobim-oftobim” (1-3-sinflar uchun) nomli qo‘llanmalar ham chop etilgan.

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, STO‘ darslarini tashkil qilish orqali bola ma’naviyatini yanada shakllantirish, uni badiiy kitob o‘qishga qiziqishini orttirish mumkin. Kitobxon o‘quvchiklarni tarbiyalash esa bugungi kun o‘qituvchisining asosiy vazifalaridan biridir. Zero, kitob o‘qigan bola yuksak marralarga erishadi yurt istiqboli uchun kurashadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Karima Qosimova, Safo Matchonov va boshqalar “Ona tili o‘qitish metodikasi” Tosh 2009
2. Internet ma’lumotlari

PASKAL DASTURLASH TILI VA UNING IMKONIYATLARI.

*Suyunova Zamira Gapparkulovna
Samarqand viloyati Samarqand shahri
66-umumiy o'rta ta'lim maktabi
informatika fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 97 2896050*

Annotatsiya. Paskal tili 1971 yilda e'lon qilingan bo'lib, fransuz olimi Blez Paskal nomiga qo'yilgan. Turli xildagi masalalar yechimini olishda tartiblangan (strukturaviy) dasturlar tuzishda ishlataladi.

Kalit so'zlar. Blez Paskal, Syurix,Niklaus Virt,Paskal tili,Borland firmasi instalyatsiya, o'zgaruvchilar, Konstantalar, Operatorlar, Funksiya, protseduralar

XVII asrda yashagan va dunyoda birinchi hisoblash mashinasini yaratgan fransuz olimi Blez Paskal sharafiga shunday deb nomlangan Paskal tili Shveytsariyaning Syurix shahridagi Oliy texnika maktabining professori Niklaus Virt tomonidan 70-yillarda yaratilgan bo'lib, 1979 yilda standart Paskal deb tasdiqlangan. O'zining soddaligi, mantiqiyligi va samaraliligi tufayli bu til butun dunyoga tezda tarqaldi. Hozirgi paytda barcha hisoblash mashinalari, xususan, mikrokompyuterlar ham shu tilda ishslash imkoniyatiga ega. Dasturlar matning to'g'riligini osonlik bilan tekshirish mumkinligi, ularning ma'nosi yaqqol ko'zga tashlanishi va oddiyligi bilan ajralib turadi.

Paskal tili ancha murakkab va ko'p vaqt oladigan hisoblash ishlarini bajarishga mo'ljallangan tarkiblashtirilgan dasturlar tuzishga imkon beradi. Yana bir afzalligi shundan iboratki, foydalanuvchi xatolikka yo'l qo'ymasligi uchun yoki xato yozib qo'ygan bo'lsa, tez tuzatib olishi uchun dasturda ishlatalgan o'zgaruvchilar oldindan qaysi turga (toifaga) mansub ekanligi belgilab qo'yilgan bo'ladi. Turbo Pascal sistemasini Borland firmasining instalyatsiya diski yordamida o'rnatish mumkin. Lekin bunday qilish shart emas, ko'pincha uni bir kompyuterdan ikkinchisiga nusxasini ko'chirib o'tkazib ishlatalishadi. Dasturning to'liq tarkibi 4 Mbayt atrofidagi hajmga ega bo'lib, xohishga qarab uni hajmini kamaytirish mumkin. Ammo bu holda o'rnatilishi yoki ko'chirilishi shart bo'lgan fayllarni aniq bilish kerak. Dastur matni muharriri asosiy matnni kiritish va tahrirlash uchun xizmat qiladi. Dastur matni muharriri oynasini oynalar sohasida siljitim, o'Ichamini o'zgartirish, yopish va ochish mumkin. Integrallashgan muhitda ochilgan oynalar soni tezkor xotira hajmi tomonidan chegaralanadi, lekin faol oyna yagona bo'ladi. Bir oynadan ikkinchisiga o'tish uchun sichqoncha yordamida tanlash (agar oyna qismi ko'rinish turgan bo'lsa) yoki F6 klavishi yordamida amalga oshiriladi. Dastur matni muharririning har bir satriga ko'pi bilan 126 ta belgi yozilishi mumkin. Odatda Paskal tilidagi dasturlar Program maxsus so'zi bilan boshlanadi. Bu so'zdan keyin dastur nomi yoziladi. Masalan: Program kvadrat_tenglama; {kvadrat tenglama yechish dasturi.} Dastur nomi dastur vazifasiga mos bo'lishi maqsadga muvofiq. Bu zarur dasturni boshqa dasturlar orasidan tez ajratib olish imkonini beradi. Paskal dasturlash tilida dastur yozishda quyidagilar qo'llaniladi: Konstantalar (o'zgarmaslar) – dastur ishlaganda qiymati o'zgarmaydigan miqdorlar; O'zgaruvchilar – dastur ishlaganda qiymati o'zgaradigan miqdorlar; Ifodalar – mos amallar bilan bog'langan o'zgarmaslar, o'zgaruvchilar va funksiyalar; Operatorlar – algoritnik tuzilmalarni ifodalaydigan dasturlash tilining ko'rsatmalari; Funksiya va protseduralar – dasturning o'z nomiga ega bo'lgan alohida qismlari. Ularga asosiy dasturdan murojaat etiladi; Nishonlar – dasturda boshqarish uzatilayotgan operatorni ko'rsatadi. Ularda ishlataladigan son 0 dan 9999 gacha bo'la oladi. Birinchi kelgan nollar hisobga olinmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Aripov M.M, Irmuxamedova R.M va boshqalar. Informatika. Axborot texnologiyalari, o'quv qo'llanmasi, 1-2-qism. Toshkent 2005
2. G'ulomov S.S., Begalov B., Shermuhamedov A. Axborot tizimlari va texnologiyalari. Toshkent: «Sharq»- 2000.
3. www.ziyouz.com

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA MATN USTIDA ISHLASH

*Tojiboyeva Shoiraxon G'ulomovna
Qo'qon shahar 36-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 90-360-13-02
e-mail: tojiboyeva@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarni tayyor matn ustida ishlashga o'rgatish, matn tarkibida mavjud bo'lgan mantiqiy va uslubiy nuqsonlarni qiyinchiliksiz aniqlash va bartaraf etish ko'nikmasini shakllantirish, matnni tahlil qilish va tahrir qilish yo'llarini o'rgatish bo'yicha tavsiyalar berilgan

Kalit so'zlar: ona tili, matn ustida ishlash, matn tarkibi, ko'nikma, malaka

*Garchi azim daraxt bo'lsa, til
Matn undan yaralgan hosil.*

Mustaqil yaratilgan matn o'quvchi tafakkuri, intellektual qobiliyatining voqealanishi, tugal bir mazmunning o'quvchi tomonidan kashf etilishi, yuzaga chiqishidir. Matnlar o'zining qator xususiyatlari bilan bir-biridan farq qiladi. O'quvchi matn ustida ishlar ekan turli murakkablik, qiyinchiliklarga duch keladi, muommoli vaziyatdan chiqish, uning yechimlarini topish yo'llarini qidiradi. Matn ustida ishlash faoliyati faqat darslikda berilganlari bilan chegaralanib qolmasdan, ilmiy va badiiy adabiyot, davriy matbuotdan tanlab olingan matnlar, audio-video lavhalar ustida ishlash ham o'quvchilar uchun qiziqarli va zavqli bo'lishi tabiiy. Ona tili ta'limida matn ustida ishlash usullari bag'oyat xilma-xil. Biz quyida ularning ayrimlari xususida fikr yuritamiz.

1. Grammatik usul (an'anaviy amaliyot). Berilgan matndan o'rganiladigan mavzuga oid so'zlarni ajratish, ularni so'z turkumlari bo'yicha guruhlash qo'shimchalarni guruhlash, matndagi sodda gaplardan qo'shma gaplar hosil qilish va aksincha qo'shma gaplarni soddalashtirish, ajratilgan sodda va qo'shma gaplarning bosh bo'lagini topish, she'riy asarlar mazmunini nasriy yo'l bilan so'zlab berish, matndagi sodda gaplarni, qo'shma gaplarni ajratish, turlarini aniqlash, berilgan gap morfologik yoki sintaktik tahlil qilish v.h.

2. Ijodiy usul (yangilanayotgan amaliyot). Matnda ajratib ko'rsatilgan so'zlarni ibora va tasviriy ifodalar bilan almashtirish, ularning lug'aviy ma'nosini aniqlash va sharhlash, ajratilgan so'zlarga ma'nodosh, uyadosh, shakldosh va zid ma'noli so'zlar topish va ularning lug'aviy ma'nosini sharhlash, ilmiy uslubdagi matnni so'zlashuv uslubida gapirib berish, matnning mazmunini saqlagan holda shaklini o'zgartirish, matndagi gaplarni kengaytirish (ixchamlash), boshlanish qismi berilgan matnni davom ettirish, muommoli matn ustida ishlash va yechimini topish, berilgan so'z (so'z birikma, gap) asosida mustaqil matn yaratish, berilgan elektron tasvir (rasm, chizma, jadval) asosida badiiy (ilmiy, tasviriy nazmiy) matn yaratish v.h. Tabiiyki, ijtimoiy jamiyatda yashovchi har bir shaxs yoshligidanoq o'zaro muloqot, muloqot jarayonida fikrlash va fikr ifodalash zaruriyatini chuqur his qiladi. Insonning ma'naviy hayoti mazmunini tashkil etuvchi asosiy manba – nutqiy muloqot hisoblanshcha, insoniyat erishgan taraqqiyot, madaniy merosni keyingi avlodlarga yaxlit holda yetkazishning eng ishonchli yo'li – ijodiy tafakkur mahsulini yozma ifodalash – mustaqil matn yaratish malakasini egallahshdir. Bunday malakaga ega bo'lishning birinchi sharti – o'quvchilarni tayyor matn ustida ishlashga o'rgatish, matn tarkibida mavjud bo'lgan mantiqiy va uslubiy nuqsonlarni qiyinchiliksiz aniqlash va bartaraf etish, matn mazmuni, shakli va uslubini turfa yo'nalishda qayta ishlash (ixchamlash, kengaytirish matn tilini boyitish (epigraf, sitata. Ibora va tasviriy vosita, maqol, hikmatli so'zlar kiritish) ko'nikmalarini shakllantirish, matnni tahlil qilish va tahrir qilish yo'llarini o'rganishga yo'naltirishdir. Grammatik shakllarni o'rganishdan maqsad – o'rganilayotgan lisoniy qonuniyatni nutq tarkibida tahlil qilishni nazarda tutadi. Otlarni alohida turlash, fe'llarni tuslash fonetika, morfemika, morfologik – grammatik – sintaktik qonun – qoidalarni chuqur va keng ko'lamda o'rganish foydali, bil'aks mazkur faoliyat o'quvchi ongida mustaqil matn yaratish ko'nikmalarining shakllanishi va avtomatlashuviga yetarlicha foyda bermaydi. Bunda shakl, mazmundan ajraladi, shaklning anglatgan ma'nolari to'laligicha ochilmay qoladi. Aksincha, til hodisalari nutq tarkibida tahlil qilinsa, til bo'limlarini o'rganish matn yaratish va matn tahlili

bilan birgalikda, o‘zaro uyg‘unlikda olib borilsa, o‘quvchilar shakl va mazmun o‘rtasidagi turlituman bog‘lanishlarni anglab yetadi va o‘z nutqiy faoliyatiga tatbiq etadi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarida mustaqil matn yaratish ko‘nikmalarining shakllanishida topshiriqli mashqlar tizimida foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Adizov B.R. Boshlang‘ich ta’limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped. fanl. dokt. ilm. daraj. olish uchun yozilgan diss. –T.: 2003. -280 b.
2. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboeva R.N. Mustaqil fikrlash. –T.: Sharq, 2000. -110 b.
3. Mahmudov M.H. Ona tili ta’limini etalon vositasida loyihalash // “Boshlang‘ich ta’lim” jurnali. 2015. 1-son.

**MAKTAB MUZEYLARI - O'QUVCHILARNI BILMINI OSHIRISHDAGI
SAMARASI**

*Nargiza Turg'unboyeva
Andijon viloyati Marxamat tumani
16- umum ta'lif maktabi tarix fani o'qituvchisi*

*Oyjamol Toshboltayeva
Andijon viloyati Marxamat tumani
31 DIMI tarix fani o'qituvchisi.
Tel:+998994343724*

Annotatsiya: Maqola mualiflari muzeylar, xususan, maktab muzeylarining o'quvchilarida amaliy ko'nikmalarini hosil qilishdagi ahamiyatini yoritib berishga harakat qilganlar. Maktablarda muzeylar tashkil etilsa bu nafaqat tarix faniga, balki adabiyot, botanika, zoologiya, geografiya va boshqa fanlarga bo'lgan qiziqishlarini ham oshirishga yordam beradi. Chunki o'quvchilar olgan nazari bilimlarini amaliyotda ham qo'llab, mustahkamlab boradilar.

Kalit so'zlar: maktab muzeysi, eksponatlar, muzeys shahar, muzeys bo'limlari

Mustaqillik yillarda muzeylarga bo'lgan e'tiborning oshishi xalqimizning muzeylarga bo'lgan qiziqishini ortishiga olib kelmoqda. Ota-onalarning o'z farzandlari bilan birga muzeys shaharlarga sayohat qilishi uchun sharoitlar yaratib berilmoqda. Bundan ko'zlangan maqsad yosh avlodning o'z ona vatani tarixini churroq o'rganishi, unga hurmat ruhida tarbiya olishidir. Hozirgi zamon ta'lif dasturining murakkabligi va o'quv yuklamalarining og'irligi maktablarda muzeylar tashkil etilishini zamon talabiga aylantirmoqda. Maktablarda muzeylar tashkil etish orqali o'quvchilarining madaniy darajasini ko'tarish, bolalarning voqealar haqidagi tasavvurini boyitish va o'quv fanlari bo'yicha bilimlarini chuqurlashtirishga erishish mumkin.

Maktab muzeylarini bir nechta bo'limlardan iborat tarzda tashkil etish maqsadga muvofiq. Maktab joylashgan tuman, qishloq, yaniy maktab hududi tarixiga oid eksponatlar va materiallar, shu hududda yashab o'tgan buyuk tarixiy shahslar, zamonamiz qahramonlari hayoti va ijodidan namunalar bilan boyitish mumkin. Maktab muzeyida shu maktabga asos solinish tarixi va unda faoliyat yuritgan, maktab jamoasida katta hurmatga, tajribaga ega bo'lgan ustozlar tarixi uchun ham alohida bo'lim ajratish maqsadga muvofiq bo'ladi. Maktab muzeining katta qismi bolalar ijodkorligiga ajratiladi. Unda maktab o'quvchilarining eng qobiliyatli o'quvchilarini tomonidan chizilgan rasmlar, xalq amaliy san'ati namunalarini, qizlarning milliy matolardan tikkan liboslari, do'ppilar, zardo'zlik ashyolari, kashtachilik buyumlari, qurqoqlardan tayyorlangan ko'rpana va yostiqlar, o'g'il bolalar tomonidan tayyorlangan metal va yog'ochga o'yib ishlangan naqoshlik buyumlari ham alohida bo'limda namoyish etiladi. Bundan tashqari maktab o'quvchilarini orasida olimpiada va ko'rik tanlov, sport musobaqlari g'olib bo'lgan ustoz va o'quvchilar faoliyatiga oid materiallar o'quvchilarining bilim olishga bo'lgan qiziqishini va intilishlarini ortiradi. Maktab muzeylarida ekologiyaga doir bo'lim tashkil etish ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Yosh avlodni tabiatni asrab avaylashga o'rgatish uchun avvalo ularni tabiat bilan do'stlashdirish lozim. Bu bo'limni boyitishda o'quvchilarining o'zlarini ko'maklaridan foydalanish mumkin. O'quvchilarining o'zlarini hayvon tulumlari, bezak toshlar, o'simliklar gerbariyatlari, ayniqsa muzeys burchagida o'simliklar namunalarini o'stirishi, gul tuvaklarda turli noyob gullar turlarini ko'paytirishi mumkin.

Maktab muzeylarida dars. Maktablarda tashkil etilgan muzeylarda dars jarayonini tashkil etish yokiy tarixiy buyuk shaxslar tavallud kunlarini nishonlash o'quvchilarda katta tasavvur uyg'otadi va bilm samaradorligini oshishiga hizmat qiladi. Maktab muzeylarida o'quv fanlaridan tarix, adabiyot, geografiya, botanika, biologiya, zoologiya kabi fanlarni o'tish mumkin. Bu fanlarni o'tish jarayonida o'qituvchi eksponatlarni o'quvchilarga ko'rsatib uni tarixi, tarkibi, insonlar tomonidan qachondan foydalanila boshlaganligi haqida ma'lumotlar beradi. Buni o'quvchilar o'z ko'zlarini bilan ko'rib, qo'li bilan ushlab his qiladilar. Tarix darslarida buyuk tarixiy shahslar haqida ma'lumot berish jarayonida (Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Bobur, Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpion, Behbudiy va boshqa) maktab muzeyidagi eksponatlar, arxiv materiallaridan foydalanish orqali o'quvchini bilimini oshishiga va qiziqishini

kuchayishiga sabab bo‘ladi .Hunarmandchilik va tasviriy san’at namunalari, kulolchilik , bronza buyumlari, zeb-ziynat va boshqa topilmalar nushalari vatanimiz moddiy va madaniy hayoti tarixidan nishonadir . Albatta maktab muzeylaridagi buyumlarning ko‘pchiligi ularning asl nusxasi bo‘lmasa ham ular kelajakda o‘quvchilarni muzey va muzey shaharlarga borishga eksponatlarni aslini ko‘rishga bo‘lgan qiziqishini ortiradi .Maktablarda tashkil etilgan muzeylarda dars jarayonini tashkillashtirish orqali o‘qituvchi o‘quvchining atrof olamdagи voqeа – hodisalarga munosabatini yanada kuchaytiradi, dunyoqarashini kengaytiradi, tasavvuri hamda taffakur doirasi chuqurlashadi, mustaqil fikirlay olish qobiliyatini rivojlanishiga erishadi.

Maktab muzeylarini ayniqsa markazdan uzoq joylashgan hududlarda tashkil etish maqsadga muvofiq. Chunki markaziy muzeylarga tashrif buyurish uchun ham moddiy, ham ma’naviy imkoniyat cheklangan.Maktab muzeylarini tashkil etish va uning faoliyat yuritishida barcha o‘qituvchilar, maktab jamoasining hamkorligida amalga oshirish, muzeyda noan’anaviy darslarni o‘tkazish, muzey eksponatlarini boyitib borish , o‘quvchilar ma’naviy boyligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. Konstitutsiya.T.”O‘zbekiston”2003 yil
2. Karimov I.A.Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q.-T.”O‘zbekiston”1998yil 32 –bet
3. Muzeylar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash masalalari to‘g‘risida.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori. ”Xalq so‘zi”,1998 yil 5dekabr.
4. Nizomxonova N.Maktab muzeylari-o‘quvchilarni manaviy merosga hurmat ruhida tarbiyalash vositasi sifatida. // Talim texnologiyalari N1,2014 b 92-95

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNING YOZUV MALAKALARI USTIDA ISHLASH

*Tursunovna Gulchehra Ahmedovna
Beshariq tumani 44-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 97-040-09-26
e-mail:tursunova@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarning chiroli yozish qobiliyatlari shakllantirish, asosiy va yordamchi ularash unsurlarini bir- biridan farqlash, yozish ko'nikmasi va malakasini rivojlnadirish yuzasidan tavsiyalar berilgan

Kalit so'zlar: harflar shakli, chiroli yozish, harfning yozilish qoidalari, savod

Yozuv sifati uning aniq va toza, bir xil qiyalikda, bir xil qalinlikda, bir xil balandlikda, tekis va chiroli bo'lishidir. O'quvchilarning yozuvlarida bu sifatlarni shakllantirish uchun har bir o'qituvchi quyidagi ko'rsatmalarga amal qilishi lozim:

- Yozuvga o'rgatishning birlinchi kunidan boshlab harflarning shaklini takomillashtirib borish.

- Harf unsurlari va harflarni to'g'ri bog'lab yozishga o'rgatish.
- Yozuvning bir tomonga qiya qilib yozish qoidalari takrorlash va takomillashtirish.
- Har bir qatordagi harflarning bir xil balandlikda bo'lishishiga erishish.
- Harf unsurlari, harflar va so'zlar orasidagi maso fani bir xilda saqlash.
- Butun sinfdagi o'quvchilarning bir xil tezlikda ravon qilib yozishlariga erishish.
- Yozuvning bir maromda chiroli va pavon bo'lish yo'llarini topish.

1- va 2-sinflarda o'quvchilarning harflarning shaklini ongli ravishda egallashlari muhim ahamiyatga ega. Bu davrda o'quvchilarda harflarni ko'rib eslab qolish va chiroli yozish qibiliyatlari tarkib topadi. Harflarning shaklini ongli ravishda egallash uchun quyidagilar talab qilinadi: har bir harf uchun xarakterli bo'lgan asosiy va yordamchi ularash unsurlarini bir- biridan farqlash, harflarning bir-biriga nisbatini to'g'ri aniqlash, har bir harfning yozilish qoidalari (qayerdan boshlash, qayerda tugatish, burish, tugunchaklarni bog'lash) amal qilish, to'g'ri va noto'g'ri yozilgan harflarning farqini ajratish va ulardagi xatolarni tuzatish. Namuna tarzida kichik m harfini yozish jarayonini eslatib o'tamiz. Kichik m harfi uchta unsurdan: tayoqcha, ikkita ilmoqchadan iborat bo'lib, har bir unsuri bir xil qiyalikda yozilishi kerak. Bu harfni bog'lovchi unsur asosiy unsurlarga qaraganda bir oz qiyaroq bo'ladi. O'qituvchi doskada shunday unsurlardan tashkil topgan h, n, u, i harflarini yozib ko'rsatadi. O'quvchilar esa daftarlariha har bir harfni bir qatordan yozib mashq qiladilar. O'qituvchi sinfni aylanib chiqib, o'quvchilarning yozuvlarini kuzatib chiqadi va ularning qanday xatoga yo'l qo'yganliklarini hisobga oladi, o'quvchilar yo'l qo'ygan tipik xatolarni doskada yozib ko'rsatadi hamda ularning kamchiligi nimada ekanligini ko'rsatadi. O'quvchilar o'z xato va kamchiliklarini faqat doskada emas, o'z yozuvlarida ham sezishlari muhimdir. O'quvchilarga bir-birlarining daftarlarni tekshirtilish ham yaxshi natija beradi. Ayrim o'quvchilarga esa o'qituvchining o'zi daftarda namuna ko'rsatishi muhimdir. Bunday o'quvchilar o'qituvchining qo'l harakatiga qarab turib o'z xatolarini tuzatishlari mumkin. Ba'zi hollarda o'qituvchi harflarning shakli haqidagi tasavvurlarni kengaytirish uchun ruchkani havoda mashq qildirib ko'rsatishi mumkin. 1 -sinfa alifbe davri tugagandan so'ng ayrim o'quvchilar ba'zi harflarning yozma shaklini unutib qo'yadilar. Shuning uchun o'qituvchi husnixat darslarida b, g, k, p, s, f, h, q kabi murakkab harflar va ng, sh, ch harfiy birikmalarini yozdirib mashq qildirishi lozim. Dastlab harf unsurlarini tahlil qilishda alfavitdagi yozma shakldagi harflarning xususiyatlari hisobga olinar edi. Bu holat barcha kichik va bosh harflarni majburiy ravishda unsurlarga ajratib yozishni talab etar edi. Endilikda harflarni, iloji boricha, qo'l harakatini uzmasdan bog'lab yozish umumiy qoidaga aylandi. Harflarni bir butun shaklda qo'l harakatini uzmay yozishga o'tilgan taqdirda ham o'qitishning boshlang'ich davrlarida, ya'ni alifbegacha bo'lgan davrda, bolalarga tushunarli bayon etish uchun, o'qituvchi har bir harfning nechta unsurdan iborat ekanligini va ularning nomlarini aytib o'tishlari kerak. Bu unsurlardan o'qituvchi faqat harflarning shaklini tahlil qilib yozdirish vaqtida foydalaniishi mumkin. Ammo harflarning unsurlarini surunkali ravishda yozdirib mashq qildirish mumkin emas. Harflarni

unsurlarga bo‘lib tahlil qilishda dastlab asosiy unsurlar yozilishi hamda bog‘lovchi qo‘s Shimcha unsurlar ham eslatib o‘tilishi kerak. Ko‘pchilik harflarning asosiy unsurlari yuqoridan pastga qarab yurgiziladi, bog‘lovchi unsurlari esa, aksincha, pastdan yuqoriga qarab yurgizish uchun moslashtirilgan. Bunday unsurlarni bog‘lovchi chiziqlar deb atash mumkin. Ammo yozuv mashqlarini bajarishda asosiy va yordamchi unsurlar qo‘l harakati uzilmay bog‘lab yoziladi. Harf unsurlarini bog‘lab yozish vaqtida o‘quvchilarga ruchkani yuqoridan pastga yurgizish zarurlagini eslatib turish lozim. Harflarning asosiy unsurlarini mashq qildirishni alifbedan keyingi davrda ham davom ettirish mumkin. Buning uchun o‘qituvchi quyidagiga o‘xshash mashqlarni o‘tkazishi lozim:

Harflar bilan yordamchi chiziqlarni yonma-yon mashq qildirish o‘quvchilarga harflarning

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Adizov B.R. Boshlang‘ich ta’limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped. fanl. dokt. ilm. daraj. olish uchun yozilgan diss. –T.: 2003. -280 b.
2. Yo‘ldoshev J.G. Xorijda ta’lim. –T.: Sharq, 1995. -92 b.
3. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboeva R.N. Mustaqil fikrlash. –T.: Sharq, 2000. -110 b.
4. Mahmudov M.H. Ona tili ta’limini etalon vositasida loyihalash // “Boshlang‘ich ta’lim” jurnali. 2015. 1-son.

**PIRLS ,TIMSS ,PISA XALQARO TADQIQOT DASTURLARI VA ULARGA
О'QUVCHILARNI TAYYORLASH BO'YICHA TAVSIYALAR**

*Xojiqo'ziyeva Marg'uba To'lqinovna
Namangan viloyati Chortoq tumani
51 – umumiy o'rta ta'lif maktabning
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi eng dolzarb mavzulardan PISA xalqaro baholash dasturining natijalari asosida dunyo mamlakatlari o'quv dasturlarida mavjut bo'lgan talablar doirasida o'quvchilarning oz bilim va ko'nikmalarini hayotiy vaziyatlarida qollash , fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlariga baho berilishi haqida ma'lumotlar berilgan. Undan tashqari, PIRLS va TIMSS haqida ham tushunchalar berilgan.

Kalit so'zlar: PISA, PIRLS, TIMS,

Harakatlar strategiyasi , ta'lif sifatini baholash, xalqaro tadqiqotlar milliy markazi , PISA xalqaro baholash tadqiqot dasturi, tanqidiy fikrlash, ko'nikmalar, kompetensiyalar, yangi davlat ta'lif standartlari TIMSS, PIRLS, haqida Mamlakatimizda o'z taraqqiyotini yangi davriga qadam qo'ygan hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasini 2017-2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustivor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi asosida barcha sohalarda keng ko'lamli o'zgarishlar amalga oshirilmoqda .

Globallashuv sharoitida shiddatlar bilan rivojlanib borayotgan davr davlat va jamiyat oldida dolzarb va qamrovi kun sayin ortib borayotgan zamonaviy talablar qo'ymoqta. Bu maqsadlarga erishish uchun mamlakatda ilimli , tajribali va zamonaviy fikrlaydigan yuksak salohiyatli hodimlar , mutaxassislarining orni beqiyosdir. Bunday raqobat bardosh kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish inson va uning salohiyatini kashf etish hamda uni buyuk maqsadlarga erishishga safarbar qilish kabi ulug'vor vazifalar turadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi "Xalq ta'lifi tizimida ta'lif sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini huzuridagi Ta'lif sifatini nazorat qilish davlat inspeksiysi qoshida " Ta'lif sifatini ba holash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi " tashkil etildi. Ta'lif sifatini nazorat qilish davlat inspeksiysi bilan xalqaro hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti ortasida o'quvchilar savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro dasturida (Agreement-for participation programme for international student assisment -PISA -2021) ishtirok etishga erishildi.

PISA va TIMSS o'rtasidagi asosiy farq PISA asosiy vazifasi 15 yoshli o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalarni baholashdan iborat bo'lsa , TIMSS esa muayyan yoshdagini o'quvchilarni emas, balki 4 va 8-sinf o'quvchilarining bilim va ko'nikmalarini baholaydi. PIRLS – boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash, PISA test tarkibi 5 ta yo'nalish bo'yicha o'tkaziladi ; O'qish , matematik savodxonlik , Tabiiy – ilmiy fanlar hamkorlikda muammolarni hal qilish va moliyaviy savodxonlik yo'nalishlari ; O'zbekiston 2021 – yilda uch yo'nalish ; O'qish , matematik savodxonlik tabiiy ilmiy fanlar yo'nalishlari bo'yicha testlarda qatnashishni rivojlantirilgan.

PISA (Programme for International Student Assisment o'quvchilarning savodxonligini baholash xalqaro tadqiqot dasturi bo'lib , dasturning asosiy maqsadi 15 yoshli o'quvchi yoshlarning o'qish matnni tushinish) matematik va tabiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajasini hamda ijodiy fikrlash ko'nikmalarini turli xil testlar yordamida baholashdan iborat. Har 3 yilda bir marotaba o'tkaziladigan PISA dasturi mamlakatlarda ta'lif ti zimini yutuq va kamchiliklarni bilib olish va kelgusida ta'limga oid qarorlar qabul qilishni qo'llab quvatlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga muvofiq umumiyo o'rta va maktab dan tashqari ta'lifni tizimli isloh qilishning ustivor yo'nalishlarini belgilash , o'sib borayotgan yosh avlodni ma'naviy – axloqiy va intelektual rivojlantirishni sifat jihatdan yangi darajaga ko'tarish , o'quv - tarbiya jarayoniga ta'lifning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsadida O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahoning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga erishish ham da xalq ta'lifi tizimida ta'lif sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o'quvchilarning o'qish matematika va tabiiy yo'nalishdagi

fanlardan savod xonlik darajasini baholashga yo‘naltirilgan ta’lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan. Konsepsiya doirasida , o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash , axborotni mustaqil izlash , tahlil qilish ko‘nikmalarini va kompetensiyalarning rivojlanishiga alohida urg‘u berishni hisobga olgan holda, zamonaviy innovatsion iqtisodiyot talablariga javob beradigan umumta’lim dasturi va yangi davlat ta’lim standartlarini joriy etish , o‘quvchilarning bilim darajasini ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro PISA , TIM Demak , PISA - bu oddiy qilib aytganda dunyo mamlakatlari o‘quv dasturlarida SS , PIRLS va boshqa dasturlarda doimiy ishtirok etish nazarda tutilgan. mavjut bo‘lgan talablar doirasida o‘quvchilarning o‘z bilim va konikmalarini hayotiy vaziyatlarda qo‘llash , fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlariga baho beriladi.

Foydalaniman adabiyotlar :

1. www.ziyonet.uz
2. Shavkat Mirziyoyev Miromonovich. Buyuk kelajagimizni mard va olivjanob xalqimiz bilan quramiz. Toshkent -2018
3. www.boshlang‘ichta’limjurnali.uz

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QISH DARSLARIDA NUTQ O'STIRISH USULLARI

*Xolmatova Mohiraxon Muxammadjon qizi
Buloqboshi tumani 24-umumta'lism maktabi
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: O'qish darslarida og'zaki nutqni o'stirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. O'qish darslarida lug'at ustida ishslashda o'quvchilar matn ichidagi ma'nosini tushunmaydigan so'z va iboralarni olib berish ,gap tuzish, bayon, inshoga doir turli xil mashqlar nutqiy malakalarni egallashda ularga yordam beradi.

Kalit so'zlar: nutq o'stirish, til vositalari, lug'at.

O'quvchilar nutqini o'stirish barcha o'quv predmetlaridan o'tkaziladigan mashg'ulotlar bilan uzviy ravishda bog'lanadi. O'qish darslarida o'quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar; ular kuzatishni, o'ylashni va ko'rghanlari, eshitganlari, o'qiganlari haqida to'g'ri bayon qilishni o'rganadilar. O'qish darslari bolalar lug'atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to'g'ri tuzishni o'rgatadi.

O'qish ,odobnama,ona tili darslarida tilni maxsus o'rganish bilan bolalar alohida tovush, bo'g'in, so'z va gaplarni eshitishga va aytishga o'rganadilar. Ular maqollar ,topishmoqlar, ertaklar ,hikoya va masallar ,she'r, ruboysi ,hikmatli so'zlar orqali juda ko'p yangi atamalarni bilib oladilar.

O'quvchilar nutqini o'stirishda o'qituvchining nutq madaniyati katta ahamiyatga ega. O'qituvchi barcha darslarda, sinfdan va maktabdan tashqari mashg'ulotlarda faqat orfoepik talaffuz va adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda ifodali, ta'sirli so'zlashi, shuningdek, har doim o'quvchi bilan muomala madanyatiga alohida e'tibor qaratish lozim. Bu bilan u o'quvchilarni ifodali so'zlashga, xatosiz, chiroyli so'zlashga o'rgatadi, tilga sezgirlikni uyg'otadi.

Maktab o'quvchilarining nutqini o'stirishga alohida ahamiyat berib kelinmoqda. O'qish darslarida o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini o'stirishda kichik-kichik parchalarni o'qish, ifodali o'qish, maznunini o'zlashtirish, hikoya qildirish va yozma ish turlari: diktant, bayon va inshodan foydalilanidi.

Maktablarda o'quvchilarining savodxonligini oshirish uchun interfaol metodlar,didaktik o'yinlar,mashq topshiriqlar ,rebus va krassvordlar orqali o'quvchilarining amaliy tafakkur va tasavvurlarini shakillantiradi ,mantiqiy fikrlash va hozirjavoblik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

O'qish o'qitish metodikasini o'rganish jarayonida qo'yidagi vazifalar bajariladi:

- o'quv mashg'ulotlarida til va nutq hodisalarini o'zaro farqlash, qiyoslash, umumlashtirish asosida olib borib , o'quvchining mustaqil va ijodiy fikrashi uchun keng imkoniyat yaratib berish;

- o'quvchi faoliyatini so'zga ehtiyoj hosil qiladigan o'quv topshiriqlari orqali maqsadli boshqarib borish , so'z boyligini oshirishni , tafakkur doirasini kengaytirish , nutqiy salohiyatni shakllantirish;

O'quvchilar nutqini o'stirishda aniq belgilangan bir qator talablarga rioya qilinadi:

1. O'quvchilar nutqi mazmundor bo'lsin. Hikoya yoki insho o'quvchilar uchun yaxshi ma'lum bo'lgan dalillar, ularning kuzatishlari, hayotiy tajribalari, kitoblardan, rasmlardan, radioeshittirish va teleko'rsatuvdan olgan ma'lumotlari asosida tuzilsagina mazmunli bo'ladi. Bolalar bilmagan narsa, ko'rmagan voqeа-hodisalar haqida yetarli tayyorgarliksiz so'zlashga yo'l qo'yilsa, nutq mazmunsiz chiqadi.

2. Nutqda mantiqiylik bo'lsin. O'quvchilar nutqi mantiqan to'g'ri bo'lishi, fikr izchil, asosli bayon etilishi, asosiy o'rinalar tushirib qoldirilmasligi va o'rinsiz takrorga, mavzuga taalluqli bo'lmagan ortiqchalikka yo'l qo'yilmasligi talab etiladi.

3. Nutq aniq bo'lsin. O'quvchi dalillar, kuzatishlar, taassurotlarini haqiqatga mos ravishda oddiy bayon etibgina qolmay, shu maqsadning eng yaxshi til vositalaridan (so'z, so'z birikmasi, gaplardan) foydalangan holda, maxsus tasvirlar bilan ifodalashga o'rgansin.

4. Nutq til vositalariga boy bo'lsin. Mazmunni aniq ifodalash uchun o'quvchi nutqi til vositalariga boy bo'lishi, u har qanday vaziyatda ham kerakli sinonimlardan, xilma-xil tuzilgan gaplardan mazmunga eng mosini tanlab foydalana olish ko'nikmasiga ega bo'lishi zarur.

5. Nutq tushunarli bo'lsin. Og'zaki nutq eshituvchiga, yozmanutq esa uni o'quvchiga tushunarli bo'lishi zarur. So'zlovchi yoki yozuvchi nutqini eshituvchining yoki o'quvchining imkoniyatini,

qiziqishini hisobga olgan holda tuzsa, uni hamma birdek, hech qiyinchiliksiz tushunadi.

6. Nutq ifodali bo'lsin. Agar nutq ifodali, ya'ni jonli, chiroyli, ishontiradigan bo'lsa, eshituvchiga yoki o'quvchiga ta'sir etadi. Og'zaki nutq eshituvchiga intonatsiya orqali ta'sir etsa, og'zaki nutq ham, yozma nutq ham tinglovchi va o'quvchiga hikoyaning umumiy ruhi, dalillar, tanlangan so'zlar, ularning emotSIONalligi, tuzilgan jumla, iboralar yordamida ta'sir etadi.

7. Nutq to'g'ri bo'lsin. Maktab uchun nutqning adabiy til me'yorlariga mos va to'g'ri bo'lishi alohida ahamiyatga ega. Yozma nutq grammatika, imlo va punktuatsiya jihatidan, og'zaki nutq esa orfoepik jihatdan to'g'ri tuzilishi talab etiladi. Yuqorida sanab o'tilgan talablar o'zaro bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, maktab ishlari tizimida kompleks ravishda amalga oshiriladi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yhati:

1. Ro'ziboeva O'. va boshq. Kichik yoshdagi bolalar nutqini o'stirish. –T.:«O'zbekiston», 2001.
2. O'qish .O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. 2016 yil.

BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARIDA METODLAR QO'LLASH AHAMIYATI

*Yusvalieva Dilbaroy Yusuffjonovna
Andijon viloyati buloqboshi tumani
24-maktab boshlangich sinif oqituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada o'qish darslarida metodlar qo'llash ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: izlanish metodi, metod, o'qish darslari, fan, ta'lif

Izlanish metodi. Bu metod asardagi voqealarda tafsilotlar asosida o'quvchilarga savol-top-shiriqlar tuzishda, qahramonlarga baho berishda keng qo'llanilarigan usuldir. O'qish darslarida reproduktiv metod keng qo'llaniladi. Xo'sh bu usulni qachon qo'llash mumking. Bu usullar o'quvchilarning yangi tushuncha, hodisa va qonunlarni bilishdagi ijodiy faoliyatlari darajasini baholash asosida qismlarga ajratiladi. Reproduktiv usullar o'quvchilarning o'quv materiallarini mustahkamroq eslab qolishlarini ta'minlash, bilishga doir faoliyatni bevosita 6oshqarish, kamchiliklarni tez aniqlash uchun amaliy ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish maqsadida qo'llaniladi. Reproduktiv usullar - o'quv materialining mazmuni, asosan, ahborot harakterida bo'lsa, amaliy harakatlarning usullarini ta'riflasa, o'quvchilarning bilimlarini mustaqil qidirib ola bilishlari uchun juda yangi hisoblansa, vaziyatlarni hal qilish uchun tayyor Qanday holda induktiv va deduktiv usullar qo'llaniladi. Ayniqsa, deduktiv o'qitishga talab va e'tibor kuchaydi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Induktiv yoki deduktiv usullarni qo'llash o'rganilayotgan mavzu mazmunini ochishning ma'lum mantig'ini - xususiydan umumiyya yoki umumiyyidan xususiyga o'tishni tanlashni anglatadi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Reproduktiv usulda o'quvchilar ilgari yoki yaqinda egallagan bilimlarini qo'llaydi. Masalan, o'qituvchi dastlabki darslarda o'zi asar matnini qismlarga bo'ladi, yozuvchi yoki shoirning aytmoqchi bo'lgan muhim fikriga o'quvchilar diqqatini jahb qiladi, uni aniqlab ko'rsatadi, o'quvchilar bilan birga tasvir vositalariga yuklatilgan ma'noni oshib, o'quvchilarga ko'maklashadi. Bularning bari o'quvchilar uchun bir ko'rsatma vazifasini o'taydi. Shundan so'ng o'quvchilar o'qituvchining ko'rsatmalari yordamida yuqorida ko'rsatib o'tilgan vazifalarni o'zları mustaqil ravishda bajaradilar. Yuqorida ta'kidlangan metodlardan tashqari, boshlang'ich sinf o'qish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiya sullaridan —Aqliy hujum, —Tarmoqlash, —Guruuhlar bilan ishlash, —Blis texnologiyasi, —FSMU texnologiyasi kabilardan ham foydalanish yaxshi samara beradi. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, har bir darsda qanday metoddan foydalanish, darsda qanday usullarni qo'llash o'qituvchi o'qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi lozim.

Ta'lilda faqat qiziqishga tayanib qolish ham motivatsiyaning asosli samarali bo'la olishini ta'minlamaydi. Bunda eng muhim samarali usul motivatsion-muammoli vaziyatlarni qo'yish yoki o'rganilayotgan predmetning ijtimoiy mohiyatini aks ettiradigan maxsus bilishga oid vazifalarning qo'yilishidir. Masalan, yangi dars boshlanishida yoki o'tgan darsni so'rash va mustahkamlash paytida didaktik o'yinlardan foydalanib, o'quvchilarning darsga qiziqishlari oshiriladi. Motiv hosil bo'lgach, dars davomida o'quvchilarning qiziqishlari saqlanib turgan holda o'rganilayotgan mavzuning ijtimoiy ahmiyatiga e'tibor qaratiladi. Boshlang'ich sinfda dars jarayonida motivlarning rivojlantirish muhim ahmiyatga ega. O'qituvchi o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini tashkil etishda motivlarga ko'proq e'tibor berishi o'quvchilarning bilim egallash jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. O'qituvchi dars loyihasini tayyorlar ekan, maqsadni oydinlashtirishi va shu maqsad asosida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini shunday tashkil etishi lozimki, belgilangan maqsad to'liq amalga oshsin. Pedagogik texnologiyaning afzalligi zamon sinovidan o'tib, interfaol usullarning sifat va samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligi o'z isbotini topmoqda. Bu borada, pedagogik texnologiyalar muvofaqqiyatlarni kafolotlovchi omilligini ta'kidlagan holda, izlanishlarimiz, bir qancha tajribalarimizni pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish orqali olib bordik va bir qancha natijalarga erishdik.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limi ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped.fan.dok. diss. T., 2003-yil

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОТИВАЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ.

*Хафизова Машихура Аминовна
Самаркандский Государственный
Архитектурно-строительный институт.
Старший преподаватель кафедры
«Узбекский и иностранные языки».
Телефон: +998985733335.
mashxuraaminovna1967@gmail.com*

Аннотация: Целью данной статьи является изучение и исследование методов и форм применения мотивационных возможностей педагогических игр в процессе усвоения русской речи, в частности русского языка в нелингвистических высших учебных заведениях. Методология статьи основывается на эффективном использовании различных современных педагогических подходов в сопровождении с игровыми технологиями при изучении русского в качестве иностранного языка. Результаты: на основе синтеза и анализа мотивационных компонентов и свойств познавательных игр, применяющихся на занятиях русского языка в неязыковых вузах, выявлены и рассмотрены главные задачи и проблемы активизации познавательной деятельности учащихся и совершенствования методики преподавания русского языка. Практическая значимость статьи заключается в возможности дальнейшего применения основных положений и выводов как в психолого-педагогической деятельности, так и в образовательном процессе.

Ключевые слова: организационно-обучающие игры, мотивированная аудитория, мотивационные возможности, русский язык как иностранный, грамматические навыки, суггестопедия, игровые технологии.

С развитием общества и совершенствованием различных областей жизнедеятельности людей перед человечеством стали появляться новые цели, задачи и, соответственно, новые к ним требования, одним из которых к настоящему времени является умение владеть иностранным языком не только на базовом, но и на профессиональном уровне. За последние десятилетия существенно изменилось отношение людей, особенно молодежи, к изучению иностранных языков и владению навыками профессионального общения на иноязычной речи в целях приобретения больших приоритетов в процессе трудоустройства, сотрудничества и взаимодействия с современными мировыми интеграциями. Это стало одной из основных причин совершенствования методики преподавания иностранных языков, в частности обучения второму языку студентов нелингвистических учебных заведений. Стало известно, что формирование у студентов, особенно у обучающихся в неязыковых вузах, положительного отношения к изучению русского языка как иностранного признается в качестве одной из серьезных проблем, требующей решения для пробуждения интереса у студентов к приобретению навыков владения иностранной речью, создания профессиональной мотивации изучения иностранного языка, активизации познавательной деятельности учащихся. [1] Несмотря на сегодняшний сравнительно повышенный интерес среди учащихся нелингвистических специальностей к изучению иностранных языков, необходимо приложить усилия для совершенствования методики преподавания второго языка исходя из профессиональных потребностей и формирования соответствующих теоретических основ применения мотивационных возможностей различных педагогических подходов к эффективной подаче материала на занятии.

Преподавание русского языка для студентов высших учебных заведений с неязыковой направленностью обучения на современном этапе развития общества подвергается значительно положительным изменениям: совершенствуется методология обучения второму языку с профессиональной точки зрения, учитываются схожие и отличительные черты обучения студентов языковых и неязыковых вузов, наблюдается постепенный переход к ускоренным и эффективным методам подачи материала, и это довольно отличается от традиционных способов проведения урока русского языка, что можно заметить в большей степени мотивированности обучающихся.

Известно, что одним из современных подходов к созданию благоприятной атмосферы в аудитории для изучения русского языка в целом и приобретения профессиональных навыков общения на русской речи в частности является использование мотивационных возможностей различных педагогических игр в процессе подачи изучаемого урока.

Материалы и методы

По мнению педагогов З. Шумаховой и А. Токтаниязовой, положительное отношение к учебной деятельности по иностранному языку, поскольку русский язык в статье рассматривается в качестве иностранного, проявляется в речевой активности, познавательном интересе, положительной мотивации студентов. [1] Формирование подобной мотивации у студентов чаще всего связывается с применением познавательных организационно-обучающих игр в ходе проведения урока иностранного языка. Организационно-обучающая игра как метод развития коллективной мыследеятельности способствует повышению интереса студентов к изучению русского языка, создавая благоприятные условия для улучшения не только качества обучения иноязычной речи, но и познавательной и образовательной ценности, эмоциональной привлекательности языка. В общем смысле, если рассматривать эффективность обучения студентов нелингвистических вузов второму языку, в частности русскому языку в качестве иностранного, то стоит отметить о значимости применения таких педагогических подходов и методов, которые направлены на мотивирование обучающихся.

Цель проведения подобного анкетирования была направлена на выявление мнений обучающихся и их отношение к использованию преподавателем организационно-обучающих игр и других познавательных приемов во время занятий русского языка. Методика разработки и анализ анкеты были заимствованы у Н.В. Кузьминой с введением некоторых дополнений [2]. Студентам предполагалось выбрать один ответ из каждой пары вопросов и подчеркнуть его:

Приложение 2

Что Вы считаете мотивирующим Вас в изучении русского языка?	Что не влияет на Вашу мотивацию при изучении русского языка?
1. Важно, чтобы преподаватель заранее полностью спланировал ход ведения занятия.	1. Составления плана ведения урока не имеет большого значения для студентов при изучении учебного материала.
2. Важно введение современных приемов и организационно-обучающих игр в традиционную систему обучения.	2. Не стоит смешивать современные подходы и методы с традиционной методикой преподавания языка.
3. Важно использование преподавателем различных рисунков, рассказов и игровых технологий в процессе обучения языку.	3. Рисунки, рассказы и игровые технологии не оказывают влияние на эффективность изучения языка.
4. Важно проведение парных и групповых работ.	4. Не стоит проводить парные и групповые работы, а лишь – взаимодействие преподавателя со студентами.
5. Важно использование педагогических игр и игровых технологий в целях повышения продуктивности изучаемого материала.	5. Игровые технологии нужно использовать только в качестве краткого перерыва во время или в конце занятия после усвоения новой темы.
6. Студенты так же могут порекомендовать собственные идеи о проведении познавательных игр.	6. План и структура применения игровых технологий составляются только преподавателем.
7. Педагогические игры, проводимые среди студентов во время занятия, способствуют лучшему запоминанию изучаемого материала.	7. Педагогические игры не имеют особого значения для улучшения способности удерживания в памяти изучаемого материала.
8. Важно использование различных игр: визуальных, аудиальных и, требующих физическое движение.	8. Не стоит применять во время урока различного рода игры, так как они отвлекают студентов от главной цели – усвоения учебного материала.

В ходе проведенного нами анкетирования среди студентов Самаркандинского государственного архитектурно-строительного института были высчитаны следующие коэффициенты: коэффициент эмоциональной насыщенности (КЭН) – это отношение количества положительных ответов по шкале к количеству отрицательных, а также коэффициент релевантности (КР) – это равенство полученного числа от деления разности положительных и отрицательных ответов на количество человек, принимавших участие в эксперименте. [3] Полученные результаты по итогам проведенного эксперимента более подробно рассматриваются ниже.

Литературный обзор

Ряд психологов и педагогов, ученых-лингвистов посвятили научные работы для изучения и исследования теории и методики обучения русскому языку как иностранному языку, в частности учащихся неязыковых учебных заведений, для исследования путей и способов повышения мотивации у студентов при обучении их русскому языку в качестве иностранного, так и другого второго языка, для повышения эффективности преподавания иностранного языка в нелингвистическом вузе: Г.Х. Бакиева, Б.Х. Караева, Е.Н. Коршунова, И.А. Краева, Д.М. Тешабаева, Г.М. Фролова, З.М. Шумахова, А.Э Токтанаевы, Е.В. Дводненко, Н. И. Петряева, А.С. Кожевников, Л. Шипелевич, Н.Г. Ксенофонты, Н.В. Кузьмина, Е.Н. Платонова, Г.М. Кучинский, М.А. Кудашова, М.И. Махмутов, А.К. Маркова, Р.Г. Рогова, Е.В. Самойлова, О.В. Назарова, М.М. Степанова, Л.А. Метелева, Х.Н. Галимова, Г.А. Хохлова, С.В. Пискунова, Р.В. Репина, М.А. Адамко, А.А. Потебня и другие.

Результаты

Исходя из проведенных наблюдений, указанных выше, стоит отметить о сравнительно положительном отношении большинства студентов неязыковых вузов к введению элементов игры в традиционную систему обучения русского языка на основе наличия ряда мотивационных возможностей в использовании игровых технологий и организационно-обучающих игр в ходе занятия, так как игры:

- способствуют развитию коллективной мыследеятельности;
- положительно влияют на активизацию познавательной деятельности учащихся;
- повышают адекватную самооценку учащихся;
- создают профессиональную мотивацию изучения второго языка;
- способствуют созданию определенного психологического климата, что подразумевает условия, при наличии которых у студента появляется желание слушать иноязычную речь, говорить на другом языке;
- способствуют активизации познавательной деятельности учащихся;
- пробуждают интерес у сравнительно большего количества студентов к изучению иностранного языка.

Также следует отметить, что из вышеперечисленных положительных факторов применения мотивационных возможностей игровых технологий, одним из важных моментов является то, что игры в ходе занятия зачастую могут создавать благоприятную обстановку для психологического комфорта, когда у студента формируется чувство удовлетворения от умения эффективно пользоваться навыками общения на изучаемом языке, что и является залогом успешности и повышения самооценки. [1]

Если рассмотреть итоги проведенного наблюдения за степенью сосредоточенности и внимательности студентов на уроке русского языка, указанном в *Приложении 1*, то можно заметить, что внимание всех учащихся, находящихся в одной аудитории, сосредотачивается на преподавателе, когда он взаимодействует со всеми одновременно; в то время когда преподаватель работает с отдельными студентами (отвечает на вопросы, проверяет упражнения отдельных студентов), у других понижается уровень сосредоточенности. Одним из эффективных способов для решения данного вопроса является то, что преподавателю нужно постоянно поддерживать зрительный контакт со студентами, что почти не позволяет понижению степени их внимательности во время занятия. Следующий важный момент связан с тем, что, когда преподаватель пишет у доски, значительно повышается степень сосредоточенности у студентов, поскольку они направляют полное внимание на доску и запись на ней. Студенты были хорошо сконцентрированы в процессе работы с текстовыми заданиями, но менее были сосредоточены, когда им предстояло слушать лекцию преподавателя. Организационные моменты занятия, такие как распределение студентам

карточек с вопросами, сбор тетрадей для проверки, включение технического оборудования в аудитории влияют на понижение степени внимательности студентов, поэтому необходимо учитывать, чтобы подобные процессы осуществлялись как можно быстрым способом. Парные и групповые работы могут служить движущим фактором как для повышения, так и для понижения степени сосредоточенности, если нет наличия четких инструкций и постоянного надзора со стороны преподавателя. На основе проведения данного метода наблюдения был выявлен ряд некоторых факторов и приемов, которые влияют на повышение или снижение степени сосредоточенности учащихся без включения элементов игр и игровых технологий.

В *Приложении 2* рассмотрено второе наблюдение, которое включает анкетирование среди определенного контингента студентов с архитектурной специальностью с целью выявления мнений учащихся неязыкового вуза по отношению к мотивационным особенностям применения организационно-обучающих игр в процессе обучения русскому языку как иностранному. Если рассмотреть результаты данного эксперимента по полученным итогам исследования, то есть по выявленным коэффициентам эмоциональной насыщенности и релевантности, в целом можно отметить, что большинство студентов поддерживают положительные мотивационные возможности различных познавательных педагогических игр для ускоренного изучения иностранного языка, в частности русского в данном случае, и эффективного усвоения нового учебного материала. Из всех пунктов анкетирования, наиболее четко отражающими значимость использования игровых технологий в ходе занятия являются пункты 2, 3, 5, 7, 8, по которым были получены следующие показатели на основе изучения мнений у двадцати четырех студентов нелингвистического вуза:

Некоторые пункты из анкеты, указанной в <i>Приложении 2</i>	Коэффициент эмоциональной насыщенности (КЭН)	Коэффициент релевантности (КР)
2 пункт	5,0	0,666
3 пункт	2,42	0,41
5 пункт	2,0	0,33
7 пункт	2,71	0,5
8 пункт	7,0	0,75

Согласно вышеуказанным показателям, выяснялось, что количество студентов, положительно отзывавшихся о введении организационно-обучающих игр, различных современных игровых технологий в традиционную систему обучения русского языка в неязыковых вузах, превышает количество тех учащихся, которые считают маловажным использование педагогических игр в ходе проведения урока русского языка на современном этапе, что говорит о действительном наличии мотивационных возможностей игровых технологий для большинства студентов неязыковых вузов, изучающих второй язык с учетом профессиональных потребностей.

С тех пор как формирование положительного отношения к учебной деятельности по иностранному языку стало представлять из себя серьезную проблему в немотивированной аудитории, в частности в нелингвистических учебных заведениях, современные педагоги и психологи продолжают вести исследования над разработкой новых и более эффективных подходов к решению проблемы совершенствования ведения урока русского языка, особенно в неязыковых вузах. На основе проведенных исследований и наблюдательного анализа в области изучения мотивационных возможностей игровых технологий при изучении русского языка в неязыковых вузах можно сделать следующие выводы: несмотря на то, что введение игр или игровых элементов в процесс обучения русскому языку в нелингвистических вузах может также стать и причиной некоторых разногласий среди педагогов и психологов тем, что игры, в основном, могут послужить лишь источником развлечения и перерыва от занятия и главной цели урока – усвоения учебного материала, на практике можно убедиться, что игровые технологии в большинстве случаев действительно обладают мотивирующими компонентами, пробуждающими интерес студентов к эффективному изучению иностранного языка с учетом профессиональных потребностей.

Список использованной литературы:

1. Шумахова Зарема Нурбиевна, Токтанъязова Аида Эдуардовна Формирование положительного отношения к дисциплине «Иностранный язык» у студентов неязыкового вуза посредством введения организационно-обучающих игр в традиционную систему обучения // Вестник Майкопского государственного технологического университета. 2014. №2.
2. Кузьмина Н.В. Проблемы обучения и воспитания студентов в вузе. Л.: ЛГУ, 1976. 121
3. Кодзаева О. С. Мотивационные возможности неоднонаправленных глаголов движения в методике преподавания русского языка как иностранного // Вестник Майкопского государственного технологического университета. 2016. №3.
4. Узбекский язык для стран СНГ : учебник/ Г.Х. Бакиева, Б.Х. Караева, Е.Н. Коршунова, И.А. Краева, Д.М. Тешабаева, Г.М

TA'LIM MUASSASALARIDA «FLIPPED LEARNING» ARALASH O'QITISH TEXNOLOGIYALARI

*Atanazarov Quralbay Maulenovich
Samarqand veterinariya meditsinasi
institutining Nukus filiali,
katta o'qituvchisi
Telefon raqami: 90 650 24 12*

Annotatsiya. Ta'lism – shaxsnинг madaniy jihatdan rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Binobarin, shaxsnинг rivojlanishi jamiyatning, davlatning rivojlanishidir. Alovida olingen har qanday mamlakatda kadrlar tayyorlash sifati hamda iqtisodiyot rivoji o'rtasida kuchli musbat korrelyatsiya mavjud. Dunyo ko'rgan deyarli barcha kishilik jamiyatlarida sifatli bilim olishga ega bo'lgan, bugungi kunga kelib esa ilmiy-texnik rivojlanishdagi shiddat hamda jahondagi globallashuv va raqamlashtirish jarayonlari tabiiyki, ta'limga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi.

Kalit so'zlar: shaxs, "benchmarking", "tuning", flipped learning.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lism sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng kamrovli islohatlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'grisida"gi PQ-3775-sonli qarorida¹, oliy ta'lim muassasalarida ta'lism sifatini tubdan takomillashtirish, ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash ko'rsatilgan. Shuningdek, 2017—2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati va raqobatbardoshligini ta'minlovchi xorijiy ilgor tizimlarni boshqaruv va ta'lim jarayoniga joriy etish bo'yicha «Benchmarking» - oliy ta'lim muassasalari faoliyatining komponentlari bo'yicha qiyosiy tahlil etish orqali muammolarga echim topish, «Total quality management» - ta'lism sifatini oshirishning yalpi boshqaruvi, «Blended learning» - yagona elektron tizim orqali ta'limga amalga oshirishning talaba-pedagog muloqoti, «Tuning» - umumkasbiy va mutaxassislik kompetenciyalariga asoslangan ta'limga berish kabi ilgor xorijiy ta'lim muassasalarida joriy etilgan tizimlarni o'rganish va ularni respublikamiz oliy ta'limga joriy etish belgilangan.

O'zbekistonda oliy ta'lism sifatini ta'minlash masalasining echimi tarkibida, haqli ravishda, oliy ta'limga ta'lism sifatini ta'minlashda al'ternativ aralash ta'limga (Flipped learning) – auditoriyadan tashqaridagi ommaviy ochiq onlayn kurslarni joriy etish amaliyoti turadi. Ilmiy tadqiqotlarning manbalarda bayon etilgan natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, hozirgi joriy etilgan masofaviy ta'limga tizimidagi onlayn kurslar oliy ta'lim muassasalarida ta'limga berish kabi ilgor xorijiy ta'limga nisbatan kam o'rganilgan.

Bu maqolaning asosiy maqsadi respublikamiz ta'lim muassasalarida ta'lism sifatini ta'minlashda xalqaro tajribalardan kelib chiqib, «Flipped learning» aralash ta'limga berish usullarini foydalanish abzalliklarini o'rganishdan iboratdir.

Ishning ob'ekti va predmeti, jamiyat, shaxs, boshqa ta'limga tizimlariga qo'yiladigan talablar, ta'lim muassasalarida ta'lism sifati va ularni qo'llash imkoniyatlari, jumladan, oliy ta'limga sifatining samaradorlik va natijaviylikni oshirish.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'limga tizimida ta'lism sifatini uzluksiz ta'minlash masalasining echimi tarkibida, haqli ravishda, oliy ta'limga "Flipped learning" - aralash ta'limga onlayn kurslarni joriy etish amaliyoti turadi. Ilmiy tadqiqotlarning manbalarda bayon etilgan natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, Djonatan Bergman va Aaron Semslar kimyo o'kituvchilarini tomonidan maktablarda ma'ruzalarini video tasvir sifatida foydalangan holda tadbiq etgan. Ular Flipped slassroom" "teskari sinf", "teskari model" sifatida darslarini tashkil etgan. Bu birinchidan darsni shakllantirishdan

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июндаги "Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг камровли ислоҳатларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-3775-сонли қарори.

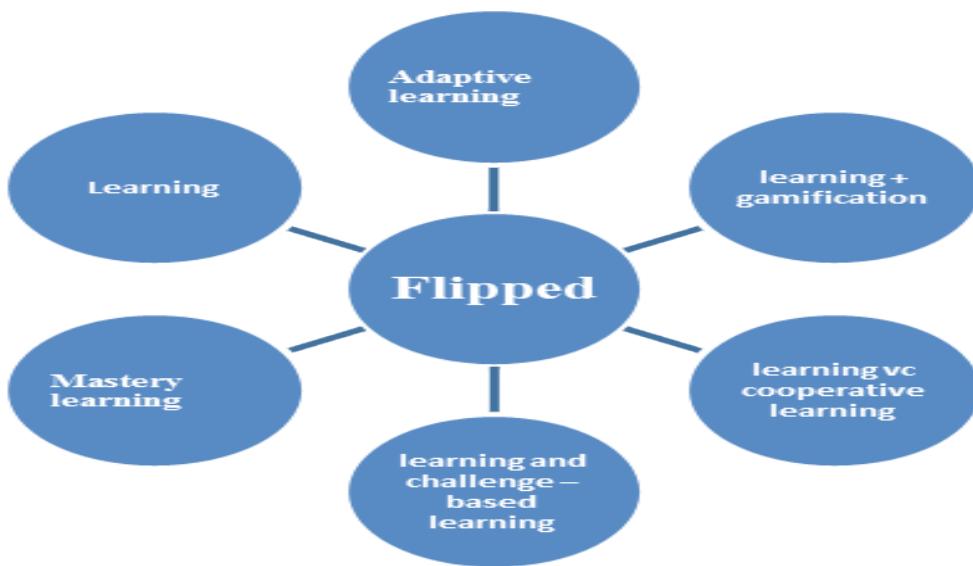
iborat bo‘lsa ikkinchidan texnolgiyalarning etarligi, ya’ni video dars materiallari internet orqali junatish, uchinchidan pedagog uzining darsida o‘quvchilarni jalg etishi, turtinchidan uy vazifasini uz uylarida samarali tayyorlashga undaydi (O.M.Korchajkina, 2016).

Bu masalada E. King (1993), Garvard universiteti professor E.Mazur, 1990 yillarda Viskonsin-Medison Universiteti ma’ruzalarni slaydlar bilan kursatadigan dasturni tadbiq etgan, bu ishni Dj. Uesli Beyker ham eksperimentida Sedearville universitetida foydalangan. U «sinf flip» so‘zini ko‘llash bo‘yicha hujjatni 2000 yili taklif etdi. Ya’ni “**flip**” so‘zi “**ta’lim**” yoki “**model**” bilan bogliqligini bildiradi. (O.D.Fedotova, E.A. Nikolaeva, 2017).

Kay va Hess (2007) to‘rt o‘quv kursining ana’naviy ma’ruza, aralash ma’ruza, veb-mustaqlil o‘qish va teskari o‘qitish ya’ni «veb-mustaqlil o‘qish» va «munazara sinf» o‘quv kurslarini tahlil qilib o‘quvchilarining o‘zlashtirishining ortishiga erishilganligini aniqlagan “Aralash o‘qitish”da Salman Khan (2004) Khan Academy modeliga asos solgan. 2011 yili Michiganda Klintondeyl o‘rta maktabida barcha sinflar aralash sinf modelida o‘qitila boshlagan. Bu ishlarni Greg Grin rahbarligida, keyinchallik umumgumanitar fanlarida Endi Sheel’ teskari sinf modelida 2012 yilda yaxshi natijalarga erishilgan. 2016 yilda Turciyaning MEF universiteti, jahon universitetlari orasida birinchilarda «teskari sinf» ta’lim modelini qabul qildi (M.L.Kondakova, E.V. Latipova, 2013).

Aralash o‘qitish texnologiyalar shakllari - eng zamonaviy texnologiya bo‘lib, axborotni tizimli ravishda qayta ishslash va tahlil qilishga, talabaning mustaqlil faoliyatiga asoslangan, bilim, ko‘nikma va malakalar diagnostikasida turli shakllaridan foydalangan holda tashkil etiluvchi yahlit jarayonlarga asoslangan.

Blended learning – aralash o‘qitish tizimi bo‘lib, ta’limiy koncepciya hisoblanadi, qaysiki mustaqlil ravishda bilimlarni onlayn orqali va kunduzgi holatda o‘qituvchi ishtirokida o‘rganiladi. Ya’ni “shu erda va hozir” degan ma’nolarni tushuniladi. Aralash o‘qitish shakllari rasmda ko‘rsatilagan. (Rasm 1.)

Rasm 1. Flipped aralash o‘qitish shakllari

Aralash o‘qitishning Flipped learning alternativ modellari hozirda jadal rivojlanib nazariyatchilar va pedagog – tajribachilar tomonidan ham yuqori baho berilgan ilgor texnologiyalar hisoblanadi.

Aralash o‘qitish shakllari ta’lim jarayonlarida foydalanilgan uslublari, o‘qitish vositalari, ta’lim yo‘nalishlari va mazmuni jihatidan yangilanib tuliqtililib borilmoqda. Masalan, E.Mazura Peer learning (birgalikta ta’lim) góyasini ilgori surgan, bunda axborot texnologiyalari bilan birgalikdagi dasturiy ma’lumotlar dasturi o‘qituvchilar tomonidan yaxshi o‘zlashtirilishi natijasida Washington Woodland Park High School o‘qituvchilari Dj.Bergman va A.Semslar tomonidan darslarni ko‘p qoldirgan o‘qituvchilari o‘zlashtirishlarida keng foydalanishiga imkon yaratilgan.

Flipped learning koncepciyasi asosida o‘quvchilar tomonidan o‘kuv materiallari o‘zlarini mustaqlil ravshda uyida audiovizual’ didaktik materiallar orqali, va tajribada auditoriyada yangi bilim va kunkmalarni pedagog rahbarligida o‘zlashtiriladi.

Flipped learning + Peer instruction (teskari ta’lim + birgalikda instrukciyalash) bu o‘kitish

shakli asosan texnologiya, injeneriya va matematika fan sohalarida samarali natija beradi.

Flipped mastery learning, Flipped mastery (mahorat maqsadida teskari ta'lim) o'quv jarayoni kontentini tashkillashtirishda aniq maqsadga erishish uchun tematik blok natijalari asosida loyiha, model, rasm va hakozalar natijasida baholanadi.

Oxirgi 10-yilliklar davomida masofali o'qitishning rivojlanishi uzluksiz ta'lim vositasi sifatida dunyo hamjamiyatining diqqat markazi ob'ekti hisoblanadi.

Dunyoda masofali ta'limning tizimlari turli-tumanligi xizmatlar ko'rsatiladigan ta'lim va tashkiliy shakllari juda xilma-xilligi sababli hatto oddiy turlarga ajratish ham juda murakkab hisoblandi.

Shunday qilib, masofali ta'lim faoliyatiga keltirilgan misollardan Garbda masofali ta'limning rivojlanishi asosiy tendensiyasi masofali ta'lim tizimi orqali taqdim etiladigan ta'lim xizmatlarining kengligi va turli xilligi hisoblanadi degan xulosaga kelish mumkin. Bundan tashqari masofali ta'limning rivojlanishi axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarning rivojlanishi bilan bog'liqdir.

Yetakchi rivojlangan davlatlar tapaqqiyoti tajribasi shunday xulosaga olib keldiki, milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda ta'lim sifatini oshirmsandan ta'lim jarayonlariga ilgor texnologiyalarni va innovatsion goyalarni tadbiq qilmasdan yetakchi oliy ta'lim muassasalariga erishib bo'lmashini tasdiqladi. Boshqacha qilib aytganda, bu mamlakatlarda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot natijasida ta'lim tizimi milliy ustuvorliklar tizimida asosiy o'rinni egallamadi, balki, ta'lim tizimiining milliy manfaatlar tizimida asosiy o'ringa ega bo'lishi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning yuksak darajaga chiqishiga sabab bo'ldi.

Hozirgi kunda respublikamiz oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga, ta'lim bosqichlarining o'zaro uzviyligi va uzluksizligini ta'minlashda masofaviy ta'lim, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ilgor chet el tajribalari va modulli tizimiga o'tish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda (Б.С.Nuriddinov, 2002).

Yuqorida keltirilgan tahlillardan kelib chiqib, ta'lim sifatini ta'minlashda bilim oluvchilarning kasbiy tayyorgarlik darjasini va mahorati bilan birga o'quv jarayonining qanday tashkil etilishi va uning belgilangan sifat mezonlariga javob berishi ta'lim jarayonining negizi hisoblanadi. «Flipped learning» modellari respublikamiz oliy ta'lim tizimida ham joriy etilishi, bilim oluvchilarning fanlarini samarali o'zlashtirishida istiqbolli ta'lim texnologiyalaridan biri bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida tashkil etilgan masofaviy va ommaviy ochiq online kurslaridan o'quvchilar uzlari uchun qulay vaqtda, qulay joyda ta'lim olishiga imkon yaratiladi.

Oliy ta'lim muassasalari respublikamizning barcha iqtisodiyot sohasiga zamonaviy raqabatbordosh, malakali kadrlar tayyorlashida ta'lim jarayonida ta'lim sifatining o'rni davlatimizning iqtisodiy pivojlanishiga ma'lum ma'noda o'z hissasini qo'shishi shubhasizdir. Shuning uchun ham ta'lim tizimiga muntazam ravishda yangi ilgor zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hozirgi davr talabi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кондакова М. Л., Латыпова Е. В. Смешанное обучение: ведущие образовательные технологии современности. // «Вестник образования» [Электронный ресурс] 2013. 8-15стр.
2. Корчажкина О.М. Форма организации учебного процесса с использованием электронных учебников – «перевернутый урок». РАН, Москва. Начальная школа, 2016 №4. 14-19 стр.
3. <http://flippedlearning.org/>
4. <https://www.coursera.org/>
5. <https://elibrary.ru>

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКАМ

*Бобожонова Назира Жуманазаровна
преподаватель Хорезмская область
Ургенчский район ГСОШ № 27 т
Телефон: +998 (97) 362 85 55
nazira.jumanaazarovna_8555@mail.ru*

*Матниёзова Шоира Латиповна
преподаватель Хорезмская область
Ургенчский район ГСОШ № 27 т
Телефон: +998 (99) 718 27 69
shoira_latipovna2727@inbox.uz*

Аннотация: В этой статье акмеологический подход в инновационной деятельности, креативность в инновационной деятельности, понятие «рефлексии» и структура инновационной деятельности преподавателя.

Ключевые слова: Инновационная деятельность преподавателя, акмеологический подход, акмеология, вершина профессионализма, нахождение новых технологий, креативность, продуктивное самосознание, творческая индивидуальность, беглость мысли, гибкость мысли, оригинальность,

Инновационная деятельность преподавателя рассматривается как созидательный процесс и результат творческой деятельности.

В.А.Сластенин при построении инновационной деятельности преподавателя опирается на акмеологический подход.

Акмеология (akme) – перевод с древнегреческого – высшая точка, острье, расцвет, зрелость, лучшая опора.

В.А.Сластенин обосновал предмет акмеологии, субъективные и объективные факторы, способствующие достижению вершин профессионализма, творческого долголетия специалистов. К объективным факторам относятся качество полученного образования, к субъективным – талант и способности человека, его ответственность, компетентность, умение эффективно решать производственные задачи.

Акмеология с научных точек зрения рассматривает соотношение профессионализма и творчества. В этой связи выделяются следующие категории:

- творческая индивидуальность;
- процесс саморазвития и самоусовершенствования;
- креативный опыт как результат самореализации.

Творческая индивидуальность преподавателя включает:

- интеллектуально-творческую инициативу;
- интеллектуальные способности, широту и глубину знаний;
- чуткость к противоречиям, склонность к творческому сомнению, способность испытать внутреннюю созидательную борьбу;
- информационный голод, чувство новизны, необычного в проблеме, профессионализм, жажда познания.

Основные функции реализации творческой индивидуальности В.А.Сластенина определил следующим образом:

- обогащение культуры, определяющейся критерием общественной значимости;
- преобразование педагогического процесса и личности;
- нахождение новых технологий, определяющихся критериями продуктивности и значимости;
- саморазвитие на основе самоопределения, самовыражения личности.

Таким образом, формирование творческой индивидуальности преподавателя динамическим инновационным процессом преобразования и саморазвития личности.

Важнейшей характеристикой инновационной деятельности преподавателя является кре-

ативность. Термин «креативность» появился в англо-американской психологии в 60-х годах. Он обозначал способности, отражающие свойства индивида создавать новые понятия и формировать новые навыки.

Дж.Гилфорд выделил ряд интеллектуальных способностей, характеризующих креативность:

- беглость мысли;
- гибкость мысли;
- оригинальность;
- любознательность;
- способность к разработке гипотезы;
- фантастичность и др.

Применительно к деятельности преподавателя можно определить несколько стадий креативности. На первой стадии осуществляется хорошее копирование готовых методических рекомендаций; на второй стадии в существующую систему вносятся некоторые модификации, методические приёмы; на третьей стадии полностью разрабатываются содержание, методы и формы реализации идеи; на четвёртой стадии создаются собственная оригинальная концепция и методика обучения и воспитания.

Необходимым компонентом в структуре инновационной деятельности преподавателя является рефлексия.

Рефлексия рассматривается как познание и анализ преподавателем явлений собственного сознания и деятельности (взгляд на собственную мысль и действия со стороны. В.А.Сластенин.).

Анализ педагогической литературы свидетельствует о наличии двух традиций в трактовке рефлексивных процессов:

- рефлексивный анализ сознания, ведущий к разъяснению значений объектов и их конструирование;
- рефлексия как понимание смысла межличностного общения.

В этой связи учеными-педагогами выделяются следующие рефлексивные процессы:

- само понимание и понимание другого;
- самооценка и оценка другого;
- само интерпретация и интерпретация другого.

Рефлексия (от лат. *Reflexio* – обращение назад) понимается как процесс самопознания субъектом внутренних психических актов и состояний.

Рефлексия – это не просто знание или понимание субъектом самого себя, но и выяснение того, как другие знают и понимают его личностные особенности, эмоциональные реакции и когнитивные (связанные с познанием) представления.

При анализе деятельности выделяются два вида рефлексии:

- ретроспективный;
- проспективный.

Ретроспективная рефлексия – это рефлексия в форме ретроспективного восстановления истории акта деятельности.

Проспективная рефлексия - это динамика переживания потребности в ходе осуществления деятельности.

Иновационность означает открытость, признание другого мнения. Инновационная деятельность преподавателя предполагает осуществление в динамике столкновения и взаимообогащения различных позиций.

Список использованной литературы:

1. Сластенин В.А., Кодымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: Магистр, 1997.
2. Кан – Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М., 1990.
3. Загвязинский В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука. – Тюмень, 1990.
4. Кларин М.В. Инновационные модели учебного процесса в современной зарубежной педагогике. – М., 1994.

ТЕХНОЛОГИЯ ДАРСЛАРИДА ЭКОЛОГИК ТАРБИЯНИНГ РОЛИ

Сайёра Қазақова Эркаевна
Хоразм вилояти XTXҚТУМОХМ
киттати ўқитувчиси

Аннотация: Экологик таълим ўқувчига аниқ мақсадга мувофиқ, изчил, тизимли ва узлуксиз равишда назарий экологик билимларни беришга йўналтирилган таълимий жараёнидир.

Калит сузлар: Экологик тарбия, табиатдан окидана фойдаланиш, атроф-мухит муҳофазаси, ижтимоий тарбия, оила ва жамиатда экология тушунча.

Экологик тарбия бугунги куннинг долзарб масаласи экан, биз бу экологияниң фойдасини, уни асрлаб-авайлашни болаларга кичик синфларданоқ тушунча бериб боришимиз керак, экология бу атроф мухит демакдир.

Табиат-кишиларнинг моддий ва маънавий талабларини қондириш манбаи. Одам ҳаёт кечириши учун зарур бўлган ҳамма нарсани табиатдан олади, (озиқ-овқат, кийим-бош, бинокорлик материаллари, сув, ҳаво ва хоказо). Инсон фойдаланадиган ҳамма нарса табиат моддаси билан меҳнатнинг маҳсулидир. Табиатдан оқилона фойдаланиш, унинг бойликларини муҳофаза қилиш ва кўпайтириш жамиятимизнинг энг асосий вазифаларидан биридир.

«Экология» тушунчаси илк бор немис зоологи Э.Геккел томонидан қўлланилган. Экологик тарбия ижтимоий тарбияниң муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Экологик тарбия (грекча «экос» -туар жой, макон, «логос» -фан) ўқувчиларга дастлабки экологик билимларни бериш, мавжуд экологик билимларни бойитиш, уларда табиат ва атроф-мухит муҳофазасини ташкил этиш кўникум ва малакаларини шакллантиришга қаратилган педагогик жараёндир.

Ўзбекистон Республикасида табиат ва атроф-мухит муҳофазасини ташкил этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу йўлда амалга оширилувчи ижтимоий-экологик ҳаракат мазмуни «Ўзбекистон Республикасининг Атроф-мухитни муҳофаза қилиш Миллий ҳаракат режаси»да ўз ифодасини топган.

Табиат ва атроф-мухитни муҳофаза қилиш, шунингдек, экологик муаммоларнинг ижтимоий хавфи хусусида тўхталиб, Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримов қуйидаги фикрни қайд этганди: «Экологик хавфсизлик муаммоси аллақачон миллий ва минтақавий доирадан чиқиб, бутун инсониятнинг умумий муаммосига айланган. Экология ҳозирги замоннинг кенг миқёсидаги кескин ижтимоий муаммоларидан биридир. Уни ҳал этиш барча ҳалқларнинг манфаатларига мос бўлиб, цивилизациянинг ҳозирги куни ва келажаги кўп жиҳатдан ана шу муаммонинг ҳал қилинишига боғлиқдир»¹.

Ўқувларда табиатга нисбатан тўғри муносабатни қарор топтириш, меҳр-муҳаббатни уйғотиш, атроф-мухит мусаффолигига эришиш экологик муаммоларни ҳал этиш йўлида муҳим босқич саналади.

Экологик таълим ўқувчига аниқ мақсадга мувофиқ, изчил, тизимли ва узлуксиз равишда назарий экологик билимларни беришга йўналтирилган таълимий жараёнидир.

Назарий экологик билимлар (экологик онг) ҳамда атроф-мухит ва табиат муҳофазаси йўлида олиб борилаётган фаолият бирлиги экологик маданиятни шакллантиришга хизмат қиласди. Экологик онг табиат ва атроф-мухитнинг мавжуд ҳолати, уларни муҳофаза этиш борасидаги тушунчаларнинг онгдаги ифодаси бўлиб, у мураккаб ижтимоий-психологик ҳодиса сифатида намоён бўлади. Экологик фаолият эса экологик билимларга таянилган ҳолда табиат ва атроф-мухит муҳофазасини таъминлаш борасида амалга оширилаётган хатти-ҳаракатлар мажмуюи демакдир.

Экологик маданият ўқувчининг ижтимоий талабларга мувофиқ табиат ва атроф-мухит муҳофазасини ташкил этиш қобилиятидир.

Экологик тарбия ижтимоий тарбияниң яна бир муҳим таркибий қисми бўлиб, уни

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари.- Т.: Ўзбекистон, 1997.- 137-бет.

ташкил этиш жараёнида қуйидаги вазифалар ҳал этилиши зарур.

1. Ўқувчиларнинг таълим жараёнида ўзлаштирган экологик билимларини янада ошириш.
2. Уларнинг табиат ва атроф-мухит экологияси тўғрисидаги тасаввурини бойитиш.
3. Ўқувчиларда табиат ва атроф-мухит муҳофазасини таъминлаш ижтимоий зарурият эканлиги тўғрисидаги эътиқодни шакллантириш.
4. Ўқувчиларда экологик фаолият кўнкма ва малакаларни тарбиялаш ҳамда уларнинг табиат ва атроф-мухит муҳофазасини таъминлаш жараёнида фаол иштирок этишларига эришиш.

Оила ва жамиятда ташкил этилаётган экологик тарбиянинг сухбат, давра сухбати, экскурсия, баҳс-мунозара, ижодий танловлар, учрашув, ижтимоий-фойдали меҳнат (шанбалик, ҳашар, кўкаламзорлаштириш) каби шакл ҳамда сухбат, кузатиш, амалий фаолиятни ташкил этиш, рағбатлантириш каби методлар ёрдамида ташкил этиш ўқувчиларда экологик маданиятни қарор топишини таъминлайди.

Ўқувчи тарбиясида иштирок этаётган субектларнинг шахсий намуналари, ўқув манбалари, бадиий адабиётлар, оммавий ахборот воситалари (шу жумладан, Интернет) материаллари ва уларнинг ғоялари ўқувчиларда экологик маданиятни шакллантиришнинг муҳим воситалари саналади.

Табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини амалга оширишда қенг жамоатчилик қатнашади. Бу ишда қатнашган хар бир кишида табиатга муҳаббат ҳисси уйғонади, Ватанга муҳаббат руҳида тарбияланади. Табиат жуда гўзал, кишиларга эстетик завқ беради. Табиатни, унинг бирор элементини, масалан: бирор гулни дикқат билан кузатсангиз, унинг қанчалик нозик, қанчалик гўзал, рангларининг хилма-хиллигини кўрасиз ва Сизга қанчалик эстетик завқ беришини жуда яхши биласиз.

Биз болаларга баҳор келиши билан кўчат ўтказишни ва дараҳтларни аҳамиятини тушунтириб ўтишимиз даркор. Уларга, күшларга озор етказмаслик, жониворларни қийнамасликларини, улар бизни дўстларимиз эканлигини, уларга етказа олсак экологияни оз бўлсада, муҳофаза қилишга, табиатни бойитишга ўз ҳиссамизни қўшган бўламиз.

Ҳозирги кунда экологик тарбия хар-бир билим олиш масканларида асосий фан сифатида киритилган. Бу фаннинг киритилишининг асосий сабаби экологияни яъни атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва уни келажак авлодга соғ ҳолда етказиш демакдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.- T.: O‘zbekiston, 1997.- 137-bet.
2. Baratov P. Tabiatni muhofaza qilish.- Toshkent, 1995

БИОКИМЁВИЙ ТАДҚИҚОТ УСУЛЛАРИ ВА ОҚСИЛЛАРНИНГ ХУСУСИЯТИ.

Камол Қулматов
Термиз давлат университети
ботаника ўқитувчиси
Адхамбек Алимов
Термиз давлат университети талабаси

Аннотация: Мақолада Биокимё фанинг вазифалари, медицинада тутган ўрни, оқсиллар таркиби, тузилиши, лабораторияда фойдаланиш ҳақида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: Статик, спесифик, альбумин, глобулин, протамин, глютенин.

Биокимё- замонавий биологик фанларнинг тез ривожланаётган соҳаларидан бири бўлиб, у тирик организмларининг таркибига кирадиган моддаларниниг тузилиши ва функцияларни, уларнинг алмашинув жараёнларини ҳамда ана шу алмашинув жараёнларни орган ва тўқималарнинг функциялари билан боғлиқлигини ўрганади. Бундай таърифдан келиб чиқадики, биокимё учта мустақил қисмдан ташкил топган. - Тирик организмларнинг асосан кимёвий таркибининг тахлилини ўрганадиган – статик биокимёдан. - организмда моддалар алмашинувининг барча мажмуаларини ўрганадиган – динамик биокимёдан. - алоҳида тўқима ва органларнинг ҳаёт фаолияти асосида ётадиган кимёвий жараёнларни ва уларнинг спетсифик функцияларини намаён бўлишини текширадиган – функционал биокимёдан. Тирик материяни кимёвий нуқтаи назардан ўрганиш жуда қадимдан бошланган у медицина, қишлоқ хўжалиги ва саноатнинг (дори- дармон ва хушбўй моддалар тайёрлаш тери ошлаш, газмол бўяш , нонвойлик ва пишлок пишириш каби) амалий эҳтиёжлар учун тирик организмлар (ҳайвонлар ва ўсимликлар)нинг таркибий қисмларини тадқиқ қилиш зарурати билан боғланган. Ҳайвонот ва ўсимликлар олами соҳасидаги биокимёвий текширишларнинг ривожига медицина катта таъсир кўрсатади. XVI-аср бошларида Парацельс касаликнинг пайдо бўлиши бемор организмида кечадиган кимёвий жараёнларнинг бузилиши билан боғлиқлиги ва уларга даво қилиш учун кимёвий моддалар қўллаш зарурлиги ҳақидаги фикирни илгари сурди. Кейинчалик биокимё муҳим қашфиётлар билан бойиди. XX – асрда Биокимё соҳасида айрим ютуқларга эришилди. Электрон микроскоп ёрдамида тирик ҳужайралардаги ультраструктур тузилмалар маҳсус биокимёвий функцияларни бажариши маълум бўлди, хусусан ҳужайра ядроида нуклеотидлар , яъни ирсий ахборотни ўтказишга масъул бирикмалар синтез қилинди. Масалан, синтез қилинган инсулин (оқсил гармони) қандли диабетга учраган беморларни даволашга ёрдам бермоқда. Турли касаликларни эрта аниқлаш ва уларнинг пайдо бўлиш механизмларини ўрганиш клиник Биокимёнинг гасосий вазифасидир . Касаликларнинг олдини олиш ва даволашда биокимёвий диагностика методлари муҳим аҳамиятга эга. Сўнгги йилларда килиник Биокимёда турли хил экспресс – методлар ва автоматик аппаратлар кенг қўлланиляпти шулар туфайли жуда қисқа муддат (баъзан, 30 сек) ичida қон таркибини текшириш ва шу йўл билан диагноз қўйиш мумкин. Биокимёвий ўзгаришлар кассаликларнинг асосини ташкил қиласи ва унинг иккиламчи белгиси хисобланади. Ҳар қандай ҳолда ҳам биокимёвий анализ аниқ диагноз қўйишга ёрдам беради.

Қон зардобида, сийдикда, шунингдек лейкоцитлар, эритроцитлар , фибробиластлар ва биокимёдаги ферментлар активлигини аниқлаш методи – энзимодиагностикага алоҳида аҳамият берилмоқда. Клиник лабораториялар учун мўлжалланган автоматик анализаторларнинг кўпгина моделлари ишлаб чиқарилган; булардан баъзилари 30-40 турдаги биокимёвий анализни жуда тез (соатига 3000 га яқин анализни) аниқлаб, олинган натижаларни телитайп орқали узатишга имкон беради. Тирик организмларнинг таркибида ер қобигида бор бўлган 100 дан ортиқ кимёвий элементдан 40 таси топилган холос. Бундан ташқари ,тирик организмларда бу элементларнинг ўзаро нисбати ер қобигидагига нисбатан бутунлай бошқача. Масалан, тирик ҳужайранинг қуруқ моддасини 50-60 %- углерод , 8-10% -азот, 25-30% -кислород ва 3-4%-водород ташкил қиласи. Шу вақтнинг ўзида ер қобигида карбон, водород ва азотларнинг ҳаммаси бир бўлиб, ер қобигининг умумий массасининг 1% дан камроғи тўғри келади. Биокимё бир қанча бошқа фанлар билан алоқада : органик, анорганик, кимё, зоология. ботаника, физиология, генетика, биофизика, микробиология, им

мунология , молекуляр биология. Биокимёда қўлланиладиган методлар . Хроматография, электрофорез, спетрофотометрия, Рентгеноструктура анализи, моддаларни гравитацион майдонда ультроценрифуга ёрдамида ажратиш. Оқсиллар –тирик организмларнинг шакилланиши ва ривожланишда фундаментал роль ўйнайди, яъни ҳаётнинг намаён бўлишини барча асослари оқсиллар билан боғланган.

Масалан, *E coli* хужайрасида 3000 атрофида ҳар хил оқсиллар бўлади, одам организмида эса 50000 дан ортиқ ҳар хил оқсил бўлади. Энг ажабланарли тарафи шундаки барча табиий оқсиллар 20 та ҳар хил аминокислоталардан тузилган бироқ табиатда уларнинг хили анча кўп. Бу аминокислоталар ҳар хил кетма-кетлиқда бирикиши ва жуда катта (улкан) сондаги ҳар хил оқсилларни ҳосил қилиши мумкин. Масалан, иккита аминокислотадан назарий нуқтаи назардан 24 та изомер, 20 хил аминокислотадан эса – $2,4 \cdot 10^{18}$ та ҳар хил оқсилларни ҳосил қилиши мумкин. Шуни такидлаш мумкинки, оқсил молекуласида тақорланаётган аминокислоталар қолдиқларининг сони кўпайганда (300-400) мумкин бўлган изомерлар сони (оқсиллар сони) астрономик чексиз сонга етади. Альбуминлар - сувда ва тузларнинг кучсиз эритмасида яхши эрийди. Тўйинган тузли эритмаларда, масалан, аммоний сульфат тузининг тўйинтирилган эритмасида чўкмага тушади. Сувли эритмалар қиздирилганда осонлик билан чўкма ҳосил қиласи. Альбуминлар- сутда, тухумда, қон зардобида, буғдой, арпа, нўхат таркибида учрайди. Глобулинлар - сувда эримайди. Тузларнинг кучсиз эритмасида яхши эрийди, юқори концентрацияларида эса чўкмага тушади, қиздирилганда чўкмага тушади. Альбуминлардан фарқи таркибида глицин сақламайди, ёки жуда кам миқдорда бўлади. Бу оқсиллар қон зардобида, мускулларда, сутда, тухумда, ўсимликлар уруғларида кўп учрайди. Протаминлар - факат ҳайвонлар организмида учрайди. Балиқларда кўп учрайди. Протаминлар таркибида кўпинча ишқорий аминокислоталар, аргинин, лизин ва гистидинлар бўлади. Проламинлар - бу оқсиллар сувда эримайди, уларга хос бўлган хусусиятларидан бири 70% ли этил спирти эришидир. Проламинлар бошокли ўсимликларда учрайди. Бу оқсиллар таркибида пролин аминокислотаси кўп (14% га яқин) бўлганлиги учун проламинлар деб аталади. Буғдой ва сули донида глиадин, арпа донида гордеин, маккажўхори донида зеин учрайди. Нуклеопротеинлар - оқсил ва нуклеин кислоталарининг бирикишидан ҳосил бўлади. Таркибида нуклеин кислоталар сақлашига кўра улар иккита гурухга бўлинади: таркибида ДНК ни сақлаган мураккаб оқсиллар - дезоксирибонуклеопротеин (ДНП) деб аталиб, хужайра ядрасида учрайди. РНП ирсий белгиларни узатишда катта аҳамиятига эга. Таркибида РНК ни сақласа рибонуклеопротеин (РНП) бўлиб, у озроқ миқдорда ядрода, асосан цитоплазмада учрайди. РНП оқсил биосинтезида муҳим роль ўйнайди. Баъзи нуклеопротеинлар маҳсус заррачалар (вируслар) ҳолида учраб, организмларда турли касалликларни келтириб чиқаради. Гликопротеинлар - кенг тарқалган мураккаб оқсил бўлиб, таркибида углевод сақлайди. Гликопротеинлар таркибидаги углеводлар юқори молекулати бирикма ҳолида бўлади. Улар гидролиз қилинганда галактоза, гексозаминлар, глюкоуронат кислота ва бошқаларга парчаланади. Гликопротеинлар, асосан, ҳайвонлар ва ўсимликларда учрайди. Кенг тарқалган вакиллари: муцин - сўлак глюкопротеини; хондромукоид - тоғай тўқимаси глюкопротеини; остеомукоидлар - илик тўқимасида учрайди; интерферонлар - кўп турдаги вирусларнинг кўпайишининг ингибиторидир. Иммуноглобулинлар - ёки антитаналар, химоя функциясини бажаради. Хужайрадан оқсилни ажратиш учун дастлаб хужайра бир бутунлигини таъминлаб турувчи хужара деворини бузиш лозим. Бу жараённи амалга ошириш учун керакли услугуб ва шароит обектнинг хусусиятидан келиб чиқиб таъминланади .

Оқсилларни рангли реакциялари ; ишқорий муҳитда оқсиллар ва уларнинг гидролиз махсулотлари бўлган полипептидлар бинафша ёки қизил- бинафша ранг ҳосил қиласи. Реакциянинг моҳияти пептед боғининг миқдорига боғлиқ. Биурет реакциясининг чиқиши иккита пептид группасининг бўлишига боғлиқ. Рангнинг интенсивлиги пептид боғининг узунлигига боғлиқ бўлиб,кўк бинафша рангдан то қизил-бинафша ранг оралиғида бўлади.

Реактивлар: а)тухум оқсили,б)ўюувчи натрий- 10% ли эритмаси,в) 1% ли мис сульфат эритмаси.

Ишнинг бажарилиши: 1та пробирка олиб,унда 2 мл тухум оқсилидан солинади,кейин шунча хажмда ўювчи натрийдан 5томчи ва 1-2 томчи мис сульфат эритмасидан солинади. Бунда кўк-бинафша ёки қизил-бинафша ранг ҳосил бўлади.

Адабиётлар рўйхати.

1. П. Игамназаров. М.М.Аддуллаева. Г.Б.Умарова “ Биокимёвий тадқиқот услублари” Тошкент 2003
2. Ё.Н. Тўракулов «БИОКИМЁ» Тошкент Ўзбекистон 1996
3. М.Н. Валихонов.,Далимова С.Н.,Умарова Г.Б., Молекуляр биология. Т.,2015
4. Березов Т. Т., Коровкин Б. Ф., Биологическая химия. Москва “” 1999г.

КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ ТАРИХИ

Мадаминова Гулзира Гуламқадировна
Андижон давлат университети, ўқитувчи
mguluzra87@yahoo.com

Аннотация: Ушбу мақолада компетенциявий ёндашувнинг келиб чиқиш тарихи тадқиқчиларнинг илмий ишларига таянган холда босқичларга бўлиб ўрганилганилиги хақида сўз боради. Шунингдек, юртимиз таълим тизимиға киритилган коммуникатив компетенцияси ва унинг турлари хақида ҳам маълумот берилган.

Калит сўзлар: компетенция, коммуникатив тил ўқитиши, ёндашув, лингвистик, прагматик, социолингвистик, стратегик.

Аннотация: В данной статье говорится о теоретической основе происхождение компетентно-ориентированного подхода по разделенным этапом на основании научных работ исследователей. Также даётся информация о коммуникативной компетенции и виды коммуникативной компетенции, которые внедрены в систему образования нашей страны.

Ключевые слова: компетенция, коммуникативное обучение языка, подход, лингвистический, прагматический, социолингвистический, стратегический.

Abstract: The article deals with the theoretical base of the origin of competence-based approach relying on the scientific investigations of researchers. Information is given on communicative competence and its components which have been adopted to the education system of our country.

Key words: competence, communicative language teaching, approach, linguistic, pragmatic, sociolinguistic, strategic.

КИРИШ

“Компетенция” тушунчаси бизнинг таълим тизимимизга 90-йилларда кириб кела бошлаб, расман Давлат Таълим Стандартига 2012 йили киритилган бўлсада, бу тушунча ҳақидаги фикрлар анча аввал пайдо бўлган. Ушбу мақолада биз компетенциявий ёндашувнинг келиб чиқиш тарихини бир қанча олимларнинг илмий ишларига таянган холда босқичларга бўлиб ифодалашга ҳаракат қилдик. “Компетенция” сўзи илк бор 1955 йилда Н.А.Хомский томонидан қўлланган бўлиб, тилни ишлатиш жараёнида “фаолиятга йўналтирилган билим, кўнинма ва малакалар мажмуи сифатида” талқин этилган, “компетенциявий ёндашув” эса таълимда натижавийликни қўрсатувчи омил сифатида қайд этилган [9; 34]. “Компетенцияга асосланган ёндашув(competence based approach)” тушунчаси асосида “компетенцияга асосланган тил ўқитиши (competence based language teaching)” тушунчаси, кейинчалик эса “компетенцияга асосланган таълим(competence based education”)тушунчаси юзага келади. Куйида биз компетенциявий ёндашувнинг ривожланиш босқичларини кўриб чиқамиз.

АСОСИЙ ҚИСМ

Компетенцияга асосланган таълим(Competency Based Education (CBE)) илк бор Америка Қўшма Штатларида янги таълимий йўналиш сифатида шаклланган. Бу ғоя 1965 йили Н.Хомский томонидан генератив грамматика китобида илк бор “компетенция ва тил билиш, тадбиқ қилиш ва тилдан актуал фойдаланиш орасидаги фундаментал фарқ” каби қарашлар билан илгари сурилган[9; 342]. Бу компетенция тушунчаси тарихидаги биринчи босқич бўлиб 1960-1970йилларни ўз ичига олади. Кейинчалик бу тушунча Н.Гишанова, И. Зимняя, В. Байденко, Р.Вайт, Ж.Равен каби бир қатор тадқиқчилар томонидан янада кенгрок доирада ўрганилди.

1970-1990 йиллар боши компетенциявий ёндашувнинг иккинчи босқичига тўғри келади, бу босқичда Ж.Равен, С.Макешнен, Р.Борнс каби олимлар компетенциявий ёндашувни психологик нуқтаи назардан талқин қилишади. Ҳар бир шахс алоҳида индивидуал ва ўзига хос ўрганиш услубларига эга деган тушунча бунга туртки бўлди[8;169,11;251]. Шунингдек шу йиллар мобайнида “компетенция” ва “конпетентлилик”тушунчалари ўрганилган [5;56,6;34].

1975 йили Д.Хаймс “коммуникатив компетенция”тушунчасини киритди ва ўша йиллардан компетенциявий ёндашув нафақат лингвистик таълимда балки педагогик таълимда ҳам қўлланила бошлади. Ундан ташқари, компетенция назариясининг тадқиқчиларидан бири бўлган Ж.Равен ўзининг “Замонавий жамиятда компетенция”(Competence in modern society)

китобида компетенциянинг ижтимоийлашуви назариясини илгари сурди ва биринчилардан булиб ижтимоий ва профессионал компетенция ўзаро ажралмас деган фикрни билдириди [11;251]. 1990 йили Европа Кенгаши “стратегик, ижтимоий, социолингвистик, лингвистик ва таълимий” компетенцияларни компетенцияга асосланган таълимнинг биринчи қонуний тасдиқланган тушунчаси деб ажратиб курсатган [6;32].

Компетенциявий ёндашувнинг учинчи босқичида (1996–2004) бу тушунча глобал оммалашади ва таълимда кенг қулланила бошлади. Бу босқич Россия педагогик помпетенциясига булган қизиқишининг ортиши билан маълум. Бунда А.Маркова, Л.Алексейева, Г.Сивкова, Л.Митина каби рус олимларининг ёзган ишлари аҳамиятли. Компетенцияга асосланган ёндашувнинг учинчи замонавий босқич характер хусусияти таълимда тан олинган ёндашув булди. Шунинг учун ЮНЕСКОнинг таълим технологияларига бағишлиланган қўлланмалари таълим тизимига киритилган компетенциялар тўпламини ўз ичига олади. Л.Петровскаяяга кўра, Ж.Делорс таъкидлаганидек, замонавий таълимнинг тўртта устуни бу(билишни ўрганиш, бажаришни ўрганиш, бирга яшашни ўрганиш ва мавжуд булишни ўрганиш) “глобал компетенциялар”дир [7;146].

Тўртинчи босқичда (2005-ҳозиргача) компетенцияга асосланган таълим давлат таълим стандартларига киритилиши ва унда муҳим компетенцияларни жорий этилиши билан аҳамиятли . 2006 йил 18 декабрда Европа парламенти ва Кенгаши узлуксиз таълим учун куйидаги таянч компетенцияларни тавсия қилди:

- 1 Ўз она тилида мулоқот қила олиш;
- 2 Чет тилида мулоқот қила олиш;
- 3 Математик компетентлик ҳамда фан ва техника соҳасидаги асосий компетенциялар;
- 4 Рақамли компетентлик;
- 5 Ўқиши ўрганиш;
- 6 Ижтимоий ва фуқаролик компетенцияси;
- 7 Тадбиркорлик ва ташаббускорлик туйғуси;

Ҳозирда“ Европа учун таянч компетенциялар” деб номланган Европа кенгаши симпозиумида белгиланган таянч компетенция-лар куйидагилар:

Ўрганиши керак:

- тажрибадан фойдали бирор нарсани чиқариб олиши;
- ўз билимлари орасидаги ўзаро алоқани ташкил қилиш ва уларни тартиблаштириш;
- ўзининг шахсий ўрганиш усусларини ташкил қилиш (ўрнатиш);
- муаммоларни еча олиш.

Излаш:

- мустақил билим олиш билан шуғулланиш;
- турли маълумотлар базасини излаш;
- теварак-атрофдан суриштириш;
- экспертдан маслаҳат олиш;
- ахборот олиш;
- хужжатлар билан ишлаш ва уларни туркумлаш(класси-ификациялаш).

Ўйлаш:

- ўтган ва ҳозирги воқеалар орасидаги ўзаро боғлиқликни топмоқ;
- жамият ривожланишининг у ёки бу аспектига танқидий ёндашмоқ;
- мураккаблик ва ўзига бўлган ишонч йўқолишига қарши турмоқ;
- баҳслашувларда ўз позициясини эгаллаш ва шахсий нуқтаи назарига эга бўлмоқ;
- ўқиётган ва ишлаётган жойдаги сиёсий ва иқтисодий муҳитнинг муҳимлигини англаш;
- саломатлик, истеъмол қилиш, ҳамда тасвирий санъат ва адабий асарларини баҳолай билиш.

Ҳамкорлик қилиш:

- Гуруҳда ишлаш ва ҳамкорлик қила олиш;
- Қарорлар қабул қилиш—англазилмовчилик ва жанжалларни бартараф этиш;
- Келиша олиш;
- Шартномаларни ишлаб чиқиш ва бажариш.

Ишга киришиш:

- Лойиҳада қатнашиш;
 - Жавобгарликни олиш;
 - Гуруҳга ёки жамоага кириш ҳамда ўз ҳиссасини қўшиш;
 - Ҳамкор эканлигини исботлаш;
 - Ўз ишини ташкил қила билиш;
 - Ҳисоблаш ва моделлаштириш асбобларидан фойдалана билиш.
- Кўниши;
- Янги ахборот ва коммуникация технологияларидан фойда-лана олиш;
 - Тез ўзгаришлар олдида мослашувчалигини исботлаш;
 - Янги ечимларни топа билиш [4;13-15].

Республикамиз таълим тизимиға ушбу тушунча 90-йиллардан бошлаб кириб кела бошлиди. Мутахассислар томонидан турлича, жумладан, лаёкат (Ж. Жалолов), омилкорлик (Т. Сатторов), маҳорат (педагогикада), малака (психологияда) каби тушунчалар билан номланниб келинмоқда [2; 6, 3;18].

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта маҳсус таълим вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги ва Ўрта маҳсус, касб-хунартаълими марказининг 2013 йил 4 июндаги “Умумтаълим фанлари бўйича узлуксиз таълимнинг Давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларини ишлаб чиқиш тўғрисида”ги қўшма қарорига ижодий гуруҳлар томонидан ривожланган давлатларнинг таълим стандартларини ўрганиш натижаларидан ҳамда мамлакатимизда хорижий тиллардан узлуксиз таълим тизимиға ишлаб чиқиш тажрибасидан келиб чиқиб, компетенциявий ёндашувга асосланган умумтаълим фанлари бўйича узлуксиз таълимнинг Давлат таълим стандартлари(ДТС) ва ўқув дастурлари лойиҳаларини тайёрлади. Мазкур ДТС ва ўқув дастурлари 2013–2014 ўқув йилида тажриба-синовдан ўтказиш белгиланди. Бунда амалдаги ДТС ва ўқув дастури асосида ўкувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини аниқлаш билан биргаликда компетентлигини белгилайдиган материаллар ҳам киритилди [4;21]. Шунга асосан қуидаги таянч компетенциялар асос килиб олинди:

1. Коммуникатив компетенция;
2. Ахборот билан ишлаш компетенцияси;
3. Шахс сифатида ўз-ўзини ривожлантириш компетенцияси;
4. Ижтимоий фаол фуқаролик компетенцияси;
5. Умуммаданий компетенция;
6. Математик саводхонлик, фан ва техника ютуқларидан фойдаланиш компетенцияси;

Таянч компетенциялар билан бир каторда хусусий компетенциялар ҳам мавжуд бўлиб, улар маълум бир фан тармоғига тегишли булган компетенциялардир. Таянч ва хусусий компетенциялар бир бири билан узвий боғлиқ ва бир бирини тўлдириб шакллантирилганда гина юқори самарага эришилади. Жумладан, инглиз тили ўқитишидаги энг асосий компетенция бу коммуникатив компетенция бўлиб, унинг таркибига лингвистик, прагматик, социолингвистик ва стратегик компетенциялар киради [10;27]. Бу компетенциялар Ўзбекистоннинг биринчи президенти И.А.Каримовнинг 2012 йилдаги пк1875- қарори асосида ташкил топган CEFR(Common European Framework of Reference for Languages – Umumiyy Yevropa Til Ko‘nikmasi Qolipi) андозасига таянган ҳолда юзага келган [1]. Шу йилдан эътиборан чет тили ўқитиши тизимиға Коммуникатив тил ўқитиши методи (CLT-Communicative Language Teaching) кириб келди.

Эндиликда компетенциявий ёндашувни нафакат чет тили ўқитиши тизимида, балки барча фан соҳасида кўришимиз мумкин. Бундан кўзланган асосий мақсад ўқувчи ёшларни билим даргоҳларида эгаллаган билимларини реал ҳаётга тадбиқ эта олиш кўнинмаларини ошириш ва бу орқали уларни келажақда ўз ишининг мукаммал мутахассиси этиб етиштиришдан иборат.

Адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 декабрдаги “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғриси”да. ПҚ 1875. “Халқ сўзи” 2012 й. 240 (5660) – сон.
2. Жалолов Ж.Ж. Бўлажак мутахассиснинг касбий компетенциясининг шакллантириш устувор таълимий муаммо сифатида // Бўлажак чет тили ўқитувчисининг касбий йўналтириш технологияси. Республика илмий- амалий конференция материаллари. – Т., 2009. – Б.3.
3. Сатторов.Т. Бўлажак чет тили ўқитувчининг услубий омилкорлигини шакллантириш технологияси (инглиз тили материала). ТДЮИ – Т., 2003. – 191 б.
4. Турдиев Н.Ш., Асадов Ю.М., Акбарова С.Н., Темиров Д.Ш. Умумий ўрта таълим тизимида ўқувчиларнинг компетенцияларини шакллантиришга йўналтирилган таълим технологиялари Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти, Т.: 2015.-160 б.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. Материалы к1-му заседанию методологического семинара 20 мая 2004 г. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
7. Петровская ЛА Компетентность общин. - М.: Издательство МГУ, 1989.-216ст.
8. Burns, R. W., Klingstedt, J.L. Competency-Based Education: An Introduction. – NY: EducationalTechnology, 2002. – 169 p.
9. Chomsky, N. Language and mind. – New York:Harcourt, Brace & World, 1968. – 342 p.
10. Chiesa D. L, Azizov U, Khan S, Nazmutdinova K, Tangirova K Reconceptualizing Language Teaching: an in-service teacher education course in Uzbekistan. –Baktria Press, Tashkent-2019, 24-59pages.
11. Raven, J. Competence in modern society – Its identification, development and release. – London:H.K. Lewis, 1984. – 251 p.

БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМНИ ЗАМОНАВИЙ ТАЛАБЛАР ДОИРАСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ

*Рўзиева Вазира Ёдгоровна
Шеробод тумани 1-сонли умумий
ўрта таълим мактабининг бошлангич синф ўқитувчиси*

Аннотация: Маколада бошлангич таълимда ташкил зтиладиган замонавий талаблар, интерфаол усуллар ўқувчиларнинг онгини уларни ўқишга бўлган қизиқишини шакиллантиришда уларни хар томонлама соғлом, манавий бой, ахлоқий етук, интелектуал ривожланган юқори билимли, жисмоний бақувват, бўлиб шакилланишида Интерфаол методларни ўрни ғоят катта эканлиги баён этилган.

Калит сўзлар: Бошлангич таълим, замонавий таълим ўқувчи, ўқитувчи, комуникатив, интерактив метод, педагогик тажриба педагогик маҳорат.

Бугунги қундаги замонавий таълим системасида ўқитувчилик бурчининг мазмуни таълим ва тарбия жараёнининг моҳиятини билиш билан белгиланади

Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти И.А.Каримов "Баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори" мавзусидаги нутқида жамиятимизда таълим бериш тизимини янгилаш, тарбиячиларнинг ўзига замонавий таълим бериш, уларнинг мамлакасини ошириш, тарбиячининг ўзи замонавий билимларнинг инновацион ғоялари билан қуролланган бўлиши кераклиги замон талаби эканлиги хақида таъкидлаган эдилар..

Аввалом бор, ўқитувчи ва мурабиб ёш авлодга таълим ва тарбия бериш соҳасидаги ўз бурчини ўзига юқлатилган мажбурият эмас, балки ўз ҳаётининг маъноси сифатида ишонч ва виждан даъвати деб англаши лозимдир.

Шу қунларда мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар самараси юксак маънавиатли, мустақил фикрлайдиган, Ватанимиз тақдири ва истиқболи учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир кадрлар сафини кенгайтиришга бевосита боғлиқдир.

Эндилиқда олдимизда турган энг муҳим вазифа – миллӣ ғоямизнинг узвий таркибий қисмларини ташкил қиласидаги комил инсон, ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро тотуввлик, динлараро бағрикенглик каби тамойилларнинг маъно-моҳиятини бугунги қунда мамлакатимизда олиб борилаётган маънавий – маърифий, таълим – тарбия ишларининг марказига қўйиш, уларни янги босқичга кўтариш, ёш авлодимизни хар томонлама мустақил фикрлайдиган етук дунёкараш эгалари қилиб тарбиялашдан иборат. Бошлангич таълимни замонавий талаблар доирасида ташкил этиш ва унинг жамият ривожланиши баробарида, такомиллаштира бориш амалиётдаги дарслик, ўқув -қўлланмалар, методик тавсияномаларни мазмун моҳиятидан мукаммаллаштира бориш, ўқув услубий таъминотни янада яхшилаш, илғор иш тажрибаларини амалётга жорий этиш каби қатор омилларга боғлиқ.

Ушбу омиллар, шунингдек, мавжуд барча педагогик ва психологик восита ҳамда имкониятларни қўллаган холда, яхлит тарздаги таълим фаолиятини ташкил этишга оид билим, малака ва кўнкималар билан қуролланган бошлангич синф ўқитувчисигина замонавий талаблар асосида ўқув фаолиятини бошқара олади. Бу жихатлар, ўз навбатида, бугунги қунда, амалётда фаолият юритаётган, шунингдек бўлғуси бошлангич синф ўқитувчиларининг методик тайёгарлигини янада такомиллаштириш, уларнинг замонавий амалий фаолиятга тайёрлаш, бола шахсида зоҳир бўлган ички имкониятларини ҳис қила олиш, аниқлаш рўёбга чиқариш ва ривожлантириш учун зарур бўлган имкониятларни излаб топишга оид билим, малака ва кўнкималар билан қуроллантириш зарурияти юзага келганлигини эътироф этиш имкониятларини бориш баробарида, таълим ва тарбия ўқув мақсадларининг мутаносиб мужассамлашуви негизида яхлит ўқув фаолиятини шакиллантириш имкониятини юзага келтиришга йўналтирилган ўқув услубий қўлланмалар яратиш, методик тафсияномаларнинг таълим ва тарбия моҳиятини мукаммаллаштириш, дидактик материаллар билан бойитишга оид таълим эҳтиёжларини юзага келтирсанлигини такоза этади. Бошлағич таълимда замонавий таълимнинг ташкил этишга қўйиладиган муҳум талаблардан бири, ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичida юксак натижага эришишдир. Бундай самарага эришиш учун дарс жараёнларини интерфаол методлар орқали ташкил этиш давр талабидир.

Интерфаол таълим асосини интерфаол методлар ташкил этади. “Таълим жараённида ўқувчи хамда ўқитувчи ўртасида ҳамкорликни қарор топитириш, фаолликни ошириш таълим олувчилар томонидан билимларни самарали ўзлаштириш, уларда шахсий сифатларни ривожлантиришга хизмат қиласиган методлар интерфаол методлар саналади”. Ҳозирги вақтда илғор редагогик тажриба асосидаги бир қанча усууллар бўлиб, уларнинг кўплари илғор (янги) педагогик технологиянинг интерфаол усууллари сифатида қабул қилинган “Ақлий хужум”, “Ахборот узатиш”, “Таянч сигналлар”, “Кичик гурухларда ишлаш”, “Мунозара”усули, “Бошқотирмалар” усули, “Ролли ўйинлар”, “Зигизаг” “Табакалаштирилган дарс ” усули, “интегратциялашган дарс” усууллардан фойдаланиб дарс жараёнларини фаоллаштириб олиб бориш лозим.

Ахборот узатиш усули бирор бир мавзу бўйича ҳар бир ўқувчи ўз билганини айтади. Масалан; “Сайр” мавзусида ўқитувчи “Мен сайдга бориш учун сув оламан” деса 1-чи ўқувчи “Мен сув, нон олиб бораман” дейди бошқа болалар эса күшимча қилиб тўлдириб бораверади.

Зигизаг усули ўз номидан малумки бу усулда билим қирралари ҳар хил бўлган болалар аралашган синф 2-3 гурухга бўлинади ва ҳар бир грухда алоҳида топширик берилади, ўқувчилар жавоб ёзганларидан сўнг гурухлар бир-бирлари билан ёзганларини алмашадилар ва қўшимча ёзадилар. сўнгра ҳар бир гурух ёзганларини химоя қиласи. Таянч сигналлар усули бунда мавзу бўйича таянч сигналлар ёзиб кўйилади, ўқувчилар эса шулардан фойдаланиб саволларга жавоб топади ва мавзуни тўлиқ ўрганиб олади. Интегратциялашган дарс усули бундай дарс усули фанлар аро алоқани билиш, кўллаш мақсадида ўтказилиб ўқувчиларни умумий билимдонлик даражаси аниқланади, ривожлантирилади, ҳаёт билан боғланади, комил инсон бўлишга етаклайди.

Хуоса қилиб айтганда, бошланғич талимда ташкил зтиладиган замонавий талаблар, интерфаол усууллар ўқувчиларнинг коммуникатив билими, тушунчасини, кўникума ва мала-каларини оширади. Уларни ҳамкорлик, ҳамжихатлик, дўстона муносабатларда ишлашини таминалайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Юксак маънавият- енгилмас куч.-Т.: “Маънавият, 2008йил.
2. Каримов И.А. Ёшлилар бугунки ва эртанги ҳаётимизнинг ҳал қилувчи кучидир.-Т.»Маънавият», 2015 й. 96,б.
3. Х.И. Ибрагимов, У.А. Йўлдошев, Х. Бобомирзаев “Редагогик Психология” Ўзбекистон Файласуфлари миллый жамияти нашриёти. Т. 2009.й 86,б.
4. Рўзиева Н.Ё. Халқоро Илмий-Амалий Конференция Материаллари “Мактабгача талимда давлат ва нодавлат секторини ривожлантириш: янгишакиллар ва таълим мазмуни”. 20.04.2019й. 24,б.

ЧЕТ ТИЛИ ЎҚИТИШДА ЛИНГВАДИДАКТИКА

Соволдиева Гулнора Комиловна
Андижон вилояти Олтинкўл тумани
48-сонли мактаби чет тили фани ўқитувчиси
+998932539221

Аннотация: Ушбу мақолада чет тили ўқитишнинг долзарблиги ва унинг босқичлари хакида фикр юритилган.

Калит сўзлар: чет тили ўргатиш, услубият, умумевропа компетенцияси

Бугунги ахборот олами тасаввур қилиб бўлмас даражада онгу шууримизни эгаллаб бораётган бир шароитда, халқларнинг маданий интеграцияси шиддат билан ўсаётганлигига табиий жараён деб қарасак, нотўғри бўлмайди. Шу билан бирга глобаллашув даврида миллий ўзига хосликни сақлаб қолиш масаласи моддий ва номоддий буюк маданият ва дунё цивилизацияси тарихида алоҳида ўрин тутган халқларни ўйлантирувчи долзарб масалалардан бўлиб келмоқда. Чет тилларни чукур ўрганганд, дунё халқлари билан эркин муомала қила оладиган, ўз юрти, халқи, давлати манфаатларини юксак билим ва иқтидор билан ҳимоя қилишга қодир мутахассисларгина бундай улкан глобал муаммоларни ечишга қодирдирлар.

Шунинг учун ҳам Ўзбекистонда чет тилларни ўргатиш соҳаси давлат ижтимоий сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланган. Зеро, “бугун жаҳон ҳамжамиятидан ўзига муносиб ўрин эгаллашга интилаётган мамлакатимиз учун, чет эллик шерикларимиз билан ҳамжиҳатлиқда, ҳамкорликда буюк келажагини қураётган халқимиз учун хорижий тилларни мукаммал билишнинг аҳамиятини баҳолашнинг ҳожати йўқдир”[1].2012 йил 10 декабрда қабул қилган “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПҚ – 1875 сонли Қарори юқорида айтиб ўтилган давлат эътиборининг навбатдаги далолати бўлди. Ўтган давр ичida Ўзбекистондаги услубият ва педагогика илми соҳасида чет тилларни ўрганиш вазифаларига доир муаммовий изланишлар доираси бирмунча кенгайтирилди. Бу ўкув жараёнини оптималлаштиришдаги замонавий инновацион технологиялар, ўқитишда асосий янгиланиш стратегияси сифатида шахсга йўналтирилган инновацион технологияларнинг жорий этилиши, талабани (тил ўрганувчини) ўкув таълимоти марказига айлантириш, ўргатиш – ўрганиш жараённида тенг ҳамкорлик шароитини яратиш, лойиҳалар услуби, чет тил нутқи ва уни шакллантиришнинг турли йўлларини тезкор ўрганишнинг оптималь услубларини танлаш, тил ўрганишнинг интерактив методлари, лингвосоциомаданий метод, ахборот педтехнологиялари, тобора ривожланиб бораётган педтехнологиялар, электрон (мультимедиа) ўкув қўлланмалари ва электрон луғатлар, аудиоматнинг коммуникатив адекватлиги, интернетдан фойдаланишнинг базавий имкониятлари ва ҳоказо жараёнларни ўз ичига олади. Британия кенгаши эксперлари ҳамкорлигига “Чет тилларни билишнинг умумевропа компетенцияси: ўрганиш, ўқитиш ва баҳолаш (CEFR)”га асосланган ҳолда чет тиллар бўйича таълим тизимининг Давлат таълим стандартларини такомиллаштириш устида иш олиб борилди. Яратилган ДТСларни халқаро нормалар ва чет тилларни эгаллашнинг даражалари дунё тажрибасига мослиги тўғрисида Британия кенгаши ва британиялик экспертларнинг хulosаси олинди. Шу жиҳатдан тил ўрганувчиларда маданиятларро компетенция малакасини шакллантириш муҳим босқич ҳисобланади. Бу эса, чет тилни мутахассислик сифатида ўқитаётган олий таълим муассасаларига маданиятларро даражада мuloқot қилишга қодир “ҳар тарафлама маданиятли, кенг фикрли тил соҳиби”ни шакллантиришни бош вазифа қилиб қўяди. Ўкув жараёнига жорий этилиши лозим бўлган ушбу инновацион дидактика амалиёти ўрганувчига нафақат чет тил нутқ имкониятлари ва фазилатлари, маданияти қирралари билан, шунингдек, тенг равишда ўз маданияти ва маънавий мероси билан таништириб бориш шароитини яратади. Давлатимиз раҳбарининг “чет тилларни ўрганиш, она тилини эсадан чиқариш ҳисобига бўлмаслиги лозим”[2] ва “ўзбек боласига чет тилларнинг ажаб дунёсига бемалол кириши учун имкониятларни тўлиқ очиб бериш керак”[3]лиги ҳақидаги кўрсатмалари чет тилларни ўқитиш жараёнига миллий йўналтирилган матнлардан кенг фойдаланишни долзарб масалага айлантиради. Шу асосда маданиятларро мuloқot малакасини шакллантириш энг

аввало маданият матнларига асослаган ўқитишининг оптимал модели яратилишини тақозо этади. Тил ўқитишида коммуникатив ёндашувнинг муҳимлиги унга асос бўлади. Унинг доирасида тил ўзининг фаолият муҳити билан ўзаро боғлиқлиқда ўрганилади. Бунда коммуникация иштирокчилари, уларнинг ижтимоий ўрни, мулоқот шартлари ва коммуникация турлари эътиборга олинган бўлади. Мулоқот инсон фаолиятининг асосини ташкил этиб, уни харакатга чорловчи рағбат, олам ҳақидаги тасаввур ва тафаккурининг асоси, инсонлар ўртасида турли самарали ҳамкорлик кўринишларига замин яратади. Нутқ компетенцияси сўзловчи ва тингловчидан мулоқот қоидалари бўйича билимларга эгаликни, мулоқот қонуниятлари, маданиятлараро коммуникация хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўз она тилида мулоқот стратегиясини белгилаш иқтидори бўлишини талаб қиласди. Шу нуқтаи назардан, жамият томонидан қўйилган ўзига хос янги ижтимоий буюртма шароитида талабанинг коммуникатив компетенциясини шакллантириш учун чет тилни маданиятлараро коммуникация воситаси сифатида ўргатишида қуйидаги: нутқий коммуникация, нутқий таъсир, нутқий мулоқот стратегия ва тактикаси, матн тузишда экспликациянинг гендер лисоний воситалари, нутқ малакаси, маданиятлараро коммуникация қоидалари ва бошқа аспектларни ҳисобга олиш жуда муҳим. Чет тилни ўрганишда ахборотни тушуниш, кодлашган ахборотни тилнинг белгилар тизимида идрок этиш муҳим ўрин тутади.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримов И. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Тошкент, 1998, 8 — бет.
2. Каримов И. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Тошкент, 1998, 9-бет.
3. Ўша асар.

GEOGRAFIYA FANIDAN METODLAR

*Suyunov G‘ayrat Nasullayevich
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
39-sonli AYFCHO‘IMI
Telefon : +99899 075 66 03*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Geografiya darslarini yanada samarali tashkil qilish, o‘quvchilarni fanga qiziqtirish, Geografiya darslarida o‘qituvchilar tomonidan o‘quvchilarga geografik jarayonlarni osonroq yetkazib berish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Geografik topishmoq , Kim kop ma’lumot aytadi , Raqamlar so‘zlaganda , Nima uchun ? .

Geografiya darslarida o‘quvchilarning qiziqishlarini yanada oshirish maqsadida darslarni samarali tashkil qilish maqsadga muvofiq. Ba’zi o‘qituvchilar o‘quvchi-larning darslarga befarqligidan, ko‘proq vaqtini telefon, kompyuter o‘yinlari bilan o‘tkazishini aytib nolishadi. Buning sababi, ehtimol o‘qituvchilar darslarni qiziqarli tashkil qila olmayotganligidamikan deb o‘ylab qoladi kishi.

Quyida berilgan Geografiya faniga oid **topishmoqlardan** o‘z o‘rnida (Online Maktab), dars berayotgan sinflarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, darsni boshlayotganda e’tiborni jalb qilish va darsga qiziqtirish maqsadida muammoli vaziyatlar tarzida foydalanish yoki guruhlarda ishslash jarayonida sinf o‘quvchilarini ikki guruhga bo‘lib ketma – ketlikda topishmoqlarni navbat bilan guruhlarga berib, o‘ylashlari uchun besh soniya vaqt berish orqali yoki an’naviy darslarda tarqatma material tarzida foydalanilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi. beshinchchi, oltinchchi, yettinchi, sakkizinchchi, to‘qqizinchchi va o‘ninchi sinflarda o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olib turli metodlarni o‘z o‘rnida qo‘llanilsa darslarning samaradorligi yanada yuqori bo‘ladi.

Geografiya faniga oid **topishmoqlardan** namunalar:

1. Harakatsiz barqaror,
Yerda ikki nuqta bor.
2. To‘rt tomoning aniqlab berar,
Darajada joylar aks etar.
Osmondami, suvda, o‘rmonda,
Sayohating chog‘ asqotar
3. Yo‘ldan adashib Tolib,
Rosa qolibdi horib.
Xarita va plan ham,
Kompas, gnomonlar ham,
Qolgan edi yo‘qolib,
Ne qilsin endi Tolib?
Ketsin shaxdam yo‘l solib,
Daraxtlarga qarabmi,
Tog‘ - suvlarda yayrabmi ?
4. Lotinchadan qilsang tarjima
“Sharq” so‘zini hosil qiladi.
Yo‘llaringni yo‘qotsang juda
Hamrohu hayrixoh bo‘ladi.
5. Unga o‘simliklar yuzini burar,
Qumursqlar inin og‘zin qurar,
”Avstraliya” - so‘zi unga taqalar,
Bu tomonning nomi qanday atalar?

J: Qutblar

J: Kompas

J: Daraxtlarga qarab aniqlash

J: Oriyentirlash

J: Janub

Ikkinchchi metoddan foydalanish orqali darsda ko‘pchilik o‘quvchilarni baholash imkoniyatiga ega bo‘lish mumkin. Bu metod « **Kim ko‘p ma’lumot aytadi?** » deb nomlangan bo‘lib, uni quyidagicha tashkil qilish mumkin:

Sinfda nechta qator bo‘lsa har bir qatordan bittadan o‘quvchi doskaga chiqib ma’lum bir mavzu bo‘yicha birin – ketinlik bilan bittadan ma’lumot aytadi, 5 so-niyada uzilish bo‘lgan o‘quvchi yutqazib joyiga o‘tiradi. Oxirida qolgan va eng ko‘p ma’lumot aytgan o‘quvchi g‘olib

sifatida rag'batlatiriladi.

Uchinchi metod – « **Raqamlar so‘zlaganda** » deb nomlangan bo‘lib, o‘qituvchi o‘tilgan mavzularga oid raqamlarni doskaga yozadi. O‘quvchilar tezda ushbu raqamlar nimani bildirishini izohlab berishlari lozim. Masalan , 11022 m, 4643 m, 4484 m, 13 ta , 1507 yil , 1498 yil, 1595 yil , 1966 yil, 1976 yil

To‘rtinchi metod « **Nima uchun ?** » metodi .

Axborot kommunikatsion texnologiyasi (AKT) orqali slaydlar va rasmlarda Orol dengiziining 1960 yilgacha bo‘lgan holati va bugungi holatini taqqoslash orqali o‘quvchilarga Orol fojeasi haqida ma’lumotlar beriladi, hamda ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini yanada yuksaltirishga ko‘maklashiladi.

« **Nima uchun ?** » sxemasi usuli - muammoning dastlabki sabablarini aniqlash bo‘yicha fikrlar zanjiri. Tizimli, ijodiy, tahliliy fikrlashni rivojlantiradi va faollashtiradi. Muammoni aniqlash, uni tahlil qilish, rejalshtirish va uni hal etish usuli .

Buning uchun o‘quvchilar Nima uchun ? sxemasini tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Alovida kichik guruhlarda muammoni ifodalaydilar. Nima uchun? so‘rog‘ini beradilar va chizadilar, shu savolga javob yozadilar. Bu jarayon muammoning dastlabki sababi aniqlanmagunicha davom etadi . Orol dengizi suvi qurishi muammosining dastlabki sababini aniqlash uchun 4 marta Nima uchun ? degan savolga javob beriladi :

1. Nima uchun Orol dengizi suv sathi pasaydi ?

Javob : Chunki Orol dengiziga quyiladigan Amudaryo va Sirdaryo kam miqdorda suv quyan .

2. Nima uchun Amudaryo va Sirdaryo Orol dengiziga kam miqdorda suv quyan ?

Javob : Chunki Amudaryo va Sirdaryodan ko‘plab kanallar qazilgan .

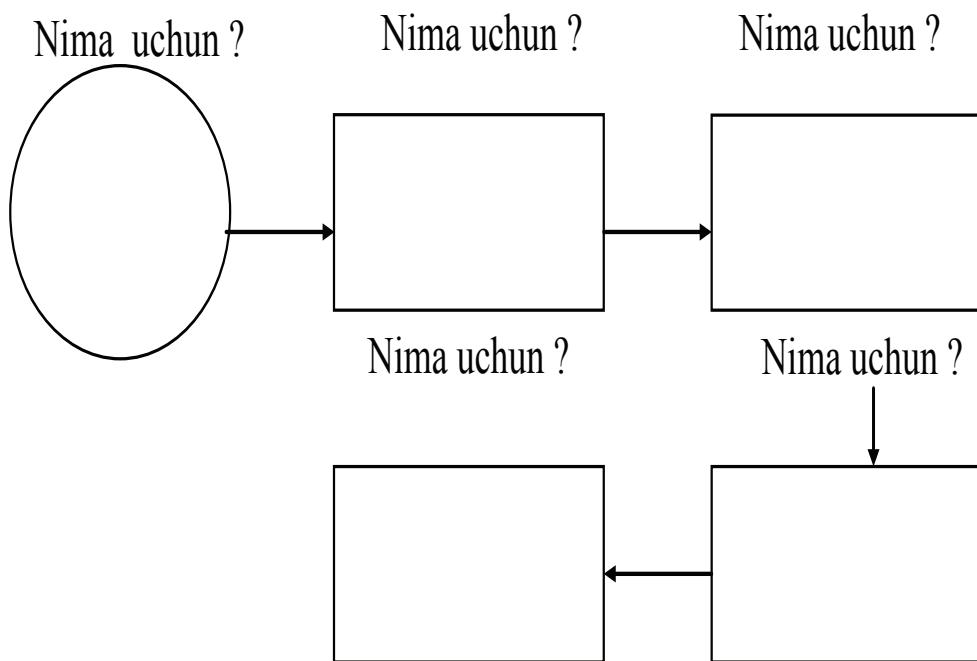
3. Nima uchun Amudaryo va Sirdaryodan ko‘plab kanallar qazilgan ?

Javob : Chunki cho‘llarni o‘zlashtirish va suv chiqarish uchun kanallar qazilgan .

4. Nima uchun cho‘llar o‘zlashtirilgan ?

Javob : Chunki sobiq Ittifoq hukumati tomonidan 1953 - yilda « Qo‘riq va bo‘z yerlarni o‘zlashtirish to‘g‘risida » gi qarori qabul qilingan .

Orol muammosini bartaraf etishdagi O‘zbekiston Respublikasi hukumatinnig amalga oshirayotgan amaliy ishlari, BMTning iqtisodiy ko‘magi va boshqalrni takidlagan holda ekologik madaniyatni yanada yuksaltirish, ayniqsa suvdan foyda-lanish madaniyatiga katta e’tibor berish lozim.

Orolbo‘yi hududida ekologik vaziyatni yaxshilashning asosiy yo‘llari : aholini toza ichimlik suv bilan ta’minalash, qurib qolgan o‘zanlar, ko‘llarga muntazam ravishda suv yuborish, dengizning qurigan qismida shamol harakatini to‘sish uchun qumlarni o‘simliklar bilan mustahkamlash , yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, yaylovlar, pichanzorlar maydonlarini kengaytirish va suvdan samarali foydalanishdan iborat.

Ushbu metodlardan o‘z o‘rnida foydalanilsa dars samaradorligi yanada ortadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. G‘ulomov P., Hasanov I.” O‘rta Osiyo tabiiy geografiyasi”. Universitet . Tashkent. 2002 y.
2. « O‘zbekiston geografiyasidan qiziqarli mashqlar ». Toshkent. 2008 yil
3. A.Mamatkarimov. « Qiziqarli geografiya ». Toshkent. 2008 yil
4. Bahromov Q.H. “Geografiya o‘qitish metodikasi”. O‘quv qo‘llanma, - Buxoro: 2007. - 296 b.
5. Ahmatqul Ergashev, Temur Ergashev. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. T.: “Yangi asr avlod”, 2005.
6. www.ziyonet.uz—Kutubxona—Ekologiya—Ekologik muammolar .

ДАРС -ЎҚИТИШНИНГ АСОСИЙ ТАШКИЛИЙ ШАКЛИ СИФАТИДА

Темиров Рустам Абдулқосимович
Сурхандарё вилояти, Қизириқ туманидаги 10-мактаб
олий тоифали математика фани ўқитувчиси
Телефон рақами : 91 580 57 80

Фарзандларимизни мустақил ва кенг фикрлаши қобилиятига эга бўлган, онги яшайдиган комил инсонлар этиб вояга етказиш, таълим-тарбия соҳасининг асосий мақсади ва вазифаси бўлиши лозим....

*Ўзбекистон Республикаси биринчи
Президенти Ислом Каримов*

Аннотация. XX аср бошларида америкалик файласуф, психология педагог Джон Дьюи дарсда ўқитувчи эмас, ўқувчи фаол бўлмоғи лозим деб чиқди. У китобдаги билимларни қуруқ ёд олиш ҳеч нарсага олиб бормайди, аксинча, ўқувчиларни ўқишидан совутиб, тафаккурини занглатади деб таъкидлаган.

Калит сўзлар: Дарс, Дарс жараёни, Тақвим-мавзу, Замонавий дарс, Дарсни мустаҳкамлаш, Уйга вазифа, Ўқувчиларни баҳолаи

Бугунги кунда илм-фан, техника ва ишлаб-чиқариш соҳаларининг тез суръатларда жадаллик билан ривожланиши таълим тизими ходимларидан таълим-тарбия сифатини мазмун жиҳатидан янги босқичга кўтаришни талаб этиб, ҳар бир тизим ходими, айниқса ўқитувчилар зиммасига янада юксак масъулият ва вазифаларни юклайди. Таълим-тарбия тизимининг бугунги кундаги асосий вазифаси ўқувчиларни Ватанимизни севадиган, ўз билими ва истеъодига суюнадиган ҳамда мустақил равишда замонавий ахборот-коммуникация технологиялардан фойдаланган ҳолда билим оладиган қилиб тарбиялашдан иборат. Мазкур вазифалар самарали дарслар орқали амалга оширилади.

Дарс - давлат томонидан тасдиқланган дастур асосида, маҳсус тайёрланган ўқитувчининг, деярли бир хил ёшдаги болалар билан муайян шароитда олиб бориладиган педагогик жараёндир. Бугун ҳар бир ўқитувчи ўзига ишониб топширилган ҳар бир соат дарсни муқаддас деб билиши ва унга заррача хиёнат қилиб бўлмаслигини ҳис этиши лозим. Ана шу мақсадда Халқ таълими вазирлиги томонидан ишлаб чиқилиб, таълим жараёнига татбиқ этилган "Дарс — муқаддас" деб номланган, умумтаълим мактабларида ўқув-тарбия жараёнини самарали ташкил этишда ўқитувчиларга ёрдам берадиган тадбирлар мажмуи ижодкорлик билан ёндашган ҳолда, янгидан-янги тажрибалари билан бойитилди. Аммо, шунга қарамасдан, фан юзасидан ДТС лари асосида ўқувчилар эгаллаши лозим бўлган БКМларни аниқ белгилаб олмаганлик ҳолатлари, замонавий ўқитиш методларидан ўринли фойдалана олмаслиги учрамоқда Дарснинг лойиҳалашда изчилликнинг таъминланмаганлиги, жараёнга керакли бўлган воситалардан унумсиз фойдаланилиш дарснинг самарасиз бўлишига олиб келмоқда.

Ўқитувчиларнинг дарсга умумий тайёргарлиги жараёнида мустақил, ижодий ёндашмаслиги, билимини ошириб бормаслиги ўз устида ишламаслиги кузатилмоқда у эса дарснинг самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Дарс жараёни самарадорлиги ўқитувчининг дарсга пухта тайёрланиш билан белгиланади. Эътиборсизлик билан режалаштирилган ва пухта тайёрланмаган, ўқувчилар имкониятлари билан уйғунлашмаган дарс сифатли бўлиши мумкин эмас. Шунинг учун биринчи навбатда дарсга пухта тайёргарлик кўриш лозим.

Ўқитувчининг дарсга тайёргарлиги иккига бўлинади: 1.Ўқитувчининг ўз фани юзасидан умумий тайёргарлиги 2.Ўқитувчининг ҳар бир дарсга кундалик тайёргарлиги

Ўқитувчининг умумий тайёргарлиги мунтазам амалга ошадиган жараён:

Давлат таълим стандарти, ўқув дастури, ўқув режа ҳамда уларга берилган тушунтириш хатларини ўрганиб чиқиш; фанига оид янги илмий ва методик адабиётларнинг мазмуни билан танишиш; тегишли кўргазма материалларни, ўқув-жихозларини ўрганиш, уларни қўллай билиш;

иљгор ўқитувчиларнинг иш тажрибаларини ўрганиш, таҳлил қилиш орқали билими ни кенгайтириш; компьютер техникасидан фойдаланиш кўнукмасини ошириш, электрон

дарсликлар, матн муҳаррирлари, "Зиёнет" ахборот таълим портали орқали маълумотларни олиш малакасини шакллантириш кабиладир.

Ўқитувчининг ҳар бир дарсга кундалик тайёргарлиги:

Тақвим-мавзуу режадаги янги мавзуу ва унга ажратилган вақт (соат) аниқлаштириб олинади;

ДТС ва ўкув дастуридан ўтилаётган мавзуда қандай тушунчалар (билим, кўникма ва малакалар) шакллантирилиши лозимлиги аниқлаштириб, шу асосида дарс мақсадлари белгилаб олинади; Мавзуу асосида дарсда фойдаланиладиган техник воситалар, электрон манбалар, слайдлар, кўргазмали ва дидактик материаллар, адабиётлар ўрганиб чиқлади ҳамда дарс ишланмаси (конспекти) ёзилади;

Замонавий дарс деганда – ўқитувчи ўқувчининг мавжуд имкониятларидан усталик билан фойдаланиб, унинг ақлий салоҳиятини ишга солиб, ижодий имкониятларини ривожланишини таъминлайдиган дарс тушунилади.

Замонавий дарслар методикаси ва техникаси, унга қўйиладиган талаблар:

- ҳар бир дарс аниқ мақсадни кўзлаган ҳолда режалаштирилиши ёки лойиҳаси тузилиши лозим. Бу жараёнда ўқитувчи дарснинг таълими, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларини белгилайди. Дарс босқичларини, яъни қандай бошлаш, янги материални қандай ўтиш, қандай тамомлаш, кўргазмали ва бошқа дидактик материаллардан қандай фойдаланиш кабиларни олдиндан ҳал қилиб олади; ҳар бир дарс аниқ ғоявий изланишга эга бўлиши лозим;

- ҳар бир дарс мактабнинг ижтимоий муҳит имкониятини ҳисобга олган амалиёт билан боғланиши, кўргазмали воситалар билан жиҳозланиши шарт;

- дарс учун ажратилган вақт ва унинг дақиқаларидан тежамкорлик ва унумли фойдаланиш талаб қилинади; дарс жараёнида ўқитувчи ва ўқувчи ўзаро фаол муносабатда бўлиши шарт, ўқувчи пассив тингловчига айланмаслиги керак;

- машғулотлар бутун синф ва ҳар бир ўқувчи билан, уларнинг шахсий хусусиятларини эътиборга олган ҳолда олиб борилиши юқори самара беради;

Дарснинг мазмуни ва характерига қараб ҳалқимизнинг бой маънавий меросидан унумли фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Замонавий дарс мезонлари

- дарс ўқувчи шахсига йўналтирилган бўлиб, ўқитувчи ва ўқувчининг ўзаро фаол муносабатларига асосланади; дарс жараёни табақалаштириш ва ўқувчиларнинг шахсий қобилиятларига ёндашув асосида амалга оширилади; дарс ўқувчиларнинг юқори даражадаги қизиқиши, ақлий фаоллиги ва муваффақиятига эришувига қаратилади; дарс педагогиканинг барча турдаги методологик асослардан келиб чиқиб амалга оширилади; дарсда бериладиган билим мазмунига кўра турли педагогик усул ва услублардан фойдаланилади; дарсда назария ва амалиёт ўзаро боғлиқликда талқин этилади; дарсда сифат ва самарадорликни таъминловчи назорат турларидан фойдаланилади; дарсда вактдан унумли ва мақсадли фойдаланилади;

- дарс мажмуявий ёндашув тамойили асосида амалга оширилади.

Дарсни ташкил этувчи унсурлар

1. Ташкилий қисм, тақрорлаш

2. Янги мавзуни тушунтириш

3. Дарсни мустаҳкамлаш 4. Ўқувчиларни баҳолаш 5. Уйга вазифа

Ҳар бир ўқитувчи унинг энг биринчи асосий вазифаси сифатли дарс ўтиб, яхши тарбия бериш эканлигини, дарснинг муқаддаслигини масъулият билан англаши лозим. Зеро дарс ўқитишнинг асосий шаклидир.

Адабиётлар.

1. И. И. А. Каримов. Баркамол авлод — Узбекистон тараккиётининг пойдевори. Т., „Шарқ“, 1997..

2. „Таълим самарадорлигини ошириш й[^]ллари“ мавзуевдаги семинартренинг материаллари. Тош кент, 2002 йил.

3. Таълимда янги педагогик технологияла[^]: муаммолар, ечимлар. Илмий-амалий конференция материаллари. Т., Уз ПФТИ, 1999.

ЎКИШ ФАНИДАН STO‘ ДАРСЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Холматова Ферузахон Мамиржановна
Андижон вилояти Булокбоши тумани
24-мактаб бошлангич синф ўқитувчиси

Annotatsiya: ushbu maqolada o‘qish darslarida STO‘ darslarini tashkil qilishning maqsad va vazifalari tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: maktab, savod, STO‘, asar, o‘qish darslari, ta’lim.

O‘quvchi mifik tabga qadam qo‘ygan kundan boshlab kitobni mustaqil o‘qish malakalari shakllana va bosqichli amalga osha boradi. 1.

Tayyorlov bosqichi: Bu 1-sinfning savod o‘rgatish davriga to‘g‘ri keladi. Unga darsning bir qismi 17-20 daqiqasi ajratilgani uchun STO‘ mashg‘uloti deb yuritiladi. Uning o‘ziga xos xususiyatlari shundaki, o‘qituvchi asarni o‘zi tanlaydi, asarning kichik hajmda bo‘lishiga va boshqa kitob tanlash tamoyillariga e’tibor beradi. Asarni o‘zi o‘qib beradi. O‘quvchilar asarni eshitishga, eshitganlarini idrok etishga, ularga soddagina baho berishga, asar mazmuni bilan sarlavhasining mosligini aniqlashga o‘rgatiladi, 15 asar mazmunini hikoyalab berishga o‘rgatiladi. O‘qish gigienasi, kitobga qanday munosabatda bo‘lish bilan tanishadilar. 2. Bo sh l a n g‘ i ch b o s q i ch: 1-sinfning 2-yarim yilligiga to‘g‘ri keladi. 1 va 2 –bosqichdagi STO‘ haftada 1 marta o‘tkaziladi. Boshlang‘ich bosqichda 45 daqiqalik dars ajratiladi. Tanlangan asar yaxshi o‘qiydigan o‘quvchiga maxsus tayyorgarlikdan so‘ng o‘qitiladi. Asarning oson o‘qiladigan o‘rinlarini bo‘sh o‘qiydigan o‘quvchilarga o‘qitish mumkin. Bu ularda o‘qishga qiziqish uyg‘otadi. Asar o‘qilgan o‘quvchilar asar nomini, muallifi bilan tanishadilar, rasmlarini tomosha qiladilar, kitobxonlik daftarlariga u haqida qisqa va soddagina qilib muallif, asar nomini yozadilar. Asar elementar tarzda tahlil qilinadi. 3. A s o s i y b o s q i ch: 2-4 sinfga to‘g‘ri keladi. Bu davrda o‘quvchilarning o‘qish malakalari mustaqamlanadi. Bu bosqichda o‘quvchilarning sinfdan tashqari o‘qiganlariga baho quyiladi. Baho qo‘yishda dastur talablariga asoslaniladi: sinfnинг umumiyl ishlari qatnashishi, o‘qigan kitoblarining sifat o‘zlashtirishiga miqdoriga, o‘qigan kitobiga munosabat bildira olishiga e’tibor beriladi. Bunda o‘quvchilar muayyan mavzuga doir bir necha asarlarni o‘qib keladilar, ularning ayrim o‘rinlarini ifodali o‘qib beradilar, o‘qigan asarlarini o‘zaro taqqoslaidilar. STO‘ darslarini xususiyatlari. STO‘ bosqichlari, dastur talablari, tarbiyaviy vazifalari, o‘quvchilarning qiziqishlari bilan belgilanadi. Masalan, tayyorlov bosqichida kichik hajmdagi asarni o‘qituvchi o‘qib bersa, o‘qilganlari yuzasidan suhbat, qayta hikoyalash o‘tkazilsa, boshlang‘ich bosqichda butun sinf o‘quvchilari bir xil kitob bilan ta’milnadi, barcha o‘quvchilar bitta matn ustida ishlaydilar. Bunda bitta yozuvchi yoki bir mavzudagi asarlar ko‘rgazmasi tashkil qilinadi. Asar ichida o‘qishga topshirilishi ham mumkin, albomlar tayyorlanadi, kinofil’m, diafil’mlardan 16 parchalar ko‘rsatiladi, musiqiy daqiqalar o‘tkaziladi, asar mazmuni yuzasidan ijodiy rasmlar chizdiriladi, kitobni saqlash maqsadida kitobni yamash, urash o‘rgatiladi, «ertaklar bayramlari», «Ifodali o‘qish konkursi» o‘tkaziladi. Asar tahliliga doir ishlar kengaytiriladi, o‘quvchilar o‘qiganlarini taqqoslashga umumlashtirishga, xulosalashga o‘rgatiladi. Qahramonlarni elementar tavsiflaydi. Rollarga bo‘lib o‘qishdan foydalaniladi. Asosiy bosqichda STU darslari 2-sinfda haftada 1 marta, 3-4 sinflarda 2 haftada 1 marta o‘tkaziladi. O‘quvchilar mustaqil o‘qishga o‘rgatiladi, ular «G‘unch», «Gulxan» jurnalari bilan, «Tong yulduzi» gazetasi bilan tanishtiriladi, ya’ni bolalar matbuoti bilan tanishtiriladi. Bu bosqichda o‘zbek, qardosh, chet el adabiyoti yozuvchilarining turli janrdagi, turli mavzudagi asarlaridan foydalaniladi. Qo‘sishma sahnalashtirishlardan foydalaniladi. Bir darsga o‘quvchilar bir nechta asarlar o‘qib kelib, ular haqida o‘z fikrlarini aytib beradilar. Qahramonlarni tasvirlab rasm chizadilar. Yozuvchilar hayoti va ijodiga doir kechalar uyuştiriladi. Shu tarzda adabiyotni sevadigan, mustaqil fikr yurita oladigan kitobxon shaxsi shakllantiriladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Ma’qulova B. va boshqalar. Boshlang‘ich sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlari. T., «O‘qituvchi», 1996- yil.
2. Mirzaev I. Dars tahlili. T., «O‘qituvchi», 1985- yil.
3. Oripov K., Obidova M. Ifodali o‘qish. T., «O‘qituvchi», 1982- yil.

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIGA INNOVATSION YANGILIKLAR KIRITISH MAZMUNI VA YO'NALISHLARI

*Temirova Roxila,
Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani
7-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: +998 90 732-21-71*

Annotatsiya: maqolada yangi innovatsion yangiliklar,o'quvchilarga inovatsion dars berishning samarasi, texnalogiya fanida inovatsiyalar.

Kalit so'zlar: pedagogic yangiliklar, texnologiyalar, innovatsion faoliyat, sotsial-iijtimoiy birlik, innovatsion maqsad, innovatsion muhit.

Innovatsion pedagogika hozirgi davirda norasmiy fan sfatida ma'lum bo'lgan biroq kun sayin butun jahon soha mutaxassislarining etiboriga tushib jadal rivojlanib borayotgan bilimlar tizimidir. Innovatsion pedagogika – hukumron nazariya nazariy va amaliy muammolarni hal etishning asosi qilib olingan. Innavoratorlar fikricha asosan adbiy mumtoz pedagogik nazariyalar eskirib qolgan yangi sharoitda hozirgi avlodni bu yo'l bilan tarbiyalash mumkin emas. Hozirgi pedagogika fanidagi vaziyat umumiyl holda shundan iborat. Bu vaziyatda innovatsiya juda muhim pedagogika – bilimlar tizimidir obektivlik maqsadga muvofiqlik, mustahkamlik bir-biriga zid bo'lmaslik uning asosiy harakteristikalaridir "Pedagogika tizimini har qanday ilmiy nazariya kabi tizimini tashkil etuvchi tamoyillari loyhalashtiradi va ushlab turadi yani ushbu tizim asosiy bilimlarga asoslanishi asosiy holdir obektiv nazariyaning asosiy tamoyillarini faqatgina ilmiy purintsin bo'linish shart ammo g'oyaviy bo'lmasligi lozim insonning aqliy rivojlanganligi va tarbiyasi haqidagi bilim darajasining talabga muvofiqligi obektivlikning yagona talabidir. Idealoga bu har doim ham u yoki bu ijtimoiy guruhlarning bir tomonlama ijtimoiy qiziqishlari bo'lib ular buni qimmatli yo'l-yo'riq va g'oya sfatida boshqalarga majburlaydilar. Jahon pedagogik nazariyasi tarbiyaviy jarayon shrti bilan bog'liq yuqorida turgan odamlarning g'oyalari qanday bo'lishi bilan bog'liq allaqachon etirof etganligi. O'sib borayotgan avlodlar tarbiyasi juda jiddiy ish bo'lib uning o'tkinchi narsalarga bog'liq etib qo'yish mumkin emas.

Mustabidlik davrida mamlakatimizda ko'p vaqt insonni komunistik g'oyalalar ruhida tarbiyalashga oid pedagogik ko'rsatmalar ustun bo'lib kelgan uning juda ta'sirligi turli chaqirqlarni hayotga tatbiq etish kabi maqsadga qaramay uni ilmiy deb bo'lmaydi, chunki bunday g'oyalarni tashkil etuvchi qoidalar inson tabiatini va uning rivojlanishi haqidagi tizimini faqatgina fan o'rnatgan obektiv asoslar va amaliyotda tasdiqlangan qoidalar yordamida rivojlantirish mumkin. Ma'lum bo'lishicha amaliyotda yo'l ko'rsatuvchi pedagogik nazariyalarimizning asosiy kamchiliklaridan biri bilim va ta'limning ustunligini qattiq bo'rtirib yuborishdadir insoniy manaviy mehnat tarbiyasi zarariga bilimda yodlab olish hajmi ko'payib borishi maktab hayotida odatiy xol bo'lib qoldi. Hozirgi tarbiya va u boshqarayotgan amaliyotning hamma belgilari bo'yicha inqiroz holatda ekani ko'rinish turibdi. Bu holatdan chiqish uchun bo'lgan har qanday harakat innovatsion deb hisoblanayapti va bu holda ular o'z nomlariga mosdir. Innovatsion pedagogikani ko'pincha ananaviy muqobil pedagogika deb ataydilar. Bu fikirga qo'shilmaslik mumkin emas, hech bo'lmaganda eng oddiy tushunchalar bo'yicha sinf ham o'qituvchi ham, dars mazmuni va darsliklar yo'qolib ketmaydi. Agarda pedagogik tizim saqlanib qolsa unda faqat uni mukammallashtirish haqida gapirish mumkin faraz qilayotgan rivojlanish strotegiyamiz rivojlantiruvchi o'qitish yo'naltirishlaridan eng avvalo o'z intilishlarini maktabda o'qishga boshlashgacha yaxshi rivojlangan tuzulmalarini shakillantirish hamda? bu harakatlarga endi paydo bo'lib kelayotgan jarayonlarni uyg'unlashtirib olib borishga qaratilgan strategik yo'limiz. Butun taraqqiyotning o'z avlodlari haqidagi g'amho'rliги mantiqiga asoslangan didaktik va pedagogik tizim tuzishga amal qilishdir huddi ana shuning uchun ham metodologik asos negizi sifatida keng ma'noda tabiatni o'rgatuvchi soha bo'lib halq pedagogikasi hisoblanadi. Bolalarni qanday bo'lib tug'ilish uning ota-onasidan bo'lak hech kimga bog'liq emas, lekin har bir insonning yetarlicha rivojlanishi barkamol shaxs darajasiga yetishi, o'ziga yoqqan mashg'ulot va hayotda o'z o'mini topishi, o'z umrini hayotiy meyorlarga munosib o'tkazishi, avvalo maktabgabog'liq. Har bir bola shaxsni sevish hurmat qilish va uning rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratib berish lozim. Agarda tabiatni o'rgatuvchi pedagogic moslashishni talab etmagan bo'lsa gumonistik pedagogika

bu masalani munosabatlar markaziga qo‘yishni va bola meyoriy darajada rivojlana olishi uchun, hamma sharoitini yaratishi talab qildi. Gummanistik pedagogikani ko‘pincha innovatsion deb ataydilar, lekin innovatsionligi faqatgina ayrim ta’lim tizimlariga aloqador.

Hozirgi zamон G‘arb mamlakatlari ta’lim tizimlari uchun esa allaqachon gumonistik yo‘nalishga o‘ta boshlagan. Ta’lim asta-sekin yangi munosabatlarga aylana boshlagan. Gummanistik pedagogikani innovatsion pedagogika deb atalgan so‘zining to‘la ma’nosida aytish mumkin u tashqarida “inektsiya” talab qilmaydi, yuqori o‘quv tarbiyaviy ta’sir natijalari tizimining ichki qayta tashkil etilishi evaziga erishiladi. Gummonizm dunyodagi eng qimmatli ma’naviy boyliklar yagona kantseptsiyasi. Bu kantseptsiyaning asosiy qoidasi shaxs qadr qimmatini himoya qilish, uning erkinlik, baxt, rivojlanish va o‘z qobiliyatini namoyon etish, huquqini tan olish buning uchun zarur qulay sharoitlarni yaratib berishdir.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. A.Abduqodirov, R.Ishmuhammedov, “Ta’limda innovatsiya” T.; Istedod – 2010
2. J.G‘.Yo‘ldoshev. “Ta’limimiz istiqlol yo‘lida”. –T.: Sharq 1996.
3. J.G‘.Yo‘ldoshev. S.A.Usmonov “Pedagogik texnologiya asoslari”. –T.:O‘qituvchi, 2004.
4. R.Mavlonova, O.To‘raeva, K.Xoliqberganov. Pedagogika. –T.: O‘qituvchi, 2001.
5. R.Mavlonova, N.X.Raxmonqulova. Boshlang‘ich ta’lida innovastiya. Metodik qo‘llanma, TDPU, 2007.

BOSHLANG'ICH TA'LIM – POYDEVOR JARAYON

*Akmirzayeva Anora Anorboyevna,
Sirdaryo viloyati, Mirzaobod tumani
19-umumta'lism maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi,
Tel: +998 94 161-93-70*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'larning ahamiyati ilmiy yo'sinda bayon etilgan. Ilmiy fikrlar faktlarga asoslanib xulosalanadi.

Kalit so'zlar: Iqtisod, mustaqillik, o'zbek modeli, kadr, dastur, ta'lism, soha, avlod, imkoniyat, sharoit, axborot, kommunikatsiya.

O'zbekistonimizda mustaqillik sharofati bilan barcha sohalarda tub islohotlar amalga oshirildi, iqtisodiy rivojlantirishning o'zbek modeli, kadrlar tayyorlashning milliy dasturi ishlab chiqildi va bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda ta'lism sohasiga alohida e'tibor qaratilib, kelajak avlodni tarbiyalash borasida zarur shart-sharoitlar, imkoniyatlardan yaratilmoqda.

Bugungi kunda dunyo miqiyosida axborot kommunikatsiya tizimining yuksak darajada rivoj topib borayotganligi va bu boshqa sohalar qatorida ta'lism jarayoniga ham kirib kelib, uni yanada sifatli tashkil etishga o'z ta'sirini ko'rsatayotganligi barchamizga ma'lum. Bunday sharoitda inson faoliyatining nazariy va amaliy qirralari ham uzlusiz yangilanib turishi tabiiydir. Pedagogik faoliyat ham alohida va murakkab mehnat turi sifatida bundan mustasno emas. Pedagoglar o'z faoliyatlarida kafolatlangan natijalarni qo'lga kiritishga urinmoqdalar.

XXI asrni olimlarimiz tomonidan axborot texnologiyalari asri deb tan olinganligi pedagogik va axborot texnologiyalari kun sayin barcha sohalarda rivojlanayotgani, jumladan, ta'lism sohasida ham yangi axborot texnologiyalaridan keng foydalanish an'anaviy o'qitish usullaridan ko'ra samarali va yuqori natijalarga olib kelmoqda. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ko'zda tutilganidek, pedagogik va taxborot texnologoyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negizida ta'lism jarayonini yangi axborotlar bilan ta'minlash rivojlanib bormoqda.

Shuning uchun ham pedagogik texnologiyalarni ta'lism jarayoniga joriy etish, ta'lism samaradorligini oshirish uchun tinimsiz izlanish bugungi kunning ehtiyojiga aylandi.

Barkamol avlodni tarbiyalash – "Ta'lism to'g'risidagi" Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da Respublika ta'lism xodimlari zimmasiga o'ta ma'suliyatlari vazifalar yuklangan. Bu vazifani amalga oshirish jarayoni boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qishiga yangicha yondashish, o'qituvchilarini o'z kasbiga va tarbiyanuvchilarga o'ta ma'suliyatlari munosabatda bo'lishni taqozo etadi.

Bu dastur yuksak umumiyligi va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiyligi, ijtimoiy faoliylikka, siyosiy hamda ijtimoiy hayotda to'g'ri yo'l topa olish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirish, shuningdek, har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lism va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda tanlash va keyinchalik puxta o'zlashtirish uchun ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, psixologik-pedagogik va boshqa tarzdagi sharoitlarni yaratishni jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutgan pedagogik g'oyani ilgari suradi.

Birinchi prezidentimiz I. A. Karimov ta'kidlaganidek: «Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq butun mamlakat miqiyosida ta'lism-tarbiya, ilm-fan, kasb-hunar o'rnatish sohalarini isloh qilishga nihoyatda katta zaruriyat sezila boshlandi». [1]

Yurtimizning kelajagi, uning ertangi taqdiri, ozod va obod jamiyat qurilishiga erishishimiz ham ma'lum ma'noda shu islohatlarning natijasiga bog'liq edi. «Chunki ta'lism-tarbiya ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan omildir». [2]

Binobarin, ta'lism-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib ongni o'zgartirib bo'lmaydi. Ongni, tafakkurni o'zgartirmasdan turib esa biz ko'zlagan oliy maqsad- ozod va obod jamiyat barpo etib bo'lmaydi» [3] degan fikrlaridan ta'lism-tarbiya islohoti, yuqori malakali kadrlar tayyorlashga erishish mamlakatimiz taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omillardan biri ekanligini bilib olishimiz mumkin.

Mamlakatning ertangi kuni esa, dunyoqarashi keng maktab bolalari va zamonaviy, salohiyatlari o'qituvchi-murabbiylarga ko'p jihatdan bog'liqdir.

O'quv-tarbiya ishlari jarayonida o'quvchilarini ijodiyligi fikrlashga, o'zgaruvchan vaziyatlarga o'rnatish, erkin raqobat asosida faoliyatni tashkil etish hamda ularning amaliy mashg'ulotlarda

pedagogik texnologiyalar, axborot texnologiyalari, elektronidarsliklar, versiyalar va multimedialardan foydalana olishi muhimdir. Bu esa o'quvchilarda mutsaqillik, erkin fikrlashni tarbiyalash, o'quv faoliyatini tahlil qilish, itsiqbolda kasbiy mahorat va kompyuter savodxonligini orttirish ularning ichki ehtiyojiga aylantirilishini talab etadi.

Pedagogik texnologiyaga asoslangan ta'lim jarayonida o'qituvchi faoliyati va o'quvchi faoliyati doirasi aniq belgilanadi, ta'limni tashkil etishning aniq texnologiyasi ko'rsatiladi. Bolaning ongi va tafakkuri endi shakllanib kelayotgan boshlang'ich sinflarda o'qituvchining mahorati, uni pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga mohirona tadbiq eta olishi, ta'limning yangi-yangi yo'l va usullarini izlashi, pedagogik tajribalardan ijodiy foydalana olishi juda muhimdir. Shuning uchun ham bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kelgusi faoliyatga tayyorlashda, pedagogik texnologiyalarni amaliyatga tatbiq etishga tayyorlash bugungi ta'limning oldiga qo'yilgan talablardan biridir. Chunki pedagogik texnologiyalar, birinchidan, o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalarini oson va qiziqib o'r ganishlari uchun imkoniyat yaratса, ikkinchidan, o'qituvchining ham professional o'sishiga, ham ma'naviy rivojlanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.Karimov. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin. «Tafakkur»jurnali, 1998y, 2-son, 29 bet
2. O'sha joydan. 29-30 bet.
3. I.Karimov «Asosiy vazifamiz - Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz faravonligini yuksaltirishdir». T.: O'zbekiston, 2010-y. 48-bet.

O'QUVCHILARNI MUSTAQIL MUTOLAAGA O'RGATISH

Bekmurodova Xumor Xudoyberdiyevna
Qashqadaryo viloyati Koson tuman
96-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.
Telefon raqami: +998975851176
bxumor@bk.ru

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining dars davomida, darsdan so'ng erkin mutolaaga o'rgatish va uning samarali foydalari haqida fikr boradi.

Kalit so'z: og'zaki savodxonlik, erkin mutolaa.

Bir soatlik darsni san'at asariga qiyoslab, o'z faniga mehr bilar, mas'uliyat bilan yondoshgan o'qituvchi har bir o'quvchining darsda faolligiga erisha oladi. Ta'luming asosiy maqsadi ham bolani o'qishga qiziqishini, orttirish, uning dunyoqarashini o'stirish, ta'lim-tarbiya berishdan iboratdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda boshlang'ich sinf o'qituvchilari juda e'tiborli, ma'suliyatlari va tashabbuskor bo'lishi talab etiladi. O'quvchilarning yozma savodxonligini oshirish bilan birga ularning og'zaki savodxonligiga ham katta e'tibor berish darkor. Ayniqsa kichik yoshdan bunga e'tibor berilsa murg'ak o'quvchida so'zlash qobiliyati, o'z fikrini erkin, mustaqil bildira olish qobiliyati shakllanadi. Og'zaki savodxonlikka erishish uchun o'quvchi ko'proq badiiy kitoblar mutolaasi bilan shug'ullanishi kerak. Chunki mutolaa jarayonida ham o'quvchining dunyoqarashi kengayadi, ham so'z boyligi ortadi. Har bir darsdan so'ng qisqa vaqt o'quvchilarga mutolaa uchun ajratilsa, o'quvchi har kuni qandaydir ma'naviy ozuqaga ega bo'ladi. Bunday usul o'quvchining og'zaki savodxonligining rivojlanishiga olib keladi.

Mustaqil mutolaa qilish esa o'quvchi bola ruhiyatini oziqlantiradi. Bundan tashqari faol o'qituvchi o'z mahoratini ishga solib har bir soat dars mobaynida interfaol metodlardan ham unumli foydalanib o'quvchining yosh xususiyati, savodxonlik darajalariga mos didaktik o'yinlar, qiziqarli multimedialardan foydalansa, yuqori dars samarodorligiga erisha oladi. Buning uchun o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat talab etiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mutolaaga o'rgatishda dastlab suratli, kichik hajmli asarlarni tavsiya etish lozim. Chunki yosh doirasidan kelib chiqib, kichik yoshdagi o'quvchi mutolaa chog'ida asar qahramonlari va voqealarni tasavvur etishi uchun ham suratlarning ahamiyati katta.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchi uchun kitob mutolaasi uni erkin fikrlash, dunyoqarashining kengayishiga zamindir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. "Boshlang'ich ta'limgarayonida innovatsion yondashuv" – Toshkent "Yangi nashr" – 2014 yil. Muallif: Matluba Shodiyeva. Qashqadaryo viloyati pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institute "Maktabgacha ta'limgarayonida innovatsion yondashuv" kafedrasini o'qituvchisi.

CHIZMACHILIK DARSLARIDA ZAMONAVIY VOSITALARNI QO'LLASH.

*Bovatov Ibroxim Kamiljonovich
Sirdaryo viloyati Sayxunobod tumani
12 - mактабning 2 тоифали chizmachilik fani ukituvchisi
Tel: 99-910-86-22*

Annotatsiya: Elektron interaktiv doska – raqamli, dasturiy va Internet texnologiyalari sohasidagi oxirgi yutuqlar kombinatsiyasligi, bu ta’lim sohasidagi keskin o‘zgarish hisoblanashi, chunki an’anaviy doska va bo‘rlar elektron ko‘rinishga o‘tishi haqida so‘z boradi.

Elektron interaktiv doska - personal kompyuter uchun periferiya qurilmasi hisoblanishi, proektor qurilmasi bilan birgalikda videoroliklarni, rasmlarni va boshqa obyektlarni yaratish va namoyish etish, kompyuter xotirasiga saqlash yoki printer orqali bosmaga chiqarish mumkinligi haqida yozilgan.

Elektron interaktiv doska tarkibiga quyidagi elementlar kiradi:

Doskaga yozish uchun 3 dona elektron ruchka :

Doskani kompyuterga ulash uchun 10 metrli USB-RS232 kabeli :

Diskda elektron doska dasturiy ta’minoti :

Elektron doska ikki xil ko‘rinishda o‘rnatalishi mumkin. Xarakatlantirishga qulay bo‘lishi uchun maxsus oyoqli moslamalarga mahkamlanishi

Yoki qo‘zg‘almas bo‘lishi uchun maxsus uskunalar yordamida devorga maxkamlanishi mumkinligi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zi: USB-RS232 kabeli, interaktiv doska, elektron doska, personal kompyuter, periferiya qurilmasi, uzlusiz kuzatishlariga

Katta sinf xonasida dars utilganda zamonaviy kompyuter texnologiyalari qulayliklar yaratadi va ta’lim sifatini oshirishda samarali usullardan xisoblanadi. Ayniqla chizma geometriya darslarida o‘quvchilarga chizmalarni chizilishini tushuntirishda zamonaviy texnika vositalaridan qo‘llash juda qulay. Bularidan eng sodda va tushunarli bo‘lgan turlaridan biri elektron doskadir. Elektron doskada dars o‘tilganda elektron qalamdan foydalaniladi. Xamma amallar mana shu qalam yordamida bajariladi. Dars oddiy doskada o‘tilganidek, faqat unga xoxlagan rangdagi va qalinlikdagi chiziqlarni chizish mumkin.

Dars jarayonida o‘quv qurollarining elektron ko‘rinishidan, raqam va shriftlarning bosma va yozma ko‘rinishlaridan, tekislik, sirt va boshqa yuzalarni bo‘yashda kerakli ranglardan foydalanish mumkin. Chiziqlarni o‘chirish, qisqartirish, uzaytirish, chiziq yo‘g‘onliklarini tanlash va ko‘chirish juda qulay. Eng muhimmi o‘tilgan darsni, chizmani yoki chizmalarni doskaning xotirasiga saqlab, qayta ko‘rsatish imkoniyati mavjud. Buning uchun elektron doskada kerakli komandalarni chaqirish va ularni kerakli vaqtida almashtirib turish lozim. Chizmachilik darslarida o‘tiladigan barcha ma’ruzalarini elektron doska xotirasiga yozib qo‘yish, kerakli vaqtida qayta ko‘rsatish, fleshkada saqlash, kompyuterlarda mustaqil o‘rganish va hatto bir necha sinfda bir vaqtida dars o‘tish imkoniyatlari mavjud. Elektron doskadan foydalanganda elektron qalam bilan chizmalarni chapga, o‘nga, yuqoriga va pastga surib qo‘yib, yangi chizmaga joy ochish mumkin. Elektron doskani yuzasini vertikal va gorizontal xolatda kengaytirish mumkin.

Chizma geometriya darslarini elektron doskadan foydalanib o‘tilganda quyidagi qulayliklarga ega bo‘lish mumkin: o‘quvchilarga tushunish osonroq bo‘lishi uchun chizg‘ich, transportir, tsirkul va boshqa o‘quv qurollar kerak bo‘lmaydi, bir juftlik yoki ikki juftlik ma’ruzalar o‘tilganda, chizmalarni qayta chizishga xojat yo‘q. Ikkinchil dars boshlanganda qisqa vaqt ichida birinchi darsda o‘tilgan mavzuni mazmunini va chizmalarni qayta ko‘rib chiqish va aynan shu joydan darsni davom ettirish mumkin. Elektron doskadan foydalanish imkoniyati yaratiladigan bo‘lsa: birinchi navbatda uning barcha imkoniyatlarini o‘rganib chiqish lozim, chizmachilik ma’ruzalaridan tashqari amaliy mashg‘ulotlarni, injenerlik grafikasi darslarini, xamda qurilish chizmachilik darslarini o‘qitishga xam elektron trenajyordan foydalanish, o‘qituvchi uchun xam o‘quvchi uchun xam juda yahshi qulayliklar hosil qiladi. O‘qituvchi doskada bajaradigan barcha amallarni joyida o‘tirgan xolda bajarishi mumkin.

Bunda bajarilayotgan amallarni o‘quvchilar uzlusiz kuzatishlariga erishiladi. Faqat doskadagi elektron qalam vazifasini o‘qituvchi kompyuter sichqonchasi orqali boshqaradi. Bu jarayonlar birinchidan o‘quvchining fanlardan o‘zlashtirish samaradorligini oshiradi, ikkinchidan elektron doskadan foydalanish, chizma geometriya va injenerlik grafikasi darslarini sifatlari va samarali bo‘lishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari chizma geometriya misollarini tushuntirishda, epyurlar va sirlarni chizmalarini xayotiy misollar bilan chizib tushuntirish yanada qiziqarli.

Xulosa

Interaktiv doska (yoki elektron doska) - raqamli qurilmalar, simsiz aloqa, dasturiy ta'minot va Internet texnologiyalari sohasidagi so‘ngi, yangi yutuqlar birikmasidir. Bu nihoyat, ta’lim sohasida inqilob qilib, an’anaviy doska va bo‘r o‘rnini to‘la bosish imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- 1 Abdumalikov A. «Chizmachilikdan terminologik lugat- spravochnik». Toshkent. «O‘qituvchi»-1997 y.
2. A. D. Botvinnikov, V. N. Vinogradov, I. S. Vishnepolskiy.«Chizmachilik». O‘rta maktablar uchun darslik.

DARS SAMARODORLIGINI OSHIRISH USULLARI

*Guljahon Bekmurodova Xudoyberdiyevna
Qashqadaryo viloyati. Koson tuman
36-maktabning boshlang'ich ta'lif o'qituvchisi
Telefon raqam: +998 975193262
Guljahon1968@bk.ru*

Anatatsiya : Ushbu maqolada ta'lifning poydevori bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda metodik usullardan foydalanish, metodik usullarning dars samaradorligiga yoritib o'tilgan.

Kalit so'z: o'quvchi faolligi, dars samaradorligi;

Inson bolasi ulg'aygan sari uning o'zi kabi orzulari ham ulg'ayadi. Uning kamol topishi, o'z oldiga qo'ygan maqsadini to'g'ri tanlay bilishidagi eng asosiy vazifa ota-onalardan so'ng ustoz deb ulug'lanuvchi insonlar zimmasiga yuklandi.

Har bir tarbiya bosqichi o'ziga xos o'rinn tutadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lif bola kamolining eng muhim pallasidir. Buning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan ma'suliyat ta'lab etiladi.

Har bir soat darsda o'quvchi faolligini va dars samaradorligini oshirish maqsadida turli metodik usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Boshlang'ich sinflarda metodik o'ynlardan unumli foydalanish zarur.

Birgina ona tili darslarida har bir yangi mavzuni mustahkamlash jarayonida quyidagi metodik usulni tavsiya etar edim.,, Kim chaqqon ''deya nomlangan usul o'quvchilar bilan individual ishlashga imkoniyat yaratadi.

O'qituvchi sinflariga biror so'zni yozadi va shu so'zdan har bir o'quvchi alohida so'z birikmalari tuzishini, eng ko'p, eng tez so'z birikmalari hosil qilgan o'quvchi g'olib bo'lishi eslatib o'tiladi. Bir xil so'zlardan barcha sinf o'quvchilari turli so'z birikmalari yaratadi. Belgilangan vaqtdan so'ng vazifa tekshiriladi.

Buni amalda tekshiramiz: Gul

1-o'quvchi: qizil gul, gulning yaprog'i, gulning chiroyi, sehrli gul, oq gul...

2-o'quvchi: sariq gul, gulning bargi, gulning tikoni, sovg'a uchun gul, so'ligan gul, uzilgan gul...

Barcha o'quvchilarning tuzgan so'z birikmalari tekshirib chiqiladi. Eng ko'p, eng tez so'z birikmalari hosil qilgan o'quvchilar rag'batlantiriladi.

Bu kabi metodik usullar o'qituvchiga o'quvchi bilan individual ishlash imkonи beradi.

Bundan tashqari o'quvchilarni jamoa bo'lib, ishlashga o'rgatuvchi metodik usullar ham borki ular o'quvchilarni guruh bo'lib faoliyat yuritish va jamoa bo'lib fikrlashga chorlaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. "Qutadg'u bilig" Yusuf Xos Hojib.

2. G'.G'ulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi. 2018 yil. Toshkent.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH

*Gullola Mullayeva Muqumjonovna,
Andijon viloyati, Paxtaobod tumani
XTB ga qarashli 24-umumta'l'm maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: +998 97 581-18-82*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'l'm berishda o'qish darslarining ahamiyati haqida ilmiy qarashlar bayon etilgan. Ilmiy fikrlar faktlarga asoslanib xulosalanadi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'l'm, muktab, bilim, ilm, o'qish, fan, daraja, mashg'ulot, tarkib, tezlik, mehnat, ko'nikma, malaka.

Boshlang'ich sinflarda o'qitilayotgan ona tili o'qish darslari adabiyot fanining tarkibiy qismi hisoblanadi. Dasturlarning o'qish va nutq o'stirish bo'limida o'tkaziladigan mashg'ulotlar mazmuniga; o'quvchilarni to'g'ri, ravon, ma'lum darajadagi tezlik bilan ifodali o'qishga o'rgatish; bolaning ona — Vatan, uning tabiatini kishilar mehnatidagi qahramonlik, jasurlik, milliy istiqlol g'oyalarini ular ongiga singdirish kabi bilimlarni boyitish orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma malakalari kengaytiriladi, shakllanadi va mustahkamlanadi. O'qish darslarini Davlat talablari asosida hayotiy tajribalarga, kuzatishlarga suyanib, hayotga bog'lab o'tishi uning ta'sirchanligi ongli idrok etishlarini ta'minlaydi. O'qish va nutq o'stirishning ta'l'miy — tarbiyaviy maqsadlari, sinflar bo'yicha o'qish mazmunini o'qish ko'nikmalarining og'zaki va yozma nutqlarini rivojlantirish usullarini, o'qish mashg'ulotlarining yozma nutq bilan bog'lanish kabi masalalar aniq kiritilgan. O'qish darslar davomida o'quvchilar so'zdagi harflarni bir-biriga bog'lab yozish, so'z va gaplarni kichik hamda bosh harflarni alifbe kitobida berilgan tartibda yozishga o'rgatiladi.[1]

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslari yuqori sinflardagi o'zbek adabiyoti, tarix, geografiya, biologiya va boshqa fanlarni o'zlashtirish uchun dastlabki asosni yaratadi. Shuning uchun boshlang'ich sinflardagi o'qish darslariga jiddiy e'tibor talab qilinadi. O'qish darslarini talabdagidek olib borish uchun o'qituvchi asosan quyidagilarga e'tibor berishi lozim. 6-10 yoshdagi bolalar bir soatga mo'ljallangan saboqni sabr toqat bilan tinglay olmaydilar. Ularning ruhiy tuzulishi qoyil harakatda, xayoli o'yinda bo'ladi. 10-15 minutdan ortiq davom etadigan gaplarni tinglayolmaydilat. Shu tugayli bu sinflarda ta'l'm-tarbiya vazifalari, asosan o'yin, ashula, qisqa muddatli qiziqarli suhbat, hikoyalash va ifodali o'qish orqali amalga oshiriladi. Ifodali o'qish turli badiiy va amaliy matnlarni puxta o'zlashtirishning muhim metodlaridan biri sifatida o'qituvchi uchun kalit rolini bajaradi. Ifodali o'qish darslarda o'quvchilarning zerikishiga yo'l qo'ymaydi, aksincha, faollashtiradi, badiiy asarlarga qiziqishini kuchaytiradi, adabiyotga havas uyg'otadi.[2]

O'qish darslarida o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatishning, asosan ikki yo'li bor:

1. Dars jarayonida turli matn xarakteridan kelib chiqib, o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatish;
2. O'qish darslari materiallariga berilgan soatlarni qisqartirish hisobiga maxsus ifodali o'qish dasturlari tashkil etish.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatish usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. To'g'ri o'qish. Birinchi sinfda jiddiy ahamiyat berish talab qilinadi. Har bir so'z, bo'g'in va tovushni to'g'ri, eshitarli, talaffuz etilishiga erishish lozim.
2. Ongli o'qish. O'quvchi har bir gap, gapdagi so'z, so'zdagi bo'ginlarni o'qish jarayonida uning ma'nosini tushunib o'qishi kerak.
3. Tez va ravon o'qish. Sekin yoki juda tez o'qish emas, balki gapirganday, o'rtacha tezlik sur'atiga amal qilinib, ham to'g'ri, ham ongli, ham sidirig'asiga ravon o'qishni ta'minlash zarur. Agar o'quvchi, labi labiga tegmay, haddan yashqari tez yoki aksincha sekin, tutilib o'qisa ko'r — ko'rona, ma'nosiga tushunmay qolishi mumkin. O'rtacha tezlikda o'qishga o'quvchi harf tovushlarni o'rganayotgan vaqt dan boshlab asos yaratiladi. Biroq dastlabki o'rinda to'g'ri va ongli o'qish jarayonidagi o'rtacha tezlik darajasiga erishiladi.

To'g'ri o'qishga o'rgatish uchun quyidagi usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

So‘zlarni bo‘g‘inlarga bo‘lib o‘qish. Masalan: “Fazliddin” Faz-lid-din, ro‘z-no-ma. Shuningdek, buzib o‘qigan ayrim so‘zlarni to‘g‘ri o‘qiy olmasa uni bo‘g‘in tovushlarga bo‘lib o‘qigan ayrim so‘zlarni ovoz chiqarib takror o‘qish. Tez aytish ham ancha foydali usullardan hisoblanadi. Ongli o‘qishga o‘rgatish uchun notanish so‘zlarga izoh berish, matn yuzasidan berilgan savol topshiriqlarni o‘rgatish matn yuzasidan savollar tuzish, reja asosida matn mazmunini qisqartirib, kengaytirib so‘zlash kabi usullar ham muhim yordam beradi.

Ravon o‘qishda matndagi tinish belgilariiga amal qilinishi lozim. Ifodali o‘qishga o‘rgatishning eng muhim usullaridan biri o‘qituvchining namunali ifodali o‘qishidir. Buning uchun o‘qituvchi o‘qitishning pauza, urg‘u, ohangi, sur’at kabi texnik-nazariy vositalari haqida yetarli bilim mahoratga ega bo‘lishi, og‘zaki nutq madaniyatini puxta egallashi lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, o‘qish mashg‘ulotlarini o‘tkazish jarayonida o‘quvchilar nutq faoliyatining asosiy ko‘rinishi bo‘lgan ko‘nikmalari, matn va kitob ustida ishlash, o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini o‘stirish, nutq madaniyatini rivojlantirish nazarda tutiladi.

Foydalanimanligi adabiyotlari:

1. Yangi innovatsion usullardan foydalanimish metodikasi.Jumayeva T-2017
2. O‘qish darslarida yangi innovatsiyalar TDPU-2005
3. Pedagogik texnalogiyalar . Abduraxmonova D.T-2008

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA O'QISH DARSLARINI YANGI PEDAGOGIK USULLAR YORDAMIDA TASHKIL ETISH

*Ro'ziyeva Xursandoy,
Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani
7-maktab Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: +998 93 146-41-14*

Annotatsiya: Interfaol,didaktik, Izohli-illyustrativ, Reproduktiv, evristik,ekvivalent,kesma.

Kalit so'zlar: analitik-sintetik, izlanish, o'qitish, emperik, matematik, mantiqiy nazariya, taqqoslash solishtirish.

Boshlang'ich ta'lif tizimida innovatsion texnologiyalar va yo'nalishlardan foydalanish bugungi kunda dolzarb hisoblanib, bu borada olimlarimizning bir qator tadqiqotlari mavjud.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negizida ta'lif jarayoni axborot bilan ta'minlash rivojlanib boradi. Natijada o'quv faoliyat jarayoni ham yangilikka muhtoj bo'lib qoldi. Bu holatdan chiqish uchun darslarni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish o'qituvchining bu faoliyatini amalga oshirish uchun tayyorgarlik darajasi. Innovatsion muammolarni hal etish muhim zamonaviy ilmiy fkrlash yo'nalishlariga qo'shish. Innovatsion jarayonlarni o'rganish. Innovatsion pedagogik muammolarni yechish ta'lif sohasida innovatsion jarayonlarning borish xussusiyatlari o'rganishdan iborat. Innovatsiyani tanlashda pedagogik tizimda yaxlit pedagogik o'quv yurti, pedagogik nazariya, o'qituvchi, o'quvchilar pedagogik texnologiyasi, ma'lum shakl, metod, vositalar, boshqaruv maqsad va natijalar muhim hisoblanadi. Boshlang'ich sinf ta'lifimida o'quv jarayonini tashkil etish holati jiddiy bo'lib, o'quv faoliyatini bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Chunki bu davrda o'qituvchining ta'lif tushunchalarini qabul qilish salohiyati yuqori saviyada bo'lib, ularni muntazam ravishda nazorat qilib borish lozim bo'ladi. Darslarda ko'proq ularni qiziqtirish uchun innovastion texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, hamkorlikka asoslangan o'quvchilarning faolligini oshirishga mo'ljallangan o'quvchilarni boshqarish fikrini eshitish, tushunish, hurmat qilish, o'zgalar manfaati bilan hisoblashish, ularga o'rgatish, ta'sir qila olish, o'zining va boshqalarning "men"nini sezish, his qilish, o'zini boshqarish fikrini aniq, lo'nda va puxta bayon eta olishga o'rgatishdan iboratdir. Ayniqsa, biz yuqorida ko'zda tutgan o'qish darsida innovastion texnologiyalardan foydalanamiz. O'qitish nutqiy, aqliy, fikriy holatlarni rivojlantirish, ularda bilim, ko'nikma, kategoriyalarni tez shakllanadi.

Masalan 3-“B” sinfda o'qish darsidan namuna:

Mavzu: Vatan tuyg'usi, milliy g'urur va iftixon bilan yashagan bobolar.

Maqsad:

Vatan nima? Tushuntirish. Vatan tuyg'usi, milliy g'urur va iftixon haqida tushuncha berish. Vuyuk bobokalonlarimiz bilan tanishtirish. Vatanni sevish va asrash ruhida tarbiyalash.

Dars turi: Interfaol.

- 1) Vatanimiz manzarasi tasvirlangan rasmlar.
- 2) Bobokalonimiz A.Navoiy, Beruniy, Ibn Sino va boshqa rasmlar.
- 3) Kostitusiya kitobi. Prezident I.A.Karimov rasmi.
- 4) Qog'oz va flamaster.

Darsning borishi.

1) Tashkiliy qism.

Salomlashish, davomatni aniqlash, dars maqsadini tushuntirish.

2) Dars mavzusini bayon qilish.

- Bolalar bugun biz 3 guruhga bo'linib interfaol usulda dars o'tamiz. Darsimizning mavzusi "Vatan tuyg'usi, milliy g'urur va iftixon bilan yashyotgan bobolarimiz" haqida suhbatlashamiz.

1 guruh – Vatan nima?

2 guruh – Vatan tuyg'usi, milliy g'urur nima?

3 guruh – Bizning iftixorimiz bo'lgan bobokalonlarimiz haqida o'z fikrlarini bildiradilar. Guruhlarga qog'oz, qalam beraman, ular klaster usulida o'z fikrlarini chizib, so'ng tushuntirib beradilar.

62 Bunda o'quvchilar guruhalr ishida o'zaro fikr almashadilar, bilimlarini jamlab, mustaqil

fikrlarini bayon qila oladilar.

- O'quvchilar ma'lum vaqt ichida o'z mavzulari bo'yicha fikrlar to'plab, taqdimotga chiqadilar.

1 – guruhi. Vatan – bu O'zbekistonim, kindik qonim to'kilgan joy, oilam, o'bek to'ylari, nahorgi oshlar, beshikda yotish, atlas, do'ppi kiygan vatandoshlar, gerbimizdagi paxta, bug'doy, tog', bog'lar haqida gapirib berdilar.

2 – guruhi. Vatan tuyg'usi, milliy g'urur haqida gapirdilar. Men tirikligim bilan, o'zbekligim bilan g'ururlanaman. Vatanimni sevaman, otaonamni, oilamni, maktabimni sevaman, armiyaga borib hizmat qilish, dushmanlardan asrash, dunyoga tanitish, go'zal shaharlarimiz, buyuk olimlarimiz borligi bilan g'ururlanishlarini aytdilar.

3 – guruhi. "Bizning iftixorimiz bobokalonlarimiz" bilan tanishdilar. A.Navoiy – shoir, Ibn Sino – tabib, A.Temur – sohibqiron, xarbiy sarkarda. Olimlar, me'morlar, rassomlar o'z asarlari bilan o'chmas iz qoldirganliklari, o'zbek tili, o'zbek millatini dunyoga tanitganlari bilan faxlanishlari va ularga o'xshab yashashga harakat qilishlari haqida gapirdilar.

Dars so'ngida bolalar fikrlarini umumlashtirib, darsni yakunladim.

- Bolalar Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov O'zbekiston Konstitusiyasining 13 yilligiga bag'ishlangan majlisida "Vatan tuyg'usi" haqida gapirib, "Har bir o'zbek farzandi o'z uyini, o'z vatanini sevishi, ardoqlashi va asrashi haqida" yana gapirib o'tdilar. O'zbek xalqi A.Qodiri, Cho'lpon, Fitrat, Elbek, Usmon Nosir kabi vatan ozodligi, erki yo'lida kurashib, qurban bo'lganlar vatandoshlarini hech qachon unutmaydi. Prezidentimiz I.A.Karimov o'z hayotini vatan, xalq, millat taraqqiyotiga bag'ishlagan ko'plab vatandoshlarimiz xotirasini yod etib, ularni "Buyuk xizmatlari uchun ordeni" bilan mukofotladi. Inson uchun Vatandagi hamma narsa: xalqi, yeri, tarixi, ertangi kuni ham aziz bo'lishi kerak o'qish darslarining to'la mazmuni o'quvchi shaxsini axloqiy shakllantirishga qaratilgan bo'lib, boshqa darsliklar bilan inegrastiyalashib ketganini ko'ramiz.

Xulosa qilib aytganda, dars davomida o'quvchining ta'lim faoliyati innovastion texnologiyalar asosida amalga oshirilsa, uning axborotni qabul qilishi oson kechadi va ta'lim samaradorligi ortadi.

Masalan men o'z darslarimda yangi innovatsion oyinlar orqali tashkil etishni o'z oldimga maqsad qilib qo'yganman. "Kelajak rasmi" o'yinida. Ushbu o'yinda o'quvchilarga 3 minut vaqt beriladi shu vaqt davomida kelajak haqida o'ylab ko'rish topshiriladi va o'yagan narsalarini qog'ozga chizishlari kerak bo'ladi. O'quvchilar bilan fikr almashish taklif etiladi.

Xulosa qilganda tajriba – sinov boshida olingan natijalar noan'anaviy darslarda interfaol metodlardan foydalanish hisobiga samaradorlik o'sganligidan dalolat beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: «Sharq» nashriyot-matbaa kontserni, 1997.
2. Birinchi Prizidentimiz I.A.Karimov nutqi 2003
3. Axmedova M. .Abduraxmonova N (Boshlang'ich sinf o'qish fanining o'tilishi darsligi metodik qo'llanma.)Toshkent. "Sharqr" 2005 yil.,
4. R.Mavlonova, O.To'raeva, K.Xoliqberganov. Pedagogika. –T.: O'qituvchi, 2001.
5. R.Mavlonova, N.X.Raxmonqulova. Boshlang'ich ta'limda innovastiya. Metodik qo'llanma, TDPU, 2007.

ЮКСАК МАЊНАВИЯТЛИ ШАХСЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ МАСАЛАСИ

Соатова Малоҳам Шомурод қизи

Аннотация: Ушбу мақола глобаллашув даврида жамиятимиз аъзоларини юксак мањнавиятли шахс қилиб тарбиялашда ўзликни англаш масаласининг моҳияти ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Юксак мањнавият, онг, комил инсон, экзистенциал вакуум, тана ва рух.

Ҳозирги даврда юксак мањнавиятли шахсларни тарбиялаш нафақат жамият ва давлат учун, балки техника асрининг мураккаб талабларига жавоб бера олиш учун интилаётган ҳар бир шахснинг ҳам энг зарурий мақсадларидан бирига айланмоқда. Зоро, “мањнавият - инсонни руҳан покланиш, қалбан улғайишга чорлайдиган, одамнинг ички дунёси, иродасини бақувват, иймон-эътиқодини бутун қиласидиган, виждонини уйғотадиган бекиёс куч, унинг барча қарашларининг мезонидир¹. Шундай экан, мањнавиятни инсон борлигининг энг асосий устуни десақ, хато бўлмайди. Зоро, Жак Мери Эмиль Лакан – Фарб олимни бўлса-да, у аксарият Европа тадқиқчиларидан фарқли равища - инсон моҳиятининг сабаби руҳда деб таъкидлаган эди.

Инсон борлигини англаш ўзликни англашдан бошланади. Эҳтимол икки минг йилдан аввалроқ Суқрот бежиз “Ўз ўзингни англа”, демаган бўлса керак. Шарқда инсоний сифатларнинг энг чўққиси, яъни юксак мањнавиятлилик комил инсон ғояси билан айнийдир. Комиллик тарихнинг айрим даврларида одобли, чиройли хулқ эгаси бўлиш билан чекланган. Ўрта асрлар мусулмон Шарқида, хусусан тасаввуф таълимоти асосида комил инсон ғоясининг мукаммал тамойиллари ишлаб чиқилди. Бунда инсон нафақат гўзал ахлоқий сифатлар, балки донишмандлик ва оқиллик каби хусусиятлар билан бирга, ёвузлик, жаҳолатга қарши эзгулик билан курашиш, жамият тараққиёти – халқ учун фидокорона хизмат қилиши каби мақсадлар билан бойитилди. Бу мақсад йўлидаги ҳиссиётларни тарбиялаш, юқоридаги мақсадларни амалга ошириш учун асосий куч – муҳаббатни шакллантириш билан амалга оширилган. Ҳозирги кунга келиб эса, юксак мањнавиятли шахс тушунчаси турлича талқин қилинади. Бунда Фарб ва Шарқ анъаналарининг бирлашувини кўришимиз мумкин.

Иzlанишлар шуни кўрсатадики, Фарб ва Шарқ қарашлари тубида инсоннинг икки сифати – тана ва рух ўртасидаги кураш, томонлар нисбати муайян мањнода мањнавиятлиликнинг асосий мезони бўлиб хизмат қилар экан. Ўрта асрлар мусулмон Шарқи фалсафасида куфрға кетиш, ўзининг дунёвий шон-шуҳрат, давлатига, истак-майлларига сажда қилиш инсонни энг тубан ҳатти-ҳаракатларга бошлиши мумкинлиги ҳакида Ғаззолий шундай дейди: “Бас, одамий ва ҳайвонот орасидаги фарқ ушбу одоб бирладурки, ҳайвонот нафснинг тақозосига кўра машғул бўлур. Яхши ва ёмоннинг фарқини билмаски, анга имтиёз бермабурлар. Бас, одамийга акл ва имтиёз берибдур. Вақтики, бу одобларни бажо келтирмаса, куфрони неъмат қилган бўлур”². Яна шу каби фикрларни Румий ижодида ҳам кузатиш мумкин: “... бу дунё ва ундаги гўзал, хуш нарсалар инсоннинг ҳайвонлик тарафининг насибасидир. Улар ҳайвонликка куч беради. Асос бўлган инсонлик жиҳати эса кундан-кунга заифлашади. “Инсон гапиравчи ҳайвондир”, дейишади. Демак, у икки хилқатдан иборатdir. Бу дунёда унинг ҳайвонлик тарафининг озуқаси шахват қўзғатувчи нарсалар ва орзулардир. Инсонлик тарафиинг озуқаси эса, билим, ҳикмат ва Аллоҳнинг жамолидир... Вужудда икки шахсият доимо жанг қилмокдадаир. Кўрамиз, толе кимга кулиб боқаркан!”³. Бундан кўринадики, Ғаззолий ва Румий ҳазратлари инсоннинг ҳатти-ҳаракати асосида ётган ғоя айнан мана шу икки асосга таянади, аммо бунда ижобий натижага эришиш тарбияга боғлиқ. Бироқ бу тарбия бошқа бир инсонни – тарбиятчининг иштирокисиз амалга ошиши амри маҳол, деган фикрни илгари суради. Инсоннинг дунёдаги моҳиятини, ўзлигини белгилаб берадиган энг муҳим ҳодиса бу – онгдир. Онг ва таълим-тарбия доим бир-бири билан ўзаро диалектик алоқада бўлади. Мана шу диалектик муносабат инсонни ўзлигини англаш сари етаклайди. Таъкидлаб ўтиш зарур: Шарқ ва Фарб дунёқарашида инсоннинг

¹ Каримов И.А. Юксак мањнавият – енгилмас куч. –Т.: Мањнавият, 2008. –Б.18.

² Абу Ҳомид Ғаззолий. Кимёи саодат. –Т.: Адолат, 2006.-Б.240.

³ Жалолиддин румий Ичиндаги ичиндадур. –Т.: Янги аср авлоди, 2003. –Б.30.

моҳияти айнан ўзликни англаш билан белгиланса-да, бироқ унга олиб борувчи йўллар – восита ва усуллар бир-биридан тубдан фарқ қиласи. Шарқ маънавияти юксак ахлоқийлик ва билимнинг узвийлигида бу масалага ечим ахтарса, Ғарб олимлари рационал тафаккур орқали ўзликни англаш масаласига эътибор қаратади. Юқоридаги параграфларда айтиб ўтганимиздек, Жак Лакан Ғарб ва Шарқ дунёқарашини кенг контекстда таҳлил қилишга ҳаракат қиласи. Унинг тадқиқотларини ўта маҳсулдор деб аташ ўринли.

Инсон ўз ҳаётининг маъносини йўқотиши унинг руҳиятида “экзистенциал вакуум”, яъни бўшлиқнинг пайдо бўлиши оқибати бўлиб, у шахс учун катта фожиадир. Шунинг учун президент Ш.М.Мирзиёевнинг бу бўшлиқнинг хавфли эканига тақрор ва тақрор эътибор қаратгани диққатга сазовор: “Кези келганда илгари айтган бир фикримни тақрорламоқчиман: бу дунёда табиатда ҳам, жамиятда ҳам бўшлиқ бўлмайди. Қаердадир бўшлиқ пайдо бўлдими, ҳеч шубҳасиз, уни албатта кимдир тўлдиришга ҳаракат қиласи,”¹ - дейди У.

Умуман олганда, бу муаммо юксак маънавиятга ташна ҳар бир инсон ҳаётида ҳамиша кўндаланг бўлиб турган. Масалан, Л.Н.Толстой, М.Ф.Достоевский каби машхур ёзувчилар, шоирлар, файласуфлар ўзлари интилишлари керак бўлган қандайdir олий гоявийлик етишмаслигидан қаттиқ азоб чекканлари маълум. Л.Н.Толстой ўз дунёқарашида маънавий бўшлиқ вужудга келгани туфайли қандай фожиавий туйғуларни бошдан кечирганини, хатто бу холатга бардош бера олмай ўз-ўзини ўлдиришга қадар бориб етаёзганини “Икрорнома” номли биографик асарида батафсил ёритган. Лекин ўтмишда бу муаммо айрим буюк шахслар бошига тушган бўлса, эндиликда бутун инсоният маънавий маданиятда ҳосил бўлган шу катта бўшлиқ туфайли дард чекмоқда.

Хўш, оғир хасталикка учраган маданиятимизнинг янги парадигмасини, унинг туб асосларини энди нима ташкил этиши керак? Шуни аниқламай туриб маънавиятни соғломлаштириш ҳақида гап бўлиши мумкин эмас. Юқорида ҳам таъкидлаганимиздай, маданиятнинг туб асосларини ўрганиш азалдан фалсафанинг вазифаси бўлиб келган эди ва у “маданиятни рефлексиялаш” деб аталарди. Шунга биноан ҳозирги даврда фалсафада бутун дунё миқёсида жуда кенг маънодаги маданият рефлексиясини амалга ошириш жараёни кетаётганини кузатиш мумкин.

Ҳозирги замон йирик файласуфлари, мутафаккирлари, олимлари ушбу рефлексияни амалга ошириш учун инсон ва жамият ҳаёти ва фаолияти тарихнинг турли давларida ҳукмрон мавқега эга бўлган дунёқараш турли тарихий шакллари – мифология, дин, фалсафа, фан – томонидан қандай йўналтириб турилганини, уларнинг маданият туб асослари (базислари) сифатида галма-гал майдонга чиққанларининг сабабларини ва ижтимоий ҳаётнинг ҳар бир даврида ўзига хос иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, ахлоқий ва бошқа фаолият йўналишларини белгиловчи вазифани бажаришда қандай ўзига хосликларга эга бўлганларини чукур ўрганмоқдалар. Зоро, ҳар битта даврда юзага чиқадиган конкрет муаммолар ечими ўша даврда қайси дунёқараш шакли ҳукмрон мавқега эга бўлгани, унинг ютуқ ва камчиликлари билан узвийдир. Бир дунёқарашнинг иккинчиси билан алмашинуви эски дунёқараш янги муаммоларни ечишга қодир бўла олмай қолиши, яъни кризисга учраши тарзида содир бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ш.М.Мирзияев. “Эркин ва Фаровон, Демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз”. – Тошкент, Ўзбекистон, 2017
2. И.А.Каримов. ”Юксак маънавият – Енгилмас куч”. – Тошкент, Маънавият, 2013.
3. Абу Наср Форобий Фозил одамлар шахри. –Т.: Абдулла Қодирий номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1993.
4. Абу Ҳомид Ғаззолий. Кимёи саодат. –Т.: Адолат, 2006.
5. Жалолиддин Румий Ичиндаги ичиндадур. –Т.: Янги аср авлоди, 2003.
6. Имомназаров М. Миллий маънавиятимиз назариясининг чизгилари.- Т.: Шарқ, 1998.
7. Жак.М.Э.Л . Воспоминания, сновидения, размышления. –М.: Практика, 1996.
8. Шермуҳамедов С., Шермуҳамедова Ж. Ижтимоий тараққиёт ва маънавий маданиятнинг ўзаро таъсири.- Ф.: Фарғона, 1999.

¹ Sh.Mirziyoyev .Taqnidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak, T: “O‘zbekiston” 2017, 21-bet

INFORMATIKA DARSLARIDA O'ZLASHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

*Mamarasulova Mahmuda Turobboyevna
Namangan viloyati Namangan tuman
XTB ga qarashli 21-maktab O'TIBDO'
Telefon: +99893 402 71 00*

Anotatsiya: ushbu maqolada informatika darslarida o'zlashtirish samaradorligini oshirish bo'yicha o'qitish metodlari, shakllari va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: metod va shakllar, axborot kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), frontal o'qitish, jamoa bo'lib, guruhlarga bo'lib o'qitish, juftlikda ishlash, individual o'qitish shakllari.

Informatika yo'naliشining istiqbollari va rivojlanishi bilan bir qatorda hozirgi kunda informatika fanini o'qitishning talablari, mazmuni hamda shakllari ham o'zgarib bormoqda. Axborot madaniyatini to'liq o'zlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo'yicha chuqur bilimlarga ega bo'lish hozirgi zamон talablaridan biridir. Informatika va AKT o'qituvchisining maqsadi – axborot jamiyatida yashay oladigan shaxsnинг shakllanishiga o'z hissasini qo'shish. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarни amalga oshirish lozim:

- o'quvchilarda axborot madaniyati elementlarini shakllantirish uchun sharoit yaratish;
- mustaqil bilim olish hamda o'z ustida ishlash malakalarini shakllantirish uchun sharoit yaratish;
- informatika va AKT ni o'qitishda fanlararo bog'liqlik;
- iqtidorli o'quvchilarни aniqlash uchun shart-sharoit yaratish.

Informatika fanini o'qitishning umumiy shakllarini quyidagilarga ajratish mumkin: 1) frontal o'qitish; 2)jamoa bo'lib o'qitish; 3)guruhlarga bo'lib o'qitish; 4)juftlikda ishlash; 5)individual o'qitish.

O'qitishning umumiy shakllarini ajratishda o'qituvchi va o'quvchi, o'quvchi va o'quvchi orasidagi kommunikativ xususiyatlariga asoslanilgan.

O'qitish shakl va metodlarini tanlashda va tuzishda quyidagilar asosiy rol o'ynaydi:
-ta'lim-tarbiyaning maqsad va vazifalarining mosligi;
-o'rganilayotgan materialning mazmunga mosligi;
-o'quvchilar imkoniyatlarning ta'limga mosligi;
-ergonomik sharoitlar (darslarni jadval bo'yicha o'tkazilish vaqt, kompyuterda ishlash vaqtining davomiyligi);
-o'qituvchining individual xususiyatlар va imkoniyatlarga mosligi.

Nafaqat informatika darslarida, balki boshqa fanlarda ham o'qituvchi o'quvchilarни olayotgan yangi bilimlarini tez, oson va samarali o'zlashtirishga yordam beradigan metod va shakllarni tanlab olishi kerak. Yuqoridaq o'qitish shakl va metodlaridan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshirishga ham yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A.Sattorov. Informatika va axborot texnologiyalari. Darslik. – Toshkent. 2008.
2. N.Azizxodjayeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – Toshkent. 2003.
3. A.Abduqodirov., A.Xaitov., R.Shodihev. Axborot texnologiyalari. – Toshkent. 2004.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MA'NODOSH SO'ZLAR USTIDA ISHLASH METODIKASI

*Mardonova Mohigul Teshayevna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
4-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998912476041)*

Annotatsiya: Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini oshirish juda katta ahamiyat kasb etadi. Ular bilan har bir darsda nutq o'stirish ustida ishlash o'quvchi nutqini yanada ravon bo'lishiga olib keladi. Darslar jarayonida esa ular ma'nodosh so'zlar, zid ma'noli so'zlar kabi bir qator tushunchalarga duch keladilar va ularning izohi bilan tanishadilar.

Kalit so'zlar: Ma'nodosh so'zlar, sinonim, lug'at, gigant, bog'lanishli nutq, nasim, adl, so'zlearning ma'no turlari.

"O'zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o'rtasidagi ruhiy ma'naviy bog'liqlik til orqali namoyon bo'ladi. Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona tilining betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili-bu millatning ruhidir"

*O'zbekiston Respublikasi birinchi
Prezidenti I.A.Karimov*

Ma'nodosh so'zlar(sinonimlar) talaffuzi, yozilishi har xil bo'lgan bir umumiyl tushuncha ifodalaydigan so'zlardir. Sinonimlar bir-biridan qo'shimcha ma'no qirrasi, emotsiyal bo'yog'i qo'llanishijihatidan o'zaro farqlanadi. Katta, ulug', buyuk, azim, ulkan, bahaybat, haybatli, yirik, gigant sinonimik qatorini tashkil qilgan so'zlardan katta so'zi keng tushuncha anglatib, aniq tushunchaga nisbatan ham ishlatilaveradi. O'zbek tili sinonimlarga boy til hisoblanadi. "O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'atida" katta so'zining 11 ta, marta so'zining 13 ta sinonimi berilgan. Boshlang'ich sinfda sinonim haqida nazariy ma'lumot berilmaydi, ammo sinonimlar haqidagi tushuncha amaliy mashq yordamida shakllantiriladi. Nasionimlar bilan ishlash elementar tarzda 1-sinfdan boshlanadi: o'quvchilar berilgan so'zning sinonimini topishga, boshqacha qilib qanday aytish mumkinligini tushuntirishga, 2-3-ssinflarda esa berilgan so'zning sinonimini topib aytishga o'rnatiladi.

Boshlang'ich sinflarda ma'nodosh so'zlarga oid quyidagicha mashqlar ishlatiladi:

1. Berilgan ma'nodosh so'zlarni guruhlash. Bunda bir so'z turkumiga oid ikki sinonimik qatordagi so'zlar ichiga bir ikkita boshqa so'z kiritib beriladi. O'quvchilar so'zlarni ikki gruhga ajratib aytadilar.

2. Berilgan so'zga sinonim tanlash. O'qituvchi otni o'tganda shu turkumga oid so'z aytadi. O'quvchilar shu so'zning sinonimlarini topib aytishlari kerak.

3. Tushirib qoldirilgan sinonim so'zlarni o'z o'mniga qo'yib, matnni ko'chirish. Bunda yozilishi kerak bo'lgan sinonim so'zlar ro'yxati tekshirish uchun beriladi. O'quvchilar sinonimlarni o'mniga qo'yib, matnni to'ldiradilar.

4. Ma'nodosh so'zlardan mosini qo'yib gaplarni ko'chirish. Buning uchun sinonim so'zlar qatori qavs ichida beriladi, o'quvchi gapning mazmuniga mosini qo'yib gapni ko'chiradi.

5. Sinonim so'zlar qatoridan foydalanib didaktik material tuzish va u bilan mashq ishlash. Buning uchun o'qituvchi tomonidan turli didaktik o'yinlar tashkillashtiriladi.

Xulosa:

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun sinonimlar mavzusi faqatgina 1 dars o'tilmaydi. Balki, har bir ona tili, o'qish, hattoki matematika darslarida ham sinonim so'zlardan foydalilanildi. Joiz bo'lsa, dars davomida o'quvchilarga qisqa tushunchalar berib boriladi. Chunki kichik yoshdagagi o'quvchilar o'ta qiziquvchan bo'ladi. Ularni dars jarayonida rag'batlantirib borish, darsga bo'lgan intilishlarini yanada orttiradi, izlanuvchanlikka chorlaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Karima Qosimova, Safo Matchonov va boshqalar "Ona tili o'qitish metodikasi" Tosh 2009
2. Internet ma'lumotlari

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK MASALALAR YECHISHNING AHAMIYATI

*Mirzaolimova Mahfuzaxon Ne'matovna
Buloqboshi tuman 1-umumta'lim maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada boslang'ich sinflarda matematik masalalar yechish ahamiyati tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: matematika, yechish, o'zlashtirish, fan, jarayon, ahamiyat.

Matematik masalalar yechish matematika o'qitishning muhim tarkibiy qismidir. Masalalar yechmasdan matematikani o'zlashtirishni tasavvur ham etib bo'lmaydi. Matematikada masalalar echishning nazariyasini amaliyatga tadbiq qilishning muhim yo'lidir. Masalalar echishning boslang'ich sinflarda o'r ganiladigan u yoki bu nazariy materiallarni o'zlashtirish jarayonida muhim rolni va o'quvchilarni fikrlash qobiliyatlarini o'stiradi muhim rol o'ynaydi. Masalalar amaliy ishlar sistemasi asosida tuziladi. Bu degan so'z har bir yangi tushunchani tarkib toptirish har doim bu tushuncha ahmiyatini tushuntirishga yordam beradigan uning qo'llanishini talab qiladigan u yoki bu masalani echish bilan amalga oshadi. Arifmetik amallarning mazmunini amallar orasidagi bog'lanishlarni amal komponentlari bilan natijalar orasidagi ochib berishda, har xil miqdorlar orasidagi bog'lanishlar bilan tanishishda mos sodda masalalardan foydalaniladi. Sodda masalalar o'quvchilarda murakkab masalalarni echish uchun zarur, bo'ladigan bilimlar malakalar va ko'nikmalarni tarkib toptirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Masalalar bolalarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning foydali vositasi bo'lib odatda o'z ichiga ayrim bilimlarni oladi. Bu bilimlarni qidirish masala yechuvchidan analiz va sinteza mustaqil murojaat qilish faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hokazolarni talab qiladi. Bilishning bu usullarini o'rgatish matematika o'qitishning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi. Masalalarni echishda predmetga bo'lgan qiziqish rivojlanadi. O'quvchilarga tarbiya berishda ham hayotiy masalalar fikr doiralarni kengaytirishga yordam beradi. Masalalar ustida ishla ekan sistemali ravishda va rejali asosda o'quvchilarning xususiy malakalarini takomillashtirishga olib keladi. Masala ustida ishslash uning mazmunini o'zlashtirishdan boshlanadi. O'quvchilar hali o'qish malakasiga ega bo'lmagan dastlabki vaqtarda ularni o'qituvchi o'qib beradigan masala matnini tinglashga shartning muhim elementlarini tovush chiqarib ajratishga o'rganish kerak shundan keyin masala shartini yaxshiroq o'zlashtirish maqsadida, har bir o'quvchi masala matniini tinglashga va masalani mustaqil o'qib chiqishi zarur. Buning uchun ularga masalani oldin ovoz chiqarmay o'qishni so'ngra esa tovush chiqarib ifodali o'qishni taklif qilish kerak. Boslang'ich sinflarda masalalarni o'rganish yangi tushunchalarni shakllantirish, sodda masalarni yechishdan murakkablarni yechishga o'tish yordamida amalga oshiriladi. Bunda qo'shish, ayirish, ko'paytirish va bo'lishga doir har xil sodda masalalar ya'ni bir xil qo'shiluvchilarning yig'indisini topishga karrali va teng bo'laklarga bo'lishlarga doir sonni bir necha kattalashtirish va kichiklashtirishga oid masalalar sonlarni taqqoslashga amallarning noma'lum konponentlarni topishga doir sodda masalalar shuningdek turli murakkab masalalar shu jumladan keltirib echiladigan masalalar, ikki ko'paytuvchining yig'indisini topishga doir va unga teskari masalalar yig'indisini so'ngra ko'paytirish bo'lishga keltiradigan va boshqa masalalarni ko'rib chiqamiz. Agar berilgan masala o'zining murakkabligi bilan sinfda yechilgan masalalarga mos yoki o'xshasa u holda o'quvchilar taklif qilingan masalaning echilishi yo'lini mustaqil topishga o'rgatish kerak. SHu maqsadda o'quvchilar masalalar yechishga yaqinlashishning eng sodda umumiylashtirishini egallashlari lozim. O'quvchilar o'qituvchi rahbarligida masala shartini qisqa va yaqqol yozib olishlari, yechish yo'llari topishni osonlashtirish maqsadida shartini chizma yoki rasm bilan" tasvirlay olishlari kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Axmedov M. va boshqalar. To'rtinchisinf matematika darsligi. Toshkent. —O'qituvchi|| 2005 yil

KITOB TAFAKKUR XAZINASI.

*Qarshi shahar 11-maktabning
1- toifali, ingliz tili fani o'qituvchisi.
Nazarova Charos Burxonovna.*

*Qarshi shahar 11-maktabning
1-toifali ingliz tili fani o'qituvchisi.
Kamilova Malika Kamalovna.*

Annotasiya: O'zbek xalqi o'zining tarbiyaga oid ulkan merosiga ega.Bu meros asrlar osha avloddan avlodga saqlanib kelmoqda.

Kalit so'zlar: Kitob, tafakkur, xazina.

Inson hayotida chinakam va beminnat do'st bu kitobdir.Har bir inson hayotida o'z bilimi va tafakkuriga tayanadi.Bilim va tafakkurni esa bиринчи navbatda kitobdan olamiz. Kitob o'qigan inson o'tmishdan boxabar bo'ladi va kelajakka teran nigoh bilan qaraydi.

Kitob o'tmishni bugun va kelajakka bog'laydigan o'ziga xos ko'prikdir. Kitobni ma'naviy meros ,tuganmas xazinalar deyishlari ham bejiz emas, haqiqiy kitobni qadrlaydigan insonlarga uning bu kabi qimmatini anglab yetishgan.

Buyuk bobokalonimiz,tabobat ilmining sultoni, mashhur tabib Abu Ali Ibn Sino betob bo'lgan Buxoro amiri Nuh ibn Mansurni davolagach, amr tomonidan "Senga bu yordaming uchun nima ato qilay?" degan savolga bobokalonimiz saroy kutubxonasidan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lish mumkin ekanligini afzal ko'radi. Demak, haqiqiy komil inson kitobning qadriga yetadi,uni har qanday o'tkinchi narsalardan ustun qo'yib, o'zi bilan birga avadiy xazinani saqlab yuradi.

Har bir ziyolilar kelajagi ham kitob bilan bog'liq.Inson o'z oldiga qo'yilgan orzu-maqсадларига chuqur o'рганиш ва tahlil qilish imkoniga ega bo'ladi. Bilimni esa insonga albatta kitob beradi.

Bugungi kunda mamlakatimizda jamiyatimiz hayotining turli sohalarida ham yaxshi odamlar shunday qilsa, kitoblarni ko'proq o'qib izlansa ,maqsadga muvofiqdir. Ko'pchilik ota- onalarimiz o'z farzandlariga so'nggi texnologiyalar asosida dasturlashtirilgan turli o'yinlar , ingliz tili fanidan test savollari va javoblari bilan birga olib borish uchun kerakli bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin,o'quvchilarning.

O'quvchilarda yuksak axloq normalarini shakllantirish ma'suliyatini esa har bir ota-onada va ustozlar mas'ul bo'lishadi.Biz bu natijalarni uzoq yillik mehnat faoliyatimiz davomida ko'p kuzatganman.Qisqa qilib aytganda ham kichik mifik yoshidagi o'quvchilarda ahloqiy sifatlari,bilmga qiziqish ,faolliklarni rivojlantirish barchamizning burchimiz deb bilamiz.

"Kitob-ilm manbai", - deydi dono xalqimiz. Ayniqsa, yosh avlodni ma'naviy sog'lom va barkamol etib tarbiyalashda, tafakkur xazinasini boyitishda kitob mutolaasining o'rni beqiyosdir. Shuning uchun ham, azal-azaldan ilm manbai, ma'naviyat xazinasi sanalgan kitobga munosabat inson ma'naviyatini ko'rsatadigan muhim omillardan biri hisoblangan. Agar, xalqimizning uzoq o'mishiga nazar tashlasak, buyuk Sohibqiron Amir Temur bobomiz ham yuksak ma'naviyatlari inson sifatida kitobni juda qadrlaganliklariga guvoh bo'lishimiz mumkin. Tarixda o'tgan ko'p hukmdorlar zabit etilgan yurtning ma'naviy boyligi bo'lgan kitoblarni yoqib yuborib, moddiy boyliklarini to'plab, o'z yurtiga olib ketgan bo'lsalar, Sohibqiron Amir Temur bobomiz, aksincha, qaysi yurtda bo'lmashin, xalqning ma'naviy boyligi bo'lgan kitob va qo'lyozmalarni to'plab, o'z yurtlariga jo'natganlar. Ulug' bobokalonimiz mamlakatda kitob va qo'lyozmalarga boy kutubxonalar qancha ko'p bo'lsa, ilm-fan va madaniyat shuncha tez rivojlanadi, deb hisoblaganlar.

Foydalanimanligi adabiyotlar ro'yxati:

1. Vojif vesti plus gazetasi.Ta'limga oid jurnallar.

**"BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KITOBOXONLIK AN'ANALARINI
SINGDIRISHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGI"**

*Olimova Muqaddam O'rinnovna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
4-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998919230712)*

Anotatsiya: Bugungi kunda yosh avlodni ma'naviy-axloqiy barkamol etib tarbiyalashni davrning o'zi taqozo etmoqda. Shunday ekan, mustaqil respublikamizning kelgusi taraqqiyoti, uning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy rivojlanishi hozirgi davrda hayotga qadam qo'yayotgan yosh avlodga, ularning kamolotiga bevosita bogliqdir. Demak, jamiyat istiqboli ham, halqimiz istiqlolli ham har tomonlama etuk, komil insonlarni tarbiyalab voyaga etkazishni taqozo etadi. Zero, ma'naviy yuksalish jamiyattaraqqiyotining asosiy mezoni hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Ma'naviyat, oila, ijtimoiy faollik, sog'lom dunyoqarash, sotsiologiya psixologiya, pedagogika

O'zbek oilasi shaxs ma'naviyatini shakllantirishda o'ziga xos milliy tajribaga ega. Ma'lumki, har bir oila o'ziga xos an'anaga, boy ijodiy-intellektual boylikka ham ega. Ana shu ma'naviy-madaniy boylikni o'rganish, undan jamiyat taraqqiyotida foydalanish, kelgusi avlodlarga etkazish uchun ham bilim va tafakkur manbai kitobxonlikni Oilada va maktabdan boshlamoq zarur. Lekin bu muammo O.Sharofuddinov ta'kidladiidek, —Keng ma'nodagi kitobxonlik masalasi faqat chaqiriqlar - u da'vat bilan, xitobu shiorlar bilan hal bo'ladigan masala emas... ma'naviyat masalalariga juda katta ahamiyat berayotgan, uni har bir fuqaro qalbiga etkazish tadbirlarini juda jiddiy o'ylayotgan jamiyat... bu yo'ldagi dasturiga kitobxonlik dasturini ham qo'shib qo'ymasa bo'lmaydi Olim buni bejiz ta'kidlamaydi. Ana shu jarayonda o'qilayotgan kitoblardagi barcha hodisa voqealar ota-onas, oilaning boshqa a'zolari va bolalar uchun tushunarli bo'lishi, o'quvchilarda insoniy fazilatlarni tarbiyalashi, bilim berishi, ezhgulikni his etishga yo'llashi zarur. Ana shu taqdirdagina kitobxonlik o'quvchi ma'naviyatini shakllantirishga yordam beradi. Bunda ota-onaning ma'naviy dunyosi, xulq-odobi, orzu-umidlari, hayotiy tajribasi, an'analari, kasbi katta yordam beradi.

Chunki, kitob bolani dunyoni anglab olishi bilan bir qatorda ilmiy dunyoqarashini shakllantiradi, uning xarakteri tarkib topadi, hayot va turmush ziddiyatlarini qanday qilib yechish yo'llarini tushunib yetadi. Bu xislatlarni egallab olgan har bir o'quvchi yuksak ma'naviyatli shaxs bo'lib etishadi. Kitobning inson hayoti, kishilik jamiyatni ma'naviy taraqqiyotidagi beqiyos o'rni qadimdan ma'lum. Bolalar kitobxonligini tashkil qilishda ota-onalar zimmasiga nihoyatda murakkab va mas'uliyatli vazifa yuklanadi. Faqat bu borada biz kitob vositasida tarbiyalashning,yangi,usul,va mexanizmlarini yaratishimiz lozim.O'quvchi bolalikdan Oilada va maktabda kitob o'qishni bilgan taqdirdagina kitobxon bo'la oladi. Adabiyotshunos olim S.Matchonov —Kitob o'qishni bilasizmi? degan asarida shu masalada mulohaza yuritadi. U kitobxonlik ko'p jihatdan adabiyot va jamiyat taraqqiyotiga bog'liq deb ko'rsatadi va kitobxonlikni ijodiy mehnat sifatida ta'rif etib, kitobxonlik mehnatining shakli, darajasi,tanlangan asarning turiga qarab o'zgarib boradi, deydi olim. Bu borada ilmiy asarlar, albatta muayyan mehnat talab etishi, badiiy asarni o'qish garchi mehnat talab etilmadiday ko'rinsa ham, aslida kitobxon qahramon boshidan kechirgan voqealar orqasidan borib, asarda tasvirlangan voqealar ustida fikr yuritadi,qahramonlar taqdirini o'ylab, diqatini jamlaydi, tafakkurini ishga soladi.

Xulosa:

Zero, kitob avlodlar zanjirini mustahkamlovchi ma'naviy merosdir. Lekin bilim manbai va tarbiya vositasibo'lgan kitob va kitobxonlik bugun paydo bo'lgan emas. U inson ruhiga ta'sir etib,ularni ma'naviy-axloqiy kamolotga eltuvchi adabiyotning, kitobning so'z sehidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Istiqlol va ma'naviyat. – Toshkent: O'zbekiston, 1995. – 160 b
2. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. –Toshkent: O'qituvchi, 1992. - 160 b.

PUPIL'S ORAL PRESENTATION PROBLEMS AND TEACHER'S ROLE IN THEIR SOLUTIONS

*Bobokulov Anvar,
The English teacher of the
secondary school №2, Navai*

Annotatsiya. Ushbu maqola o'quvchilarning og'zaki taqdimoti ahamiyati va uning qiyinchiliklari, hamda ularni yechishda o'qituvchining o'rni haqidadir.

Kalit so'zlar: og'zaki nutq, qiyinchilik, yechim, nutq qo'rquvi, tilni o'qitish, darsni rejalshtirish, baholash.

Oral presentation is not an essay task. For most of students, moreover, EFL are not able to speak with English language with a fluent manner. According to Baker «speaking to group is notoriously stressful activity» so, the delivery of oral presentation can face some problems that is particularly for all EFL.

Speech anxiety is a normal and natural reaction that everyone can have it, when speak in public. According to the Book of lists, 51 percent of adults rate fear of public speaking a head of the fear of death». We can observe speech anxiety in the voice of the presenter. Teacher can easily deal with anxiety by tell their student that anxiety is a normal behavior in order to help them encourage to do their oral presentation without any fear. In addition, if the teacher makes an open decision about speech anxiety students fill that they are not alone.

Some EFL presenters have problem with memorizing information with English so they try to get it by heart. By this way, the audience will feel bored when they have to listen to what the speaker said it is look like that they are reading their information «word for- word» from what The memorizing. Moreover if students do not use communication English in their oral presentation and they reading from their memorizing what writing before with a complex sentences, the audience will lose their attention According to King» teacher should constantly remind students of the importance of using communicative English in their presentations and keeping the audience in mind when they prepare.»

One can say that, students' problems with oral presentations should take in consideration. Find a solution of this problem is the rule of both teachers and student.

Many students do not find oral presentation an enjoyable activity. They are afraid when teacher ask them to prepare an oral presentation. According to Cheung, «Many students feel highly nervous about undertaking class presentation.»

Moreover, students have a fear from give an oral presentation because they have not experience. In addition, some of them do not have a confidence in their abilities. When students were been asked about what is effective presentation, they been related it to a clear speech, correct language and when the audience get the main idea. Therefore, it is important to teach student how to make an oral presentation because most of them have not clear ideas about how to do it.

Oral presentations are become more important part of language teaching, especially in Universities. English learners need to be aware with this technique because, it is been considered as an opportunity to improve their English. In the past teachers had been focused on give the learner grammatical rules, vocabulary...etc the communicative approach aim is to teach students how organize the main idea about a given topic in a logical coherent and also its aim to develop the students ability to produce in English with the correct way

Thus, the main purpose of teaching students oral presentation is to help them rejecting the fear of making pronunciation or grammatical error.

The teacher's role is not an easy one because oral presentation is challenging job for teachers like in lesson planning. According to King «teacher move from the traditional role of teacher as an authority expert to the new role of facilitator of learning» In addition, teachers need to prepare their students for this work to develop their interaction skill. According to King, «teachers... still play a key role in the background, as a facilitator, research guides, ultimate references, and source of encouragement.» The teacher's role in oral presentation is an a guide, organizer consultant resource person, and supporter this role involve also organizing into groups, preparing details, more information about the topic, helping them to learn how to use visual aids in their

presentation and finally evaluation the students performance.

The first evaluation of an oral presentation is on the speaker itself. The teacher needs to evaluate the performance of these students by looking for their pronunciation, then teacher move to the kind of information that is included in the presentation.

However, in this practice the true evaluation is the speakers' ability to answer the questions, which the audience has been asked.

In conclusion then, it seems there are different purposes which might motivate students to take an English oral presentation class. While these purposes might well include the obvious, learning how to present, they may also include more language oriented purposes. Many students who have spent years studying English may simply wish to keep up their conversational skills and see a presenting course as another way to do this. Teachers need to be aware of this possibility and be more careful when selecting course books. Teachers should try to be positive in their evaluation and avoid criticism of students' practice that improves by time. In addition, students need to learn how to do it by experience.

References

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi: Toshkent 1997, 400 bet
2. Cheung, Y.L. (2008). Teaching effective presentation skills to ESL/EFL students. *The Internet TESL Journal*, 14(6). Retrieved from <http://iteslj.org/Techniques/Cheung-PresentationSkills.html>.
3. King, J. (2002). Preparing EFL learners for oral presentations. *Dong Hwa Journal of Humanistic Studies*, 4, 401-418.
4. http://iteslj.org/Techniques/Webster-OralPresentations.html.

THE EFFECTIVITY OF DEVELOPMENTAL TRAINING OF INTERCULTURAL COMPETENCE

Salomova G.Sh.

*doctor of philosophy in psychological sciences (PhD) Teacher at Uzbek Governmental University of world languages. Phone: 999369775
Mail: guli.salomova@mail.ru*

Annotation: In this article are described individual and social features of students such as: communicative skills, emotional stability, logical thinking, tolerance, ethnic identity. The studies which concluded psychological correction procedures with aim of training show improvement in these abilities.

Key words: intercultural competence, tolerance, nonverbal perception, sociolinguistic, emotional stability, Student Criteria.

Globally, intercultural competence plays an important role as a set of socio-psychological abilities and knowledge of an individual to understand the values of other language cultures. Extensive research is being conducted to study the social characteristics of students reflected in intercultural relations. The manifestation of intercultural competence in intercultural relations as a professional and social feature of the individual and the assessment of a person as a personal quality that reflects an adequate attitude to cultural differences determine the need for psychological coverage of its components.

A.P. Sadoxin argues, intercultural competence is a function of that it refers to the dynamics of the interactions of different individuals with their own culture, language, customs, and values [1; 13-b]. In this relationship, an individual's behavior is determined by the culture to which he or she belongs, the language in which he or she interacts, the traditional values that apply, and ethnic factors in perceiving the environment. The view of intercultural competence was formed as a holistic system that encompassed several criteria. We explain this by dividing all the analyzed features into separate links, including the criteria of intercultural competence. The ability of a person to demonstrate and apply their characteristics in intergroup, interpersonal, intercultural, international relations determines their motivational, behavioral level.

The ability of students to apply their knowledge and thinking product in practice is very important. Participants compare their communication products with other sociolinguistic and behavioral models and have the opportunity to adapt to it throughout the process.

American psychologist H. Triandis promotes the technique of developing and conducting training as psychological aspects of the formation of intercultural competence or cross-cultural competence in the individual. According to him, the main stages of the acquisition of intercultural competence are studied: first, the perception of the cultural identity of human behavior (cultural awareness); second, to create a characteristic of one's own culture (self-awareness); third, understanding the importance of cultural factors in communication processes (cross-cultural awareness).

Training period: shaping; included a correction period. Initially, it was planned to form and develop the characteristics of intercultural competence. The second phase is the psychological correction of the negative conditions identified in the students during the study, followed by the emphasis and improvement on the positive qualities identified in the students. The training program develops and shapes the qualities of communicative and social competence of students studied before the research. Before the start of the training, the trainer introduced the participants to the purpose of the day, the duration of the training and the Comparative analysis of the formation of intercultural competence in students leads us to the following confirmations:

Communicative and social characteristics of students are communication skills, emotional stability, calmness, independence, creativity, internal control; tolerance; nonverbal perception methodologies that study qualities such as ethnic identity are chosen correctly and purposefully. The importance of the differences in the communicative social competence characteristics of the students acquired during the training is reflected in the table below.

Pre-training and post-training status of communicative-social competence indicators (Student Criteria, N = 46)

Features	Average before training	Average after training	t value	Statistical significance
Communicability	11,68	15,59	-5,345	,000
Logical thinking	12,5	15,9	-5,08	,000
Emotional stability	12,4	15,8	-4,6	,000
Carelessness	12,7	15,4	-3,8	,000
Creativity	12,3	15,4	-4,0	,000
Independence	13,1	14,4	-2,7	,009
Conformism	13,1	14,9	-2,1	,041
Antisocial behavior	8,6	6,5	-3,9	,000

Table 1.

Changes in the communicative Qualities of Participants were assessed in the Student of t-criteria. The qualities were rated at a high level of sophistication in all cases. When the independence index came out $t = 2.7$, its significance showed a degree of $p = 0.009$. But this is also of paramount importance. When the internal control indicator reached a value of $t = 2.1$, its value $p = 0.041$ that is, showed a weak significance.

We analyze the values of these qualities in the Student Criteria to determine the level of nonverbal-perceptual competence and tolerance of training participants and the tendency to change as a result of training.

Pre-training and post-training levels of nonverbal-perceptual competence and tolerance index status (Student Criteria, N = 46)

	Average before training	Average after training	t value	Statistical significance
Nonverbal-perceptual competence	18,8	22,9	-5,355	,000
Tolerance	66,8	84,8	-5,298	,000

Table 2.

The increase and change of nonverbal-perceptual competence in students during training is of social significance. Because in addition to listening to others, students' ability to understand and feel their inner state, to evaluate their own, reflects not only the characteristics of intercultural competence, but also human personal qualities. The statistical significance of the condition of nonverbal perceptual competence before and after training was highly appreciated. In particular, both properties were found to have changed at a level of significance $r = 0,000$. Students' perception of nonverbal behaviors, their ability to interpret them, their tolerance for differences, uncertainties, and even their formation were highlighted in the training.

The high level of tolerance was manifested in the students by such qualities as being fair to others, living in one area, studying and creating a friendly environment, being patient with the characteristics of the relatively weak, uncertainties. In students, these changes were found to be statistically significant and the effectiveness of the training was highly rated.

Comparative analysis of the formation of intercultural competence by training conducted with students leads us to the following conclusions:

Communicative and social characteristics of students - communication, emotional stability, calmness, independence, creativity, internal control; tolerance; nonverbal perception; methodologies that study qualities such as ethnic identity are chosen correctly and purposefully.

Used Literature:

1. Садохин А.П. Межкультурная компетентность: Сущность и механизмы формирования. Автореферат дисс-и на получение докторской степени по культурологии.– М., 2009 – 43с.
2. Shachar H, Amir Y. Training teachers and students for intercultural cooperation in Israel: two models. Handbook of Intercultural Training. – Calif.: Thousand Oaks. 2007.– 198 p.
3. Triandis H.C. Culture and Social Behavior. – N.Y., 2000. – 111 p.

ЎҚУВЧИЛАРНИ ЛОЙДАН БУЮМ ЯСАШГА ЎРГАТИШ.

Мадалиева Насиба Тухтамуродовна
Наманган шаҳар 2-сонли ДИМИ нинг
технология фани уқитувчиси

Аннотация: Ушбу ишда пластилин ва лой иши, чинни хамир тасвирий санъатнинг ҳайкалтарошлиқ ва амалий санъатда муҳим аҳамият касб этиши кўрсатилган. Шунингдек, кулолчилик, сополдўзлик ҳалқ ҳунармандчилиги санъатлари билан мустаҳкам боғлиқлиги назарий асосланган.

Таянч тушунчалар: Пластилин, бадиий-эстетик тарбиялаш, конструктор, сунъий пластик масса, усул, услуг.

Пластилин доимий ҳолда ишга тайёр бўлади. Пластилиндан предметлар тасвирини яратиш мумкин. Пластилин иссикда юмшаб, совуқда қотиш хусусиятига эгадир. Шу боисдан пластилин совуқ хонада сақланса, уни ишлатиш олдидан иссиқ сувга солиб олиш лозим. Пластилинни қўлда ушланиб турилса, албатта у юмшайди ва иш ҳолати яхшиланади. Аммо уни узоқ қўлда ушлаб турмаслик керак. Чунки, уни узоқ қўлда ушлаб турилса, ўз ҳолатини йўқота бошлайди.

Пластилиндан асосан кичик моделларни ясашда фойдаланилади. У сунъий пластик масса бўлиб лойга ўхшаб, қурилмаслиги ва доимо ишлатишга тайёрлаш билан фарқланади. Пластилиннинг ҳар хил — оддий ва мураккаб турлари мавжуд.

Лой. Лой нарсалар ясашда асосий материал ҳисобланади. Чунки у исталган жойда то-пилади, арzon ва қайишқоқдир. Лойнинг таркибида бошқа нарсалар (тош, қум ва шу кабилар) бўлмаслиги керак. Чунки иш қўлда бажарилади. Шунинг учун ишни бошлашдан олдин лойни тайёрлаш керак. Лой ширали ва ширасиз бўлади. Ширасиз лой таркибида қум кўп бўлиб, унда ёпишқоқлик хусусияти ёмон бўлади. Лой ўзининг хоссасига кўра юмшоқ, ёпишқоқ, илашувчан, яхши текисланиш ва исталган шаклга кириш хусусиятига эга бўлиши керак. Лой билан ишлаганда асосан оддий асбоблар: оддий конструкциядаги ёғоч ва стеклардан фойдаланилади.

Бундай лойни тайёрлаш учун тупроқ танланади. Тупроқ жигарранг, қўнғир бўлиб, улар икки хил хусусиятда, куруқ ва ёғли бўлади. Ёғли тупроқ қуруқ тупроққа нисбатан намлиги яхши, ёпишқоқ, юмшоқ, текисланиш ва пардозланиш хусусияти яхши бўлади. Тупроқни текшириш одатда бир сиқим тупроқни олиб, сувга солинади, ёпишқоқлиги, илашимлиги текширилади.

Лой тайёрлашни бир неча усуллари мавжуд.

1-усул: лой тайёрлаш мумкин бўлган тупроқни танлаб, уни яхшилаб эзилади ва элакдан ўтказилади. Сўнгра уни ёғоч ёки пластмасса идишга солиб, сув қуйилади, сув тўла шимдирилгандан сўнг 1-2 кун сақланади, сўнгра яна сув қуйиб, қорий бошланади. Лой ёпишқоқ, ягона массали, қўлга ёпишмайдиган, яхши силликланиш ва эластиклик ҳолатига етгунча ишланади. Сўнгра, лойни полиэтилен халтага солиб, ҳаво ўтказмайдиган ҳолда ўралади. Ундан бир неча дарсда фойдаланиш мумкин. Чунки, бу ҳолда лойни бир ой, ёки икки-уч ой ёки йиллаб сақлаш мумкин.

Лой қанча кўп сақланса, у шунчалик ёпишқоқ, эластиклик ва силликланиш хусусияти ортиб боради.

2-усул: Чамаси 1кг тупроқ эланади. Духовкада 20 минут қизитиб, совугандан сўнг, 25 грамм пахтани майдалаб солинади. 200 грамм ёғ қуйилиб, кераклигича сув солинади. Лойга ишлов берилиб, қорилади. Лойни ҳўл матога ўраб, полиэтилен халтада 2 сутка тиндирилади. Бундай лойни кўп марта ишлатса бўлади.

Дарсларда тайёрлаб қўйилган лойдан маълум қисми олиниб, унга яна ишлов берилади. Қўлга ёпишмайдиган ҳолга келгунга қадар ишланади. Лой қўлга ёпишмайдиган, лекин ўз массасига яхши ёпишадиган ва пластиклик ҳолати яхши бўлса, бундай лойдан ҳар қандай шакл ясаш мумкин бўлади.

Тасвирий фаолият дарсларда ясаладиган материаллар хилма-хилдир.

Бугунги кунда афзаллик полимер лойга (чинни хамир)га берилади.

Полимер лой ёки чинни хамир. Полимер лой ёки чинни хамирнинг келиб чиқиши тарихига

кўра Аргентинада ихтиро қилинган бўлиб, ундан ажойиб гуллар, шакллар яратилади, бутунги кунда бу материалдан ноёб маҳсулотларни яратиш имконини беради. Визуал қарашда у чиннига ўхшайди, ундан тайёрланган маҳсулот ҳавода қотиб қолади. Бундай материалдан тайёрланган совғаларни ўқувчилар ҳам тайёрлашлари мумкин. Соғлик учун ҳавфсиз, қийматлиги бўйича арzon, юмшоқ, у билан ишлаш завқли ва ундан ясаладиган нарсалар узоқ сақланади. Фантазия, дидни ривожлантиришга хизмат қиласидиган аъло даражадаги қизикиш ҳамдир.

Пластик материаллар билан ишлаш тасвирий санъатнинг бир тури ҳисобланиб, ҳажсмили ёки *релефли* образлардан бутун композиция ясаш тушунилади. Моделлаштириш техникаси турли ва ранг-баранг бўлиб, шу билан бирга кичик ёшдаги ўқувчилар ҳам бажара олиш имкониятига эгадирлар. Фазовий тасвиirlарни моделлаштиришда пластик материаллардан нарсаларни ясаш ажойиб имкониятларни беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мавлонова Р.А, Санакулов Х.Р, Ходиева Д.П Меҳнат ва уни ўқитиши методикаси. – Т.: ТДПУ, (Ўқув қўлланма) 2007.
2. Diane Larsen-Freeman. Techniques and Principles in Lahguage Teaching. Oxford university press. Great Britian. 2013.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000